



ISEMAGHANGO W'EIGHANGA LYA UGANDA ERYETWALA

[NGA 31 NAMUWAWUZO (OGW'EIKUMI N'EBIRI) 2015]

LUSOGA

2015



The Republic of Uganda

ISEMAGHANGO W'EIGHANGA LYA UGANDA ERYETWALA

[NGA 31 NAMUWAWUZO (OGW'EIKUMI N'EBIRI) 2015]



Yatekebwatekebwaka Akakiiko ka Uganda akaiza
obuyaaka Amaghango

The Uganda Law Reform Commission
Workers House
Omwaliiro 8 South Wingi

EISIMU:346200/341138
FAXI: 256-041-254869

Ekibandha 1, Olugudo Pilkington,
Akasanduku 12149 Kampala

EBISOOKA

Eno n'Isemaghango w'eighanga lya Uganda Eryetwala eyairibwamu okukubwa 1995. Isemaghango yakakasibwa nga Munaana Namutyabuko (ogw'eikumi) 1995 Olukiiko olw'akola Isemaghango, okusikisa Isemaghango owa 1967.

Okuva mukutongozebwa, Isemaghango y'akalongoosebwa emirundi ena.

Isemaghango (Okulongoosa) Eighango, 2000, Eighango Namba. 13 erya 2000.

Isemaghango (Okulongoosa) Eighango 2005, Eighango Namba. 11 owa 2005.

Isemaghango (Okulongoosa) (No. 2) Eighango, 2005, Eighango Namba. 21 owa 2005: ni

Isemaghango (Okulongoosa) Eighango, Eighango Namba. 12 owa 2015.

Enongeesereza:

Isemaghango (Okulongoosa) Eighango, 2000, Eighango Namba. 13 owa 2000 eryatandika nga lulala Namugozi (ogw'omwenda), 2000.

Enongoosereza yawa entanda eyo okudibya nh' okwiizibwawo kw' akawayiro 88 aka Isemaghango: Yalongoosa akawayiro 89: yadibya nh'okusikisa akawayiro 90: yalongoosa akawayiro 97 nh'okutaamu akawayiro akayaka 257A buti akawayiro 258 mu ekitabo ekya 2000 ekyailibwamu.. Enongoosereza eno yalangilirwa kooti ensukulumu obutaba mu mateeka nh'olwensoga eyo eziramunsa era kyereere mu musango gwa *Ssemogerere nh' abandhi---vs Omukungu atafutira gavumenti amaghango, Okudhulira kwa Isemaghango Namba. 1 eye 2002.*

Obuwayiro 88 ni 90 ebyayandhulwa n'enongoosereza oluvainhuma byasikisibwa Eighango Namba. 11 erya 2005.

Isemaghango (Okulongoosa) Eighango, 2005, Eighango No. 11 erya 2005 erya tandiika ka 30 Namugozi (ogw'Omwenda), 2005. Ebigendererwa eby'enongoosereza eno by'ali:

- okulongoosa mu Isemaghango okusenziira ku kawayiro 261;
- okwawula Kampala nga ekibuga ekikulu kya Uganda n'okukiwa obulabirizi bwakyo n'envuunula ey'ensaalo dhakyo;
- okuwa kw'Oluswayiri nga olulimi olw'okubiri olwatongozebwa mu Uganda;
- okuwa kwa Akulira oluuyi Oluvugania mu Paliyamenti munkola ya gavumenti edh'ebibiina ebingi;
- okutolawo eikomo ku kisandha kya yafeesi ya Pulezidenti;
- okutondawo yafeesi ya Katuukiro n'Amyuuka Omukungu atafutira gavumenti amaghango;
- okuwa kw'obwetwaze bwa Isababalirizi n'okuwa engeri ey'okumutolaku;
- okuwa kw'okutondawo dhi kooti edhendawulo edhigema kumisango egyekuusa ku buli bw'enguzi;
- Okutawo n'okwiinhonhola emirimo egy'eneyiisa y'akakiiko ak'obukulembeze.
- okuwa ekw'enungamia yeby'obugaiga/obukombe bwo mwiitaka n'amafuta;
- okuwa kw'engema y'akalulu akekikungo mukutwaliza awalala;
- okukola okudibya ekweyongeraku kw'entanda enkulu edhisansanizibwaku; ni
- Okuwa entanda edhekiseera edhisaamu ekitiisa eri enongoosereza edhikorwa ku Isemaghango.

Isemaghango (Okulongoosa) (Namba.2), 2005. Eighango No.21 erya 2005 eryatandiika kw'asatu Namuwawuzo (ogw'Eikumi n'ebiri), 2005. Ebigendererwa eby'enongoosereza eno by'ali:

- okuwa kwa Kampala nga ekibuga ekikulu ekya Uganda;
- okuwa kwa dhi disitilikiti empyaka edha Uganda;

- okuwa nti waire nga waliwo dhi gavumenti edh'ebiketezo, enkola ya gavumenti edh'ebitundu mu Uganda dhiidha kwesigama ku disitilikiti nga akabondo k'obulabirizi;
- okuwa okw'okutondawo kwa gavumenti edh'ebiketezo nga n'obuyinza ebw'ebuyobufuzi obusingayo wangulu mu kiketezo n'emirimo egy'ebuyobufuzi, okutegeka amaghangano, obuyinza obusalawo, obulabirizi n'ebuy'obughangwa n'okuwa okw'abakola emirimo egya gavumenti edh'ebiketezo;
- okuwa kw'obuyambi bwa dhi disikilikiti edhitakoze gavumenti dhabiketezo;
- okusikisa enteekateeka ey'okutaanu okuwa okwinhongola okugemagana ku gavumenti edh'ebiketezo; ni
- okulongoosa akawayiro 189 okuta akanhagansi mu mirimo n'obuwereza bwa gavumenti edh'ebiketezo.

Isemaghangano (Okulongoosa) Eighango, 2015, Eighango ery'eikumi n'eibiri (12) erya 2015 eryatandiika ku eikumi n'omwenda Nabirime (ogw'Omunaana), 2015. Ebigendererwa eby'enongoosereza eno by'ali:

- okulagirira omutendera egw'okutoolayo ba mamba ab'akakiiko akakulira ebyokulondesa.
- okwenda akakiiko akakulira ebyokulondesa okukola okwiiramu okulondesa mu naku nkaaga okuva ku lunaku olw'okumanhisa nti ekifo eky'omukiise wa Paliyamenti kyeerere.
- okwenda omughandiisi wa kooti okulagirira ekifo kya mamba wa Paliyamenti nti kyeerere:
- okwenda omughandiisi wa kooti alangirire ekifo kyeerere wa Paliyamenti nti kyeerere n'okutwaala ensala eri Nabyaama wa Paliyamenti mu naku ikumi oluvainhuma olw'okulagirira:
- okuwa olukusa abakiise ba Paliyamenti okusala eidiro mu Paliyamenti mu myezi ikumi n'eibiri nga ekisandha kya Paliyamenti kikaali kuwaaku; ni

- okuwa akakiiko akavunanizibwa ku buwereza bw'Amaghango okulonda omukozi yeena yeena ow'eby'obulamuzi.

Isemaghango agiire nga aizibwa buyaaka ng'ateebwamu enongoosereza dhoona dhoona.

ENDAGIRO

Ebisooka	i
Isemaghango w'Eighanga lya Uganda eryetwala.....	1
Okuteekateeka kwa Isemaghango	1
Okuteekateeka kw' Ebigendererwa.....	2
Enteekateeka y'Enkenga	5
Enteekateeka y'Obuwayiro	7
Enhandhula.....	24
Ebigendererwa eby'Eighanga nh' Endowooza enterevu edh'Enfuga ey'Eighanga.....	29
Enkenga Esooka	Isemaghango..... 34
Enkenga Eyokubiri	Eighanga eryetwala..... 37
Enkenga Eyokusatu	Obutyamye 39
Enkenga Eyokuna	Okukuma nh'Okutumbula ebikulu ku Eidembe nh'Eibeetu lya Abantu nh'ebindi..... 45
Enkenga Eyokutanu	Okukikilirwa okw'Abantu 69
Enkenga Eyomukaaga	Eby'Amaghango..... 81
Enkenga Eyomusanvu	Pulezidenti nhi baMinisita 99
Enkenga Eyomunaana	Eby'Obulamuzi 125
Enkenga Eyomwenda	Eby'Empiia 143
Enkenga Ey'eikumi	Abakozi ba Gavumenti 155
Enkenga Ey'eikumi n'endala	Gavumenti dh'ebitundu 165
Enkenga Ey'eikumi n'eibiri	Okwerinda nh'Obutebenkevu bw'Eighanga 188
Enkenga Ey'eikumi n'eisatu	Kalisoliso wa Gavumenti 194
Enkenga Ey'eikumi n'eina	Empisa edhifuga eneyisa ey'Ebyobukulembeze 201
Enkenga Ey'eikumi n'eitanu	Eitaka nh'Obutonde bwensi..... 203
Enkenga Ey'eikumi n'omukaga	Ekitongole ekya Abakulembeze ab'Enono oba Obughangwa 210

Enkenga Ey'eikumi n'omusanvu	Ebya ghalala nh'ensasania eyeyongeraku 212
Enkenga Ey'eikumi n'omunana	Okulongoosa kwa Isemaghango 223
Enkenga Ey'eikumi n'omwenda	Entanda edh'ekiseera 226
Enteekateeka	234

ISEMAGHANGO W'EIGHANGA LYA UGANDA ERYETWALA

**Lyalongoosebwa mw'ighango 11/2005, Eighango 21/2005
n'Eighango 12/2015.**

Okuteekateeka okwa Isemaghango

Ensonga edhisookebwaku.

Okuteekateeka kw'Ebigendererwa.

Okuteekateeka kw'Enkenga.

Okuteekateeka kw'Obuwayiro.

Enhandhula.

Ebigendererwa eby'eighanga n'Endowooza enterevu edha Enfuga
ey'Eighanga.

Enkenga.

Enteekateeka.

**ISEMAGHANGO W'EIGHANGA LYA UGANDA
ERYETWALA**

**Ebigendererwa eby'eighanga n'Endowooza enterevu dha
Enfuga ey'Eighanga**

Enteekateeka ey'Ebigendererwa

Ebigendererwa

Ebyaghalala.

I. Okuta munkola Ebigendererwa.

Ebigendererwa ebye oby'obufuzi.

II. Endowooza dha Demokulasia.

III. Obwegaisi obw'eighanga n'obutebenkevu.

IV. Obwetwaze, okwefuga kw'eighanga n'ekitibwa
ky'ekiketezo.

*Okukuuma n'Okutumbula ebikulu ku Eidembe n'ebbeetu
ly'Abantu n'ebindi.*

V. Ebikulu n'ebindi eby'eidembe ly'abantu n'ebbeetu.

VI. Omwenkanonkano mu kikula ky'abantu
n'okukikirirwa okukalamukalamu
okw'abanhoomererwa.

VII. Obukuumi obw'abakaire

VIII. Okuwa ebikozesebwa ebisaniire eri ensaga dha
gavumenti.

IX. Eidembe ku kwekulankulania.

X. Omulimo ogw'abantu mu nkulankulana.

XI. Omulimo ogw'eighanga mu enkulankulana.

XII. Enkulankulana ey'omwenkanonkano n'amazima.

XIII. Obukuumi ku eby'obutonde.

Ebigendererwa eby'embeera dh'obuntu n'ebyenfuna.

- XIV. Ebigendererwa eby'embeera dh'omuntu n'ebyenfuna ebya ghalala.
 XV. Okuta akanhagansi mu mulimo ogw'abakazi mu kitundu.
 XVI. Okuta akanhagansi mu bantu abalina obulemu.
 XVII. Okwesanhusa n'emizaano.
 XVIII. Ebigendererwa eby'endhegeresa.
 XIX. Obukuumi obw'amaka.
 XX. Obuwereza bweby'obulamu.
 XXI. Amaadhi amayondho era amakalamu.
 XXII. Obungi obw'emeere n'endya enkalamu.
 XXIII. Ebigwa tibiraze.

Ebigendererwa eby'obughangwa.

- XXIV. Ebigendererwa eby'obughangwa.
 XXV. Obukuumi bw'ebintu bya lukale n'ensikirano.

Embalirira.

- XXVI. Embalirira

Obutonde.

- XXVII. Obutonde

Ebigendererwa eby'enfuga eyendha.

- XXVIII. Ebigendererwa eby'enfuga eyendha.

Emirimo egy'omutyamye.

- XXIX. Emirimo egy'omutyamye.

ISEMAGHANGO W'EIGHANGA LYA UGANDA ERYETWALA

Enteekateeka ey'Enkenga.

Enkenga

1. Isemaghango
2. Eighanga eryetwala
3. Obutyamy
4. Okukuuma n'Okutumbula ebikulu ku Eidembe
n'Eibbeetu ly'Abantu n'ebindi
5. Okukikirirwa okw'Abantu
6. Eby'Amaghango
7. Pulezidenti niba Minisita
8. Eby'Obulamuzi
9. Eby'Empiia
10. Abakozi ba Gavumenti
11. Gavumenti edh'Ebitundu
12. Okwerinda n'Obutebenkevu bw'Eighanga
13. Kalisoliso wa Gavumenti
14. Empisa edhifuga Eby'Obukulembeze
15. Eitaka n'Obutonde bwensi
16. Ekitongole ekya Abakulembeze eb'Enono
n'ebyobughangwa.
17. Ebya ghalala n'ensansanizibwa eyeyongeraku.
18. Okulongoosa kwa Isemaghango
19. Entanda edh'ekiseera.

Enteekateeka

Enteekateeka Esooka

Kampala ni dhi Disitilikiti
edha Uganda.

Enteekateeka eyokubiri

Ensalo dha Uganda.

<i>Enteekateeka ey'okusatu</i>	Amaghanga g'abatyamyeye werwaali ku 01/Namusibuko (Ogw'okubiri) /1926
<i>Enteekateeka ey'okuna</i>	Ebirayiro.
<i>Enteekateeka eyo'kutaanu</i>	Gavumenti edh'ebiketezo.
<i>Enteekateeka eyo'mukaaga</i>	Emirimo n'obuwereza obwa Gavumenti bwevunanhizibwaku.
<i>Enteekateeka eyo'musanvu</i>	Obuyambi obuziraku bukwakulizo eri gavumenti edh'Ebitundu.

ISEMAGHANGO W'EIGHANGA LYA UGANDA ERYETWALA

Enteekateeka y'Obuwayiro.

Akawayiro

ENKENG A ESOKA- ISEMAGHANGO.

1. Obwetwaze obw'abantu.
2. Obukulu obwa Isemaghango.
3. Okutaasa Isemaghango.
4. Okutumbula okumanha kwa Isemaghango mu bantu.

ENKENG A EY'OKUBIRI- EIGHANGA ERYETWALA.

5. Eighanga lya Uganda eryetwala.
6. Olulimi olutongoze.
7. Obutatongoza eidiini ery'eighanga.
8. Obubonero n'envumbo dh'eighanga.
- 8A. Eighanga byeritaaku eisira.

ENKENG A EY'OKUSATU- OBUTYAMYE.

9. Abatyamy e ba Uganda.
10. Obutyamy e bw'obuzaaliranwa.
11. Abaana enfunzi abazuulibwa abalabirirwa.
12. Obutyamy e obw'okweghandiisa.
13. Obutyamy e obw'ekitonde.
14. Okufiirwa obutyamy e obw'obughandiise.
15. Obutyamy e obw'emirundi ebiri.
16. Ekitongole eky'eighanga eky'obutyamy e n'okusenga mu nsi.
17. Emirimo gy'omutyamy e.
18. Okughandiisa amazaalibwa, obufumbo n'okufa.
19. Obutyamy e bw'omuzaire affa ng'omuntu akali kuzaalibwa.

ENKENGA EY'OKUNA - OKUKUUMA N'OKUTUMBULA
EBIKULU KU EIDEMBE N'EIBBEETU LY'ABANTU
N'EBINDI.

Ebya ghalala.

20. Ebikulu n'ebindi eby'eidembe ly'abantu n'eibbeetu.
21. Obwenkania n'eibbeetu okuva mu kuboolebwa.
22. Obukuumi ku eidembe eri obulamu.
23. Obukuumi ku kwetaaya kw'omuntu.
24. Okwiisa mu muntu akanhagansi-ke n'obukuumi okuva ku kubisibwa obubi.
25. Obukuumi okuva ku bugalama n'akasanvu.
26. Obukuumi okuva ku kufirizibwa kw'ebintu.
27. Eidembe ku kyaama ky'omuntu, amaka n'ebintu ebindi.
28. Eidembe ku kuwulilizibwa okukalamukalamu
29. Obukuumi ebw'eidembe ly'endowooza, okweyogerera, okutambula, endhikiriza, Okukungaana n'okuba aghalala.
30. Eidembe ku eby'endhegeresa.
31. Eidembe ly' amaka.
32. Enkola ey'okwisania kulw'abantu abasosolebwa.
33. Eidembe ly'abakazi.
34. Eidembe ly'abaana.
35. Eidembe ly'abantu abalina obulema.
36. Obukuumi ku eidembe ery'abantu abatono einho.
37. Eidembe ku obughangwa elifanagana
38. Eidembe ery'obuntubulamu n'ebikolebwawo.
39. Eidembe ku embeera y'obutonde enhondo era enkalamu
40. Eidembe ly'ebyenfuna.
41. Eidembe ku kwetusaku amawulire.
42. Eidembe ku ebisalibwawo n'obwenkania era obukalamukalamu.
43. Ebikugira ebya ghalala ku ebikulu era n'eidembe n'eibbeetu erindi.
44. Ebikugirwa okuva ku eidembe n'eibbetu eryendhawulo.
45. Eidembe n'eibbeetu eryeyongerera ku eidembe erindi.

*Eidembe n'eibbeetu ery'omuntu mukiseera
eky'akazigizigi mu nsi.*

46. Ebiva mu amaghango agakoleibwa ku lw'akazigizigi mu nsi
47. Okusibwa mu eikomero mumaghango ag'akazigizigi
48. Okukebera kwa akakiiko ak'eidembe ery'obuntu.
49. Okwandhula eri Paliyamenti

Okukaka okw'eidembe n'eibbeetu kwa kooti.

50. Okukaka okw'eidembe n'eibbeetu kwa kooti.

Akakiiko ka Uganda ak'eidembe ly'obuntu

51. Akakiiko ka Uganda ak'eidembe ly'obuntu.
52. Emirimo egya Akakiiko ka Uganda
Ak'eidembe ly'obuntu.
53. Obuyinza bw'akakiiko.
54. Okwetwala kw'akakiiko.
55. Ensansania ay'akakiiko.
56. Okutolebwaku kwa bakaminsona
57. Abakozi aba akakiiko
58. Paliyamenti okukola amaghango agagema ku Emirimo egy'akakiiko.

ENKENGA EY'OKUTAANU - OKUKIKIRIRWA
OKW'ABANTU.

Eidembe ely'okulonda.

59. Eidembe ely'okulonda.

Akakiiko ak'okulonda.

60. Akakiiko akakulira eby'okulonda.
61. Emirimo egy'akakiiko akakulira eby'okulonda.

62. Okwetwala kw'akakiiko.
63. Ebiketezo evirondebwamu
64. Okudhulira okuva kubisalibwawo akakiiko
65. Abakozi ab'akakiiko
66. Ensasania ey'akakiiko
67. Entegeeka ey'okulondesa.
68. Okukuba akalulu ku okulonda nhi akalulu ekekikungo.

Enkola edh'ebuy'obufuzi.

69. Enkola edh'ebuy'obufuzi.
70. Enkola ey'omugendo.
71. Enkola ey'ebibiina eby'obufuzi ebingi.
72. Eidembe ery'okugundhawo ebibiina eby'obufuzi.
73. Ebiragiro eby'ebibiina eby'obufuzi.
74. Okukyuusa enkola y'ebuy'obufuzi n'akalulu ak'ekikungo oba okulonda.
75. Okukugira eby'obufuzi obw'ekibiina ekirala mu eighanga.

Eby'aghalala.

76. Paliyamenti okubaga amaghangho ku kulonda.

ENKENGA EY'OMUKAAGA- EBY'AMAGHANGO

Okwinhamawo, Abakola n'Emilimo gya Paliyamenti.

77. Paliyamenti ya Uganda.
78. Abakola Paliyamenti
79. Emilimo gya Paliyamenti
80. Ebisanizo n'ebireeta obutasanira obutasaine kubukiise bwa Paliyamenti.
81. Okulonda kw'abakiise ba Paliyamenti.
82. Akubiriza n' amyuka akubiriza Paliyamenti.
- 82A. Akulira oluuyi oluwabula gavumenti
83. Olughalo lwa abakiise ba Paliyamenti.

84. Eidembe ery'okutoolayo omukiise wa Paliyamenti.
85. Ensako y'abakiise ba Paliyamenti.
86. Okusalawo ku bibuuzo eby'obukiise.
87. Nabyaama wa Paliyamenti n'abakozi abandi aba Paliyamenti.
- 87A. Akakiiko aka ba kaminsona ba Paliyamenti.

Emitendera gya Paliyamenti.

88. Omughendo ogwiikirizisa okutyaama kwa Paliyamenti.
89. Okukuba Akalulu mu Paliyamenti.
90. Obukiiko bwa Paliyamenti.
91. Okukozesa obuyinza bw'amaghango
92. Eikomyo ku kwolesa eighango.
93. Eikomyo ku ensonga dh'empiiya.
94. Ebiragiyo ku emitendera mu Paliyamenti.
95. Entyama dha Paliyamenti.
96. Okwiigalawo kwa Paliyamenti.

Eby'aghalala.

97. Obutakobwaku n'eidembe lya Paliyamenti.

ENKENGA EY'OMUSANVU- OLUKIIKO LWA
PULEZIDENTI NIBA MINISITA

Pulezidenti.

98. Pulezidenti wa Uganda.
99. Obuyinza bw'olukiiko lwa Pulezident ni ba Minisita
100. Okumanhisibwa kw'okubulawo kwa Pulezidenti mu Uganda.
101. Endhogera dha Pulezidenti.
102. Ebisanizo bya Pulezidenti.
103. Okulondebwa kwa Pulezidenti.
104. Okusoonenkereza okulonda kw'obwa Pulezidenti.
105. Ekisandha kya ofiisi ya Pulezidenti.

106. Enkola n'obukwakulizo obw'obuwereza bwa Pulezidenti.
107. Okutoolebwaku kwa Pulezidenti.
108. Amyuuka Pulezidenti
- 108A. Katuukiro
109. Omukulembeze w'eighanga bwatabaagho.
110. Ebiseera by'akazigizigi.

Kabineti.

111. Kabineti
112. Enkiiko dha Kabineti.
113. Ba Minisita abakulu
114. Ba Minisita abandi.
115. Okulayira kwa Minisita.
116. Okwaamuka yafeesi y'obwa Minisita.
117. Obuvunanizibwa bwa ba Minisita.
118. Akalulu ak'okutoolamu obwesige.
119. Omuwolereza wa Gavumenti.
- 119A. Amyuuka Omuwolereza wa Gavumenti..

Isabaghaghabi wa gavumenti.

120. Isabaghaghabi wa gavumenti.

Ekisoniwo kya Pulezidenti

121. Okisoniwo kya Pulezidenti.

Enkolagana n'abeendha.

122. Okukikirirwa ekw'Ekikungu
123. Okuta munkola ebiva mu enkiiko ni endagaano

Okulangirira embeera ey'olutalo.

124. Okulangirira embeera ey'olutalo.

Ekitongole ekiteekerateekera Eighanga.

125. Ekitongole ekiteekerateekera Eighanga.

ENKENGA EY'OMUNAANA - EKITONGOLE EKIRAMUZI.

Enfuga ey'obwenkania.

126. Okukozesa obuyinza bw'ekiramuzi.
127. Okwenhigiramu kw'abantu mu enfuga ey'obwenkania.
128. Obwetwaze bw'ekitongole Ekilamuzi

Kooti dh'Abalamuzi.

129. Kooti dh'Abalamuzi

Kooti ensukulumu eya Uganda.

130. Kooti ensukulumu eya Uganda.
131. Abakola kooti ensukulumu.
132. Obukumu bwa Kooti Ensukulumu.
133. Emilimo gy'enfuga ya Isabalamuzi.

Kooti ey'Okudhuliramu eya Uganda.

134. Kooti ey'Okudhuliramu eya Uganda.
135. Abakola Kooti ey'Okudhulira.
136. Emilimo gy'enfuga y'Amyuka Isabalamuzi.

Kooti ya Isemaghango

137. Ebibuzo ebigema ku entafuta y'amakulu ga Isemaghango.

Kooti enkulu eya Uganda.

138. Kooti enkulu eya Uganda.

139. Obukumu bwa Kooti enkulu.
140. Okuwulira emisango egy'eb'y' okulonda.
141. Emilimo gy'enfuga y'Omulamuzi omukulu.

*Okutaawo, Ebisanizo nh' olughalo lwa yafeesi ya
b'offisa abeby'obulamuzi.*

142. Okutaawo kwa b'offisa abeby'obulamuzi.
143. Ebisanizo eby'okutaawo ba offisa abeby'obulamuzi.
144. Ebisandha by'abalumuzi.
145. Abaghandiisi.

Akakiiko ak'obuwereza oby'ekilamuzi.

146. Akakiiko ak'obuwereza obw'ekilamuzi.
147. Emirimo egy 'akakiiko ok'obuwereza obw'ekiramuzi.
148. Okutaawo ba offisa abandi abe eby'obulamuzi.
- 148A. Okutaawo abakozi eb'ekitongole ekilamuzi
149. Ekirayiiro eky'abulamuzi
150. Obukumu bwokubaga amaghango agagema ku
kitongole Ekilamuzi
151. Okutafuta.

ENKENGA EY'OMWENDA - EBY'EMPIIYA

Ebya'ghalala

152. Eby'emisolo
153. Endyanga Eyaghalala enkulu.
154. Okutoolayo empiiya mu endyanga eyaghalala
155. Embalirira dh'omwaka ogw'ebyesente
156. Omutemwa ogukozesebwa aghazira lukusa
157. Endyanga ey'Ebigwa Ekibwatukira.
158. Yafeesi y'ensako dhaibwe nga dhisaliibwa ku
endyanga eyaghalala enkulu.
159. Obuyinza bwa gavumenti okwewola oba okuwola
160. Eibandha ly'Eighanga.

Banka ya Uganda enkulu.

- 161. Banka ya Uganda enkulu.
- 162. Emilimo gya Banka.

Omubalirizi w'Ebitabo omukulu.

- 163. Omubalirizi w'Ebitabo omukulu
- 164. Embalirira

ENKENGA EY'EIKUMI - EKITONGOLE KY'ABAKOZI
BA GAVUMENTI.

Akakiiko ak'ensonga dh'abakozi.

- 165. Akakiiko ak'ensonga dh'abakozi
- 166. Emilimo gy'akakiiko ak'ensonga dh'abakozi ba Gavumenti

Akakiiko Ak'obuwereza bwe'Ebyendhegeresa.

- 167. Akakiiko Ak'obuwereza bwe'Ebyendhegeresa.
- 168. Emirimo gy'abakakiiko akobuwereza bwe byendhegeresa.

Akakiiko ak'ensonga dh'obuwereza dh'eby'obulamu.

- 169. Akakiiko ak'ensonga dh'obuwereza dh'eby'obulamu.
- 170. Emilimo gy'abakakiiko akensonga edh'obuwereza edh'eby'obulamu.

Eby'aghalala

- 171. Okutandikawo dhi yefeesi.
- 172. Okutawo b'offisa ba gavumenti.
- 173. Obukuumi ku b'offisa ba gavumenti.
- 173A. Akulira Ekitongole ky'abakozi ba gavumenti.

- 174. Abawandiisi ebenkalakalira.
- 175. Okutafuta.

ENKENG A EYE'IKUMI N'ENDALA-GAVUMENTI
DH'EBITUNDU.

Enkola nh'emisingi edha gavumenti edh'Ebitundu

- 176. Enkola dha gavumenti dh'Ebitundu.
- 177. Disitulikiti edha Uganda.
- 178. Gavumenti dh'ebiketezo.
- 178A. Obuyambi bwa dhi disituliikiti edhitakola gavumenti dh'ebiketezo.
- 179. Ensalo dh'obubondo bwa gavumenti edh'Ebitundu.
- 180. Enkiiko/kanso dha gavumenti edh'Ebitundu.
- 181. Okulonda okw'enkiiko dha gavumenti edh'Ebitundu.
- 182. Okweiriza Obukumu
- 183. Isentebe wa disitulikiti
- 184. Akubiriza olukiiko lwa disitulikiti.
- 185. Okutoolayo Isentebe n'Omukubiriza w'olukiiko.
- 186. Akakiiko akafuzi aka disitulikiti
- 187. Okuva mu yafeesi okwa memba awa akikiiko ka disitulikiti akakulu.
- 188. Offisa akulira abakozi nh'omumyuka.
- 189. Emilimo gya gavumenti nh'enkiiko dha kanso ya disitirikiti.

Empiia dha gavumenti edh'Ebitundu.

- 190. Enteegeka.
- 191. Obuyinza obw'okugereka nh'okugabania emisolo.
- 192. Okusolooza kw'emisolo nhi gavumenti edh'Ebitundu.
- 193. Obuyambi eri gavumenti edh'Ebitundu.
- 194. Akakiiko ak'empiiya mu gavumenti dh'Ebitundu.
- 195. Amabandha n'Obuyambi.
- 196. Embalirira.
- 197. Okwemalirira mu by'empiiya mu obuyinza bw'ebibuga.

Obukiiko bwa disitulikiti obw'emilimo.

- 198. Obukiiko bwa disitulikiti obw'emilimo.
- 199. Okusemba abakozi.
- 200. Emilimo egy'obukiiko bwa disitulikiti obw'emilimo.

Eby'aghalala

- 201. Okuta munkola enfuga ey'emilimo
- 202. Pulezidenti Okweiriza enfuga ya disitulikiti
- 203. Omubaka wa Pulezidenti mu disitulikiti.
- 204. Enkola nh'obukwakulizo obwobuwereza.
- 205. Okutangira okuba mu yafeesi dhebyobufuzi eibiri mu kiseera ekirala.
- 206. Paliyamenti okuteeka amaghango agagema ku gavumenti edh'Ebitundu.
- 207. Okutafuta.

ENKENGA Y'EIKUMI N'EIBIRI - OKWERINDA
N'OBUTEBENKEVU BW'EIGHANGA

Amagye ga Uganda.

- 208. Amagye ga Uganda.
- 209. Emilimo egy'amagye.
- 210. Paliyamenti okulungamia amagye ga Uganda.

Poliisi ya Uganda

- 211. Poliisi ya Uganda
- 212. Emilimo egya Poliisi ya Uganda.
- 213. Obuduumizi bwa Poliisi ya Uganda.
- 214. Paliyamenti okulungamia ekitongole kya Poliisi ya Uganda.

Obuwereze bw'amakomera mu Uganda

- 215. Obuwereze bw'amakomera mu Uganda.
- 216. Kaminsona nh'amyuka kaminsona w'amakomera.
- 217. Paliyamenti okulungamia Emilimo egy'Amakomera ga Uganda.

Obuwereza bw'ebitongole ebikeesi.

- 218. Obuwereza bw'ebitongole ebikeesi.

Olukiiko olw'eighanga olw'ebiyokwelinda.

- 219. Olukiiko olw'eighanga olw'ebiyokwelinda.
- 220. Emilimo egy'olukiiko olw'eighanga olw'ebiyokwelinda.

Eby'aghalala.

- 221. Ebitongole ebiyokwelinda okukuuma eidembe ely'omuntu.
- 222. Paliyamenti okulungamia okuba ni emundu n'enkozesa y'ekyokulwanisa.

ENKENGA Y'EIKUMI N'EISATU- KALISOLISO WA GAVUMENTI

- 223. Kalisoliso wa Gavumenti.
- 224. Okutoolaku kwa Kalisoliso nh'amyuka kalisoliso.
- 225. Emilimo egy'ekitongole kya kalisoliso.
- 226. Obukumu bwa Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti.
- 227. Okwetwala kw'ekitongole kya kalisoliso.
- 228. Ensaga edh'ekitongole kya kalisoliso.
- 229. Ebikozesebwa eby'ekitongole kya kalisoliso.
- 230. Obuyinza obwendhawulo bw'ekitongole kya kalisoliso.
- 231. Alipoota dha Kaliisoliso.
- 232. Obuyinza bwa Paliyamenti kubigema ku ekitongole kya kalisoliso.

ENKENGHA Y'EIKUMI N'EINA - EMPISA EDHIFUGA
EBY'OBUKULEMBEZE

- 233. Empisa edhifuga eby'obukulembeze.
- 234. Eighango okulita mu Nkola.
- 235. Okusazamu olw'okudhebengula eighango.
- 235A. Akakiiko akawulirisa empisa edhifuga
eby'obukulembeze.
- 236. Okutafuta.

ENKENGHA Y'EIKUMI N'EITAANU - EITAKA
NH'OBUTONDE BWENSI

Eitaka.

- 237. Obwanainhini kwitaka.

Akakiiko ka Uganda ak'Eitaka.

- 238. Akakiiko ka Uganda ak'Eitaka.
- 239. Emilimo egy'akakiiko ak'Eitaka.

Enkiiko dha Disiturikiti edh'Eitaka

- 240. Enkiiko dha Disiturikiti edh'Eitaka.
- 241. Emilimo agy'enkiiko dha Disiturikiti edh'Eitaka.

Eby'aghalala.

- 242. Enkozesa ey'eitaka
- 243. Obukiiko obugondhoola ensonga edh'eitaka.
- 244. Oby'omwiitaka nhi Eby'amafuta.

Obutonde

- 245. Obukuumi nh'okutaliza okw'obutonde bwensi.

ENKENG A Y'EIKUMU N'OMUKAAGA
 EKITONGOLE EKYA ABAKULEMBEZE
 AB'ENONO OBA OBUGHANGWA.

246. Ekitogole ekya abakulembeze ab'enono oba obughangwa.

ENKENG A Y'EIKUMI N'OMUSANVU- EBYAGHALALA
 NH'ENSANSANIA EY'EYONGERAKU

247. Endabirira y'Ebintu By'obusika.
 248. Akakiiko akaiza obuyaka amaghango.
 249. Akakiiko kokwetegekera n'engema eyebigwa ekibwatukira.
 250. Aby'amaghango ebigya mumaiso nhi gavumenti oba ebikontagana nayo.
 251. Obukozi oby'emirimo egy'obukiiko nh'ebitongole byobuyinza.
 252. Okulekulira.
 253. Okwiiramu okulondebwa nh'enondebwa dh'omukiseera ekilara.
 254. Pensoni
 255. Akalulu k'okwebuza kubantu okutwaliza aghalala
 256. Engeri ey'okufugamu ebirayiiro.
 257. Okutafuta.
 258. Okukakasa kw'amaghango agandi agagama ku omutendererwa gwa Paliyamenti.

ENKENG A Y'EIKUMI N'OMUNAANA-OKULONGOOSA
 KWA ISEMAGHANGO.

259. Okulongoosa kwa Isemaghango.
 260. Enongoosereza edhenda akalulu akekikungo.
 261. Enongoosereza edhenda akukakasibwa kw'enkiiko dha disiturikiti.
 262. Enongoosereza nhi Paliyamenti.
 263. Satifiketi ey'okwiikilizaganja.

ENKENG A Y'EIKUMI N'OMWENDA-ENTANDA
EDH'EKISEERA.

264. Gavumenti edh'ekiseera (Yadibizibwa).
265. Emilimo egy'okwekeeneenia agya gavumenti edh'ekiseera (Gyadibizibwa)
266. Kooti edh'abalamuzi edhiliwo (Dhadibizibwa)
267. Yafeesi edh'abalamuzi ediliwo (Dhadibizibwa)
268. Obwa memba bwa kooti edhulirwamu obw'ekiseera. (Bwadibizibwa)
269. Yefeesi edhiliwo.
270. Okulungamia kw'ebibiina byobufuzi (Kwadibizibwa)
271. Ebibiina ebyobufuzi ebiliwo. (bwadibizibwa)
272. Okulonda okusooka (Kwadibizibwa)
273. Okulondebwa mu dhi yafeesi edindi (kwadibizibwa)
274. Amaghango agaliwo.
275. Okulongosa mu amaghango agaliwo nhi Pulezidenti asooka.(kwadibizibwa)
276. Okubisa amaghango agabaire gakaali kwinhama.
277. Entanda edhigema ku obuyinza bw'ebibuga. (dhabibizibwa)
278. Abukiiko obukulemba n'obubuliriza obuliwo. (bwadibizibwa)
279. Obilayiiro ebidhuubibwa okuba nga byakolebwa. (byadibizibwa)
280. Ensonga edhisigaire.
281. Ebigya mu maiso mu kooti ebisigaire
282. Ekiragiyo ky'ekisoniwo kya Pulezidenti nensonga edhili mu Isemaghango.
283. Okwidhulula okw'eidembe nh'okuvunanhizibwaku.
284. Okusikisa ku ebintu
285. Okusikisa ku endagaano
286. Okusazamu kw'ebyapa mu ebibuga. (byadibizibwa)
287. Endagaano edh'ensi yonayona nh'enkungaana.
288. Okudibya Isemaghango wa 1967 nh'Ekighandiiko eky'amaghango Namba 1 eky'a 1986 (Lyadibizibwa).

289. Olughalo lwa Paliyamenti eliwo okuwaku
nh'ekisandha kya Pulezidenti.
290. Entanda edh'ekiseera edhigema ku Kampala.
291. Olughalo olw'emyaka etaanu olw'enkiiko dha
gavumenti dh'Ebitundu obutakola ku enkiiko edhiliwo
292. Okulongoosa kw'amaghango.
293. Okukuuma Eidembe nga baisa Akanhagansi mu dhi
yafeesi edhirigho.
294. Ebiketezo ebirondebwamu ebiriwo.
295. Ebighayi bya Muvumenti okugya mumaiso.

Enteekateeka

<i>Enteekateeka Esooka</i>	Kampala ni disiturikiti edha Uganda.
<i>Enteekateeka Ey'okubiri</i>	Ensalo dha Uganda.
<i>Enteekateeka Ey'okusatu</i>	Omaghanga amazaalilanwa mu Uganda nga lulala Namusibuko (ogw'olubelyebelye) 1926
<i>Enteekateeka Ey'okuna</i>	Ebirayiiri.
<i>Enteekateeka Ey'okutaanu</i>	Gavumenti ey'ekiketezo.
<i>Enteekateeka Ey'omukaaga</i>	Emilimo n'obuwereza obwa gavumenti bwevunanizibwaku.
<i>Enteekateeka Ey'omusanvu</i>	Obuyambi obuziraku bukwakulizo eri Gavumenti edh'Ebitundu.

ISEMAGHANGO W'EIGHANGA LYA UGANDA ERYETWALA

*Okutandiika: nga munaana Namutyabuko (ogw'eikumi),
1995*

Enhandhula.

IFEE ABANTU BA UGANDA:

OKWIDHUKIRA ebyafayo byaife ebibaire biidhwire obutali butebenkevu mu ebyobufuzi n'enkola ayamaghango:

OKWETEGEREZA okukalabatana kwaife eri ebibindha eby'eifuga-ibi, okunhigiriza n'obunhunhinsi:

OKUNHINKIIRA ku kuzimba ebiseera ebyomu maiso ebikalamu nga tutawo entegeka enkalamu eyobuntu n'ebyenfuna n'ebyobufuzi nga tubita mu Isemaghango eye eighanga emanifu era ewangala eyesigaima ku endowoza ey'obwegaisi, emirembe, okwagayaga, demokulasiya, eibbeetu, obwenkania n'okugya mu maiso:

OKUKOZESA obwetwaze bwaife n'eidembe eritatwawukania okusalawo enkola eyenfuga ey'ensi yaife, nh'okuba nga twenhigiramu mubwidhuvu mu enteeketeeka eyokukola Isemaghango:

OKULINGIRIRA nti olukiiko olwakola Isemaghango lwatebwawo okukikirira ife n'okukubagania ebidhubo ku ekibage kya Isemaghango eyategekebwa nh'akakiiko akavunazibwa ku Isemaghango aka Uganda era nokwiikiriza nh'okuteeka Isemaghango kulwa Uganda:

TWIISANIA NTI, muno era nga tubita mu lukiiko luno olwa Isemaghango bweene bweene twikiriza, tuteeka era twewa ife beene n' abaidhukulu, eno Isemaghango W'EIGHANGA lya Uganda eryetwala, ku lunaku luno olwa 22 ogw'Omwenda (Namugozi), mu mwaka 1995.

KULWA KATONDA N'EIGHANGA LYANGE

Ebigendererwa eby'eighanga nh' Endowooza enterevu edha Enfuga ey'Eighanga.

Ebyaghalala.

I. Okuta munkola okw'ebigendererwa.

- (i) Ebigendererwa bino nh'endowooza biidha okulagirira ebighayi nh' ensaga dhonadhona edh'eighanga, abatyanye boona boona, ebitongole nh'ebikunsu ebindi nh'abantu mu kukozeza nh'okutafuta Isemaghango oba eighango elindi era nh'okutwala nh' okuta munkola ebisalibwawo ku enfuga kulw'okutandikawo nh'okutumbula ekitundu ekyamazima, ekyemirara nhi demokulayisa.
- (ii) Pulezidenti aidha kwandhula eri Paliyamenti nh'eighanga wakiri omukuzi mulala mu mwaka, emitendero gyonagyona gikolebwa okukakasa nti bino ebigendererwa eby'enfuga nh' endowooza bitukurizibwa.

Ebigendererwa eby'ebufuzi

II. Endowooza edha Demokulasiya.

- (i) Eighanga liidha kwesigamizibwa ku ndowooza dha demokulasiya edhiwa obuyinza n'okwiizamu amaani okwenhigiramu okukalabakalaba okw'abatyanye ku buli mutendera gwoona gwoona mu nfuga yaibwe.
- (ii) Abantu boona boona aba Uganda baidha kuba n'okwetukurizaku eri ebifo eby'obukulembeze buli ku mutendera gwoona gwoona, okusinzira ku Isemaghango.
- (iii) Eighanga liidha kulungamizibwanga endowooza dh'okwiiza obuyinza wansi n'okuvunanizibwaku okw'Emirimo gya gavumenti n'obuyinza eri abantu

- ku mitendera egy'endhawulo webasobola okutambuza bukalamu n'okulagira obukalamu ensonga dhaibwe.
- (iv) Okubawo kwa gavumenti kwiidha kuba mu bulambulukufu nga kukikirira empisa ey'eighanga n' okuba aghalala okw'eighanga.
 - (v) Ebibiina eby'obufuzi n'ebyabulidho byoona byoona ebirubirirwa okukulemba n'okuduumira ensonga edh'abantu biidha kwiikania n'endowooza edha demokulasiya mu nkola eyomunda mu bibina byaibwe n'okwegezamu.
 - (vi) Ebitongole ebyabulidho biidha kusigaza okwemalirira kwaibwe mu kuluubirira ebigendererwa byaibwe ebilangiriirwa.

III. Obwegaisi bw'eighanga n'obutebenkevu.

- (i) Ebighayi byoona byoona eby'eighanga n'abantu ba Uganda baidha kukola kulw'okutumbula obwegaisi bw'eighanga, emirembe n'obutebenkevu.
- (ii) Buli maani gaidha kukozezebwa okwiiza aghalala abantu ba Uganda boona boona era nga mukiseera n'ekirala twetegereza okubawo okw'obuzaliranwa bwaibwe, eby'eidiini, eby'endowooza, ebyobufuzi n'ebyoobuwangwa ebyaghalala.
- (iii) Buli kintu kyoona kyoona kiidha kukolwa okutumbula empisa ey'okukolagana, okutegeera, okusiima, obuguminkiriza n'okwiisa ekitibwa mu bolombolombo, eby'obughangwa n'endhikiriza edha buli muntu.
- (iv) Waidha kubawo ebitongole ebitebwawo nga bilerebwa nh'emiatwa egy'okugondola okusooghaana mu bulungi era mu mirembe.
- (v) Eighanga liidha kuwa embeera ey'ebyoobufuzi ey'emirembe, enhwevu era entebenkevu eyendebwa ku enkulankulana ey'ebyenfuna.

IV. Okwetwala okw'eighanga, okwemalirira n'obwesimbu eby'ekiketezo.

- (i) Eighanga ni abatyamyeye ba Uganda buli kiseera kyonakyona baidha okutaasa okwemalirira, okwetwala nh'obwesimbu eby'ekiketezo kya Uganda.
- (ii) Eighanga ni abatyamyeye ba Uganda baidha okufuba okuzimba obunhwevu bw'eighanga mu ebyobufuzi, ebyenfuna nh'embeera dhabulidho okwewala okwemelerawo okutasaine ku amaghanga agandi nh'ebitongole.
- (iii) Eighanga liidha okufuba okukunga, okutegeka nh'okuwa amaani abantu ba Uganda okuzimba emisingi egyemalirira nh'okwewanh'rira kulw'enkulankulana ya Uganda.

Okukuuma n'Okutumbula ebikulu ku Eidembe n'ebbeetu lya Abantu nh'ebindi.

V. Ebikulu n'ebindi eby'eidembe ly'abantu n'ebbeetu.

- (i) Eighanga liidha okukakasa nh'okuwa ekitibwa ebitongole ebiwebwa nh'eighanga Obuvunanizibwa okukuuma nh'okutumbula eidembe lya abantu nga ebawa ebikozesebwa ebimala okukola obulungi.
- (ii) Eighanga liidha okukakasa nh'okuwa ekitibwa okwemalirira kw'ebitongole ebitali bya gavumenti ebikuuma nh'okutumbula eidembe ly'abantu.

VI. Omwenkanonkano mu kikula ky'abantu n'okukikirirwa okukalamu okwabanhoomererwa.

Eighanga liidha okukakasa omwenkanonkano nh'okukikirirwa okukalamu okw'abanhoomererwa ku ebigayi ebili mu amaghango nh'ebindi.

VII. Obukuumi obw'abakuliriire mu myaka.

Eighanga liidha okukola Entanda edhitegerekeka kulw'obulungi nh'okuwanhirira okwabakuliriire mu myaka.

VIII. Okuwa ebikozesebwa ebisanhiire eri ensaga dha gavumenti.

Obugabi bw'obuyinza n'Emilimo aghalala n'enkebera n'endhazayaza ewebwa mu Isemaghango eri ebighayi kamala nh'ebitongole bya gavumenti biidha ku ghagirwa mu engeri eyokuwa ebikozesebwa ebimala kulw'okukola obulungi kwaibwe ku emitendera gyonagyona.

IX. Eidembe ku kwekulankulania.

Mu enkola eyo okwanguya enkulankulana eya yiriyiri era eyagayaga, eighanga liidha kwiizamu amaani ebitandiikibwa nh'okweyemerezawo okwa dhelengerere.

X. Omulimo ogw'abantu mu nkulankulana.

Eighanga liidha kutwala emitendera gyonagyona egisanhiire ku okwenhigiramu kw'abantu mu kutawo nh'okuta munkola enteekateeka nh'ebiteekebwateekebwa ebibagemaku.

XI. Omulimo ogw'eighanga mu nkulankulana.

- (i) Eighanga liidha okuwa okusosowaza okwawangulu einho ku okubaga eighango elitawo empendha edhi kuuma nh'okusitula eidembe ely'omuntu ku emikisa egyagayaza mu enkulankulana.
- (ii) Eighanga liidha okukubiriza eby'obulimi, tekinologiya ow'ebyamakolero nh'enkulankulana ya sayansi nga eikiriza enfuga edhisanihiire n'okubaga amaghango agasobozesa.

- (iii) Mu kutwala mu maiso obwenkania obw'obuntu, eighanga liyinza okulungamia ku ebyokufuna, obwananyini, enkozesa, ekikula kye eitaka nh'ebintu ebindi, okusinziira mu Isemaghango.

XII. Enkulankulana ey'obwenkania n'amazima.

- (i) Eighanga liidha okwikiriza enkola ey'enteeketeeka eya ghalala era egemagana.
- (ii) Eighanga liidha okutawo empendha edhisanihiire akuletawo enkulankulana ey'obwenkania ey'ebitundu ebyendhawulo ebya Uganda era wagati w'ebintundu eby'ekyalo nh'ekibuga.
- (iii) Eighanga liidha kutwala empendha edhendawulo edhirina obugonzi oby'okulankulania wakiri ebitundu ebiri wansi inho munkulakulana

XIII. Obukuumi ku eby'obutonde.

Eighanga liidha okukuuma eby'obutonde ebikulu, omuli eitaka, amaadhi, ebibali, amafuta, ebyomusinko nh'ebisimbe.

Ebigendererwa eby'embeera dh'obuntu nh'ebyenfuna.

XIV. Ebigendererwa eby'embeera dh'omuntu n'ebyenfuna ebyaghalala.

Eighanga liidha okunhinkiira okutukiriza eidembe oly'obwebange eri abana Uganda boona boona ku obwenkania nh'enkulankulana mu ebyenfuna era liidha, okusingiira irara, okukakasa nti—

- (a) amaani goona goona eg'enkulankulana gorekerwa okukakasa okubawo okwembera edh'abantu edhawangulu
- (b) abana Uganda boona boona banhumirwa eidembe n'emikisa era n'okwetukirizaku endegeresa, obuwereza obw'ebyobulamu, amaadhi amayondho era amalungi,

emirimo, awasurwa awomulembe, okwambala okukalamu, okuba nh'emeere nhi pensoni nh'akasimo ak'okuwumula emirimo.

XV. Okuta akanhagansi mu mulimo ogw'abakazi mu kitundu.

Eighanga liidha okuta akanhagansi mu mulimu omukulu abakazi gwebakola mu kitundu.

XVI. Okuta akinhagansi mu bantu abali n'obulemu.

Ebyalo nh'eighanga biidha okuta ekinhagansi mu eidembe ely'abantu abalina obulemu okubawa ekitibwa eky'obuntu.

XVII. Okwesanhusa n'emizano.

Eighanga liidha okutumbula eby'okwesanhusa nh'emizano eri abatyanye ba Uganda.

XVIII. Ebigendererwa eby'endhegeresa.

- (i) Eighanga liidha okutumbula eby'endhegeresa ebisookebwaku ebyo bwerere era ebitalekeka.
- (ii) Eighanga liidha okutwala empenda edhisaniire okusobozesa buli mutyamye omukisa ogwagayaga ku okufuna Ebisanizo obwawangulu obuli ku mutindo ogusooboka.
- (iii) Abantu aba dherengerere, ebibondo eby'eidiini n'ebitongolebyanakyewaebindi biidhakuban' eidembe okutandiikawo nh'okutambuza amatendekero ag'ebyenegeresa singa baikirizagania nh' emisoso egyifuga ebyenegeresa mukutwaliza aghalala eby'ensi nh'okukuuma omutindo egw'eighanga.

XIX. Obukuumi obw'amaka.

Amaka nakabondo akobutonde era akasokebwaku mu ekitundu era galina eidembe ku obukuumi nh'ebyallo ni eighanga.

XX. Obuwereza bwo eby'obulamu

Eighanga liidha okutwala empendha dhonadhona edhisoboka okukakasa okuwa obuwereza ebw'ebwendidandaba ebisokebwaku eri abantu.

XXI. Amaadhi amayondho era amalamu.

Eighanga liidha kukozeza empendha dhonadhana edhisoboka okukakasa obuwereza oby'ebubulamu ebisokebwaku ebikulu eri abantu.

XXII. Okuba nh'emeere emala nh'endya enkalamu.

Eighanga liidha—

- (a) kutwala emitendera egyisaniire okwiizamu abantu amaani okulima nh'okutereka emeera emala;
- (b) okutawo amaterekero eg'emeere ag'eighanaga; nho
- (c) okwiizamu nh'okutumbula endya enkalamu okubita mukusomesa okwaboona boona nh'engeri edhindi edhisaniire okubona nti tuzimba eighanga eikalamu.

XXIII. Ebigwa tibiraze/ekibwatukira.

Eighanga liidha okutawo enkola engumivu ey'okukola kububendhe oba ebyekango byoona byoona ebifubutuka mu ebigwa tibiraze oba mu embeera eidha olw'okusengula abantu mukutwaliza aghalala oba okutataganizibwa okwamaani okw'obulamu bwaibwe obulungi.

Ebigendererwa eby'obughangwa.

XXIV. Ebigenderwa eby'obughangwa.

Emigaso egy'ebyobughangwa nh'enono ebitambulira aghalala nh'eidembe nh'eibetu, ekitibwa ky'omuntu, demokulasiya era nhi Isemaghango biyinzira okukulankulanizibwa era byatebwa mu ensonga dh'obulamu bwa abanaUganda.

Eighanga liidha—

- (a) okutumbula nh'okukuuma omigaso egy'obughangwa nh'empisa edhininisa ekitibwa n'okubawo kwa abanaUganda;
- (b) okuwagiira enkalankulana, obukuumi nh'okugaigawaza enimi dhonadhona edha Uganda;
- (c) okutumbula enkalankulana olulimi olukozesebwa abasigha; nho
- (d) okughagira enkulankulania y'olulimi olw'eighanga oba enimi.

XXV. Obukuumi bw'ebintu bya lukale n'ensikirano.

Eighanga n'abatyamyeye baidha okufubana okukugira n'okukuuma n'okutwaliza aghalala okutumbula empiisa ey'obukuumi bw'ebintu bya lukale n'ebyensikirano ebya Uganda.

Embalirira.

XXVI. Embalirira

- (i) Yafeesi dhoona dhoona edhalukale dhiida okukumibwa kulw'abantu.
- (ii) Abantu boona boona obatebwa mubifo ebyobukulembeze nh'obuvunanizibwa baiidha, mu Emirimogyayibwe, kuvunanizibwa ku abantu.
- (iii) Empendha dhoona dhoona edh'amaghango dhiidha okutwalibwa okwanika, okulwanisa n'okubinga obuli

bwenguzi n'okuvumagania oba okukozesa obubi obuyinza n'abo abagemereire yafeesi edh'ebuyobufuzi n'edhindi edha lukale.

Obutonde bwensi.

XXVII. Obutonde bwensi

- (i) Eighanga liidha okutumbula enkalankulana eyeghanilira nh'okumanisibwa okwa boona boona kubwetavu obw'okulabirira eitaka, empewo nh'amaadhi mu engeri ayagayaga era eyeghanirira kulw'oluse oluliwo nh'olunabawo mu maiso.
- (ii) Enkozesa ey'ebuyobugaiga ebyobutonde ebya Uganda biidha kulabirirwa mu engeri eri nti efunisa obwetavu obw'enkulankulana nh'ebuyobutonde ebyoluse olw'abana Uganda oluliwo nh'olunabawo mu maiso : era, okusingira irara, eighanga liidha kutawo empendha dhonadhona edhisoboka okutangira oba okukendesa okukosebwa nh'okuzikiriza ku eitaka, empewo nh'amaadhi kulwebyo ebiletebwa okufundekeza kw'obutonde nh'ebwokukosa ebindi.
- (iii) Eighanga liidha okutumbula n'okuta munkola enfuga kubikozesebwa mukwaasa oba okumulisa ebinakakasa nti obwetavu obw'abantu obusokebwaku nh'ebuyokutangira kw'ebuyobutode bifumibwa.
- (iv) Eighanga nga mulimu nhi gavumenti edh'ebitundu, liidha—
 - (a) kuntonda nh'okukuza ebifo ebintongoze ebyendhawulo ebiwumulirwamu ni ebisanhusibwamu n'okukakasa okukuuma eby'obutonde;
 - (b) okutumbula engabanizibwa mu enkozesa ey'ebuyobutonde kulw'okukuuma n'okulera obukalamu eby'obugaiga ebyo munsiko ebya Uganda.

Ebigendererwa ebyenfuga ey'endha.

XXVIII. Ebigendererwa ebyenfuga ey'endha.

- (i) Enfuga ey'endha eya Uganda eidha kwesigamizibwa ku empagi edha—
 - (a) okutumbula ebinhoonho ebya Uganda.
 - (b) okuwa ekitibwa eighango ely'ensi yonayona nh'okuwulilisa endagaano.
 - (c) okuwangalira awalala nh'okweyawulaku okw'emirembe.
 - (d) okugondhoola endhawukana edh'amaghanga mu engeri edh'emirembe.
 - (e) okuwakania engeri dhonadhona edh'obufuge, obusosoze nh'engeri edindi edh' okunhigirizibwa nhi obunhunhuni.
- (ii) Uganda eidha kwenigiira inho mu ebitongole eby'ensi yonayona nh'ebiketezo ebyemererawo kulw'eidembe nhi kulw'okubawo nh'okugya mu maiso okw'abantu.
- (iii) Eighanga liidha okutumbula obwegaisi nh'okukolera aghalala obw'ekiketezo nhi olukalu lwa Africa mu eby'obughangwa, ebyenfuna nh'ebyobufuzi.

Emilimo egy'omutyamye.

XXIX. Emilimo egy'omutyamye.

Okukozesa nh'okunhumirwa okw'eidembe nh'eibetu tibyawanibwa okuva ku kukola ekw'emirimo nhi ebiteekwa: era: nh'okusinzira, gwiidha kuba murimo gwa buli mutyamye—

- (a) okuba mwoyo gw'eighanga era omuwulize eri Uganda nh'okutumbula okubawo kwayo;
- (b) okwenigiira mu emirimo egyegasa kulw'obulungi obw'abatyamye, amaka ebikozesebwa ebyaghalala nh'okwongereza ku enkulankulana ey'eighanga;
- (c) okwongera ku bulungi obw'ekyalo omutyamye oyo yaaba;

- (d) okutumbula obuzaire obw'obuvunanizibwa;
- (e) okutwala mu maiso obwegaisi bw'eighanga nh'okuwangalira mu kwiikirizagania nh'abandhi;
- (f) okutumbula demokulasiya nh'enfuga ey'amaghango; nho
- (g) okuba nh'eninhongoola iwe mwene nh'entanda edha Isemaghango nh'okughanhirira nh'okutaasa Isemaghango nh'eighango.

Enkenga Esooka

Isemaghango.

1 Obwetwaze obw'abantu.

(1) Obuyinza bwonabwona buli eri abantu abanakozesanga obwetwaze bwaibwe okusinzira nga bwekiri mu Isemaghango eno.

(2) Awazira okuziyiza enkola ey'olugololiro (1) olw'akawayiro kano, obuyinza bwonabwona mu eighanga bufubutukira mu abantu ba Uganda: era abantu baidha kufugibwa ngababita mu okwenda nh'okwiikiriza kwaibwe.

(3) Obuyinza nh'obukuumu bwonabwona obwa gavumenti nh'ebitongole byayo buva mu Isemaghango eno, mungeri nendala eyo etoola obukuumu bwayo okuva mu abantu abaikiriza okuba nga bafugibwa okusinzira mu Isemaghango eno.

(4) Abantu baidha okulaga okwenda nh'okwiikiriza ku ani aidha okubafuga era ngeri ki yebanafugwamu, ngabatiba mukulonda okwalubelera, okw'eidembe era okukalamukalamu okw'ababakikirira oba ngababita mu akalulu ekikikungo.

2. Obukulu einho obwa Isemaghango.

(1) Isemaghango eno nh'eighango einsukulumu einho eya Uganda era liidha kuba eky'obulagaane obukakibwa eri obukuumu bwonabwona nh'abantu mu Uganda yonayona.

(2) Singa eighango elindi lyonalyona oba akalombolombo konakona kakontana nh'entanda yonayona mu Isemaghango eno, Isemaghango eidha okusinga, era eighango elyo elindi oba akalombolombo biidha, kulw'engeri eyokukontana, kuba kyerere.

3. Okutaasa okwa Isemaghango.

(1) Tikiikirizibwa eri omuntu yenayena oba ekibindha eky'a abantu okutwala oba okwesigariza obufuzi obwa Gavumenti ya Uganda, okutolaku nga kisinzira mu entanda edha Isemaghango eno.

(2) Omuntu yenayena waire ani, kululwe oba nga yekobaine nh'abandi, mu engeri eyakatabanguko oba enkola dhonadhona edhimena amaghango, abinga, avuniika, asatulula oba akola enongosereza mu Isemaghango eno oba ekitundu kyonakyoona ekyayo oba agezaku okukola ekikolwa ekili nga ekyo, aiza omusango ogw'okulya muni olukwe era aidha ku kobonerezebwa okusinzira ku eighango.

(3) Isemaghango eno teidha kufiirwa maani nh'okukola kwayo waire nga okitibwa kyayo kitataganiziibwa nhi gavumenti etereibwawo nh'obukake bw'ebukulwanisa: era waire mu ensonga eyindi, amangu eino nga abantu baiziza okwetaaya kwaibwe, okitibwa kyayo kwiida kwiizibwawo era abantu boona boona abenigira mu kwegugunga kwonakwona oba akikolwa kyonakyoona ekyavamu okutataganizibwa okw'ekitibwa baidha kuvunhanibwa okusinzira mu Isemaghango nh'amaghango agandi agatawundhukawundhuka nayo.

(4) Abatyanye ba Uganda boona boona baidha kuba nh'eidembe nh'omulimo buli bwiire bwonabwona—

- (a) okutaasa Isemaghango eno era, okusingiira irara, okuwakania omuntu yenayena oba ekikunsu eky'abantu abalomba okuvunika obutebenkevu obwa Isemaghango obutereibwawo; ni
- (b) okukola byoona byoona ebili mu obuyinza bwaibwe okwiizawo Isemaghango eno oluvainhuma ng'egobeibwa, evunikiibwa, oba elongooseibwa mu engeri etaikirizagania nh'entanda dhayo.

(5) Omuntu yenayena oba ekikunsu eky'abantu nga, bwekyetagisa nh'olugololiro (4) olw'akawayiro kano, awakania okugoba, okuvunika, nh'enongoosereza eya Isemaghango eno taiza musango naire.

(6) Omuntu waba ng'ayogeirwaku mu olugololiro (5) olw'akawayiro kano abonerezeibwa alw'ekikorwa kyonakyaona ekikoreibwamu olugololiro olwo, ekibonerezo kiidha, ku okwiizawo okwa Isemaghango eno, kuba kirowozebwaku ng'ekyerere okuva ku ekisera kyeba ekakatibwawo, era omuntu oyo aidha kutwalibwa okuba osonighiibwa okuva ku ebimuvunanizibwaku byoona byoona nga biletewwa ekibonerezo.

4. Okutumbula okumanha n'okutegeera okwa boona boona okwa Isemaghango.

Eighanga liidha okutumbula okumanha n'okutegeera okwa boona boona okwa Isemaghango eno nga—

- (a) okugivunhula mu enimi dha Uganda nh'okugisansania wonawona nga bwekisoboka; ni
- (b) okutawo okusomesa okwa Isemaghango mu amatendekero gonagona eg'ebyendegeresa nh'amatendekero eg'ebibindha eby'okwelinda era luberera okwandhanga nh'okuwereza enteekateeka ku mayengo ag'ebyempulizagania mukutwaliza aghalala.

Enkenga ey'Okubiri

Eighanga eryetwala.

5. Eighanga lya Uganda eryetwala.

- (1) Uganda nsi eyemalilira yonka era Eighanga eryetwala.
- (2) Okwesigamizibwa ku enkenga 178 eya Isemaghango eno, Uganda eidha kuba nh'—
 - (a) ebiketezo ebilabilirwa nhi gavumenti edh'ebiketezo nga disitulikiti diikiriza okutawo ebiketezo nga bwekilambikibwa mu Isemaghango eno;
 - (b) Kampala; ni
 - (c) disitulikiti edha Uganda, nga bwekyekeeneniziibwa mu enteekateeka esooka ku Isemaghango eno, era disitulikiti ng'edho edindi nga bwediyinza okutebwawo okusinzira ni Isemaghango eno oba eighango elindi lyonalyona.
- (3) Ensalo edh'ebiketezo bya Uganda dhiida kuba dhawulwanga mu enteekateeka ey'okubiri ku Isemaghango eno.
- (4) Kampala eyaganibwa mu Buganda eidha kuba ekibuga ekikulu ekya Uganda era kiida kulabilirwa ni gavumenti eyaghagati.
- (5) Ensalo edh'ekiketezo ekya Kampala dhiida kuba dhawulwanga nh'eighango lya Paliyamenti'
- (6) Paliyamenti eidha, mu amaghango, okukola entanda kulw'okulabilira nh'okukulankulania kwa Kampala ng'ekibuga ekikulu.

6. Olulimi olutongoze.

- (1) Olulimi olutongoze olwa Uganda nh'oluzungu.

(2) Oluswayili lwiidha kuba olulimi olwo' kubiri olutongoze mu Uganda olwo' kukozeza mu embeera edho nga Paliyamenti mu eighango bwelinalagirira.

(3) Okwesigamizibwa ku akawayiro kano, olulimi lwonawona luyinza okukozezebwa nga omuwatwa ogwokulagilira mu amasomero oba amatendekero egenderesa oba kulw'ensonga dh'amaghango, obulabilizi oba obulamuzi nga Paliyamenti bwenalagirira mu amaghango.

7. Obutatongoza eidini ly'eighanga.

Uganda teidha kwiikiriza kutongoza eidini ly'eighanga.

8. Obubonero n'envumbo dh'eighanga.

Bendera y'eighanga, engabo y'eighanga, envumbo eya lukale, olwembo lw'eighanga, n'envumbo ya kooti edh'ekiramuzi edhikoozezebwa amangu inho nga okwiida munkola kwa Isemaghango eno kukaali, dhiidha kwongera okukozezebwa.

8A. Eighanga byeritaaku eisira.

(1) Uganda eidha kufugwa nga lyesigamizibwa ku endowoza edhebyo byelitaku eisira nh'ebikoozezebwa bulidho ebitelebwa mu ebigendererwa eby'eighanga nh'endowooza enterevu edh'enfuga ey'eighanga.

(2) Paliyamenti eidha okukola amaghango agegaasa kulw'ensoga eyokuwa mubwiidhuvu enkola y'olugololiro (1) olw'akawayiro kano.

Enkenga Ey'okusatu

Obutyamyeye.

9. Abatyaamyeye ba Uganda.

Omuntu yenayena eyali, kukwinhama ya Isemaghango eno, mutyamyeye wa Uganda aidha kusigala nga mutyamyeye.

10. Obutyamyeye bwobuzaaliranhwa.

Abantu bano wamanga baidha kuba batyamyeye ba Uganda mu buzaaliranhwa—

- (a) omuntu yenayena azaliibwa mu Uganda ng'omulala ku abazaire oba badhaada ali oba yali omu kubitundu ebizaliranhwa ebiriwo era nga asula munsalo dha Uganda nga kulunaku olusoka Namusebuko ogwokubiri, 1926, era nga kyatebwa mu enteekateeka eyokusatu ku Isemaghango eno:
- (b) buli omuntu azaalibwa mu oba endha wa Uganda ng'omulala ku abazaire oba badhaada yali mutyamyeye wa Uganda mu buzaale mukisera eky'okuzaala oy'omuntu.

11. Abaana enfuuzi abazuulibwa n'abalabirirwa.

(1) Omwana ataswiisa emyaka etaanu egy'obukulu ayaganibwa mu Uganda, nga nabazaire be tibamaniibwa, aidha kusubilizibwa okuba omutyamyeye wa Uganda mu buzaale.

(2) Omwana wansi w'emyaka eikumi n'omunaana waire ng'omulala kubazaire be tibatyamyeye ba Uganda, alabilirwa n'omutyamyeye wa Uganda aidha, mukusaba nh'obuwandiike, aidha kuwandisibwa ng'omutyamyeye wa Uganda.

12 Obutyamyeye obw'okweghandiisa.

- (1) Buli muntu azaalibwa mu Uganda—
 - (a) mukiseera eky'obuzaale bwe—
 - (i) nga naire omulala ku abazairebe era naire omulala ku badhaada be yali n'ekitibwa ky'obukungu mu Uganda; ni
 - (ii) nga naire omulala ku abazairebe era naire omulala ku badhaada be yali omwewodhami mu Uganda; ni
 - (b) nga yali lubeelera awangalira mu Uganda okuva kulunaku olw'omwenda ogwa Namutyabuka (Ogw'omwenda) 1962, aidha ng'asabye mubuwandiike, anaikirizibwanga okuwandisibwa ng'omutyamyeye wa Uganda.
- (2) Abantu bano wamanga baidha, oluvainhuma olw'okusaba, kuwandisibwa ng'abatyamyeye ba Uganda—
 - (a) buli omuntu afumbiirwa omutyamyeye wa Uganda oluvainhuma olw'obukakafu mu amaghango n'okuba mubufumbo obw'emyaka esatu oba ekisera ekindi ekilagirirwa ni Paliyamenti;
 - (b) buli omuntu mu maghango oba kyeyendere osengukiire mu oba abaire ng'owangalira mu Uganda wakiri emyaka ikumi oba ekisera ekindi ekilagirirwa nhi Paliyamenti;
 - (c) buli muntu nga, kuntandiikwa ya Isemaghango eno, awangaliire mu Uganda wakiri emyaka amakumi abiri.
- (3) Olugololiro (2)(a) olw'akawayiro kano lukola lwona ku omuntu eyali afumbiirwa omutyamyeye wa Uganda nga aye kulw'okufa kwe,yandibaire nga agya mumaiso okuba omutyamyeye wa Uganda mu Isemaghango eno.
- (4) Omuntu bwaba yewandisibwa ng'omutyamyeye wa Uganda mu olugololiro (2)(a) olw'akawayiro kano nh'obufumbo obw'omuntu oyo bweyewandisiza buba—

- (a) busazibwamu oba mungeri eyindi bulangilirwa kyerere ni kooti oba akakiiko akawozesa akalina obuyinza; oba
 - (b) busatulurwa,
- omuntu oyo, okutolaku nga yegaana obutyamyeye obwo, asigala nga mutyamyeye wa Uganda.

13. Obutyamyeye obw'obutonde

Paliyamenti eidha kuwa mu amaghangho engeri eyokufuna nh'okufiirwa obutyamyeye obw'obutonde.

14. Okufiirwa obutyamyeye bw'obughandiise.

Omuntu ayinza okutolebwaku obutyamyeye bwe singa yabufuna nabughandiise, ku ensonga yonayona ku dhino edhiilira—

- (a) okudibya eighango.
- (b) okuwereeza ekyeyendere mu amagye oba ekibindha oky'ebyokwelinda eky'ensi oyobulabe ku oba eri mu lutalo nhi Uganda;
- (c) okufuna obutyamyeye bwa Uganda n'obulimba, obuguya, okugulirira oba ng'okoze mubugenderevu oba kyeyendere olulonso olufu mukusaba mubuwandike okw'obutyamyeye; ni
- (d) okukeeta eri Uganda

15. Obutyamyeye obw'emirundi ebiiri.

(1) Omutyamyeye wa Uganda owemyaka eikumi n'omunaana nh'okusingawo, mukyeyendere ofuna obutyamyeye obw'ensi etali Uganda ayinza okusigaza obutyamyeye bwa Uganda okusinzira ku Isemaghangho ono n'eighango lyonalyona eliteekeibwa ni Paliyamenti.

(2) Omuntu atali mutyamyeye wa Uganda ayinza, ku kufuna obutyamyeye bwa Uganda, okusinzira ku Isemaghangho eno n'eighango lyonalyona eliteekeibwa ni Paliyamenti, asigaza obutyamyeye obw'ensi eyindi.

(3) Okudibya eighango.

(4) Okudibya eighango.

(5) Aw'eighango ery'eighanga, nga tii Uganda, kyetagisa omuntu afumbirwa omutyamyeye ow'ensi eyo okwegaana obutyamyeye obw'ensi yee kulw'obufumbo obwo, omutyamyeye wa Uganda oba ng'aimiibwa obutyamyeye bwe kulw'obufumbo obwo aidha, ku enkomerero ey'obufumbo obwo, singa awo wene afiirwa obutyamyeye bweyafuna nh'obufumbo obwo, afuka omutyamyeye wa Uganda.

(6) Paliyamenti eidha mu maghango okulagirira embera biino mwebinaba—

(a) Omutyamyeye wa Uganda afuna obutyamyeye obw'ensi eyindi, ayinza okusigaza obutyamyeye bwa Uganda;

(b) omutyamyeye wa Uganda ng'obutyamyeye obubwe ebw'enono bwa ensi eyindi era nga alina obutyamyeye obw'ensi eyindi, ayinza okukoma okuba omutyamyeye wa Uganda;

(c) omuntu atali mutyamyeye wa Uganda ayinza, bwafuna obutyamyeye bwa Uganda, okusigaza obutyamyeye obw'ensi eyindi.

(7) Paliyamenti eidha kulagirira mu maghango dhi yafeesi edh'ensi edh'omuntu olina obutyamyeye obw'ensi eyindi okweyimba ku obutyamyeye bwa Uganda dhatatukana kubamu.

16 Ekitongole eky'eighanga eky'obutyamyeye n'okusenga.

(1) Waidha kubawo Ekitongole eky'eighanga eky'obutyamyeye nh'okusenga.

(2) Ekitongole kiidha kuba nhi Isentebbe, amyuka Isentebbe nhi bamemba abandi nga Paliyamenti mu maghango bwenalagirira.

- (3) Bamemba ku olukiiko lw'ekitongole baidha—
- (a) kuba abantu ebempiisa edusukuluma einho era abekitibwa ekikakasiibwa era nga balondebwa Pulezidenti nh'okukakasibwa Paliyamenti;
 - (b) baba mu yafeesi okumala ekiseera ekigere nenkola nh'obukwakulizo nga Paliyamenti bwenalagirira mu maghangho.

(4) Emirimo gy'ekitongole gyiidha kulagirirwa mu maghangho, Paliyamenti.

17 Emirimo gy'omutyamye.

- (1) Mulimo gwa buli mutyamye owa Uganda
 - (a) okuwa ekitibwa olwembo olw'eighanga, bendera, engabo n'esente;
 - (b) okuwa ekitibwa eidembe n'eibbeetu ery'abandi;
 - (c) okukuuma abaana n'abantu abandi abakosefu eri, engeri yona yona ey'okuvumibwa, okutulugunizibwa, oba endhidhandhaba embi;
 - (d) okukuuma n'okukugira ebintu bya lukale;
 - (e) okutaasa Uganda n'okuwaayo obuwereza eri eighanga awasaniire;
 - (f) okukolagana nh'ebitongole eby'amaghangho mu kukuuma amaghangho nh'ebiragiro;
 - (g) okusasula emisolo;
 - (h) okwewandisa ku ebyokulonda nh'ensonga edindi mu maghangho;
 - (i) okulwanisa enguzi nh'enkozesa embi nh'okwonona okw'ebintu bya lukale;
 - (j) okutonda nh'okukuuma embeera y'obutonde enondho era enkalamu ni
 - (k) okukola emilimo egy'eighanga egyindi nh'ekiteekwa nga Paliyamenti mu maghangho bwenalagilira.

(2) Mulimo gwa boona boona abatyamye abesobola okutendekebwa mu amagye ku lw'okutaasa Isemaghangho eno

nh'okukuuma ekitibwa ky'ekiketezo kya Uganda webawa ng'oyeteibwa okukola ekyo: era ensi eidha okukakasa nti ebikozesebwa biliwo ku kutendekebwa okwo.

(3) Paliyamenti eyinza, singa wabawo omulimo gwonagwona oba okiteekwa mu olugololiro (1), okulagilira ekibonerezo kulw'okwingilira okw'omulimo ogwo oba ekiteekwa.

18 Okughandisa amazaalibwa, obufumbo nh'okufa.

Eighanga liidha okughandisa buli luzaalo, obufumbo nh'okufa okuba mu Uganda.

19 Obutyamywe bw'abazaaire abafa ng'omuntu akaali kuzaalibwa.

(1) Okwebuuzibwaku mu Enkenga eno ku obutyamywe obw'omuzaire ow'omuntu ku kisera eky'okuzaalibwa okw'omuntu oyo kwiida, mukugemagana ku omuntu azaliibwa oluvainhuma olwokufa kwo omuzaire, abanga abonebwa nga eyebuuzibwaku ku obutyamywe obw'omuzaire kukiseera eky'okufa kw'omuzaire.

(2) Kulw'emigaso egya olugololiro (1) olw'akawayiro kano, ng'okufa kwabawo nga Isemaghango eno ekali kwiida munkola, obutyamywe obw'omuzaire bweyandibaire nabwo singa yafa kulw'okwiida munkola okwa Isemaghango eno kwiida kutwalibwa okuba obutyamywe bwe kiseera ekyokufa kwe.

Enkenga Ey'okuna

Okukuuma n'Okutumbula Ebikulu ku Eidembe n'Eibeetu lya Abantu n'Ebindi.

Ebya ghalala.

20 Ebikulu n'ebindi eby'eidembe ly'abantu n'eibbeetu.

(1) Ebikulu eby'eidembe n'eibbeetu eby'obuntu byan-sikirano era tibiwebwa ighanga.

(2) Eidembe n'eibbeetu eby'obuntu n'ebikunsu ebiri mu Enkenga eno biidha kuwebwa ekinhagansi, biwanirirwe n'okutumbulwa ebitongole n'ensaga dhoona dhoona edha gavumenti era n'abantu boona boona.

21 Obwenkania nh'eibeetu okuva mu okubolebwa.

(1) Abantu boona boona bagayaga wansi w'eighango mungeri dhonadona edh'ebyobufuzi, ebyenfuna, ebyabulidho nh'obulamu obwobuwangwa era nimukiti ekindi era baidha kunumirwa okukuumibwa mubwenkania obw'amaghango.

(2) Awazira okunhomebwa kw'olugololiro (1) olw'akawayiro kano, omuntu taidha kusosolebwa kunsonga edh'ekikula, obuzalilanwa, langi, enono, eighanga, obuzaale, endhikiriza oba eidini, omutindo ogwabulidho oba ebyenfuna, endowooza ey'ebyobufuzi oba obulemu.

(3) Kulw'emigaaso egy'akawayiro kano, "okusosolebwa" kitegeza okuwa endabilira eyendhawulo ku bantu abendhawulo eyekusa yonka okusingira irala kwebyo ebiinhongolwa nh'ekikula, obuzalilanwa, langi, enono, eighanga, obuzaale, endhikiriza oba eidini, omutindo ogwa bulidho oba ebyenfuna, endowooza ey'ebyobufuzi oba obulemu.

(4) Wazira mu akawayiro kano ekiidha okukugira Paliyamenti ku kuteeka amaghango agasaniire kulwo—

- (a) okuta munkola enfuga nh'enteekateeka edhilubilirwa okulambulula embeera dha bulidho, ebyenfuna, ebyendegeresa nh'obutali bwenkania mu bitundu; oba
- (b) okukola entanda dhino nga bwekyetagisa oba bwekiwebwa olukusa okuba nga kikolebwa wansi wa Isemaghango; nho
- (c) okuwa kw'ensoga yonayona eikirizibwa era nga mubulambulukufu eyolesebwa mu ekitundu nh'eidembe nh'obwenkania.

(5) Wazira kinatwalibwa kuba nga tikigemagana ni akawayiro kano ekiba nga kiikirizibwa okuba nga kikolwa mu entanda yonayona eya Isemaghango eno.

22. Obukuumi ku eidembe eri obulamu.

(1) Ezira omuntu aidha okwimibwa bulamu mubugenderevu okutolaku mu okuta mu nkola okw'ekibonerezo ekibisiibwa mu kugezesebwa okukalamukalamu kooti enkugu ey'obuyinza mu emisango egy'obumenhi bw'amaghango mumaghango ga Uganda era okwekakasa n'ekibonerezo nga bikakasiibwa ni kooti enkulu.

(2) Ezira omuntu alina eidembe okusaniawo obulamu obw'omuwere akali okuzaalibwa okutolaku nga bwekiyinza okuwebwa olukusa nh'amaghango

23. Obukuumi ku kwetaaya kw'omuntu.

(1) Ezira omuntu aidha kutolebwaku okwetaaya nga yee okutolaku mu ensoga endhala kudhino edhiililira—

- (a) mukuta munkola okw'ekibonerezo oba ekiragiyo ekya kooti, oba kyatebwawo kulwa Uganda oba eighanga erindi oba kooti ey'endha oba olukiiko kulw'omusango ogw'obumenhi bw'amaghango ogw'oyo omuntu gw'aba

- nga osaliirwa, oba ekiragiho kya kooti erikubonereza omuntu kulw'okunhooma kooti;
- (b) mukuta munkola ekiragiho kya kooti ekola okutaasa okutukiriza byoona byoona ebiteekwa nga bwebikakatiibwa ku omuntu oyo n'amaghangho;
- (c) kulw'ensonga eyokuleeta omuntu oyo mu kooti n'okuta munkola ekiragiho kya kooti oba nga waliwo okusubirizibwa okwamagezi nti omuntu oyo aiziza oba onaatara okwiiza omusango ogw'obumenhi bw'amaghangho mu amaghangho ga Uganda;
- (d) kulw'ensonga ey'okutangira okusiiga obulwaire obugema oba kalusu;
- (e) eri oy'omuntu akali keweza emyaka eikumi n'omunaana, kulw'ensonga ey'okusoma oba embeera ey'omuntu oyo;
- (f) eri omuntu oyo ali, oba asubilizibwa okuba, nh'ekikyamu kubwongo oba ow'omuze ogw'ebilagalalagala oba omwenge kulw'ensonga eyokulabilira oba okwiidhandhaba okw'omuntu oyo oba obukuumi obw'ekitundu;
- (g) kulw'ensonga ey'okuziyiza omuntu oyo okwiingira mu bumeni obw'amaghangho mu Uganda oba kulw'okuta munkola okugobebwa, okwangangusa oba engeri eyindi ay'amaghangho etolayo omuntu oyo okuva mu Uganda oba kulw'okulobera omuntu oyo nga alitebwa mu Uganda mu engeri ey'okuba nga awangangusibwa oba okutalayo kw'omuntu oyo ng'omusiibe osaliirwa okuva mu ensi eyindi okwiira mu eyindi; oba
- (h) nga bwekiyinda okuwebwa olukusa mu maghangho, mu engeri edhindi dhonadhona edhefananiriza ku edhindi ku misango edhilaanibikibwa mu obusonseke (a) ku (g) ebw'olugololiro luno.
- (2) Omuntu agemeibwa, olobeirwa oba asibiibwa aidha kukumibwa mu ekifo eky'obuyinza mu amaghangho.
- (3) Omuntu agemeibwa, olobeirwa oba asibiibwa aidha kukobebwa amangu irara, mu olulimi omuntu oyo lwategera,

ensonga lwaki agemeibwa, olobeirwa oba osibiibwa era nh'eidembe lye eri puliidha gweyesimiire.

(4) Omuntu agemeibwa oba osibiibwa—

(a) kulw'okumuleta mu kooti mukuta munkola okw'ekiragiro ekya kooti; oba

(b) okusinzira kukusubilizibwa akwamagezi okw'okuba nga yaiziza oba nga anatera okuba nga aiza omusango ogw'obumeni bw'amteeka mu amaghangho ga Uganda, aidha, singa talekurwa mangu, aba aletebwa mu kooti amangu inho nga bwekisoboka aye era mungeri eyindi obutaswiika esawa amakumi ana n'omunaana okuva kukiseera kya agemeibwamu.

(5) Omuntu wabeera ng'alobeirwa/akugiibwa oba asibiibwa—

(a) ow'oluganda amwililira ow'omuntu oyo aidha, kukusabibwa okw'omuntu oyo, okuba okobebwa amangu ngabwewisoboka kulw'okuloberwa oba okusibibwa;

(b) ow'oluganda amwililira, pulida nh'omusawo ow'omuntu oyo baidha okwiikirizibwa okutukilira omuntu oyo; era

(c) omuntu oyo aidha okwiikirizibwa okwetukirizaku obwiidhandhabi obwamagezi omuli, kulw'okusaba era ku omughendo ogw'omuntu oyo, betukirizaku obwiidhandhabi obwekyama.

(6) Omuntu ng'abaire agemeibwa ku omusango ogw'obumeni bw'amaghangho—

(a) omuntu aikirizibwa okuwandika eri kooti okuba ng'ayimburwa ku akakalu, era kooti eyinza okuwa omuntu oyo akakalu ku obukwakulizo obwo nga kooti mu magezi bwekirowozaku;

(b) mu ensonga ey'omusango oguwozesebwa ni kooti enkulu era awalala ni kooti eri wansi wayo, singa omuntu oyo abanga akumibwa ku limanda kulw'omusango enaku enkaaga ng'akali kuwozesebwa, omuntu oyo

aidha kuyimburwa ku obukwakulizo obwo nga kooti mu magezi bwekirowozaku;

- (c) mu ensonga ey'omusango oguzozesebwa ni kooti enkulu yonka, omuntu oyo aidha kuyimburwa ku akakalu ku obukwakulizo obwo nga kooti mu magezi bwekirowoza.

(7) Omuntu mubutali mu maghango agemebwa, aloberwa oba asibibwa nh'omuntu owundi yenayena oba obuyinza aidha kuba aikirizibwa okuliyiribwa okuva y'omuntu oyo oba obuyinza obwo waire nga nh'eighanga oba ekitongole eky'eighanga oba omuntu owundi oba obuyinza.

(8) Omuntu bwaba nga asingisibwa era yasalirwa ku entangaama ey'okusibibwa kulw'omusango, ekisera kyonakyaona kyamala mu kukumibwa mu maghango kulw'omusango nga akali okumaliriza ekuwozesebwa kiidha kubalibwa nga batawo entangaama ey'okusibibwa.

(9) Eidembe ery'ekiragiro eky'omuzindo kiidha kuba nga tikimenebwawo era tikiidha kuba nga kyemerezebwa.

24. Okwiisa mu muntu ekinagansi kye nh'obukuumi okuva kukubisibwa obubi.

Ezira omuntu aidha kutusibwaku engeri yonayona ey'okutulugunizibwa oba obukambwe, etali yabantu oba etyobola oba ekibonerezo.

25. Obukuumi okuva ku obugalama, obutetaya nh'akasanvu.

(1) Ezira omuntu aidha okukumibwa mu obugalama oba obwiidhu.

- (2) Ezira omuntu aidha kukakibwa okukola akasanvu.

- (3) Kulw'akawayiro kano, “akasanvu” kaziramu—
 - (a) obukozi bwonabwona obwendebwa kulw'obukulu obwekibonerezo oba ekiragiyo kya kooti;
 - (b) obukozi bwonabwona obwendebwa obw'omuntu yenayena ng'omuntu oyo musibe mu maghango waire, era nga tibwendebwa kulw'obukulu obwekibonerezo oba ekiragiyo kya kooti, mu magezi kyendebwa kulw'okwendha obuyondo oba olw'okulabilira ekifo ekyo omuntu oyo weyasibibwa;
 - (c) obukozi bwonabwona obwendebwa obwa memba ow'ekikunsu ekyempisa nga ekitundu eky'emirimo gya memba oyo kulw'ekyo oba, kulw'omuntu ng'alina okudheema okwobwegendereza okuwereza nga memba ow'amagye agokumaadhi, kulukalu oba mwiiibanga, obukozi bwonabwona obw'omuntu oyo bwendebwa mu maghango okukola mukifo eky'obuwereza obwo;
 - (d) obukozi bwonabwona obwendebwa mu kiseera kyonakyona nga Uganda eri mu lutalo oba nga
 - (e) waliwo akabendhe oba akasambatuko akatisatisa obulamu nh'okubawo okw'ekyalo, okutuka ku embeera nti okwendha obukozi kibamu ensa kwebyo ebiidha nh'embeera eyo eretebwa, oba eliwo mukiseera ekyo, ku ebiva mu akatabanguko oba akabendhe, kulw'okukola ku embeera eyo; oba
 - (f) obukozi bwonabwona obufunibwa nh'amagezi nga ekintundu eky'amagezi era ekyaghalala oba ebindi eby'obuntu ebyetaagisa.

26. Obukuumi okuva ku okufiirizibwa kw'ebintu.

(1) Buli muntu alina eidembe ery'okuba n'ebintu ebikalu nga ali dendedenge oba mu bwegaizi n'abandi.

(2) Ezira omuntu aidha okuba nga atekeibwa okwimibwa ebintu ebikalu oba okweyendeza kwonakwona, oba eidembe ku ebintu eby'ensambo yonayona okutolaku nga obukwakulizo buno ebwililira butukiliziibwa—

- (a) okutwala n'okufuna kyendeebwa kulw'enkozesa eya lukale oba kulw'ebwokwelinda, obulungi bwalukale, obutebenkevu bwa lukale, ekizaire kya boona boona oba ebyobulamu bwa lukale: ni
- (b) okutwala n'okufuna okutekeibwa okw'ebintu ebikalu kikolebwa mu eighango elikola entanda eye—
 - (i) ensasula ensaamusaamu ku kuliwirira okukalamu-kalamu era okusaniire; ni
 - (ii) eidembe oly'okwetukiriza ku kooti ey'amaghangho n'omuntu yeena yeena ali n'okwenda oba eidembe ku kintu.

27. Eidembe ku ekyama ky'omuntu, amaka n'ebintu ebindi.

- (1) Ezira omuntu aidha kukakibwa ku—
 - (a) mubutali mumaghangho okwaaaza omuntu oyo, amaka, oba ebintu eby'omuntu oyo; oba
 - (b) mu butali mumaghangho okwiingira kw'abandi mu ekifo eky'omuntu oyo.

(2) Ezira omuntu aidha okukakibwa ku okweingiza mu eby'ekyama eby'amaka ag'omuntu oyo, endhogeragania, empulizigania nh'ebintu ebindi.

28. Eidembe ku okuwulirizibwa okukalamu.

(1) Mu okusalawo ku eidembe ery'obuntu n'ebikakatibwa oba ekivunaniibwa kwemisango egy'obumenhi bw'amaghangho, omuntu aikirizibwa okuba n'okuwulirizibwa okukalamukalamu, okwanguwa mulukale mu kooti eyetengereire era ezira kyekubira oba olukiiko olutebwawo eighango.

(2) Ezira mu olugololiro (1) olw'akawayiro kano ekiidha okukugira kooti oba akakiiko ku okulobera abanamawulire oba abantu boona boona ku byoona byoona oba ekilala ku ebigya mu maiso mu kooti kulw'ensonga edh'ekizaire, obutebenkevu

bwa boona boona oba okwelinda kw'eighanga, nga bwekiyinza okwendhebwa mukyalo eky'eidembe era eky'obwenkania.

- (3) Buli omuntu nga ovunhanibwa n'omusango ogw'obumeni bw'amaghangho aidha—
 - (a) kusubilizibwa okuba nambulamusango mpaka ng'akakasiibwa nti musobyamba oba mpaka nga omuntu oyo ng'aikiriza nti musobyamba;
 - (b) kobebwa mangu, mu olulimi omuntu oyo lwategera, ku ekika ky'omusango;
 - (c) kuwebwa obwiire obumala nh'ebikozesebwa kulw'okutegeka okweghozaaku okukwe;
 - (d) okuwebwa olukusa okweyoleka eri kooti ye mwene oba kulw'ensansania ye mwene, nh' pulida gweyesimiire;
 - (e) mu engeri eyo omusango gwonagwona ogw'ekibonerezo eky'okufa oba okusibibwa obulamu bwe bwonabwona, aikirizibwa okukikirirwa omunamaghangho ku ensansania ya gavumenti;
 - (f) kuwebwa, awazira ku sasulwa nh'omuntu oyo, obuyambi obw'omuvunuzi singa omuntu oyo tategera olulimi olukozesebwa ku kweghozaaku;
 - (g) kuwebwa ebikozesebwa mu kubuza abadhulizi n'okufuna okubawo kw'abadhulizi abandi mu kooti.
- (4) Ezira kikolebwa mu buyinza obw'amaghangho gonagona ekiidha okukobwa okuba nga tikigemagana nhi—
 - (a) olugololiro (3)(a) mu akawayiro kano, okubonera irara nti eighango eliliwo likakatika ku omuntu yenayena avunhaniibwa omusango ogw'obumeni bw'amaghangho, obuzibu obwokuwa amazima amekusifu;
 - (b) olugololiro (3)(g) mu akawayiro kano, okubonera irara nti eighango likakatika abukwakulizo obutekwa okwiigumizibwa singa obadhulizi abetebwa okudhulira kulwoyo avunhaniibwa bwakusaulira ensansania yaibwe okuva ku endyanga ya gavumenti.

(5) Okutolaku nga aikiriza, empozesa ey'omuntu yenayena teidha kubawo ng'omuntu oyo azirawo okutolaku ng'omuntu oyo yebiisa mungeri eikiriza okugya mu maiso n'okuwozesa omuntu oyo nga azirawo era kooti yadhumira omuntu oyo okutolebwawo era okughozesa kugye mu maiso ng'omuntu oyo azirawo.

(6) Omuntu aghezesebwa omusango gwonagwona ogw'obumeni bwamaghango, oba omuntu yenayena awereibwa obuyinza niye mwene, aidha, oluvainhuma lw'ensala ey'omusango ogwo, aikirizibwa akuwebwa ekighandiko eky'ebyaghozesebwa ng'asaswiire omutemwa ogulagirwa n'amaghango.

(7) Ezira omuntu aidha okuvunhanibwa nhi oba okusalirwa omusango ogw'obumeni bw'amaghango obwaganibwa ku ekikolwa oba obwerabize obutaliwo ku ekisera bwekyakolebwa nga tibukola musango gw'obumeni bw'amaghango.

(8) Wazira kibonerezo kiidha kukakatibwa ku omusango gw'obumeni bw'amaghango nga kizito inho mu bwakyo ni mukwiinhongola okusinga ekibonerezo enkyenkomerero ekyandibaire nga kikakatibwa kulw'omusango ku ekisera bwegwaizibwa.

(9) Omuntu alaga nti aghozeseibwa ni kooti enesimbu ku omusango ogw'obumeni bw'amaghango era yasalirwa oba yedheerezebwa omusango ogwo taidha kabili kughozesebwa ku omusango oba ku omusango ogundi gwonagwona ogw'obumeni bw'amaghango gwabaile nga yasingizibwa ku kughowozesebwa kw'omusango ogwo, okutolaku okusinzira ku ekiragira ekya kooti esukuluma mungeri eyokudhulira oba okwekenenia obyempozesa ebigema ku okusalirwa oba okwedheereza.

(10) Wazira omuntu aidha kughozesebwa ku omusango ogw'obumeni bw'amaghango singa omuntu oyo alaga nti yedheerezebwa kuby'omusango ogwo.

(11) Omuntu oyo wabanga alikughozesebwa ku omusango ogw'obumeni bw'amaghangho, waire oyo omuntu oba omukenkede ow'omuntu oyo taidha okwiikirizibwa okuwa obudhulizi eri omuntu oyo.

(12) Okutolaku okunhooma kwa kooti, ezira omuntu aidha kusingizibwa omusango ogw'obumeni bw'amaghangho okutolaku nga omusango gutegerekeike era nekibonerezo kyalambikibwa n'eighango.

29. Obukuumi ebw'eidembe ly'endowooza, okweyogerera, okutambula, endhikiriza, okukunganha n'okuba aghalala.

(1) Buli omuntu aidha kuba n'eidembe ku—

- (a) eidembe ly'okwogera nh'okweyogerera eliidha okubamu eidembe ly'amakobo nh'ebyamakobo ebindi;
- (b) eidembe ly'okufumintiliza, endowooza nh'endhikiriza omunaba eidembe ly'e byendegeresa mu amatendekero ag'ebyokusoma;
- (c) eidembe ly'okutwala mu maiso eidini lyonalyona nh'okulaga empisa eyo eidha okubamu eidembe ely'okubamu nh'okwenigira mw'empisa eyekitongole eky'eidini kyonakyona mungeri eyenkalilisa nhi Isemaghangho eno;
- (d) eidembe ly'okukunghana nh'okwekalakasa mwiidembe aghalala nh'abandi mu mireembe era ngamuzira byakulwanisa nh'okwekubirila enduulu; nh'
- (e) eidembe lyokunganira aghalala omunaba eidembe ely'okutawo oba okwingira ebibiina ebyobwegaisi, omuli ebyobusubuzi nh'ebyobufuzi nh'ebindi ebyanakyewa.

(2) Buli munaUganda aidha okuba nh'eidembe—

- (a) okutambula kyere Uganda yonayona n'okutenduka era n'okutyamisa mu ekitundu kyonakyona ekya Uganda.
- (b) okwiingira, okufuluma nh'okwiira e Uganda; ni

(c) ku pasipoti oba ekiwandiko ekyokutambula ekindi.

30. Eidembe ku ebyendegeresa.

Abantu boona boona balina eidembe ku ebyendegeresa

31. Eidembe ly' amaka.

(1) Omusadha nh'omukazi baikirizibwa okufumbirwa singa bombiliri ba myaka ikumi n'omunaana nh'okusingawo era baikirizibwa ku emyaka egyo—

- (a) okutandika amaka; ni
- (b) okwenkaniankania eidembe ku era ni mubufumbo, nga bafumbirwagaine era ni ku kusansuka kw'obufumbo.

(2) Paliyamenti eidha okukola amaghango agasaniire kulw'okukuuma eidembe elya banamwandu ni basemwandu ku kusikira ebintu aby'abakenkede baibwe abafa era nh'okunhumirwa eidembe ly'obuzaire bwaibwe eri abana baibwe.

(2a) Obufumbo ghagati w'abantu abekikula ekilala tibwiikiriza.

(3) Obufumbo bulina okwiingirwamu nh'okwiikirizagania okweidembe okw'omusadha nh'omukazi abaloworeza okufumbirwagana.

(4) Lili eidembe era milimo gy'abazaire okulabilira nh'okukuza abaana baibwe.

(5) Abaana obutayinza kwawulibwa okuva mu amaka gaibwe oba abantu abaikirizibwa okubakuza nga tikwenda kw'abamaka gaibwe oba okw'abantu abo, okutolaku nga kili mu maghango.

32. Enkola ey'okwisania kulw'abantu abasosolebwa.

(1) Awazira kwesigamizibwa ku kintu kyonakyona mu Isemaghango eno, eighanga liidha okutwala enkola ey'okwiisania nga egemerwa ekisa eri abo abasosolebwa ku omusingi ogw'ekikula, emyaka, obulemu oba ensonga yonayona etebwawo nh'ebyafayo, obughangwa oba enono, kulw'okwannukula obusosoze obubakolwaku.

(2) Amaghango, empisa, enono nh'obughangwa ebikontana nh'ekitibwa, embeera oba obwetavu bw'abakazi oba, ekikunsu kyonakyona ekindi ekisosolebwa nga nekigemagana nh' olugololiro (1) oba okufotora ekitibwa kyaibwe, tibaikirizibwa ni Isemteeka eno.

(3) Waidha kubawo akakiiko aketebwa akobwenkania nga abakakola nh'emirimo biidha kusalibwawo n'eighango lya Paliyamenti.

(4) Akakiiko k'obwenkania kaidha kutebwawo mu omwaka mulala oluvainhuma olw'okwiida kwa Isemaghango (enongosereza) Eighango, 2005¹¹.

(5) Paliyamenti eidha okukola amaghango kulw'okuwa amaani mubwiidhuvu ku akawayiro kano.

33. Eidembe ly'abakazi.

(1) Abakazi baidha kuwebwa ekinagansi ekyagayaga mubwiduvu eky'omuntu nh'abasadha.

(2) Eighanga liidha okuwa ebikozesebwa nh'emikisa egyetagisa okusitula embeera y'abakazi okubasobozesa okufuna obusobozi bwaibwe mubwiidhuvu nh'okukulankulana.

1 Isemaghango (enongosereza) Eighango, 2005, Eighango 11 erye 2005 lyaida munkola kulw' amakumi asatu ogw'omwenda (Namugozi) 2005.

(3) Eighanga liidha okukuuma abakazi nh'eidembe lyaibwe, ngalilingilira ebyendhawulo eby'ekiti kyaibwe nh'emirimo egy'ekizaire mu kitundu.

(4) Abakazi baidha okuba nh'eidembe ku endhabilira eyagayaga nh'abasadha era nti eidembe liidha okubamu emikisa eyagayaga mu ebyobufuzi, ebyenfuna nh'emirimo egyabulidho.

(5) Awazira okunhomebwa ku akawayiro 32 aka Isemaghango eno, abakazi baidha kuba nh'eidembe ku enkola ey'okwiisania kulw'okwanganga obutali bwenkania obuletebwa nh'ebafayo, obughangwa oba enono.

(6) Okudibya eighango

34. Eidembe ly'abaana.

(1) Okusinzira ku amaghango agabagibwa ku lw'obulungi bwaibwe, abaana baidha kuba nh'eidembe okutegera era nh'okuba nga balabilirwa n'abazaire baibwe oba abo abavuhanizibwa mu amaghango okubakuza.

(2) Omwana akakatibwaku okufuna ebyendegeresa ebisokebwaku ekiidha okuba obuvunhanizibwa obw'eighanga nh'abazaire ab'omwana.

(3) Ezira omwana aidha okwimwibwa n'omuntu yenayena obwiidhandhabi obwabasawo, endegeresa oba emiganhuro gyonagyona egyindi egyabulido oba egy'ebyenfuna kulw'ensonga ey'eidini oba endikiriza edhindi.

(4) Abaana bakakatibwaku okukuumibwa ku obunhununi bw'embeera dhabulido oba ebyenfuna era tibaidha kukozebwa mu oba okwendebwa bakole omulimo oguyinza okuba ogw'obulabe oba okutatagania ebyendegeresa byaibwe oba obukosa obulamu bwaibwe oba kumubiri, obwongo, mumwoyo, empisa oba enkulankulana ya bulidho.

(5) Kulw'ekigendererwa ky'olugololiro (4) olw'akawayiro kano, abaana baidha kuba abantu abali wansi w'emyaka eikumi nomukaga.

(6) Omwana asobiiza akuumibwa mu busibe mu maghango, aidha kusibibwa yenka okuva ku abasoby'a abakulu.

(7) Amaghango gaidha okuwa obukuumi obwendhawulo ku bamulekwa nh'abaana abandi abaziramwasirizi.

35. Eidembe ly'abantu abalina obulemu.

(1) Abantu abaliku obulemu balina eidembe ku okuwebwa ekitibwa nh'obuntubulamu, era eighanga nh'ekyalo biidha okutwala empendha edhisaniire okubona nti bafuna obusobozi bwaibe mu bwongo nh'omubiri mubulambalamba.

(2) Paliyamenti eidha okuteeka amaghango agasaniire kulw'okukuuma abantu abaliku obulemu.

36. Obukuumi ku eidembe ely'abantu abanhomebwa.

Abanhomebwa balina eidembe okwenigira mu enkola ey'okusalawo kunsonga, era ebidhubo byaibwe ni byebendha biidha kutwalibwa nga bikulu mu kukola enteekateeka edh'eighanga.

37. Eidembe ku obughangwa n'eidembe erifanagana

Buli muntu alina eidembe nga bwekisoboka okubaamu ku, okunhumirwa, okugezesa, okwatula, okughanilira nh'okutumbula obughangwa bwonabwona, ekitongole eky'ebyobughangwa olulimi, empisa, endhikiriza oba eidini mu ekitundu nh'abandi.

38. Eidembe ely' obuntubulamu n' ebikolebwawo.

(1) Buli mutyamyeye wa Uganda alina eidembe okwenigira mu ensonga edha gavumenti, Ng'omuntu yenka oba ng'abita mu abakikirila okusinzira mu maghango.

(2) Buli muna Uganda alina eidembe okwenigira mu ebikolebwa mu miraala okwanguwiliza ebyenfuga dha gavumenti mukubiita mu ebibiina ebyobuntu.

39. Eidembe ku embeera y' obutonde enhondo era enkalamu.

Buli muna Uganda alina eidembe ku embeera y' obutonde enhondo era enkalamu.

40. Eidembe ly' ebyenfuna.

(1) Paliyamenti eidha kubaga eighango—

- (a) okuwa kw'abantu eidembe okukola mu kwesimisa, embeera edh'emiraala era enkalamu;
- (b) okukakasa ensasula eyagayaga ey'emirimo egyagayaga awazira kusosola; ni
- (c) okukakasa nti buli omukozi awebwa okuwumula n'esawa edhitegerekeka edh'okukola n'ebisera ebyekiwumulo ng'asasulwa, era nganibwekilina okuba ng'asasulibwa ku enaku edh'okuwumula edha boona boona.

(2) Buli omuntu mu Uganda alina eidembe okugezesa obukugu bwe nh'okugya mumaiso nh'omulimo gwonagwona mu amaghango, okutunda oba obusubuzi.

(3) Buli omukozi alina eidembe—

- (a) okutawo oba okwiigira ekibiina ky' obwegaisi obw' eby-okutunda kyeyesimire mwene kulw'okutumbula nh'okukuuma ebilubilirwa bye byayendha, ebyenfuna nh'embeera dha bulidho;

- (b) ku okulamuza okwaghalala nh'okukikirirwa; ni
- (c) okutolayo amaani ge okusinzira ku amaghango.

(4) Omukozesa owa buli omukozi omukazi aidha okumuwa obukuumi ngali mabundha nhi ngamaze okuzaala, okusinzira mu amaghango.

41. Eidembe ku kwetusaku amakobo.

(1) Buli mutyanye alin'eidembe ku okwetusaku amakobo agakuumibwa eighanga oba ekinghayi oba olusaga lwonawona olw'eighanga okutolaku nga okuwayo okw'amakobo kuyinza okunhomola eby'okwelinda oba obwetwaze obw'eighanga oba okutabulatabula nh' eidembe elyekenya ely'omuntu owundi yenayena.

(2) Paliyamenti eidha okukola amaghango agalagirira emitindo egy'amakobo agogerwaku mu olugololiro (1) mu akawayiro kano ni emitendera egy'okufuna okwetukirizaku amakobo ago.

42. Eidembe ku ebisalibwawo abukalamu mubuwereza nh'obwenkania.

Omuntu yenayena alikweyoleka eri omukungu muby'obuwereza oba ekinghayi alin'eidembe okubisibwa mu bwenkania era obukalamu era aidha okuba nh'eidembe okughandikira eri kooti y'amaghango kukusinzira ku ebisaliibwawo mubuwereza eri mwene.

43. Ebikugira ebya ghalala ku ebikulu era nh'eidembe ly'obuntu nh'eibeetu elindi.

(1) Mu okunhumirwa kw'eidembe nh'eibetu elilagirirwa mu Enkenga eno, ezira omuntu aidha okunhooma ebikulu oba eidembe nh'eibeetu elindi ely'abandi oba kulw'obulungi bwa boona boona.

(2) Obulungi bwa boona boona mu akawayiro kano tikwiidha kuganha—

- (a) okuyiganizibwa kw'ebyobufuzi;
- (b) okusibibwa awazira okuwozesebwa;
- (c) kyonakyona ekikugira okunhumirwa okw'eidembe nh'eibeetu eliragirirwa ni Isemaghangho eno okuwulaku ekyo ekiikirizibwa nokwolesebwa obwenkanya mu ekyalo eky'eidembe oba ekyo ekiwebwa mu Isemaghangho eno.

44. Ebikugirwa okuva ku eidembe ly'obuntu nh'eibetu eryendawulo.

Awazira kwesigamizibwa ku kintu kyonkyona mu Isemaghangho eno, tiwaidha kubawo okuviirwaku okw'okunhumirwa okw'eidembe nh'eibeetu eliilirira—

- (a) eibeetu okuva ku okutulugunia nh'obukanbwe, okubisibwa mungeri atali yabuntu oba etyobola oba ekibonerezo;
- (b) eibeetu okuvu mu obugalama oba obwiidu;
- (c) eidembe ku okuwulilisibwa akukalamukalamu;
- (d) eidembe ku ekiragiro ekyebiwandiko obyomuzindo.

45. Eidembe ly'obuntu nh'eibetu eryeyongera ku eidembe erindi

Eidembe, emirimo, okulangilira ni ebyobukakafu ebigemagana ku ebikulu nh'eidembe ly'obuntu nh'eibeetu elindi okusingila irara elyogerwaku mu Enkenga eno tiliidha kutwalibwa nga elileka ebindi ngatibyogeirwaku irala irala.

*Eidembe nh'eibetu ely'omuntu mukiseera
eky'akazigizigi mu nsi.*

46. Ebiva mu amaghangho agakoleibwa ku lw'akazigizigi mu nsi

(1) Eighango lya Paliyamenti tiliidha okutwalibwa okuba ngalimenha amaghangho ag'eidembe nh'eibeetu ag'obukakafu mu Isemaghangho eno, singa eighango elyo lilagira okutwala empendha ngadh'amagezi nh'obwenkania kukukola ku embeera ey'akazigizigi.

(2) Entanda edh'okuteekateka kwonakwona ng'otoileku eighango lya Paliyamenti elikolagana nh'embeera eyakazigizigi elangirirwa mu Isemaghangho eno liidha okukola ku ekitundu kya Uganda kyonka akazigizigi gyekali.

(3) Awazira kunhomebwa ku olugololio (1) olw'akawayiro kano, eighango eliteekeibwa okusinzira ni olugololio olwo liyinza okukola entanda eyokusiba okw'abantu wekiba kyetagisa kulw'ensonga oyokukola ku akazigizigi.

47. Okusibwa mu eikomero mu amaghangho ag'akazigizigi.

Waire nga omuntu alobeirwa oba asibibwa mu eighango elikolwa kulw'ekiseera ekya akazigizigi, entanda dhino edhiirira dhiida kukola—

- (a) ye, musawa abiri neina oluvainhuna lw'entandiika eyokuloberwa oba akusibibwa, awebwa ekighandiko mubuwandike ekilambika ensonga esinzirwaku okulobererwa oba okusibibwa;
- (b) gwafumbiirwa oba ow'oluganda owoyo oba omuntu owundi atumiibwa nh'omuntu alobeirwa oba asibiibwa aidha kuba akoberwa ku okuloberwa oba okusibibwa era aikirizibwa okwetukiriza ku omuntu mu sawa nsavu naibiri oluvainhuna lw'okutandiika okw'okuloberwa oba okusibibwa;

- (c) obutaswiika enaku amakumi asatu oluvainhuma olwokutandiika okw'okuloberwa oba okusibibwa kwe, okumanisibwa kiidha okufulumizibwa mu olupapula ni mumikutu egy'amakobo nga kilambika nti oyo alobeirwa nh'okusibibwa n'okuwa ebigema ku entanda edh'amaghango edhiwa obuyinza obw'okuloberwa nh'okusibibwa kwe nh'ensonga edh'okuloberwa nh'okusibibwa kwe.

48. Okukebera kw'akakiiko ak'eidembe ery'obuntu.

(1) Akakiiko akeidembe ery'obuntu kaidha okukebera omusango ogw'omuntu oyo alobeirwa oba asibiibwa era kululwe ye akawayiro 47 eka Isemaghango eno wekakolera, obutasiike enaku amakumi abiri nalulala oluvainhuma olw'okutandiika okw'okuloberwa oba okusibibwa, nh'oluvainhuma olwekyo, mu mpalo edhitaswiika enaku amakumi asatu.

(2) Omuntu nga yalobeirwa oba yasibibwa aidha kwiikirizibwa n'okuwebwa buli ekikozesebwa ekisooboka—

- (a) okwebuzagania ku pulida gweyesimiire ob'ekikunsu kyonakyona eky'abantu abaidha okubanga bawebwa olukusa okukola okukikilirwa ku akakiiko akeidembe ly'omuntu kulw'okukebera omusango gwe.
- (b) okweyoleka nga yee oba ni pulida gweyesimiire kukuwulira ob'okukebera okw'omusango gwe.

(3) Ku okukebera okw'omusango, akakiiko akeidembe ly'omuntu kayinza okulagira okuyimburwa okw'omuntu oyo, ob'okuwanilira ensonga edh'okuloberwa ob'okusibibwa.

49. Okwandhula eri Paliyamenti.

(1) Mu buli mwezi omuba ngamulimu olutyama lya Paliyamenti, Minisita ovunhanizibwa aidha okukola alipota eri Paliyamenti kulw'—

- (a) omuwendo ogw'abantu abalobeirwa oba abasibiibwa mu kisera eky'akazigizigi: ni
 - (b) ekikolwa ekitwaliibwa mukugemagana nh'ebizuliibwa n'akakiiko ak'eidembe ly'omuntu.
- (2) Minisita avunanzibwa aidha okufulumya buli mwezi mu olupapula nh'emikutu egy'amakobo—
- (a) omuwendo nh'amaina ni endagiliro edh'abantu obalobeirwa ob'okusibibwa:
 - (b) omuwendo ogw'emisango egyakeberegwa n'akakiiko ak'eidembe ely'omuntu mu Uganda.
 - (c) ekikolwa ekitwalibwa mukugemagana n'ebizuliibwa ab'akakiiko akeidembe ly'omuntu mu Uganda.
- (3) Ku lw'okwewala okubusabuusa, kilangilirwa nti kunkomerero ey'akazigizigi okwalangirirwa mu Isemaghango eno, omuntu yenayena oba alimukuloberwa, obusibe oba okukumibwa kulw'ensonga ey'okulangirira okw'akazigizigi aidha okuyimbulwa amangu irala, okutolaku ng'avunaniziibwa nh'omusango ogw'obumeni bw'amaghango mu kooti dh'amaghango.

Okukaka okw'eidembe nh'eibetu ni kooti.

50. Okukaka okw'eidembe nh'eibeetu ni kooti.

- (1) Omuntu yenayena akaayanira nti ebikulu oba eideembe nh'eibeetu ebyakakasibwa mu Isemaghango eno lyeingiziibwamu oba litisiibwatisiibwa, aikirizibwa okuwandikira e kooti enkugu okwiiramu okuwulilisibwa omuyinza okuba okuliyilirwa.
- (2) Omuntu yenayena oba ekitongole ayinza okuleta ekyokukola eri okutyobolebwa okw'eidembe nh'eibeetu ely'omuntu owundi oba ekikunsu.
- (3) Omuntu yenayena abonabonezeibwa nh'ekisaliibwawo kyonakyoona ekya kooti ayinza okudhulira eri kooti esaniire.

(4) Paliyamenti eidha okukola amaghangho kulw'okukaka okw'eidembe nh'eibeetu mu Enkenga eno.

Akakiiko ka Uganda ak'eidembe ly'omuntu

51. Akakiiko ka Uganda ak'eidembe ly'omuntu.

(1) Waidha kubawo akakiiko aketebwa Akakiiko ka Uganda akeidembe ly'omuntu.

(2) Akikiiko kaidha kubaku isentebe nh'abantu abandi abataika basatu abalondebwa Pulezidenti nh'okukakasibwa Paliyamenti.

(3) Isentebe w'akakiiko aidha kuba omulamuzi awa kooti enkulu oba omuntu Ow'ebisanizo obwokuba mu yafeesi eyo.

(4) Isentebe ni bamemba ab'akakiiko baidha okuba abantu abempisa edh'obuntu edisukuluma n'ekinagansi ekikakasibwa era baidha okuwererza ekisera eky'emyaka mukaaga era batukana okwiiramu okulondebwa.

52. Emilimo egy' Akakiiko ka Uganda ak'Eidembe ly'Obuntu.

- (1) Akakiiko kaidha okuba n'emilimo gyino—
- (a) okubega, ngabatandiika beene oba kukwemulugunhia okukolwa omuntu yeena yeena oba ekikunsu eky'abantu eri okutyobolebwa okw'eidembe ely'obuntu;
 - (b) okukyalira eitudha, amakomera, oba ekifo kyoona kyoona ekisibibwamu oba ekyefananiriza ni ekirowozo ekyokugerangerania ni okulambula embeera edh'abasibe n'okukola ebiteeso;
 - (c) okutaawo enteekateeka ey'okunoonereza egya mumaiso, ebyendhegeresa n'amakobo okuniinisa ekitiibwa n'eidembe ly'abantu;

- (d) okusemba eri Paliyamenti empenda edhikola okutumbula eidembe ly'abantu, omuli entanda edh'okuliyiliribwa okwabo abatyoboleibwa eidembe lyaibwe ely'obuntu ni abenganda dhaibwe;
- (e) okutondawo nh'okuwanilira mukitundu okumanisibwa okw'entanda edha Isemaghango eno ng'eighango eikulu ely'abantu ba Uganda;
- (f) Okusomesa nh'okwiizamu abantu amaani okutaasa Isemaghango eno buli kisera kyonakyona eri engeri dhonadhona edh'okuvumagania nh'okutyobolebwa;
- (g) okutandiikawo, okuta munkola nh'okulabilira enteekateeka edhilubilirwa okukuutira mu abatyamye ba Uganda okumanisibwa okw'obuvunanizibwa oby'obuntu nh'okusiima okw'eidembe lyaibwe nh'ebibakakatibwaku ng'abantu ebemiraara;
- (h) okulondola okugemagana kwa gavumenti nh'endagaano edh'ensi yonayona nh'ebikakatibwaku enkiiko edhoku'eidembe ly'abantu; ni
- (i) okukola emirimo egyindi nga bwekinawebwa nh'amaghango.

(2) Akakiiko ka Uganda ak'eidembe ly'omuntu kaidha okufulumya alipota edhabuli kisera ku ebizuliibwa era kawengayo alipota buli mwaka eri Paliyamenti ku embeera ey'eidembe nh'eibeetu ly'omuntu mu eighanga.

(3) Mukukola emirimo gyako, Akakiiko ka Uganda ak'Eidembe ly'omuntu kaidha—

- (a) okutandiika endagiliro edhokutambuliraku nh'amaghango agokugoberera
- (b) okusaba okuyambibwa okw'ebitongole, ebiketezo, ensaga, yafeesi oba omuntu mukukola emirimo gye:ni
- (c) okwekebedha amaghango ag'obwenkania obw'obuzaliranwa.

53. Obuyinza obw'akakiiko.

(1) Mukukola emirimo gyako, akakiiko kaidha okuba nh'obuyinza obwa kooti—

- (a) okuwa samanisi oba ebiragiro ebindi ebyenda okubawo okw'omuntu yenayena eri akakiiko nh'okufulumya ekiwandiko kyonakyona oba bwiino owomugaso eri okubega kwonakwona n'akakiiko;
- (b) okubuza omuntu yenayena ku ensonga yonayona eri okubegebwa n'akakiiko;
- (c) okwendha omuntu yenayena okubwiikula amakobo gonagona agali mubumanhi bwe agomugaso eri okubega kwonakwona n'akakiiko; ni
- (d) okusiibirira abantu kulw'okunhoomola ebiragiro byaibwe.

(2) Akakiiko kayinza, singa kamatira nti wabairewo okwingirira okw'eidembe nh'eibeetu, akulagira—

- (a) okuyimburwa okw'omuntu asibiibwa oba olobeleirwa;
- (b) okusasula okuliyirirwa; oba
- (c) n'engeri eyindi ey'amaghango ey'okumalawo oba okulongoosa.

(3) Omuntu oba obuyinza obutali bumativu n'ekiragiro ekikoleibwa n'akakiiko mu olugololiro (2) olw'akawayiro Kano alina eidembe okudhulira eri kooti enkulu.

- (4) Akakiiko tikaidha okubega—
 - (a) ensonga yonayona elindilira mu kooti oba olukiiko olwekilamuzi;
 - (b) ensonga yonayona elimu engemagana n'enkolagana ya gavumenti ni gavumenti ey'ensi yonayona ey'endha oba ekitongole eky'endha; oba
 - (c) ensonga egemagana ku okuta munkola okw'ekiragiro eky'ekisoniwo kya Pulezidenti.

54. Okweetwala kw'akakiiko.

Okusinzira ku Isemaghango eno, akakiiko kaidha kuba ketwala era tikaidha, mukukola emirimo gyako, kutebwaku ebiragiro oba okulabilirwa okw'omuntu yenayena oba obuyinza.

55. Ensansania edh'akakiiko.

(1) Akakiikokaidhakubanebalirirayakokenenensansania dhondhona edh'obuwereza bw'akakiiko, omuli emisala, ensako ni pensoni ebisasurwa eri abantu abakola n'akakiiko, biidha kusalwa ku endyanga eyawalala.

(2) Isentebe ni bamemba abandi ab'akakiiko baidha kusasulwa ebisale eby'omusala ni ensako nga Paliyamenti bweyinza okulagirira.

56. Okutolebwaku kwa ba kaminsona.

Entanda edha Isemaghango eno edhigemagana kukutolebwaku okw'omulamuzi wa kooti enkulu okuva mu yafeesi dhiida, n'okukyusibwakyusibwamu okusaniire, okukola ni kukutolamu kwamemba w'akakiiko mu yafeesi.

57. Abakozi ab'akakiiko.

Okulondebwa kwa b'offisa n'abakozi abandi abakakiiko kwiida okukolwa n'akakiiko mukwebuzaganiaku nh'Akakiiko akakulira akabakozi ba gavumenti.

58. Paliyamenti okukola amaghango ku emirimo egy'akakiiko.

Paliyamenti eyinza okukola amaghango okulungamia nokuyamba enkola ey'emirimo egya'Akakiiko Ka Uganda ak'Eidembele ly'Obuntu.

Enkenga Ey'okutaanu**Okukikirirwa okw'abantu.***Eidembe ery'okulonda.***59. Eidembe ery'okulonda.**

(1) Buli omutyamyeye wa Uganda ow'emyaka eikumi n'omunaana oba okuswiikawo ali n'eidembe ery'okulonda.

(2) Mulimo gwa buli mutyamyeye wa Uganda ow'emyaka eikumi n'omunaana oba okuswiikawo okweghandisa ng'omulonzi ku kulonda kwa boona boona n'akalulu akekikungo.

(3) Eighanga liidha okutwala emitendera egisaniire okukakasa nti abatyamyeye boona boona abatuukaana okulonda bewandisa era bakozesa eidembe lyaibwe okulonda.

(4) Paliyamenti eidha okukola amaghangho okuwa okw'ebikozesebwa abatyamyeye abalina obulemu okweghandisa n'okulonda.

*Akakiiko akakulira eby'Okulonda.***60. Akakiiko akakulira eby'Okulonda.**

(1) Waidha okubawo akakiiko akakulira eby'okulonda akaidha okuba ni isentebe, amyuka Isentebe nhi bamemba abandi batanu abalondebwa Pulezidenti nokukakasibwa Paliyamenti.

(2) Bamemba ab'akakiiko baidha okuba abantu abempisa edh'obuntu edhisukuluma, ekinagansi ekikakasiibwa nokubangabalina obumanirivu obumala ngabayoleisa obukugu mukukola ku ensonga edh'abantu.

(3) Bamemba ba akakiiko baidha okuba mu yafeesi emyaka musanvu, ni okulondebwa kwaibwe kuyinza okwiizibwa obuyaka ekisandha kilala kyonka ekindi.

(4) Singa okulondebwa okwa memba ow'akakiiko kuli kwiizibwa obuyaka, okwiiza obuyaka kwiida okukolwa wakiri emyezi essatu ng'ekisandha ekisooka kikaali okuwaaku.

(5) Omuntu agemereire edhindi ku yafeesi dhino aidha okulekulira ekifo kye mu yafeesi eyo bwalondebwa nga memba ow'akakiiko—

- (a) omukiise wa Paliyamenti;
- (b) memba ow'olukiiko lwa gavumenti edh'ebitundu;
- (c) memba ow'olukiiko olukulu olw'ekibiina eky'eby-obufuzi oba ekitongole; oba
- (d) ofissa w'abantu.

(6) Bamemba abakakiiko baidha okusasulwa ensako nga Paliyamenti bweyinza okusalawo.

(7) Singa memba ow'akakiiko abangaazilawo oba afa, Pulesidenti aidha, n'okukakasibwa kwa Paliyamenti, kulonda omuntu atukana okusinzira mu akawayiro kano okukolanga mu ekifo kye mpaka omuntu oyo bwanawanga kabili okwiira kumilimo gye oba, ng'ensonga bwedinaba mpaka omuntu omuyaka ngalondeibwa okwiidhuza ekifo.

(8) Memba ow'akakiiko ayinza okutoolebwa mu yafeesi Pulezidenti kulwa—

- (a) obuligo mu kukakalabya emirimo egya yafeesi ye ngakiva ku bulema ku mubiri n'obwongo;
- (b) okwebisa obubi oba empisa ensiwuufu; oba
- (c) obutaghanga mirimo.

(9) Okwebuuzza kwoona kwoona ku kutoolayo memba ow'akakiiko akokolonda kwiidha kuwerezebwa ku lukiiko olulondebwa Pulezidenti, era Pulezidenti ayinza okutoolaku memba

singa olukiiko luteesa luti memba atoolebweku olw'ensonga dhino edhirambikiibwa mu lugololiro (8) mu kawayiro kano.

(10) Singa ekyebuzibwa kukutolayo okwa memba kulimu okukobebwa mbu oyo memba ow'akakiiko akokolonda tawanga/tasobolakukola emirimo egya yafeesi ye ngakiva ku obulemu ku omubiri nh'obwongo, Pulezidenti aidha kukuwabalwa kw'akulira eby'obulamu mu Uganda, okulonda olukiiko lw'ebyobulamu olunanoonereza ensonga n'okuwa alipoota ku ebizuliibwa eri Pulezidenti, n'ekiwandiiko eri olukiiko.

(11) Ng'olukiiko olwokunoonenkereza lulondeibwa Pulezidenti mu lugololiro (9) olwa'akawayiro kano kulwa memba yeena yeena ow'akakiiko akokolonda, Pulezidenti aidha kwemereza memba oyo okuva kukukola emirimo egya yafeesi ye.

(12) Okwemerezebwa mu olugololiro (11) olw'akawayiro kano kwiidha kukoma okukola singa olukiiko luwabula Pulezidenti nti memba gwebemereiza batamutoolawo.

61. Emilimo egy' Akakiiko akakulira Okulonda.

(1) Akakiiko akakulira okulonda kaidha kuba n'emilimo gyino—

- (a) okukakasa nti okulonda okwalubelera, okweidembe era okukalamu kubaawo;
- (b) okutegeka, okukola n'okulabirira okulonda akalulu akekikungo okusinzira mu Isemaghangho ono;
- (c) okwawula ebifo mwebalondera okusinzira mu entanda edha Isemaghangho ono;
- (d) okumanira irala, okufulumya nh'okulangirira mubuwandike mu envumbo yako ebiviire mu okulonda n'akalulu ekekikungo;
- (e) okukungaania, okulongoosa, okwiramu, n'okwiiza obuyaka enkalala edh'abalonzi;
- (f) okuwulirisa n'okumanha okwemulugunia okw'okulonda okwiidha nga okulonda kukaali oba mukulonda;

- (g) okutandikawo n'okuta munkola enteekateeka edh'okusomesa omulonzi ebigema kukukulonda; ni
- (h) okukola emirimo egyo egyindi nga
- (i) bwekiyinza okiinhongolwa ni Paliyamenti mu maghango.

(2) Akakiiko akakulira okulonda kaidha okutawo okulonda kwa Pulezidenti, Paliyamenti ni gavumenti edh'ebitundu mu enaku amakumi asatu edhisooka edh'enaku ekyenda edisembayo ng'ekisandha kya Pulezidenti kikali okuwaku.

(3) Okutolaku wekiba nga tikisoboka okukola ekyo, akakiiko akakulira okulonda kaidha okutawo okulonda kwa Pulezidenti, Paliyamenti ni gavumenti edh'ebitundu ku olunaku lulala.

(4) Okusinzira ku Isemaghango eno, akakiiko akakulira okulonda kaidha, mu amaghango, okusalawo ku enaku edh'okutelawo okulonda edhogerwaku mu olugololiro (2).

62. Okwetwala okw' Akakiiko.

Okusinzira ku entanda edha Isemaghango eno, akakiiko kaidha kuba ketwala era kaidha, mukukola emirimo gyako, tikaidha kukolera kubiragiro oba okulabilirwa okw'omuntu yenayena oba obuyinza.

63. Ebiketezo ebirondebwamu.

(1) Okusinzira ku olugololiro (2) ni (3) edh'akawayiro kano, Uganda eidha okugabizibwamu ebiketezo bingi kulw'okulonda abakiise ba Paliyamenti nga Paliyamenti bweyinza okulagirira: era buli ekifo mwebalondera kiidha okukikilirwa n'omukiise wa Paliyamenti mulala.

(2) Nga baawuula ebifo omwokulondera kulw'olugololiro (1) olw'akawayiro kano, akakiiko Akakulira okulonda kaidha

okukakasa nti buli eisaza, ngabwelyakakasibwa ni Paliyamenti, lilina wakiri omukiise wa Paliyamenti mulala: okutolaku nti ezira ekifo mwebalondera ekiidha okugwa mu eisaza eliswiika ilara.

(3) Okusinzira ku olugololiro (2) olw'akawayiro kano, ensalo edh'ekiketezo dhiida kuba nti omuwendo ogw'abawangalira mu eisaza guba, ngagwekunhunkiriza ngabwekisoboka, gwenkanankana nabakola obungi bw'abantu.

(4) Okusinzira ku olugololiro (3) olw'akawayiro kano, omuwendo ogw'abawangalira mu eisaza guyinza okuba omungi oba ogwawansi okusinga kubakola obungi bw'abantu kulw'okuba nengeri eyempulizagania, ebyobutonde, obungi bw'abantu, ekitundu nh'ensalo edha dhi disitulikiti

(5) Okusinzira ku olugololiro (1) olw'akawayiro kano, akakiiko kaidha okukebera engabania ya Uganda mu amasaza mumwezi ikumi neibiri oluvainhuma olw'okufulumya ebiva mu kubala abantu mu Uganda era kayinza kulw'ebivamu okwongera okwawuula amasaza.

(6) Awaba ng'ensalo edh'eisaza eliteleibwawo mu akawayiro kano likyusiibwa olw'okukebera, okyusiibwakyusiibwa kwiida munkola nga Paliyamenti eiraku esatuliibwa.

(7) Kulw'akawayiro kano, "Abakola obungi bw'abantu" kitegeza omuwendo ogufuniibwa bwogabiizmu omuwendo ogw'abawangalira mu Uganda ni omuwendo ogw'amasaza agalina okugabizibwa mu Uganda mu akawayiro kano.

64. Okudhulira okuva kubisalibwawo akakiiko.

(1) Omuntu yenayena akoseibwa nekisaliibwawo eky'akakiiko akakulira okulonda kukigema kyonakya ekyokwemulugunia okwogerwaku mu akawayiro 61(1)(f) aka Isemaghango eno ayinza okudhulira eri kooti enkulu.

(2) Omuntu akoseibwa ni ekisaliibwawo aky'a akakiiko kulw'okutaawo ensalo ayinza okudhulira ku olukiiko oluliku abantu basatu abalondebwa Isabalamuzi: era akakiiko kaidha okuta munkola ekisalibwawo ekya olukiiko.

(3) Omuntu akoseibwa nekisaliibwawo ekikoleibwa olukiiko mu olugololiro (2) olw'akawayiro kano ayinza okudhulira ku kooti enkulu.

(4) Ekisalibwawo ekya kooti enkulu kukudhulira mu olugololiro (1) oba (3) olw'akawayiro Kano kiidha kuba eky'enkomerero.

(5) Paliyamenti eidha okukola amaghangho agawa emitendera egy'okutolawo mubwangu okudhulira okwogerwaku mu akawayiro kano.

65. Abakozi ab'akakiiko.

Okulonda okw'abakungu ni abakozi ab'akakiiko akakulira okulonda kwiida okukolwa n'akakiiko akalikola mukwebuzaagania n'olukiiko olukulira abakozi ba gavumenti.

66. Ensasania edh'akakiiko.

(1) Paliyamenti eidha okukakasa nti ebikozesebwa nh'ebikola biweebwa eri akakiiko okukasobozesa okukola emirimo gyako obulungi einho.

(2) Akakiiko kaidha kuba ekitongole ekyemalilira era kaidha okukolagana buterevu ni Minisitule y'esente mu ensonga edhigemagana ku esente dhako.

(3) Ensansania edh'obuwereza obw'akakiiko, omuli emisaala, ensako ni pensoni edhisasulwa ku oba kubigema kubakozi abawereza n'akakiiko, dhiida okusalibwa ku endyanga eyaghalala.

67. Entegeeka ey'Okulondesa.

(1) Akakiiko akakulira okulonda kaidha okukakasa nti okulondesa kukolebwa kukisera ekiteleibwawo nokulangilirwa ng'obwiire bukali eri boona boona.

(2) Ezira eyesimbyewo mu okulonda aidha okuloberwa okwetukiriza okusanire n'okukozesa omukutu ogw'empulizagania ogwa gavumenti.

(3) Abesimbyewo kubwa Pulezidenti baidha okuwebwa obwiire obwagayaga n'empewo ku omukutu ogw'empulizagania ogwa gavumenti okwandha enteekteeka dhaibwe eri abantu.

(4) Paliyamenti eidha okukola amaghangho agalungamya enkozesa ey'ebikozesebwa eby'abantu n'ebitongole mukisera ekyokupelereza okulondebwa.

68. Okukuba akalulu ku okulonda ni akalulu ak'ekikungo.

(1) Ku okulonda kwa boona boona oba akalulu ek'ekikungo, okulonda kwiida, okusinzira ku entanda eya Isemaghangho eno, kwidakuba Kwa kyaama okukozesa akasanduku akobululu kalala buli kukifo ekikubibwaku akalulu eri abesimbyewo boona boona mukulondebwa ni ku edhuyi dhonadhona mu akalulu ak'ekikungo.

(2) Amangu ago nga okukuba akalulu kwiigairwa, ofiisa akubiriza okulonda aidha kugya mumaiso n'okubala kukifo ekikubiibwamu akalulu, obululu obw'ekifo ekyo n'okuwandiika obululu obukubiibwa nh'okukakasa ebiviire mukukuba akalulu.

(3) Eyesimbyewo aikirizibwa okubawo ye mwene oba ng'okikirirwa oba abalabilira okukuba akalulu ku ekifo ekilodebwamu mu ekisera kyonakyoona eky'okulonda, okubala obululu nh'okukakasa okw'ebiviire mu okukuba akalulu.

(4) Ofisa alabilira okukuba akalulu, abesimbyewo oba ababakiikiliire era mu ensonga ey'akalulu akekikungo, endhuyi edhili okuvugania oba abadhikiikiliire, singa waliwo yenayena, baidha okutaku ekinkumu era basigaza ekiwandiko kyebalangiliraku ekiraga—

(a) ekifo ekilondebwamu;

(b) omuwendo ogw'obululu obukubiibwa eri buli eyesimbyewo oba ekibuuzo,

ni alabilira okulonda aidha awo weene, okulanga ebiviire mukulonda ku ekifo ekyo ng'akali okubilangilira eri omukungu atwala eby'okulonda ku disitulikiti.

(5) Okusinzira ku entanda eya Isemaghango eno, ensonga eyokusalibwawo okw'akalulu ekekikungo eidha kuba ng'etwalibwa okuba ng'esalibwawo ni obululu obusinga obwabalonzi obukubiibwa ku akalulu akekikungo.

(6) Paliyamenti eyinza mu amaghango okwedhereza okulonda kwonakwona okwaboona boona, okutolaku okulonda Kwa Pulezidenti ni Paliyamenti, okuva ku ebwetagisa ebw'olugololiro (1) nti kiidha okubawo nh'akalulu ekyaama.

Enkola edh'ebuyobufuzi.

69. Enkola edh'ebuyobufuzi.

(1) Abantu ba Uganda baidha okuba nh'eidembe okusalawo ni okusenza enkola ey'ebuyobufuzi gyebesimire okubita mukulonda okw'amazima nh'obwenkania oba akalulu ekekikungo.

(2) Enkola edh'ebuyobufuzi edhogerwaku mu olugololiro (1) olw'akawayiro kano dhiida Okubamu—

(a) Enkola ey'omugendo ey'ebuyobufuzi (muvumenti);

(b) Enkola ey'ebibiina ebuyobufuzi ebingi;

(c) Enkola eyindi ey'ebuyobufuzi ekikirwa era eyademokulasiya.

70. Enkola ey'omugendo ey'ebuyobufuzi (muvumenti).

(1) Enkola ya muvumenti yamugendo, etwalizaamu boona boona era ezira kibiina kya byabufuzi era eidha okwikirizagania nh'endowooza dhino ediraku—

- (a) demokulasiya owekwenigiramu;
- (b) demokulasiya, embalilira ni obwelufu;
- (c) okwetukiriza ku ebifo byoona byoona eby'obukulembeze ni abatyanye boona boona;
- (d) obusobozi obw'omuntu ng'omusingi ogw'okulondebwa ku yafeesi eyobufuzi.

(2) Paliyamenti eyinza—

- (a) okutondawo ebigayi munkola eyomugendo ey'ebuyobufuzi n'okulabika emilimo gyayo: ni
- (b) okulagilira buli kisera kyonakyoona endowooza edindi dhonadona edh'enkola eyomugendo, nga bwekinalowozebwa ngakisaniire.

71. Enkola ey'ebibiina ebuyobufuzi ebingi.

(1) Ekibiina eky'ebuyobufuzi munkola eyebibiina ebingi ebuyobufuzi kiidha okwiikirizagania nh'endowooza dhino ediraku—

- (a) buli kibiina ekyobufuzi kiidha okuba nh'eneiyisa y'eighanga;
- (b) obwamemba obw'ekibiina ekyobufuzi tibwiidha kwesigamizibwa ku ekikula ky'omuntu, obuzaliranwa, eidini oba endawukana mu ebiketezo;
- (c) enteekateeka eyomunda mu kibiina ekyobufuzi eidha okwiikirizagania nh'emisingi egya demokulasiya egyatebwa mu Isemaghango eno;
- (d) ba memba abokuntiko abekibiina ky'ebuyobufuzi baidha okulondebwa luberera okuva mu abatyanye ba Uganda mukugemagana nhi entanda edh'akasonseke (a) ni (b) aka akawayiro kano nh'okufumintiriza einho ku ekikula eky'omuntu;

- (e) ebibiina ebyobufuzi biidha okwetagisibwa mu amaghangho okwandhulanga eningiza n'enkozesa ey'esente n'ebintu bwaibwe;
- (f) ezira omuntu aidha okughalirizibwa okwiingira ekibiina ekindi kulw'okubanga alimukitongole oba ekikunsu ekinhomebwa.

(2) Paliyamenti eidha mu amaghangho okulagilira engeri y'empisa edh'ebibiina byobufuzi nokuwa okwokutandikawo okakiiko akokukubagania ebidhuubo ebibiina eby'obufuzi ak'eighanga n'emirimo egyako nga Paliyamenti bwenalagilira.

72. Eidembe ey'okugundhawo ebibiina ebyobufuzi oba ebitongole ebyobufuzi.

(1) Okusinzira ku entanda edha Isemaghangho eno, eidembe ely'okugundawo ekibiina eky'obufuzi nh'ekitongole kyonakyona ekindi eky'ebyobufuzi kilina ekisera ekigere.

(2) Ekitongole tikiidha okukola ng'ekibina ekyobufuzi oba ekitongole okutolaku nga kiikirizagania ku empisa edhitelebwa mu Isemaghangho eno era ngakyewandisa.

(3) Paliyamenti eidha mu amaghangho okulungamya eby'empiiya ni enkola ey'ebitongole ebyobufuzi.

(4) Omuntu yenayena waidembe okwemerera okulondebwa ng'eyesimbyewo, Kulwa namunigina mu ekitongole ekyobufuzi oba ekibiina ekyobufuzi.

(5) Paliyamenti eidha mu amaghangho okulungamya engeri eyokwenigiramu ni okutamu esente mu okulonda nh'abantu abasaba yafeesi edh'obufuzi ngabesimbyewo kulwanamunigina.

73. Ebiragirow eby'ebitongole ebyobufuzi.

(1) Okusinzira ku entanda edha Isemaghango eno, awazira kubusa entanda edha obuwayiro 29(1)(e) ni 43 obwa Isemaghango, mu ekiseera ng'enkola ey'ebyobufuzi yoono yoono etereibwa mu Isemaghango eikiriziibwa, ebitongole ebyemererawo ku enkola edindi edh'ebyobufuzi biyinza okubawo okusinzira ku ebiragirow nga Paliyamenti bweidha mu amaghango okulagilira.

(2) Ebiragirow abilagilirwa mu akawayiro kano tibiidha okuswiika ebyo ebisaniire kulw'okusobozesa enkola ey'ebyobufuzi ezenziibwa okukola.

74. Okukyusa enkola y'ebyobufuzi nh' akalulu akekikungo oba okulonda.

(1) Akalulu akekikungo kaidha okubawo kulw'okukyusa enkola ey'ebyobufuzi—

- (a) singa kasabibwa n'ekisaliibwawo ekiwagiirwa nh'ekibayi ekiwulaku ghagati abakiise Paliyamenti boona boona;
- (b) singa kasabibwa n'ekisalibwawo nabasinga obungi abakola kumuwendu gwonagwona ogwabuli wakiri wagati w'ekimega ky'eikiiko dha disitulikiti dhonadhona; oba
- (c) singa kasabibwa okubita mukwekubirira enduulu eri akakiiko akakulira okulonda ni wakiri kimu ky'eikumi ekyabalonzi abawendiisa okuva buli wakiri ebimega bibiri ku bisatu eby'amasaza agali nti obakiise basaniire kuba balondebwa buterevu mu akawayiro 78(1)(a) mu Isemaghango eno.

(2) Enkola ey'ebyobufuzi eyinza yoono okukyusibwa ni abalonde abakikirira abantu mu Paliyamenti ng'ewagiirwa ni abataswiika wansi w'ebitundu biriri ku ebisatu ebya abakiise ba Paliyamenti boona boona okusinzira kukwekubirira enduulu kukyo kyawagirwa nhi abataswiika wansi wa babiri kubasatu abasinga

obungi abakola kumuwendo gwonagwona ogwabuli wakiri ghagati w'enkiiko dha disitulikiti dhonadhona.

(3) Ekisalibwawo oba okwekubirira enduulukulw'okukyusa enkola y'ebyobufuzi kiidha okutwalibwa kyonka mu omwaka ogwokuna mu ekisandha kya Paliyamenti yonayona.

75. Okukugira ebyobufuzi obw'ekibiina ekilara mu eighanga.

Paliyamenti eidha okuba n'obuyinza okuteeka eighango elitawo ekibiina eky'ebyobufuzi ekirala mu eighanga.

Eby'aghalala.

76. Paliyamenti okuteeka amaghango ku okulonda.

Paliyamenti eyinza, okusinzira ku entanda edha Isemaghango eno, eteeka amaghango nga gano nga bwekiyinza okwendebwa kulw'Enkenga eno, omuli amaghango gokuwandisa abalonzi, okukola okulonda okwaboona boona ni akalulu ekekikungo ni, wekisaniire, okukola entanda edh'okulonda nga bakikiirirwa.

Enkenga ey'Omukaaga.**Eby'Amaghango**

*Okwinhamawo, Abakola omuwendo nh'emirimo
gya Paliyamenti.*

77. Paliyamenti ya Uganda.

(1) Waidha okubawo Paliyamenti ya Uganda.

(2) Abakola omuwendo nh'emirimo egya Paliyamenti biidha okuba ngabwewakilirwa mu Isemaghango eno.

(3) Okusinzira ku Isemaghango eno, ekisandha kya Paliyamenti kiidha okuba emyaka etanu okuva ku olunaku olwolutyama lwayo olusooka oluvainhuma olw'okulonda okwaboona boona

(4) Awaba ngawaliwo embeera eyolutalo oba embeera ey'akazigizigi mu ensi akiyinda okulobera okulonda okwaboona boona okw'emirara okubawo, Paliyamenti eyinza, n'ekisalibwawo ngakiwagiirwa ni abataswika ebimega ebibiri ku ebisatu ebya abakiise ba Paliyamenti boona boona, okwongezayo olughalo lwa Paliyamenti ekisera ekitaswiika emwezi omukaaga kusawa eyo.

78. Abakola Paliyamenti.

(1) Paliyamenti eidha okuba nhi—

- (a) abakiise abalondebwa buterevu okukikilira amasaza;
- (b) omukiise omukazi mulala buli disitulikiti yonayona;
- (c) nh'omuwendo ogw'abakiise nga ab'amagye, abavubuka, abakozi, abaliku obulemu n'ebikunsi ebindi nga Paliyamenti bweyinza okusalawo; ni
- (d) amyuka Pulezidenti nhi baMinisita, nga, singa tibakiise ba Paliyamenti abalonde, baidha kuba bakiise ba

Paliyamenti abazira eidembe ely'okulonda ku ensonga yonayona eyetagisa akalulu mu Paliyamenti.

(2) Ng'ekisera ekyemyaka eikumi kiweireku oluvainhuma olw'okutandika okwa Isemaghango eno ni ebiililira, buli emyaka etanu, Paliyamenti eidha okukebera okukikirirwa mu olugololiro (1)(b) ni (c) olw'akawayiro kano kulw'okusigaza, okuninisa oba okutolawo okukikirirwa ng'okwokwonakwona ni ensonga yonayona eyindi eidawo obwiide kukyoo.

(3) Abakikirira abogerwaku mu olugololiro (1)(a) mu akawayiro Kano baidha okulondebwa ku omusingi ogw'abantu boonaboona abakulu abalonda era n'akalulu akeyyama.

(4) Paliyamenti eidha, mu amaghango, okulagilira emitendera egyokulonda okw'abakiise abagorwaku mu olugololiro (1)(b) ni (c) olw'akawayiro Kano.

79. Emirimo gya Paliyamenti.

(1) Okusinzira ku entanda edha Isemaghango eno, Paliyamenti eidha okuba n'obuyinza okukola amaghango kunsonga yonayona kulw'emirembe, obutebenkevu, enkulankulana nh'enfuga enungi eya Uganda.

(2) Okutolaku ngabwekiri mu Isemaghango eno, ezira omuntu oba ekitongole okutolaku Paliyamenti abaidha okuba n'obuyinza okukola entanda edhokuba nokukaka okw'eighango mu Uganda okutolaku ngakirimubuyinza obuwebwa ni eighango lya Paliyamenti.

(3) Paliyamenti eidha okukuuma Isemaghango eno nh'okutumbula enfuga eyademokulasiya eya Uganda.

80. Obukugu/Ebisanizo nh'ebitaniziwa eby'abakiise ba Paliyamenti.

(1) Omuntu atuukaana okuba omukiise wa Paliyamenti singa omuntu oyo—

- (a) ali omutyanye wa Uganda;
- (b) ali omulonzi eyewandisa; ni
- (c) atukiriiza ebisanizo obusokebwaku ebyokusoma okw'ekibiinakyasiniyaeyomukagaobaekyenkanankana ekiidha okutebwawo mungeri era kukisera ekilagilirwa nhi Paliyamenti mu amaghangho.

(2) Omuntu tatuukaana okulondebwa nga omukiise wa Paliyamenti singa omuntu oyo—

- (a) alina ekikyamu ku obwongo;
- (b) agemereire oba alikukola mu yafeesi emirimo ngagyogirimu obuvunhanizibwa obwa oba obugemagana nenkola eyokulondesa;
- (c) mukulembeze w'ebyobuwangwa oba enono ngabwekılanbikiibwa mu akawayiro 246(6) eya Isemaghangho eno;
- (d) yaba n'okutewuluza oba nh'okuba nga yalangilirwa okubanga yayavughala mu eighango lyonalyona eliriwo mu Uganda era nga tilyagobebwa;
- (e) ngali kukibonerezo eky'okufa oba ekibonerezo eky'okusibwa okuswiika emyezi mwenda egyikakiibwa ni kooti yonayona eyobuyinza awazira ekibonerezo ekindi eky'okutanzibwa;
- (f) abaile, mu emyaka musanvu amangu eino egiililira okulonda, yasingizibwa ni kooti enkugu omusango ogulimu obukumpania oba okusiwuka empisa; oba
- (g) abaile, mu emyaka musanvu amangu eino egiililira okulonda, yasingizibwa ni kooti enkugu omusango mu eighango lyonalyona eligema ku okulonda okwakolebwa nh' akakiiko akokulonda.

(3) Mu enkola eyomugendo, omuntu alondeibwa okugya mu Paliyamenti nga ye alimemba wa gavumenti ey'ebitundu oba alina yafeesi ey'abantu aidha okulekulira yafeesi ng'akali okutwala yafeesi y'omukiise wa Paliyamenti.

(4) Mu enkola ey'ebibiina ebingi ebyobufuzi, omukozi aw'abantu oba omuntu okozesebwa mu ekitongole kyonakyona ekya gavumenti oba omukozi owa gavumenti edh'ebitundu oba ekitongole kyonakyona ekiri nti gavumenti elina mukufuga byetaku eisira, eyandyenze okwesimbawo mukulonda okwaboona boona ng'omukiise wa Paliyamenti aidha okulekulira yafeesi ye wakiri enaku kyenda ng'olunaku olw'okweghandisa lukali.

81. Okulonda kw'abakiise ba Paliyamenti.

(1) Okudibya eighango.

(2) Buli bwewabawo ekifo ekyerere mu Paliyamenti, Nabyama wa Paliyamenti aidha okumanisa akakiiko akakulira okulonda mu buwandiike mu enaku musanvu ng'ekifo ekyo kisufe kyerere; ni okwiiramu okulonda obuyaka kwiida kukolwa mu enaku nkaaga ng'akakiiko akakulira okulonda kamaze okufuna okumanisibwa okwekifo ekyere okuva owa Nabyama wa Paliyamenti.

(2a) Ng'ekifo eky'omukiise wa Paliyamenti kilangilirwa nti kyerere nhi kooti—

- (a) omuwandise wa kooti aidha okusindika eri Nabyama wa Paliyamenti ekiwandiko eky'ensala ya kooti mu enaku ikumi oluvainuma olw'okulangilira; ni
- (b) nabyama wa Paliyamenti aidha okumanisa akakiiko akakulira okulonda mu buwandike ku ekifo ekyerere oluvainhuma olw'okufuna ensala okuva ow'omuwandisi wa kooti.

(3) Awazira kubusa amaiso olugololiro (2) olw'akawayiro kano, okwiiramumu okulonda tikwiida okubawo mu emyezi mukaaga ng'ukulonda okwaboona boona okwa Paliyamenti tikokoleibwa.

(4) Buli omuntu alondebwa okugya mu Paliyamenti aidha okukola n'okugheebwe ekilayiro eky'obugonvu nh'ekilayiro eky'obukiise bwa Paliyamenti nkaliriza mu enteekateeka eyokuna ku Isemaghango eno.

(5) Okutolaku kulw'ekigenderewa eky'okutwala ekilayiro ekyogerwaku mu olugololiro (4) olw'akawayiro kano, ezira omuntu anatyama oba okukuba akalulu mu Paliyamenti ng'akali okutwala n'okugheebwa ekilayiro.

82. Akubiriza ni Amyuka Akubiriza wa Paliyamenti.

(1) Waidha okubawo Akubiriza nh'Amyuka Akubiriza wa Paliyamenti.

(2) Akubiriza nh'Amyuka Akubiriza aidha okulondebwa n'abakiise ba Paliyamenti okuva mu omuwendo gwaibwe.

(3) Omuntu taidha okusanira okuba ng'alondebwa ng'Akubiriza oba Amyuka Akubiriza singa yee ali Amyuka Pulezidenti oba Minisita.

(4) Okusinzira ku akawayiro 81(4) eka Isemaghango eno, ezira okuteesa kwonakwona okunakorwa mu Paliyamenti okutolaku okulonda kwa yafeesi y' Akubiriza kukisera kyonakya yafeesi eyo ebanderere.

(5) Isabalamuzi oba omulamuzi atumiibwa Isabalamuzi aidha okukubirizaku okulonda kw' Akubiriza, ni Akubiriza aidha okukubiriza kukulonda kw' Amyuka Akubiriza.

(6) Okulonda ku yafeesi y'Amyuka Akubiriz kwiida okukolebwa ku olutyama olusooka olwa Paliyamenti oluvainhuma yafeesi eyo efuse nderere.

(7) Akubiriza oba Amyuka Akubiriza aidha okuva mu yafeesi yee—

- (a) singa alondebwa ku yafeesi yonayona ey'abantu;
- (b) singa ofuka Minisita;
- (c) singa alekulira yafeesi yee nh'ekiwandiko ekiteleibwaku ekinkumu nhi mwene nga akiwandikiire Nabyama wa Paliyamenti;
- (d) singa akoma okuba omukiise wa Paliyamenti.
- (e) singa yee atolebwamu ni ekisaliibwawo nhi Paliyamenti kyaghagirwa nh'abataswiika ebimega ebibiri ku bisatu ebya boonaboona abakiise ba Paliyamenti.

(8) Akubiriza nh'Amyuka Akubiriza baidha okufuna omusala, ensako nh'akasiimo nga bwekiyinza okulagilirwa ni Paliyamenti.

(9) Emisala, ensako nh'akasiimo eby' Akubiriza ni Amyuka Akubiriza biidha okusalwa Ku endyanga eyaghalala.

(10) Akubiriza nhi Amyuka Akubiriza baidha bombi, ngabakali okutandika emirimo egya yafeesi, okutwala ni okugheebwa ekilayiro eky' Akubiriza ni Amyuka Akubiriza nga bwekilanbikibwa mu Enteekateeka ey'Okuna ku Isemaghango eno.

82A. Akulira oluyii oluwabula gavumenti.

(1) Munkola ya demukulsaiya ow'ebibiina ebingi oba ebibiina ebyobufuzi ebingi, waidha okubawo, mu Paliyamenti, akulira oluyii oluwabula.

(2) Paliyamenti eidha mumaghango akulagilirwa biino ebiililira kulw'akulira oluyii oluwabula—

- (a) engeri yalondebwamu n'engeri yakooma okuba mu yafeesi eyo;
- (b) ekitiibwa kye;
- (c) obuvunhanizibwa bwe n'emilimo gye; ni
- (d) ebyokuganhulwa nh' ebimuwebwa eby'ekusa ku yafeesi ye.

83. Olughalo lw'abakiise ba Paliyamenti.

(1) Omukiise wa Paliyamenti aidha okuva mu ekifokye mu Paliyamenti—

- (a) singa alekulira yafeesi mubuwandiike yatebwaku ekinkumu ni mwene ng'awandiikire Akubiriza;
- (b) singa embeera ng'edho dhiida nti singa omuntu oyo atabaile mukiise wa Paliyamenti yaletera omuntu okusazibwamu kukulondebwa ng'omukiise wa Paliyamenti mu akawayiro 80 aka Isemaghango eno;
- (c) okusinzira ku entanda edha Isemaghango, nga Paliyamenti eigairwawo;
- (d) singa omuntu oyo azirawo okuva ku entyama ikumi neitaanu edha Paliyamenti ngazira olukusa mu buwandike olw' Akubiriza mukisera kyonakyoona nga Paliyamenti egya mu maiso nokukiika era ngatasoboile okuwa enhinoonola ematiza eri akakiiko ka Paliyamenti okavunhanizibwa ku okubulawo kwe;
- (e) singa omuntu ayaganibwa nga alina ensobi n'olukiiko olusaniire olw'okutyobola empisa ey'Obukulembeze era ng'ekibonerezo ekimutereibwaku, kyaba kirimu okulekulira yafeesi y'omukiise wa Paliyamenti;
- (f) singa atolebwayo n'abalonzi mu eisaza lye mukusinzira nhi Isemaghango eno;
- (g) singa omuntu oyo avamu mukibiina ekyobufuzi ye mwene kyeyayemereramu nga kandidateti okulondebwa okugya mu Paliyamenti okwiingira ekibiina ekindi oba okusigala mu Paliyamenti ng'omukiise oliwo kululwe yenka;

- (h) singa, bweyali ngalondebwa okugya mu Paliyamenti nga kandideti alikululwe yenka, omuntu oyo yaingira ekibiina ekyobufuzi;
- (i) singa omuntu oyo alondebwa ng'omukungu w'abantu.

(2) Awazira kwesigamizibwa ku olugololiro (1)(g) nhi (h) olw'akawayiro kano, obwa memba bwa gavumenti eyegaise ng'ekibiina kye ekyebyobufuzi ekya nakaidongo kikola ekintundu tikiidha okukosa ekiti eky'omukiise wa Paliyamenti yenayena.

(2a) Olugololiro (1)(g) ni (h) tilwiidha okukola kumemba azira kibiina aigira ekibiina eky'ebuyobufuzi oba ekitongole eky'ebuyobufuzi obamemba alikuva mukibiina eky'ebuyobufuzi ekilala oba ekitongole okwiigira ekibiina eky'ebuyobufuzi ekindi oba okufuka memba aliyenka mu emwezi ikumi nebiri ng'ekisandha kya Paliyamenti kikali okuwaku, okwenhigira mu ebiteegekebwa oba enteeketeeka edh'ekibiina eky'ebuyobufuzi oba ekitongole eky'ebuyobufuzi okigemagana kukulonda okwaboona.

(2b) Paliyamenti eidha mu amaghango, okulagilira ensonga n'emitendera egya buli ekibiina eky'ebuyobufuzi oba ekitongole kyekitekwa okugoberera ngakikali okusazamu obwa memba obw'omuntu ku ekibiina eky'ebuyobufuzi oba ekitongole.

(3) Entanda edh'olugololiro (1)(g) ni (h) nhi (2) olw'akawayiro kano dhiida dhonka okukola mukisera kyonakyaona ng'enkola y'ebibiina ebingi ebyobufuzi ebw'efuga bili mukukola.

84. Eidembe ely'okutolayo.

(1) Okusinzira ku entanda edh'akawayiro kano, abalonzi ab'eisaza lyonalyona n'ekikunsu kyonakyaona ekyendawulo ekyogerwaku mu akawayiro 78 aka Isemaghango eno balina eidembe ely'okutolayo omukiise wa Paliyamenti waibwe ng'ekisandha kya Paliyamenti kikali okuwaku.

(2) Omukiise wa Paliyamenti ayinza okutolebwayo okuva mu yafeesi eyo kwedhimu ku ensonga dhino—

- (a) obunafu ku omubiri oba obwongo obufula memba oyo obuligo okukola emirimo egya yafeesi;
- (b) okwebisa obubi n'okusiwuka empisa ekisobola okuleta obukyayi, okusekererwa, okunhomola oba obutaisa ekitibwa mu yafeesi; oba
- (c) okwabulira okuswiikirire okwa abalonzi awazira ensonga enkulu.

(3) Okutolayo okw'omukiise wa Paliyamenti kwiida kuba kutandikibwa nh' okwekubirira enduulu mu buwandike nga kusengeka ensonga edhesigamiziibwaku n'okutaku ekinkumu nhi wakiri ebimega biriri ku ebisatu ebw' abalonzi ebawandise ab' eisaza oba ebebikunsu ebyendhawulo ebyogerwaku mu olugololiro (1) olw'akawayiro kano, era kiidha okuwebwa eri Akubiriza.

(4) Ku okufuna okw'emulugunia okwogerwaku mu olugololiro (3) olw'akawayiro kano, Akubiriza aidha mu enaku musanvu okwenda Akakiiko akakulira okulonda kakole okunonhereza mu abantu mu ensonga adha kalebule mu okw'emulugunia, era Akakiiko akakulira okulonda kaidha mubwangu inho okukola okunonhereza okusanhire era kalope byekazuire eri Akubiriza.

(5) Akubiriza aidha—

- (a) okulangilira ekifo kyerere, singa Akakiiko Akakulira okulonda kaloopa nti kasiimu okuva kukunnonhereza, nhi obutufu bw'okw'emulugunia; oba
- (b) okulangilira amangu ago nti okwekubilira enduulu tikwabaire kwa bwenkania, singa akakiiko kalopa nti tikabaire kasiimu n'obutufu bw'okw'emulugunia.

(6) Okusinzira ku entanda ey'olugololiro (2), (3), (4) nh' (5) olw'akawayiro kano, Paliyamenti eidha mu amaghangho okulagilira emitendera egy'okugoberera kulw'okutolayo okw'omukiise wa Paliyamenti.

(7) Eidembe ely'okutolayo kw'omukiise wa Paliyamenti liidha lyonka ekubawo ng'enkola ey'ebuyobufuzi eyomugendo elikukola.

85. Ensako y'abakiise ba Paliyamenti.

(1) Omukiise wa Paliyamenti aidha kusalwa ensako ng'edho, akasimo nhi pensoni,era aidha okuwebwa ebyo ebyokukozesa, ngabwekiyinda okusalwawo nhi Paliyamenti.

(2) Omukiise wa Paliyamenti taidha kuba nhi yafeesi eyindi ey'amagoba oba ensako eyandiyinda okughebuula yafeesi ye.

86. Okusalawo ku ebibuuzo eby'obwamemba.

(1) Kooti enkulu eidha okuba nhi obuyiza okuwulira nh'okusalawo ekibuuzo Kyonakyona oba'nga—

(a) omuntu abaire mubulambulukufu alondeibwa ng'omukiise wa Paliyamenti oba ekifo eky'omukiise wa Paliyamenti kifuse kyerere; oba

(b) omuntu olondeibwa mubutufu nga Akubiriza oba Amyuka Akubiriza oba ng'abaile olondeibwa era, ngaviire mu yafeesi eyo.

(2) Omuntu aboniaboniezibwa n'ekisaliibwawo akya kooti enkulu mu akawayiro kano ayinda okudhuulira ku kooti edhuulirwamu.

(3) Paliyamenti eyinda mu amaghangho okukola entanda kulw'—

(a) abantu abatukaana okuwandikira kooti enkulu kulw'okusalawo okw'ekibuzo kyonakyona mu akawayiro kano; ni

(b) embera n'engeri mubyo nh'obukwakulizo obusinziraku kyonakyona okuwandiikira okwo bwekuyiza okukolwa.

87. Nabyama wa Paliyamenti n'abakozi abandi aba Paliyamenti.

(1) Waidha okubawo omukungu w'abantu ayetebwa Nabyama wa Paliyamenti olondebwa ni Pulezidenti ngakolera okusinzira nh'okuwabulwa okw'akakiiko akakulira abakozi.

(2) Waidha okubawo era nhi bamemba abandi abakozi ngabwekinaba kisaniire Kulw'okukola emirimo gya Paliyamenti nh'obusobozi.

(3) Obakozi abandi abogerwaku mu olugololiro (2) baidha okuba abakungu ab'abantu abaidha, awazira okwesigamizibwa ku akawayiro 166 nhi 172, kuba balondebwa, abakangaivurwa n'okutolebwaku n'akakiiko ka Paliyamenti okusinzira ku eighango lyonalyona elikoleibwa nhi Paliyamenti.

(4) Omusala, ensako nakasimo ak'abakozi ba Paliyamenti biidha okusalibwawo nhi Paliyamenti okusinzira ku akawayiro 93 aka Isemaghangho eno.

87A. Akakiiko ka bakaminsona ba Paliyamenti.

Waidha okubawo akakiiko aketebwa akaba Kaminsona ba Paliyamenti ng'abakola omuwendo n'emirimo gyako giidha okulagilirwa nhi Paliyamenti mu amaghangho.

Emitendera gya Paliyamenti.

88. Omughendo ogwiikirizisa okutyama kwa Paliyamenti.

(1) Omughendo ogwiikirizisa okutyama kwa Paliyamenti gwiida okulagilirwa nh'ebilagiro eby'emitendera egya Paliyamenti ebikolwa mu akawayiro 94 aka Isemaghangho eno.

(2) Kulw'okwewala okubusabusa, ebilagiro eby'emitendera egya Paliyamenti buyinza okulagilirwa enkiiko edhendawulo kulw'ensonga edhendawulo.

89. Okukuba Akalulu mu Paliyamenti.

(1) Okutolaku nga bwekiyinza okulagilirwa nhi Isemaghangho oba eighango lyonalyona elitawundhukawundhuka ni Isemaghangho, ekibuuzo kyonakyona ekilowozebwa ku ekisalwawo Paliyamenti kiidha okuba kisalwawo ni obungi obw'obululu obwa bamemba abaliwo ni okulonda mu engeri alagilirwa n'ebilagiro byemitendera ebikolwa nhi Paliyamenti mu akawayiro 94 aka Isemaghangho eno².

(2) Omuntu alikubiliza mu Paliyamenti taidha kuba waire nakalulu kene oba akakubibwa era singa kukibuuzo kyonakyonamu Paliyamenti, obululu bugabizibwamu kyenkani, ekiteso kiidha okufilizibwa.

90. Obukiiko bwa Paliyamenti.

(1) Paliyamenti eidha okulonda obukiiko obwetagisa kulw'okukola emilimo gyayo obulungi.

(2) Paliyamenti eidha, n'ebilagiro ebyemitendera gyayo okulagilirwa obuyinza, abakola omuwendo n'emilimo egy'obukiiko.

(3) Mukukola emilimo gyayo mu akawayiro kano, obukiiko bwa Paliyamenti—

(a) buyinza okweeta Minisita yeena yeena oba omuntu yeena yeena agemereire yafeesi ya gavumenti oba abantu ba buliidho okuwayo okudhuulira eri bo okuwa obudhulizi;

² Eighango 13 elya 2000 elyayandhula olugololiro 1 lya langilirwa obutaikiribwa era kyerere nhi kooti ensukulumu mu Ssemogerere ni abandi vs Isabawawabi, Isemaghangho ely'okudhulira No. 1 elya 2002

- (b) eyinza okukokeramu memba yeena yeena owa Paliyamenti oba okukozesa abantu abalina ebisanizo okubayambaku mukukola emilimo gyaibwe;
- (c) bwiidha okuba ni obuyinza obwa kooti enkulu kulwo—
 - (i) okukaka okubawo kwa abadhulizi ni okubabuza ku ekirayiro, okwikirizagania oba obundi;
 - (ii) okusiikiriza okufulumya okw'ebiwandiko; ni
 - (iii) okuwa ekiragiro oba okusaba okubuuza abadhulizi endha.

91. Okukozesa obuyinza bw'amaghango.

(1) Okusinzira ku entanda edha Isemaghango eno, obuyinza bwa Paliyamenti okukola eibago bwiidha okukozesebwa ngabubita mu amaghango agabisibwa ni Paliyamenti era gaikirizibwaku ni Pulezidenti.

(2) Eibago elibisiibwa nhi Paliyamenti liidha, amangu ngabwekisoboka, okuwebwa eri Pulezidenti okuliikilizaku.

(3) Pulezidenti aidha, mu enaku amakumi asatu oluvainhuma ng'eibago liweleibwa eri ye—

- (a) aikiriza ku eibago;
- (b) aizayo eibago eri Paliyamenti nh'okusaba nti eighango oba entanda eyendhawulo kulyo libenga liiramu okufumintirizibwaku ni Pulezidenti; oba
- (c) okumanisa Akubiriza mubuwandiike nti yalobwe okwiikiriza ku eibago.

(4) Eibago weliba nga liizibwayo eri Paliyamenti mu olugololiro (3)(b) olw'akawayiro kano, Paliyamenti eidha okwiramu okulifumintiriza era singa libisibwa kabili, liidha okuwebwayo omulundi ogwokubiri eri Pulezidenti okuba ng'aliikiriza.

(5) Pulezidenti wabanga aiza eibago lyene elyo emilundi ebiri mu olugololiro (3)(b) olw'akawayiro kano era eibago lyabisibwa omulindi ogwokusatu, n'obughagizi obwa wakiri

obutundu bubiri ku busatu obwa abakiise ba Paliyamenti boona boona, Akubiriza aidha okusobozesa ekikoope eky'eighango okwandibwa eri Paliyamenti, era eibago eryo liidha okufuuka eighango awazira okwiikiriza kwa Pulezidenti.

- (6) Pulezidenti waba nga—
 - (a) alobye okwiikiriza ku eibago mu olugololiro (3)(c) olw'akawayiro kano, Paliyamenti eyinza okwiramu okufumintiriza ku eibago era singa libisibwa, eibago liidha okuwebwayo eri Pulezidenti kulw'okuliikiriza.
 - (b) alobye okwiikiriza ku eibago elibaire nga liliibwamu okufumintirizibwaku era lyabisibwa mu akasonseke (a) oba olugololiro (4) olw'akawayiro kano, Akubiriza aidha, okusinzira kukuloba, singa eibago nga lyabisibwa ni obughagizi obwa wakiri ebimega bibiri ku bisatu ebya abakiise ba Paliyamenti boona boona, okusobozesa ekikoope eky'eibago okwandhibwa eri Paliyamenti, era eibago liidha okufuuka eighango awazira okwiikiriza kwa Pulezidenti.

(7) Pulezidenti wabanga alemereirwa okukola kyona-kyona ku ebikolwa ebisimbiibwaku eisira mu olugololiro (3) olw'akawayiro kano mukisera ekilagilirwa mu olugololiro olwo Pulezidenti aidha okutwalibwa ng'aikiriza ku eibago era ku okuwaku okw'ekisera ekyo, Akubiriza aidha okusobozesa ekikoope eky'eibago okuba nga kyandhibwa eri Paliyamenti era eibago eryo liidha okufuuka eiteka, awazira okwiikiriza kwa Pulezidenti.

(8) Eibago elibisiibwa ni Paliyamenti era lyaikirizibwaku ni Pulezidenti oba nga mungeri endhala oba eyindi lifuuse eighango mu akawayiro kano liidha okuba eighango Paliyamenti ly'ebisisa era liidha okufulumizibwa mu alupapula lw'amawulire.

92. Eikomyo ku kwolesa eighango.

Paliyamenti teidha okubisa eighango lyona lyona okusazamu ekyasalibwawo oba ensala eya kooti yoona yoona nga kiri ghagati w'endhuyi ku ekyasalibwawo oba ensala.

93. Eikomyo ku ensonga dh'empiiya.

Paliyamenti teidha, okutolaku nga eibago oba ekiteso ngakyandhuliibwa kulwa gavumenti—

- (a) kugya okusinzira ku eibago, omulimu enongosereza, ng'ekola entanda ku kyonakyona kubiililira—
 - (i) okukakatika okw'omusolo oba okukyusa okw'omusolo mungeri endhala oba eyindi nga tibasazengaku;
 - (ii) okukakatika okw'omutemwa ku endyanga eyaghalala oba empiya edh'abantu edhindi edha Uganda oba okukyusa okw'omutemwa gwonagwona ng'ogwo mungeri endhala oba eyindi nga tibasazenaku;
 - (iii) ensasula, okuwayo oba okutolayo okuva ku endyanga eyaghalala oba empiya edh'abantu edha Uganda ku esente dhoonadhoona ngatiditemeibwa ku ensawo eyo oba okuninisa kwonakwona mu omughendo ogw'ensasula eyo, okuwayo oba okutolayo; oba
 - (iv) Okukola omwendo oba okwiiramu okuwayo eibandha lyonalyona eri Gavumenti ya Uganda; oba
- (b) kugya okusinzira kukiteeso, omuli enongosereza kukiteeso, ng'ekivamu kukyo kiidha okuba okukola entanda kulw'ensonga yonayona eliku eisira mu akasonseke (a) ak' akawayiro kano.

94. Ebiragiho ku emitendera mu Paliyamenti.

(1) Okusinzira ku entanda edha Isemaghangho eno, Paliyamenti eyinza okukola ebiragiho okulungama emitendera gyayo, omuli emitendera egy' obukiiko bwayo.

(2) Paliyamenti eyinza okukola awazira kwesigama ku ekifo ekyerere mu bwamemba bwayo.

(3) Okubawo oba okwenigiramu okw'omuntu atakakati-bwaku okubawo oba okwenigira mu ebigya mumaiso ebya Paliyamenti teidha, kulwayo, kusazaamu ebyo ebigya mu maiso.

(4) Ebiragiho eby'emitendera gya Paliyamenti biidha okubamu entanda dhino edhiililira—

- (a) Akubiriza aidha akusalawo ku ensengeka ey'okutesa mu Paliyamenti era aidha okusosowaza ebiteeso bya Gavumenti;
- (b) omukiise wa Paliyamenti alina eidembe okuleta eibago ely'ekyama nga yee;
- (c) memba aleta eibago ely'ekyama aidha okuwebwa obuyambi obusanire n'ekiketezo kya Gavumenti ng'ekitundu mwekikolera emirimo kyikosebwa nh' eibago; ni
- (d) yafeesi ya Isabawolezesa eidha okuwa memba oleta eibago ely'ekyama obuyambi obw'ekikenkufu mu okukola ekibage ky'eibago.

95. Entyama dha Paliyamenti.

(1) Paliyamenti empyaka weba ng'elondeibwa, Pulezidenti aidha, ni ekirangiriro, okulonda ekifo n'olunaku obutaswika enaku musanvu oluvainhuma olw'ekisandha kya Paliyamenti okuwaku oba ekisera ekyongezeibwayo, ng'ensonga bweyinza okuba, ku olutyama olusooka olwa Paliyamenti empyaka.

(2) Entyama ya Paliyamenti eidha okutyamizibwa ku ekifo mu Uganda era eidha okutandiika ku esawa ng' Akubiriza bwayinza, okulonda nh' ekirangiriro.

(3) Akubiriza ayinza, oluvainhuma olw' okwebuuzagania ni Pulezidenti, okweeta okwiinhama kwa Paliyamenti n' ekirangiriro.

(4) Olutyama lwa Paliyamenti lwiida okutyamizibwa wakiri omulundi mulala omwaka aye entangama wagati w' olutyama olulala nhi olutyama olundi olwiililira lwiidha kuba wansi w' emyezi ikumi nebiri.

(5) Awazira kwesigamizibwa ku entanda yonayona eyindi ey' akawayiro kano, wakiri ekimega kilala ku bisatu ebya abakiise ba Paliyamenti boonaboona bayinza, mu buwandiike obutereibwaku ekinkumu nhi beene, okusaba olukiiko olwa Paliyamenti; ni Akubiriza aidha okweta Paliyamenti okutyama mu enaku abiri n' olulala oluvainhuma olw' okufuna okusaba.

96. Okusaaniawo kwa Paliyamenti.

Paliyamenti eidha kusigala nga esaaniziibwawo kulw' ekisandha kyayo okuwaku nga bwakilagilirwa nhi akawayiro 77 aka Isemaghangho eno.

Eby' aghalala.

97. Obutakobwaku nhi emiganhurwo gya Paliyamenti.³

(1) Akubiriza, Amyuka Akubiriza, abakiise ba Paliyamenti nhi omuntu owundi yenayena olikwenigiramu oba olikuyamba mu oba alikukola mu okuyungagana nhi oba okuwa alipota ku ebigya mumaiso ebya Paliyamenti oba konakona ku obukiiko bwayo baidha

³ Eighango 13 elye 2000 elya yandhula olugololiro 2 nh' 3 lya langilirwa nti lyadibizibwa era kyerere nh' kooti ensukulumu mu Ssemwogerere nh' abandi Vs Isabawolereza, Okudhulira kwa Isemaghangho No.1 eya 2002.

okuba nga bakakatibwa ku obutakobwaku abwo nhi emiganhurwo nga Paliyamenti bweidha okulagilira mu amaghango.

(2) Awazira kwesigamizibwa ku akawayiuro 41 aka Isemaghango ono, ezira memba oba ofiisa wa Paliyamenti era ezira omuntu akozesebwa okuwandiika ebitesebwa eby'obukakafu eri Paliyamenti oba akakiiko koono koono aka Paliyamenti aidha okuwa obukakafu bwoona bwoona kubigema ku ebirimu kubyo ebitesebwa eby'obukakafu oba ebirimu eby'ekiwandiiko kyoona kyoona ekyandibwa eri Paliyamenti oba konakona akakiiko nga ako, nga ensonga bweyinda okuba, kulwebyo byoona byoona ebigya mumaiso oba okubuzibwa okukolwa eri Paliyamenti oba abukiiko ng'obwo, awazira okufuna okuwumula okwendhawulo okwa Paliyamenti.

(3) Okuwumula ekwendhawulo okwogerwaku mu olugololiro (2) olw'akawayiuro kano kuyinda, mu luwumula oba okwiigalawo okwa Paliyamenti, okuwebwa ni Akubiriza oba mu obutabawo oba mu abutasobola obw' Akubiriza oba mu okusaaniawo kwa Paliyamenti, nhi Nabyama wa Paliyamenti.

Enkenga Ey'omusanvu

Olukiiko lwa Pulezidenti nhi ba Minisita.

Pulezidenti.

98 Pulezidenti wa Uganda.

(1) Waida okubawo Pulezidenti wa Uganda aidha okuba omukulu ow'eighanga, omukulu wa Gavumenti era omudumizi omukulu aw'amagye gaUganda era ensulo ey'ekitiibwa.

(2) Pulezidenti aidha okuwulaku obukulu eri abantu boona boona mu Uganda, ni mu okusengeka okw'okwikirira, Amyuka Pulezidenti, Akubiriza, ni Isabalamuzi baidha okuwulaku obukulu eri obantu abandi boona boona mu Uganda.

(3) Ng'akali okutwala emirimo egya yafeesi ya Pulezidenti, omuntu olondeibwa kubwa Pulezidenti aidha okukola ni obweyamo ebw'Ekilayiro eky'Obugonvu ni ekilayiro ky'obwa Pulezidenti ekilanbikibwa mu Entekateeka eyokuna mu Isemaghangho eno.

(4) Wabanga akagemereire yafeesi, Pulezidenti taida kuvunanizibwa ku ebigya mu maiso mu kooti yonayona.

(5) Okuwozesa ku emisango egitali gya kiisi oba egy'obumeni bw'amaghangho giidha akutebwa ku omuntu oluvainhuma olw'okukooma okuba Pulezidenti, kulwekyo kyonakyona okikoleibwa oba ekyelabirwa okukolebwa mu kitikye ye ng'omuntu ng'ekisandha kya yafeesi ey'omuntu oyo kikaliku oba mukisera kya yafeesi; ni ekisera ekyokuziyizibwa kubigema ku kyonakyona oky'okuwozesa tikiida okutwalibwa okubawo mukisera ng'omuntu yali Pulezidenti.

99. Obuyinza bw'olukiiko lwa Pulezidenti nhi ba Minisita

(1) Obuyinza obwenkomerero bwa Uganda busumikibwa ni Pulezidenti era bwiiida okukozesebwa okusinzira ku Isemaghangho eno ni amaghangho ga Uganda.

(2) Pulezidenti aidha okuta munkola n'okukuuma obukalamu Isemaghangho eno ni amaghangho gonagona agakolera mu oba ageyongera okutebwa munkola ni Isemaghangho eno.

(3) Gwiida kuba Omulimo gwa Pulezidenti okugondera ni, okuwanirira ni okukugira butilibiri Isemaghangho eno nh'amaghangho agaUganda n'okutumbula embeera edha abatyanye nhi okutaasa ekitiibwa ekyensalo dha Uganda.

(4) Okusinzira ku entanda edha Isemaghangho eno, emirimo egitwikirwa ku Pulezidenti ni olugololiro (1) olw'akawayiro kano giyinda okugesezebwa ni Pulezidenti mu buterevu oba okubita mu boffisa abaliwansi wa Pulezidenti.

(5) Ekiragiro ekikozesebwa oba ekikozesebwa ekindi ekiweebwa ni Pulezidenti oba omuntu yenayena awebwa olukusa ni Pulezidenti ayinza okukakasibwa ekinkumu ekya Minisita; era obutufu obw'ekikozesebwa kyoona kyoona buti ekikakasibwa tikiida okwetebwa mu ekibuuzo ku ensonga nti tikikoleibwa, tikiweleibwa okutebwa mu nkola ni Pulezidenti.

100. Okumanisibwa kw'okubulawo kwa Pulezidenti mu Uganda.

Pulezidenti aidha, bulilwaba ng'alikuva mu Uganda, okumanisa mubuwandike Amyuka Pulezidenti, Akubiriza ni Isabalamuzi.

101. Endhogera dha Pulezidenti.

(1) Pulezidenti aidha, kuntandiika eyabuli lutyama lwa Paliyamenti, okwandha eri Paliyamenti, embeera y'eighanga bweyemereire.

(2) Pulezidenti ayinza, era, mukwebuzaganiaku nh'Akubiriza, ayogera eri paliyament buli bwiire bwonabwona, kunsonga yonayona enkulu ey'eiwanga.

102. Ebisanizo bya Pulezidenti.

Omuntu tasaniira okulondebwa nga Pulezidenti okutolaku omuntu oyo ngali—

- (a) mutyamyem wa Uganda mubuzaale;
- (b) taika wansi w'emyaka amakumi asatu neitanu era ngataswiisa emyaka ensanvu neitanu; ni
- (c) omuntu atuukana okuba omukiise wa Paliyamenti.

103. Okulondebwa kwa Pulezidenti.

(1) Okulondebwa kwa Pulezidenti kwiida kuba kw'abantu boona boona okubita mu akalulu akeyama.

(2) Omuntu taidha kuba kandidateti mukulondebwa kubwa Pulezidenti okutolaku—

- (a) ng'omuntu oyo awaireyo eri Akakiiko akakulira okulonda kulunaku olwo oba einumaku w'olunaku olwalondebwa ng'olwekwewandisizaku kubigemagana n'okulonda, ekighandiiko ekitereibwaku ekinkumu n'omuntu oyo alikumusemba okuba kandidateti;
- (b) okusembebwa okulondebwa kuwagiirwa abalonzi kikumi mubuli wakiri ebimega bibiri kubisatu ebya disitulikiti doonadoona mu Uganda.

(3) Bwotolaku okulonda okwetaaga okukolebwa n'olugololiro (2) olw'akawayoro 61 olwa Isemaghangho eno,

okulondebwa kwa Pulezidenti kwiida kwona kukolwa mumbeera ediililira—

- (a) okulonda okukolwa mu olugololiro (6) olw'akawayiro 104 ak'Isemaghangho eno;
- (b) okulonda okukolwa mu olugololiro (3) olw'akawayiro 105 ak'Isemaghangho eno;
- (c) okulonda okukolwa mu olugololiro (2) olw'akawayiro 109 ak'Isemaghangho eno;
- (d) okulonda okwetaagisibwa kukyamazima nti okulondebwa kubwa Pulezidenti tikusobola kukolwa kulw'ensonga nti waliwo embeera ey'olutalo mu ensi, oba embeera eyakazigizigi mwi'eighanga; nikulwensoga eyo, okulonda kwiida kukolwa mukisera ng'ekyo nga Paliyamenti bweyinza, mumaghangho, okulagilira.

(4) Kandideti taidha kulangilirwa okuba alondeibwa nga Pulezidenti okutolaku omughendo ogw'obululu obukubiibwa kulwoyo kandideti kukulondebwa kwuba Pulezidenti buswiika ebitundu amakumi atanu kukikumi obw'obululu obutufu obukubiibwa kukulonda.

(5) Wewabawo kukulondebwa kubwa Pulezidenti kandideti atafuna okulobolo okw'obululu obulambikibwa irara irara mu olugololiro (4) olw'akawayiro kano, okulonda okwokubiri kwiidha kukolwa munaku amakumi asatu oluvainuma olw'okulangilira okwebiviire mukwo okulonda, era bakandideti ababiri abaafuna obululu obwomughendo ogwawangulu nabaidha bonka okuba bakandideti.

(6) Kandideti anafuna omughendo ogwawangula ogw'obululu mukulondesa mu olugololiro (5) olw'akawayiro kano aidha okulangilirwa nga Pulezidenti olondeibwa.

(6a) Obutesigamizibwa ku entanda edh'olugololiro (4) ni (6) olw'akawayiro kano, wewaba, mukulondebwa kwuba Pulezidenti mulala yenka kandideti yabanga nasenbeibwa yewandisiza, oluvainuma olwokwiigalawo okwewandisa, Akakiiko akakulira

Okulonda kaidha okulangilira kandideti oyo okuba ngalondeibwa awazira kuvuganizibwa.

(7) Akakiiko akakulira okulonda kaidha okukakasa, okufulumya n'okulangilira mubuwandiike mu envumbo yako, ebiviiremu mukulondebwa kubwa Pulezidenti mu esawa amakumi ana namunana okuva kukwiigalawo kwokukuba akalulu.

(8) Omuntu olondeibwa okuba Pulezidenti, mukisera ekyekisandha ekya Pulezidenti aidha okufuna yafeesi mu esawa amakumi abiri neina oluvainuma olwokuwaku kw'ekisandha kyalisikizibwa ni munsonga eyindi yonayona, mu esawa amakumi abiri neina oluvainuma olwokulangilirwa nga Pulezidenti alondeibwa.

(9) Okusinzira ku entanda edha Isemaghango eno, Paliyamenti eidha mu eighango okulagilira omutendera ogwokulondebwaa n'okwinhama kwa yafeesi ni Pulezidenti.

104. Okusoonenkereza okulondebwa kubwa Pulezidenti.

(1) Okusinzira ku entanda edh'akawayiro kano, kandideti yenayena akoseibwa ayinza okwekubilira enduulu mu kooti ensukulu okufuna ekiragiyo nti kandideti alangiliirwa ni Akakiiko akakulira Okulonda nga Pulezidenti omulonde tiyalondebwa mubutufu.

(2) Okwekubilira enduulu mu olugololiro (1) olwa'akawayiro kano kwiidha okutebwa mu eighandisizo lya kooti ensukulumu mu enaku ikumi oluvainuma olw'okulangilira okw'ebiviire mukulonda.

(3) Kooti ensukulumu eidha okukola okubuuliriza n'okusalawo amangu inho era eidha okulangirira ebizuulibwa obutaswiika enaku amakumi asatu okuva ku lunaku okwekubilira enduulu lwekwatebwayo.

(4) Wewaba nga wazira okwekubilira enduulu okuteleibwayo mukiseera ekilagirirwa mu olugololiro (2) olw'akawayiro kano, oba wewaba ng'okwekubirira enduulu okubaire nga kutereibwayo kugobeibwa ni kooti ensukulumu, kandideti alangilirwa nganalondeibwa aidha mukumaliliza okuba atwaliibwa nganalondeibwa obulambalamba nga Pulezidnti.

(5) Oluvainuma olwokumaliriza okubuuza mu olugololiro (3) olw'akawayiro, kooti ensukulumu eidha—

- (a) okugoba okwekubilira enduulu;
- (b) okulangilira kandideti ki eyalondebwa mubutufu; oba
- (c) okusazamu ebyokulondebwa.

(6) Wewaba ng'okulonda kusaziibwamu, okulonda okuyaka kwiida kukolwa munaku omakumi abiri okuva kulunaku lwekwasazibwamu.

(7) Singa oluvainuma olwokwiiramu obuyaka okulonda mu olugololiro (6) olw'akawayiro Kano, wabawo okwekubilira enduulu okundi okwiililira, buti aw'okulondebwa kubwa Pulezidenti kwiida okwongezebwayo; ni kulwekyo ng'ekisandha kya Pulezidenti aliku bwekiwaku, Akubiriza aidha okukola emirimo gya yafeesi ya Pulezidenti mpaka Pulezidenti omuyaka bwalondebwa era yaigira yafeesi.

(8) Kulw'obukulu obw'akawayiro kano, akawayiro 98(4) ak'Isemaghango eno tikaida okukola.

(9) Paliyamenti eidha okukola amaghango nga gano ngabwekiyinzza okwetaagisa kulwobukulu bw'akawayiro kano, omuli namaghango agokusazaamu nebilagiro ebyemitendera.

105. Ekisandha kya yafeesi ya Pulezidenti.

(1) Omuntu olondeibwa okuba Pulezidenti mu Isemaghango eno aidha, okusinzira ku olugololiro (3), okugemerera yafeesi ekiisandha kya emyaka etaanu.

(2) Omuntu ayinza okulondebwa mu Isemaghango eno okugemerera yafeesi nga Pulezidenti ekisandha kilala oba okuwulawo ngabwelagilirwa ni akawayiro kano.

- (3) Yafeesi ya Pulezidenti eidha okufuka ndelere—
- (a) Kulw'okuwaku okw'ekisera ekilambikiibwa mu akawayiro; oba
 - (b) singa aliku afa oba alekulira oba akoma okugemerera yafeesi mu kawayiro 107 aka Isemaghango ono.

(4) Pulezidenti ayinza, mubuwandiike obuteleibwaku ekinkumu ni mwene, nga abuwandiikiire Isabalamuzi, alekulira yafeesi nga Pulezidenti.

(5) Okulekulira kwa Pulezidenti kwiida okutandika wekunafunibwa ni Isabalamuzi.

(6) Isabalamuzi aidha, amangu ago kukufuna okw'okulekulira okwa Pulezidenti mu akawayiro kano, amanisa Amyuka Pulezidenti, Akubiriza ni Akakiiko akakulira Okulonda kukulekulira.

106. Enkola n'obukwakulizo obw'obuwereza bwa Pulezidenti.

(1) Pulezidenti aidha okusasulwa omusaala n'ensako n'okuweebwa emiganhulo egyo egyindi nga Paliyamenti bweidha okuwa mu eighango.

(2) Paliyamenti eidha, mu eighango, okukola entanda kulw'okuwa emiganhulo egya Pulezidenti oyo akomye okugemerera yafeesi mungeri eyo oba eyindi okusingaku okutolebwaku mu akawayiro 107(1)(a) oba (b) aka Isemaghango eno.

(3) Omusaala, ensako n'emuganhulo egyindi egiwebwa eri Pulezidenti mu akawayiro kano giidha okusalwa ku endyanga eyaghalala.

(4) Pulezidenti alekebwa kubutasasula emisolo ng'omuntu okuva mu ensako ye nemiganurwo egyindi okutolaku ku musaala ogugwe omutongoze.

(5) Pulezidenti taida okuba ni yafeesi eyindi yona yona eyabantu okutolaku edho edhimuwebwa ni Isemaghango oba yafeesi yonayona ey'amagoba oba eyomusaala eyinza okugheebuula yafeesi ya Pulezidenti.

(6) Omusaala, ensako nemiganhulo egyindi egiwebwa eri Pulezidenti mu akawayiro kano tibiida okugeranganizibwa ku obukombe bwa Pulezidenti ng'akagemereire yafeesi.

(7) Akasiimo akobukaire akawebwa eri Pulezidenti mu akawayiro kano tikaida okugeranganizibwa ku obukombe bwa Pulezidenti.

107. Okutolebwaku kwa Pulezidenti.

(1) Pulezidenti ayinza okutolebwa mu yafeesi okusinzira ku akawayiro kano kunsonga yona yona kudhililira—

(a) okuvumagania yafeesi oba kyeyendere okutyoboola Ekilayiro eky'Obugonvu ni ekilayiro kyobwa Pulezidenti oba entanda yonayona aya Isemaghango eno.

(b) okwebisa obubi oba okusiwuka empisa—

(i) nti ye yebisiiza mu engeri yemwene ng'eleeta oba eyinza okuleta yafeesi ya Pulezidenti okukyay-iibwa, okudheegulibwa, okunhoomeebwa, oba okuwesa ensa; oba

(ii) nti ye akoze ekikolwa kyonakyoona mubulimba oba okwelabira nga'kileta okunhomebwa kw'ebyenfuna ni ebyokwerinda kwa Uganda; oba

(c) obutesobola bw'omubiri n'obwongo, muliina nti ye tasooble okukola emirimo egya yafeesi ye kulw'ensonga ey'obuligo ku mubiri n'obwongo.

(2) Kulw'ensonga eyokutolaku okwa Pulezidenti mu olugololiro (1)(a) oba (b) olw'akawayiro kano, ekimaniso mubuwandiike ekitereibwaku ekinkumu ni abataika wansi wa akakutu kalala ku busatu obwa boonaboona abakiise ba Paliyamenti kwiida okuwebwa eri Akubiriza—

- (a) ekilambika nti baluubirira okwandha ekiteeso kulw'ekyokusalwawo mu Paliyamenti kulw'okutolaku okwa Pulezidenti kulw'ensonga nti Pulezidenti—
 - (i) mukyeyendere yavumagania yafeesi ye oba kyeyendere yatyoboola Ekilayiro eky'Obugonvu ni ekilayiro kyobwa Pulezidenti oba entanda eyindi yonayona ey a Isemaghangho eno munkola eya olugololiro (1)(a) olw'akawayiro kano; oba
 - (ii) yebisa obubi ye oba yayolesa empisa ensiwufu mu enkola y'olugololiro (1)(b) Olw'akawayiro Kano; oba
- (b) okusengeka obukalamu ebigema ku ekivunaniibwa ngakiwagirwa n'ebiwandiko ebyetagisa kubwo nti kikaayanirwa nti eneyisa ya Pulezidenti ebegebweku Kulw'ensonga eyokutolebwaku okukwe.

(3) Akubiriza aidah, mu esawa amakumi abiri neina oluvainuma olwokufuna ekimaniso ekyogerwaku mu olugololiro (2) olw'akawayiro kano, abonera irara nti ekikope kitwaliibwa eri Pulezidenti ni Isabalamuzi.

(4) Isabalamuzi aidha, mu enaku musanvu oluvainuma olwokufuna ekimaniso ekitambuziibwa mu olugololiro (2) olw'akawayiro kano, okutawo akakiiko akabalamuzi basatu aba kooti ensukulumu okunonereza ku ebikobebwa mu ekimaniso ni okulopa ebizuliibwa eri Paliyamenti yalambika oba omusango ogwo gulina obudhulizi obumala kulw'okutolebwayo okwa Pulezidenti

(5) Pulezidenti waidembe okweyoleka eri ebigya mumaiso eby'akakiiko ni okukikirirwa eyo ni pulida oba omukugu owundi oba omuntu ye gweyesimiire.

(6) Singa akakiiko kasalawo nti omusango gulina obudhulizi obumala kulw'okutolayo okwa Pulezidenti mu olugololiro (1) (a) oba (b) olw'akawayiro kano, era singa Paliyamenti ebisa ekisaliibwawo ekiwagiirwa n'obululu obutaika wansi wa obukutu bubiri kubusatu obwa abakiise boonaboona aba Paliyamenti, Pulezidenti aidha okukoma okugemerere yafeesi.

(7) Kulw'ensonga eyokutolebwaku okwa Pulezidenti okusinzira ku obukosefu ku omubiri oba obwongo mu olugololiro (1)(c) olw'akawayiro kano, waida okubawo okuwayo ekimaniso eri Akubiriza mubuwandike ekitereibwaku ekinkumu n'obataika wansi wakakutu kalala kubusatu obwa abakiise ba Paliyamenti boonaboona—

- (a) ekirambika nti baluubirira okwandha ekiteso kulw'ekyokusalwawo mu Paliyamenti kulw'okutolaku okwa Pulezidenti okuva mu yafeesi kulw'ensonga eyobukosefu ku mubiri oba obwongo;ni
- (b) okuwa ebyekeeneenia ku obukosefu obukobebwa.

(8) Akubiriza aidha, mu esawa abiri neina oluvainuma olwokufuna ekimaniso mu olugololiro (7) olw'akawayiro kano, okubonera irala nti ekikope kitwaliibwa eri Pulezidenti ni Isabalamuzi.

(9) Isabalamuzi aidha, mu enaku musanvu oluvainuma olwokufuna ekimaniso ekimuweleibwa mu olugololiro (8) olw'akawayiro kano era mukwebuzagania n'omukenkufu akulira ebyobulamu mu Uganda, aidha kutawo akakiiko k'ebyobulamu ng'akaliku abakugu bataanu era abamanhiikwa n'obumanhirivu mu byobulamu okukebera Pulezidenti kubigemagana n'obukosefu obwogetwaku era n'okulopa ebizuliibwa eri Paliyamenti.

(10) Isabalamuzi aidha, mu saawa abiri n'aina oluvainuma olw'okutawo akakiiko kebyobulamu, kukobera Pulezidenti mungeri entuufu, era Pulezidenti aidha okwewayo ye mwene eri akakiiko kebyobulamu okukeberegwa mu enaku musanvu.

(11) Singa akakiiko k'ebyobulamu kasalawo nti Pulezidenti kulw'ensonga eyokuba nobukosefu obw'omubiri oba obwongo tasobole okukola emirimo egya yafeesi ya Pulezidenti, era Paliyamenti yabisa ekisalibwawo ku lw'okutoolebwaku okwa Pulezidenti ekiwagiirwa ni obululu obutaika wansi wobukutu bubiri ku busatu obw'abakiise ba Paliyamenti boonaboona, Pulezidenti aidha okukoma okugemerera yafeesi.

(12) Singa akakiiko k'ebyobulamu, oluvainhuma olwokuwaku okwenaku omusanvu edhoge bwaku mu olugoliro (10) olw'akawayiro kano, kaloopa kati Pulezidenti alemereirwa oba odheemye okwewayo eri akakiiko akebyobulamu okusinzira ku olugoliro olwo, ni Paliyamenti yabisa ekisaliibwawo kulw'okutolayo okwa Pulezidenti okuwagiirwa obululu obutaika wansi wobukutu bubiri ku busatu obw'abakiise boona boona aba Paliyamenti, Pulezidenti aidha okukoma okugemerera yafeesi.

(13) Ekiteso ku lw'ekisaliibwawo kukutolayo okwa Pulezidenti kiida okwandibwa mu Paliyamenti mu enaku ikumi naina oluvainuma olw'Akubiriza okufuna alipoota eyakakiiko kebyobulamu.

(14) Pulezidenti waidembe okweyoleka mubuntu era yawulirizibwa n'okuyambibwa oba okukikilirwa nhi pulida oba omukugu yenayena oba omuntu yegweyesimiire mukisera ekyebigya mumaiso ebya Paliyamenti ebigemagana ku ekiteso oky'okusalwo mu akawayiro kano.

108. Amyuuka Pulezidenti.

- (1) Waida okubawo Amyuka Pulezidenti wa Uganda.
- (2) Pulezidenti aidha, nokwiikiriza okwa Paliyamenti n'omuwendho ogusaniire, okulonda Amyuka Pulezidenti.
- (3) Amyuka Pulezidenti aidha—

- (a) okumyuka kulwa Pulezidenti nga lii obwetavu webunaidira; ni
- (b) okukola egyo emirimo egyindi ngabwegiyinza okumuwebwa ye ni Pulezidenti, oba ngabwegiyinza okutebwa kuye ni Isemaghango eno.

(4) Ebisanizo ebilangirwa kulwa yafeesi ya Pulezidenti n'akawayiro 102 aka Isemaghango eno biida okukola niku yafeesi y'Amyuka Pulezidenti.

(5) Yafeesi ey'Amyuka Pulezidenti eidha okuba enderere singa—

- (a) Okulondebwa kukyusibwa ni Pulezidenti; oba
- (b) Aliku alekulira oba afa.

(6) Akawayiro 106 kaida, okusinzira ku Isemaghango eno, okukola ku Amyuka Pulezidenti.

(7) Wewaba nga yafeesi y'Amyuuka Pulezidenti efuuse ndherere, Pulezidenti aidha, n' okusembebwwa kwa Paliyamenti, ni amangu ago nga bwekisoboka aye mungeri yoona yoona obutaswiika enaku ikumi n'aina, alonda omuntu atukaana okugemerera yafeesi y'Amyuuka Pulezidenti.

(8) Amyuuka Pulezidenti aidha, ngakali okutandiika okukola emilimo egy'Amyuuka Pulezidenti, okutwala era agheebwa Ekirayiro eky'Obugonvu n'ekirayiro eky'Amyuuka Pulezidenti, ebirambikibwa mu enteekateeka ey'okuna mu Isemaghango.

108A. Katuukiro.

(1) Waida okubawo Katuukiro aida okuba alondebwa ni Pulezidenti nokusenbebwwa kwa Paliyamenti ni omughendo ogunsaniire okuva mu abakiise ba Paliyamenti oba abantu abatuukana okuba ngabalondebwa abakiise ba Paliyamenti.

(2) Katuukiro aidha—

- (a) okukulira ensonga dha Gavumenti mu Paliyamenti n'okuvunanizibwa ku akugemagania nokuta munkola enfuga ya Gavumenti buli mu Minisitule, ebitongole, nh'ebitongole ebindi ebwa lukale; ni
- (b) okukola emirimo nga egyo egyindi ngabwegiyinza okumuwebwa ye ni Pulezidenti, oba bwegiyinza okugheebwa ye ni Isemaghangho eno oba n'eighango.

(3) Katuukiro aidha, mukukola emirimo gye, kuvunanizibwa ye ng'omuntu eri Pulezidenti n'okutwaliza aghalala ngavunanizibwa ku ekisalibwawo kyonakyoona ekikolebwa Kabineti.

(4) Yafeesi ya Katuukiro aidha okuba ndherere singa—

- (a) okulondebwa kukyusibwa Pulezidenti;
- (b) aliku alekulira oba afa; oba
- (c) aliku aba tatuukaana kuba mukiise wa paliyamenti.

(5) Katuukiro aidha, ngakali kutandiika okukola emirimo egya yafeesi ye, atwala n' okugheebwa Ekilayiro eky' Obugonvu ni Ekilayiro eky' Katuukiro, ekilambikibwa mu enteekateeka eyokuna mu Isemaghangho eno.

(6) Olugololiro (6) olw'akawayiro 108 lukola ku Katuukiro ni enkyukakyuka eyetagisa ngabwekikola ku Amyuka Pulezidenti.

109. Omukulembeze w'eighanga bwatabaagho.

(1) Singa omukulembeze w'eighanga afa, alekulira oba bamutoola mu yafeesi nga babitira mwisemaghangho ono, omumyuukawe aidha kwiragho mu yafeesi y'omukulembeze w'eighanga okutuusa nga balonze omuyaaka era alikwiiragho, nayingira yafeesi nga agiira ku kawayiro ake 103(8) akaisemaghangho ono.

(2) Okulonda omukulembeze w'eighanga nga bagiira ku kawayiro kano baidha kukutaawo mu myezi mukaaga bw'aba afiire, alekuliire oba okumutoolaku.

(3) Tiwaidha kubaagho kulonda bwekiba eitangama lyabaire asigaiza liri lya mwaka mulala oba obutaghera.

(4) Buli mukulembeze waighanga bw'aba olw'ensoga eno neere tasoboire kukola mirimogye, omumyuukawe aidha kugikola okutuusa omukulembeze anairawo okukola emirimo egyo.

(5) Bwekiba nga omukulembeze n'omumyuukawe tibaasobole kukola mirimo gya mukulembeze waighanga, omukubiriza w'olukiiko lw'eighanga aidha kukola emirimo egyo okutuusa omukulembeze w'eighanga oba omumyuukawe waanasobolera okukola emilimo egyo oba okutuusa nga, omukulembeze omuyaaka ayingire mu yafeesi.

(6) Omumyuuka ng'akaali kwinhama mirimo gya mukulembeze waighanga aidha kulondayo omuntu okwingira mu yafeesi y'omumyuuka ng'ono ab'olukiiko lw'eighanga bali n'okumusemba.

(7) Omuntu gwebalonze nga bagiira ku kagololiro aka (6), aidha kusooka ng'akaali kwinhama mirimo gya bumyuuka. kulayira okutuukiriza emirimo gya yafeesi eyo nga bwekiri mu kawayiro 108(7) akaisemaghango ono.

(8) Ng'akaalikwinhamamirimogyayafeesiyamukulembeze waighanga nga bwekiri mu kagololiro (5), omukubiriza w'olukiiko lw'eighanga aidha kulayira okutuukiriza emirimo gya yafeesi eyo nga bwebakirambiike mu nteekateeka ey'okuna eyaisemaghango ono.

(9) Buli mukubiriza wa lukiiko lwaighanga lwainhama mirimo gya mukulembeze waighanga oba omumyuukawe ngagibairemu afiire, alekulire oba okumutoolamu oba ngagiira

kubiri mu kawayiro ake 104(7) akaisemaghango ono, okulonda omukulembeze w'eighanga baidha kukutaagho nga bagiira ku lugololiro (2) olw'akawayiro kano.

110. Ebiseera by'akazigizigi.

(1) Omukulembeze w'eighanga yankebuuzaku ba Minisita, oba okukola ekiwandiiko, naalangirira ekiseera kyakazigizigi mwiganga oba mu kiketezo ky'eighanga kasita aba mumativu ng'embeera dhiriwo mwiganga oba mu kiketezo ekyo ekyeighanga—

- (a) mu kiketezo ekyo erikubindabindayo olutalo oba wankabaawo abayinza okuva endha balumbayo;
- (b) eby'obutebenkevu bwaayo oba eby'enfuna by'eighanga mwiganga oba mu kiketezo ekyo byankagwaamu nakifudi olw'obugulumbo obuli mwiganga oba ekyezindu nga kiva ku butonde bwansi; oba
- (c) ekikyetagisa okukitaawo okukuuma abantu nga balamu, okunhweza eby'okwerinda by'eighanga n'obutebenkevu n'okutuusa eby'empereza eri obulamu bw'abantu.

(2) Nga bagiira kubiri mu kasonseke kano, ekiseera kyakazigizigi bankakirangirira nga bagiira ku kawayiro aka (1) ekiidha okusigalawo obutaswiisa naku kyenda me kiweeku.

(3) Omukulembeze w'eighanga ayinza okuwandiika yaalangirira ekiseera kya kazigizigi kyebali n'okwandhulira ab'olukiiko lw'eighanga okusemba mu bwangu nga bwekiba kisoboike era bwakitaba inho obutaswiika mu naku ikumi naina ng'amaze okukikola.

(4) Ekiseera ab'olukiiko lw'eighanga bayinza okukyo-ngerayo obutaswiisa naku kyenda mu kiseera ekyo.

(5) Omukulembezew'eighangaobaab'olukiikolw'eighanga bwebaba bamatiire ng'embeera edhibaire dhirangiririisa ekiseera kyakazigizigi dhiwoirewo basazeemu ekiseera ky'akazigizigi.

(6) Mu kiseera webalangiririire ekiseera ky'akazigizigi nga bagiira mu kawayiro kano, omukulembeze w'eighanga aidha kwandhulira olukiiko lw'eighanga, mu kiseera ekigere, dh'alipoota nga, ab'olukiiko lw'eighanga bwebanaaba baboine, ku kyebakozegho oba ku lw'omukulembeze w'eighanga okugondhoola embeera eyo.

(7) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono, olukiiko lw'eighanga lwiidha kubagagho amaghango agatuukaana okutereza ekiseera ky'akazigizigi gebayinza okulangirira.

(8) Ekidhuubo kyoona kyoona olukiiko lw'eighanga lwekibisa olw'akagoliro (4) oba (5) mu kasonseke kano liri nakuba nga liri wagati w'abakiise ba lukiiko lwaighanga n'abakisembye.

Kabineti

111. Kabineti

(1) Waidha kubaagho Kabineti omwiidha okuba omukulembeze w'eighanga, omumyuukawe, Katukiro n'omuwendo gwa ba Minisita omukulembeze w'eighanga gwadhuuba okuba nga gwetagisa okutambuza eighanga obukalamu.

(2) Emilimo gya kabineti giidha kuba kusalagho, kugundha n'akuta munkola enkola dha gavumenti n'emilimo egindi gyebaba babatumye okusenziira kwisemaghango ono oba amaghango agandindi.

(3) Waidha kubaagho nabyaama wa Kabineti ng'ono mukulembeze waighanga n'amulonda nga yebuuza ku b'ekitongole ekikola kunsoga dh'abakozi ba gavumenti.

(4) Nabyaama wa Kabineti n'aidha okuvunanizibwa ku yafeesi ya kabineti era avunanizibwa kw'ebyo ebiragiro byebaba bamuwaire okuva y'omukulembeze w'eighanga, okutegekera emirimo n'okugisa ebiteeso bya kabineti n'okutuusa ebyo ba Minisita byebatuuseku ku bantu oba dhi yafeesi edhigwaana era aidha kukola emirimo egindi nga, omukulembeze weighanga bwaaba amulagiire.

(5) Nabyaama wa Kabineti ng'akaali kwinhama mirimo mu yafeesi aidha kulayira okuba omwesigwa era nabyaama wa kabineti nga bwekiri mu nteekateeka ey'Okuna eyaisemaghango ono.

112. Enkiiko dha Kabineti.

(1) Enkiiko dha Kabineti mukulembeze waighanga n'adhetesa era yaadhikubiriza era bwatabaagho omumyuukawe n'akikola era bombi bwebatabagho, Minisita omukulembeze w'eighanga gw'aba awaire obukumu obwo mu buwandiike n'akikola.

(2) Ba Minisita n'abaidha okutereza entambeeta y'edheko-baano dhino.

113. Ba Minisita Abakulu

(1) Ba Minisita abakulu, mukulembeze waighanga naidha okubalonda ab'olukiiko lw'eighanga babasembe okuva mu bakiise mu lukiiko lw'eighanga oba abantu abatukaana okuba abakiise mu lukiiko lw'eighanga.

(2) Omuwendo gw'aba Minisita abakulu tigwiidha kuswiika makumi abiri namulala okutoolaku nga koodhi olukiiko lw'eighanga lukisembye.

(3) Minisita omukulu aidha kutuukiriza obuvunanizibwa okukola emirimo gya gavumenti nga, omukulembeze bwanaaba saawa eyo amugalagire okukola.

(4) Minisita taidha kuba na yafeesi yindi emuwa magoba oba nsako eyinza okugotaania emirimogye.

114. Ba Minisita abandi.

(1) Omukulembeze w'eighanga, ng'ab'olukiiko lw'eighanga bamusembye, alonde ba minisita abandi okuyambaku ba minisia abakulu mu kukola emirimo gyaibwe.

(2) Nga bagiira ku biri mu kawayiro kano, akawayiro 113(1) akaisemaghangho ono kaidha kugema ku by'okulonda ba minisita mu kagololiro (1) akaakawayiro kano.

(3) Omuwendo gw'aba Minisita ogw'oghalala nga bagiira ku kawayiro kano tigwiidha kughula mu makumi abiri-namulala okutoolaku nga koodhi ab'olukiiko lw'eighanga bakisembye.

(4) Minisita gwebalikwogereraku mu kawayiro kano aidha kuba n'obuvunanizibwa okutuukiriza emirimo mu minisitule yebamulondeiremu ng'omukulembeze w'eighanga bwanaaba aboine mu kiseera ekyo era minisita omukulu waatabagho mu minisitule eyo ono akole emirimo gya minisita omukulu nga, omukulembeze w'eighanga bwanaaba amulagire.

(5) Akawayiro 113(4) akaisemaghangho ono kagama ku minisita gweboogereireku mu lugololiro (1) olw'akawayiro kano.

115. Okulayira kwa Minisita.

Minisita ng'akaali kwinhama mirimo gya yafeesiye, aidha kulayira ekirayiro eky'obughulize ne ky'obwa minisita nga bwekiri mu nteekateeka ey'okuna eyaisemaghangho ono.

116. Okwaamuka yafeesi y'obwa Minisita.

Yafeesi eidha kusigala ndhereere—

- (a) singa omukulembeze w'eighanga gweyagha omulimo agirimu agumutoolaku; oba
- (b) agirimu—
 - (i) alekulira;
 - (ii) aba tatuukaana kuba mukiise mu lukiiko lwaighanga; oba
 - (iii) afa.

117. Obuvunanizibwa bwa ba Minisita.

Buli minisita akolangana buterevu n'omukulembeze w'eighanga okutereza emirimo egiri mu minisitule-ye me baagemera walala okubaaku kyebatuukaku nga ba minisita.

118. Akalulu ak'okutoolamu obwesige.

(1) Ab'olukiiko lw'eighanga bayinza, nga babitira mu kidhuubo, abakiise abaghula nga, okutuliiremu bwa ghagati w'omuwendu gw'abakiise mu lukiiko lweighanga, bakibisiiza bati minisita oyo bamubinge nga kiva—

- (a) kudheguula yafeesi oba akagenderere okutyoboola ekirayiro kyeyakola okwingira yafeesi eyo;
- (b) okwebisa obubi;
- (c) okulemala oba okulaluka, okuba, nga takaasobola kukola mirimo gya yafeesi olw'okulemala oba okulaluka;
- (d) engema-mbi; oba
- (e) obuligo.

(2) Minisita webamukubaku akalulu bamutoola mu yafeesi, omukulembeze w'eighanga aidha, koodhi nga minisita alekuliire, kukola ekigwaana kunsonga eyo.

(3) Entegeka edh'okutoola obwesige mu Minisita baidha kudhiinhama na kwemulugunhya eri omukulembeze w'eighanga

nga babitira mu mukubiriza w'olukiiko lw'eighanga mu kighandiiko ababaka b'olukiiko lw'eighanga abaghula mu bitundu ekirala ku bisatu ebya boona boona nga balaga bwe batali bamativu na n'ebisa oba nkola ya minisita era baalaga bwebali obuleeta ekidhuubo ky'okumutoolamu obwesige baalaga ensonga kwebasinziiriire okukikola.

(4) Awo omukulembeze w'eighanga, ngafunie okwemu-lugunhya, akoopeku embaluwa yeene eyo agigemye Minisita mweene oyo gwekigemaku.

(5) Ekidhuubo ky'okusalagho okumutoolamu obwesige tibaidha kukikubaganiaku bidhuubo okutuusa ng'enaku amakumi asatu gawoireyo kasokede okwemulugunhya bakuwayo y'omukulembeze w'eighanga.

(6) Oyo minisita gwebalikukubaganiaku ebidhuubo okutoolamu obwesige mu kawayiro aka (5) yeena nga baliku-mukubaganiaku ebidhuubo bamuwe akaghaganhya okwewozaku.

119. Omuwolereza wa Gavumenti.

(1) Waidha kubaagho omuwolereza wa gavumenti ali n'okuba minisita omukulu nga, omukulembeze weighanga namulonze, ababaka b'olukiiko lw'eighanga baamusemba.

(2) Omuntu taidha kutuukaana kulya bwa buwolereza bwa gavumenti okutoolaku nga mukenkufu mu byamaghango era awolereza abantu mu mbuga ya kooti enkulu era awerekeizaku oba afunie obumanhirivu obutaika ghansi wa myaka ikumi.

(3) Omuwolereza wa gavumenti naidha okuba omuwabuzi wa gavumenti ku by'amaghango owokuntwiiko.

- (4) Emirimo gy'omuwolereza wa gavumenti n'okuli—
(a) okugalaga ku byebyamaghango n'okuwolereza gavumenti ku buli kivaayo;

- (b) okubaga n'okusoma mundagaano n'ebiwandiiko ebyabuli kika, ebigema ku gavumenti oba byeerinamu ekigendererwa;
- (c) okukiikirira gavumenti mu mbuga dha kooti oba mu byebyamaghangho ebigema ku gavumenti; oba
- (d) okukola emirimo egindindi nga omukulembeze weighanga bw'aba amulagiire oba amaghangho kyegakoba.

(5) Nga bagiira ku buwayiro obwaisemaghangho ono, wazira ndagaano ya buli kika oba ekiwandiiko, gavumenti mweyenhigiire oba ekigigemaku yebanakola awazira muwolereza wa gavumenti kubawabula ku byamaghangho okutoolaku munsonga ng'ab'olukiiko lw'eighanga bwebanaaba bakikoze nga bagiira ku maghangho kyegakoba.

(6) Okutuusa ng'olukiiko lweighanga lubaze eighango lyebalikwogereraku mu lugololiro (5), omuwolereza wa gavumenti ayinza, okubitira mu kiragi, okwikiriza endagaano beegemaku nga tiba gavumenti ngwiira oba ekitongole ekyendha okukita munkola nga babitira mu kawayiro ako.

119A. Omumyuka w'Omuwolereza wa Gavumentnti.

(1) Waidha kubaagho Omuwolereza wa Gavumenti aidha okuba Minisita, ng'Omukulembeze w'eighanga n'amulonze mu kawayiro ka 114 olukiiko lweighanga lwamusamba.

(2) Omuntu taidha kutuukana kumulonda ku bwa Bumyuka bwa muwolereza wa Gavumenti okutoolaku nga mutendeke ku gw'obunamaghangho era awolereza abantu mumbuga ya kooti Enkulu era akugwike oba afunie obumanhirivu obw'emyaka egitaika wansi wa musanvu.

(3) Omumyuka w'Omuwolereza wa Gavumenti naidha okwiririra omuwolereza wa Gavumenti.

Isabaghaghabi wa gavumenti.

120. Isabaghaghabi wa gavumenti.

(1) Waidha kubaagho omuwawabi wa Gavumenti nga, omukulembeze w'eighanga n'amulonze nga, abakakiiko akaghandiisa abakozi ba gavumenti bamuwagiire n'abolukiiko lweighanga baamusemba.

(2) Omuntu tatuukaana kumulonda ku bwa buwawabi bwa gavumenti koodhi nga atukaana okumulonda ku gw'obulamuzi bw'embuga ya kooti enkulu.

(3) Emirimo gy'omuwawabi wa gavumenti ni gino—

(a) okulagira abapoliisi okunoonereza kunsoga edh'obwiizi bw'emisango edha buli kika era bamukobere ebiviiremu ku bwangu;

(b) okwiigulagho emisango egimenha amaghango ku muntu oba ow'obuyinza mumbuga ya kooti yoona yoona eri n'obukumumu obumala edhitali dha kinamagye;

(c) okweiriza n'okugya mu maiso n'okuwozesa emisango egimenha amaghango omuntu oba ekitongole gyekivunaine;

(d) okwemereza woona woona wasiimiire nga bakaali kuwa nsala, ku musango gumenha maghango, empulira y'omusango ogumenha amaghango akawayiro kano kwekatuukanira, mweene gwaavunaine oba omuntu owundi oba ekitongole okutoolaku nti omuwawabi wa gavumenti taidha kwemereza musango muntu wundi gwaigwiregho oba kitongole kutoolaku nga, embuga ya kooti bagimanhiisa.

(4) Obuvunanizibwa bwebatwiika omuwawabi wa gavumenti mu lugololiro (3) olw'akawayiro kano—

(a) akaasobola, ku buvunanizibwa obuli mu lugololiro (3) (a), (b) ni (c) olw'akawayiro kano, bw'ali n'okutukiriza

oba omuntu gwawaire obukumu okukikola ngagiira ku biragiyo ebya buliidho oba ebyendhaghulo; era

- (b) aidha, ngagiira ku buvunanizibwa obuli mu kasonsoke
- (d) akaakawayiro kano, abutuukirize ku lulwe yenka.

(5) Mu kutuukiriza obuyinza-bwe nga bwekiri mu kawayiro kano, omuwawabi wa gavumenti aidha kuta munkola ebigererwa by'abantu mu kuta munkola eky'obwenkania n'obwetaavu obw'okubona nga tibadheguula nkola egiira ku maghangho.

(6) Mu kutuukiriza obuvunanizibwa bwebamuwayire mu kawayiro kano, omuwawabi wa gavumenti taidha kugiira kubiragiyo bya muntu yeena yeena oba wa buyinza.

(7) Omuwawabi wa gavumenti aidha kuba akolera mumbeera n'obuvunanizibwa bwa mulamuza wa mbuga ya kooti nkulu.

Ekisoniwo ky'OmuKulembeze w'eighanga.

121. Ekisoniwo ky'OmuKulembeze w'eighanga

(1) Waidha kubaagho ab'akakiiko akagalazi ku byekisoniwo ky'omukulembeze w'eighanga abaidha okuba—

- (a) omuwolereza wa gavumenti aidha okuba Isentebe; ni
- (b) abataka mukaaga abakukunavu wano mu Uganda omukulembeze w'eighanga beyerondeire.

(2) Omuntu taidha kutuukaana kumulonda ku kakiiko kano bw'aba mukiise mu lukiiko lwaighanga oba ekibiina ekiyimba abanamaghangho mu Uganda oba ali kukakiiko ka disitulikiti.

(3) Omuntu gwabalonde nga bagiira ku lugololiro (1)(b) olw'akawayiro kano aidha kuwerekeza entangama lya myaka ena amale akome okuba ku kakiiko ako—

- (a) bwewabaagho ebiidhagho ebimuleetera obutatuukaana kumulonda; oba
 - (b) singa omukulembeze w'eighanga amutoolaku olw'obutakola mirimogye nga kiva kukunafuwala omubiri oba mu bwongo oba okwebisa obubi oba obuligo.
- (4) Omukulembeze w'eighanga ayinza, abakakiiko bwebamugagalira—
- (a) okuwa ekisoniwo omuntu yeena yeena gwebasaliire omusango ku kyeere oba nga agiira ku maghangho kyegakoba;
 - (b) ayinza okuwa ekisoniwo omuntu ekiseera ekigere, olwisi nga kiziraku ikomo oba okumala ekiseera ekigere, obutamuwa kibonerezo kyebaba bamuwaire lwa musango gwaiziiza;
 - (c) okumukyusizamu ekibonerezo ekighedhere kw'ekyo kyebamuwaire olw'omusango gwaiziiza; oba
 - (d) okusasulira mu bwiidhuvu oba ekitundu kyekibonerezo kyebaghaire omuntu oba ekibonerezo oba okuliyira gavumenti olw'omusango ogwo.
- (5) Webasalira omuntu ekibonerezo ky'okumuniola enkoto olw'omusango gweyaiza, alipoota empandiike okuwa y'omulamuzi eyagughulira oba abalamuzi oba omuntu ayakulira embuga ya kooti oba akakiiko, ghalala ni bwiino owundindi eyava mu byebaafuna ku musango oba awandindi nga bwekiyinza okwetagisa, baidha kubighereza y'abakakiiko akagalazi ku byebyekisoniwo ky'omukulembeze weighanga.
- (6) Eky'okuboneraku mu kawayiro kano ni gwebasaliire oba okuwa ekibonerezo, okukusalira oba okuligha, mulimu okusalirwa oba okuwa ekibonerezo, engaisi, kibonerezo oba kuligha ng'embuga yakidhaasi oba akakiiko kebyamagye okutoolaku embuga ya kooti ey'ekidhaasi erikukolera egyaayo eyo yebaba balikukolera emirimo gyaibwe.

*Enkolagana n'ab'endha.***122. Okukikirirwa ekw'Ekikungu**

(1) Omukulembeze w'eighanga ayinza, ng'abolukiiko lw'eighanga bamusembye, okulonda abakiise b'eighanga endha waalyo n'abakulu bebitebe by'abakungu.

(2) Omukulembeze w'eighanga ayinza okusangaaza ababaka bebawereiza mu Uganda.

123. Okuta munkola ebiva mu enkiiko ni endagaano.

(1) Omukulembeze w'eighanga oba omuntu omukulembeze w'eighanga gwaghaire obukumu, ayinza okukola endagaano oba entegeka edhindi wagati wa Uganda n'eighanga erindi oba wagati wa Uganda n'ekitongole kyoona kyoona eky'ensi yoona yoona kunsonga eno.

(2) Olukiiko lw'eighanga lwiidha kubaga amaghangho okutembeeta eby'okusemba endagaano oba entegeka edhindindi nga bagiira mu lugololiro (1) olw'akawayiro kano.

*Okulangirira Embeera y'Olutalo.***124. Okulangirira embeera y'olutalo.**

(1) Omukulembeze w'eighanga ayinza, ng'ab'olukiiko lw'eighanga bamusembye, nga kibitiire eyo mwebasaliiregho ebitundu ebitaika wa bibiri ku bisatu eby'abakiise b'olukiiko lw'eighanga boona boona, okulangirira olutalo wagati wa Uganda n'eighanga erindi lyoona lyoona.

(2) Wekitasoboka kusooka kusaba lukiiko lwaighanga me alangirire olutalo, omukulembeze w'eighanga ayinza okulangirirawo olutalo ng'olukiiko tirukisembye aye asabe

okukikakasa mu bwangu ngamaze okulangirira era mwitangama eritaswiisa saawa nsanvu naibiri okuva mu kululangirira.

(3) Singa omukulembeze w'eighanga alangirira ekiseera ky'olutalo ng'abitira mu lugololiro (2) ng'abolukiiko lw'eighanga bali mu kiwuumulo, omukubiriza w'olukiiko lw'eighanga ayetese ab'olukiiko lw'eighanga kipiitipiiti batyaame mu saawa nsanvu naibiri okuva ku kulangirira ekiseera ky'olutalo.

(4) Omukulembeze w'eighanga ayinza, ng'abolukiiko lw'eighanga bamusembye, nga babitira mu kidhuubo, okusazaamu ekiseera ky'olutalo kyalangiriire mu lugololiro (1) oba (2) akakawayiro kano.

Ekitongole ekiteekerateekera Eighanga.

125. Ekitongole ekiteekerateekera Eighanga

Waidha kubaagho ekitongole ekitegekera eighanga abanakibaamu n'emirimo gyaakyo ab'olukiiko lw'eighanga byebaidha okukolaku.

Enkenga Ey'Omunaana**Ekitongole Ekiramuzi.***Enfuga ey'obwenkania.***126. Okukozesa obuyinza bw'ekiramuzi.**

(1) Obukumu obw'okukolera ku bwenkania buva mu bantu era embuga dha kooti dhiidha kukita munkola nga bwekiri mwisemaghango ono mu liina ly'abantu nga bagiira ku maghango, obulombolombo n'ebigendererwa by'abantu.

(2) Mu kugondhoola emisango egy'engaisi n'egimenha amaghango, embuga dha kooti dhiidha, nga dhigiira ku maghango, okuta munkola bino—

- (a) obwenkania baidha kubukola ku buli muntu aghazira kugiira ku byambeera oba byanfuna-bye bwebiri;
- (b) ezira kugayaaza bwenkania;
- (c) okuliyira okutuukaana baidha kukukolera oyo gwebakosiiza;
- (d) baidha kutumbula ekyokwiiza aghalala abatabwike; ni
- (e) obwenkania obumala baidha kubukola aghazira kwegemya nsonga dha bya kukozeza.

127. Abantu okwenhigira mu kuta munkola obwenkania.

Olukiiko lw'eighanga lwiidha kubaga eighango okutaagho obwiinhamiro obw'abantu okwenhigira mu kawefube w'embuga dha kooti okutaagho obwenkania.

128. Obwetwaze bw'ekitongole Ekilamuzi.

(1) Mu kusala emisango, kooti dhiidha kuba neetekufu era tidhiidha kubaaku ikomo oba kulagirwa kuva ya muntu yeena yeena oba ab'obuyinza boona boona.

(2) Wazira muntu yeena yeena oba wa buyinza aidha kwekiika munkola ya kooti oba mukungu wa kitongole kiramuzi nga bakola emirimo gyaibwe.

(3) Ab'ebitongole bya gavumenti byoona byoona biidha kuyamba kooti nga bwekiidha okwetagisa, okubona ng'embuga dha kooti dhitukuriza omulimo gwaadho obukalamu.

(4) Omuntu yeena yeena alikukola mu kulamula ensonga tibaidha kumuvunaana lw'ekyo kyakoze mu kutuukiriza obukumubwe.

(5) Ensansania yoona yoona ey'ekitongole ekiramuzi okuli empeera, ensako, akasiimo n'edhobukaire edhokusasuula oba edhokukola ku bantu abalikukolera ekitongole ekiramuzi baidha kudhikeba ku ndyanga y'awalala Enzibizi.

(6) Ekitongole ekiramuzi kiidha kuba kyeebala kyeene era kikaasobola okukolangana obuterevu n'aba minisitule evunanizibwa ku by'empiiya kubigema ku byempiiya dhaakyo.

(7) Empeera, ensako, enhongereza n'ensako yokukuwumuza n'embeera edhindi edh'eby'enkola yabakozi mu kitongole ekiramuzi n'abantu abandi abakolera ekitongole ekiramuzi tibaidha kubitaamu ndhaghulo.

(8) Yafeesi ya Isabalamuzi, Amyuuka Isabalamuzi, Omulamuzi Omukulu, omulamuzi w'embuga ya kooti Etairibwamu, omulamuzi w'embuga ya kooti Edhulirirwamu oba omulamuzi w'embuga ya kooti Enkulu tibaidha kugitoolagho kasita wabaagho agirimu agituukaaniramu mu bwiiidhuvu.

*Kooti dh'Abalamuzi***129. Kooti dh'Abalamuzi**

(1) Obukumu bw'abalamuzi ghano e Uganda baidha kubutuukiririza mu kooti okuli—

- (a) kooti ya Uganda Etairibwamu;
- (b) kooti ya Uganda Edhulirirwamu;
- (c) kooti Enkulu wano e Uganda; ni
- (d) kooti edhindi ento ng'olukiiko lw'eighanga bwerunaaba lukibisiiza mwigango okuli embuga dha ba Qadhi edh'ebuyobufumbo, kunobagana, kusikira bintu na bukuza bwa baana ng'olukiiko lw'eighanga bwerunaaba lukisazegho.

(2) Kooti Etairibwamu, kooti Edhulirirwamu ni kooti Enkulu dhiidha kuba nsuukulumu era buli evaayo eidha kuba n'obukumu bw'embuga eyo.

(3) Nga tugiira ku buwayiro bwa Isemaghango ono, olukiiko lw'eighanga lwankabaga ku by'obukumu n'enkola y'embuga dha kooti.

*Kooti ensukulumu eya Uganda***130. Kooti ensukulumu eya Uganda.**

Kooti ensukulumu erimu—

- (a) isabalamuzi; ni
- (b) omuwendo gw'abalamuzi bembuga ya kooti ensukulumu, abataika ghansi wa mukaaga, ng'olukiiko lw'eighanga bwerunaaba luboine okusenziira kumaghango kyegakoba.

131. Abakola Kooti Ensukulumu.

(1) Kooti Ensukulumu eidha kwidhuzibwa mu lutyama olubaagho bw'eba erimu omuwendo ogw'abalamuzi ogwensobi ogutagheza balamuzi bataanu.

(2) Nga baghuliriza okwemulugunhya okuva mu kooti Edhulirirwamu, nga batyaime nga embuga ey'ebyalsemaghango, Kooti Ensukulumu eidha kwiidhulanga, abalamuzi aba Kooti Ensukulumu era owundi bwatasobola kubaagho mu luyaama olwo, omukulembeze w'eighanga aidha olw'ensonga eyo, okulondayo omulamuzi ow'ekiseera ng'akikolera mu kawayiro aka 142(2) akaisemaghango ono

(3) Isabalamuzi n'aidha okukulira entyaama dhino edha Kooti Ensukulumu, era Isabalamuzi waatabaire, omukenkufu mw'abo abaligho n'aidha okudhikulira.

132. Obukumu bwa Kooti Ensukulumu.

(1) Kooti Ensukulumu neidha okuba esembayo mwebadhulira.

(2) Endhulira eidha kutuuka mu Kooti Ensukulumu ng'eva mw'ebyo byebasazegho okuva mu Kooti Ensukulumu nga amaghango kyeganaaba gakoba.

(3) Bwewabaagho atasiimye nsala ya Kooti Ensukulumu etyaime nga kooti eyebyaisemaghango, waidembe okukola endhulira mu kooti Etairirwamu era endhulira-ye baidha kugikolaku mu Kooti Ensukulumu nga bagiira ku lugololiro (2) olw'akawayiro kano.

(4) Kooti Ensukulumu eyinza, nga yeekeneenia ebyo byeyatuukaku einhuma, okukyuusa munsala yaayo bweekizuula nga kituufu okukikola; era kooti edhindindi dhiidha kuba dhigiira ku bya Kooti Ensukulumu kubigemagana ku byamaghango.

133. Emilimo gy'enfuga ya Isabalamuzi.

- (1) Isabalamuzi—
 - (a) naidha okuba omukulu w'ekitongole ekiramuzi era naidha okuvunanizibwa kuby'enfuga n'entembeeta y'embuga dha kooti dhoona dhoona mu Uganda; era
 - (b) akaasobola okuwa ebiragiyo eri embuga ebyetagisa okutembeeta n'okuta munkola enkola ey'obwenkania.

(2) Yafeesi yaIsabalamuzi weebeera endhereere oba Isabalamuzi olw'ensonga eno neere taasobole kukola mirimo gya mu yafeesiye, agho, okutuusa nga balondeiregho omuntu owundi era nainhama okukola emirimo egyo, oba nga Isabalamuzi aizemu okukola emirimo gya yafeesi eyo, emirimo egyo omumyuuka wa Isabalamuzi n'aidha okugikola.

Kooti ya Uganda Edhulirirwamu.

134. Kooti ya Uganda Edhulirirwamu.

- (1) Embuga ya kooti ya Uganda Edhulirirwamu eidha kubaamu—
 - (a) omumyuuka waIsabalamuzi; ni
 - (b) omuwendo gw'abalamuzi b'embuga ya kooti Edhulirirwamu abataika ghansi wa musanvu nga olukiiko lw'eighanga bwerunaaba luboine okusinziira ku maghangho kyegakoba.

(2) Endhulira eidha kutuuka mu kooti Edhulirirwamu okuva munsala ya kooti Enkulu ng'amaghangho kyegakoba.

135. Abakola Kooti Edhulirirwamu.

(1) Kooti Edhulirirwamu eidha kuba eidhwiire bukalamu mu lutyama lwaayo bw'eba ngerimu omuwendo gw'abalamuzi eb'ensobi abataika ghansi wa basatu ab'embuga ya kooti eyo.

(2) Omumyuuka waIsabalamuzi naidha okukulira buli lutyama lwa kooti eno era amyuuka Isabalamuzi waatali, akaasinze mu balamuzi ba kooti aligho bukenkufu, naidha okugikulira

(3) Isabalamuzi nga yebuuza ku mummyuuka waIsabalamuzi, ayinza okugundhagho amasaga g'embuga ya kooti Edhulirirwamu nga, Isabalamuzi bwayinza okubona bwekyetagisa—

- (a) okubaamu omuwendo gwabalamuzi b'embuga ya kooti Edhulirirwamu nga Isabalamuzi bwayinza okubalagira;
- (b) okutyaama mu kifo kyoona kyoona ky'aba asiimye ekya ghano mu Uganda nga Isabalamuzi bwayinza okubona, nga yeebuuzizaku Omuwolereza wa Gavumenti, okubitira mu kiragi, okusalagho ekyo.

136. Emilimo gy'enfuga y'Amyuka Isabalamuzi.

(1) Nga atambulira ku biri mu kawayiro ake 133 aka Isemaghango ono omumyuuka wa Isabalamuzi naidha—

- (a) okumyuuka Isabalamuzi buli wavaayo;
- (b) okukulira kooti Edhulirirwamu era mu kiti kino ayambe Isabalamuzi mu kutembeeta kooti eyo; ni
- (c) okukola emirimo egindindi Isabalamuzi gyanaaba amuwaire.

(2) Awaba nga—

- (a) yafeesi y'Omumyuuka ndhereere;
- (b) omumyuuka wa Isabalamuzi n'alikukola nga Isabalamuzi; oba
- (c) omumyuuka olw'ensonga edhitebeereka tasoboire kukola mirimo gya yafeesi-ye,agho, okutuusa ng'omuntu gwebalonze okukola mu kifo ekyo era ngainhaime emirimo gya yafeesi y'omumyuuka wa Isabalamuzi, emirimo egyo mulamuzi wa mbuga ya kooti Etairibwamu oba omulamuzi w'embuga ya kooti Edhulirirwamu, omukulembeze weighanga gwanaaba alonze, nga yebuuziza ku Isabalamuzi oba alikukola

nga Isabalamuzi, nga bwekinaaba kyetagiisa, naidha okugikola.

Kooti ey'ebya Isemaghango.

137. Ebibuzo ebigema ku entafuta y'amakulu ga Isemaghango

(1) Ekibuuzo kyoona kyoona ku byebyenvuunula yaIsemaghango ono, mbuga ya kooti Edhulirirwamu n'eidha okukimaliriza ng'etyaime ng'embuga y'ebyaIsemaghango.

(2) Nga batyaime nga embuga ya kooti eyebyaIsemaghango, embuga ya kooti Edhulirirwamu eidha kubaaku abalamuzi b'embuga ya kooti eyo bataanu.

(3) Omuntu abitebya ati—

(a) eighango olukiiko lw'eighanga lweryabisa oba eighango lyoona lyoona oba ekintu kyoona kyoona ab'obuyinza kyebakoleire mwigango lino oba

(b) ekikolwa kyoona kyoona omuntu oba ab'obuyinza kyebaakola kikontana n'akawayiro mwisemaghango ono asobola okwekubirira enduulu mu mbuga yebyaIsemaghango okukiringamu n'okukinogera obulezi nga bwekituukaana.

(4) Bwekituuka kunsalagho y'okwekubirira enduulu nga bagiira ku lugololiro olwa (3) olw'akawayiro mumbuga yebyaIsemaghango bakizuula nga waligho obwetaavu obwokuyuusa munkola okwongereza ku kyokukirangirira, embuga yebyaIsemaghango eyinza—

(a) okusemba ekiragiyo eky'okukyuusamu; oba

(b) ensonga okudhiraza mu kooti Enkulu okukinoonerezaku era babone engeri yebayinza okukikyuusamu.

(5) Wewaidhiragho ebitagemagana ku by'envuunula yaIsemaghango ono mu mpulira y'emisango mu mbuga ya kooti

etali mbuga ya Kidhaasi yebalikutyaamy eyo munsiko, embuga ya kooti—

- (a) eyinza, bwekiba ng'edhuuba nti ekirimu eikoon kizingiremu ensonga nkulu mwithango; era
- (b) singa, oluuyi ku bekigemaku basaba bakikoleku, ensonga badhisindikire embuga ya kooti eyebyaIsemaghano okusalagho nga bagiira ku lugololiro olwa (1) olwakawayiro kano.

(6) Ensonga webadhisindikira embuga ya kooti ey'ebyaIsemaghango nga babitira mu lugololiro olwa (5) olw'akawayiro kano, embuga yebyaisemaghango n'embuga ya kooti eviiremu kalumanhweera baidha kumaliriza ensonga edho nga bagiira kukyebasazegho ekyo.

(7) Nga wabairegho okwemulugunhya oba ekibuuzo kyoona kyoona okukyongerayo nga babitira mu kawayiro kano, embuga ya kooti Edhulirirwamu eidha kugya mu maiso n'okuwuliriza ensonga era etuuke ku kyesalagho mu bwangu inho nga bwekisoboka era eyinza, olw'ensonga eyo, okwemereza ensonga edhindindi dhebaire erikughuliriza.

Kooti Enkulu eya Uganda.

138. Kooti Enkulu eya Uganda.

- (1) Kooti Enkulu eya Uganda eidha kubaamu—
 - (a) omulamuzi omukulu; ni
 - (b) omuwendo gwabalamuzi mu kooti Enkulu nga olukiiko lweighanga bwerunaaba luboine.

(2) Kooti Enkulu eidha kutyaama mu bifo nga, Isabalamuzi bwayinza okuba yebuuziiza ku mulamuzi Omukulu, asazegho; era mu kukikola, Isabalamuzi, aidha kugezaku inho nga bwekisoboka okubona nti kooti Enkulu abantu boona boona basobola okugituukamu.

139. Obukumu bwa Kooti Enkulu.

(1) Kooti Enkulu eidha, ng'ebitira mu buwayiro bwaisemaghango ono, butabaaku ikomo ku bukumu bwaayo obwasooka ku buli nsonga ni ku nsonga dhebadhulireyo n'obukumu obundindi ngaisemaghango bwaanagigha n'amaghango agandi.

(2) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono n'amaghango agandi, kooti ento byedhisazegho baidha kubidhulira mu kooti eno Enkulu.

140. Okuwulira Emisango gy'eby'okulonda.

(1) Ensonga wedhibeera mu Kooti Enkulu okudhigondhoola nga bwekiri mu kawayiro aka 86(1) akaisemaghango ono, kooti eidha kuwulira ensonga edho era edhimalirize mu bwangu era eyinza, olw'ensonga eyo, okwemereza ensonga edhindindi dhebaire erikukolaku.

(2) Akawayiro kano kaidha kukola kunsonga edhefananirizaku ni mumbuga edhindi nga embuga Edhulirirwamu oba embuga Etairibwamu bwebaba balikuwulira n'okusalagho ku kwemulugunhya kwebabaletire nga bwekiri mu lugoliro olwa (1) olw'akawayiro kano.

141. Emilimo gy'eby'obufuzi bw'Omulamuzi Omukulu.

(1) Nga bagiira ku biri kawayiro aka 133 akaisemaghango ono, Omulamuzi Omukulu aidha—

- (a) kukulira embuga Enkulu era, mu kiti-kye ayambeku Isabalamuzi mu kutembeeta embuga Enkulu n'edho edhigiri wansi waayo; ni
- (b) okukola emirimo egindi nga Isabalamuzi bwanaaba amulagiire okukola.

(2) Awaba—

- (a) nga yafeesi y'Omulamuzi Omukulu ndhereere; oba

(b) Omulamuzi Omukulu olw'ensonga edhiteebereka talikukola mirimo gya yafeesi ye, kale, okutuusa ng'omuntu bamulondeiregho era yainhama okukola emirimo gy'omuyafeesi eyo, oba okutuusa nga Omulamuzi Omukulu aizemu okukola emirimo egyo, emirimo egyo mulamuzi wa mumbuga Nkulu omukulembeze weighanga gwanaaba alonze okukola nga yebuuza kw'Isabalamuzi naidha okugikola.

Okutaawo, Ebisanizo nh' olughalo lwa yafeesi ya b'offisa abeby'obulamuzi.

142. Okutaawo kwa b'offisa abeby'obulamuzi.

(1) Isabalamuzi, Omumyuuka wa Isabalamuzi, Omulamuzi Omukulu, Omulamuzi wembuga Etairibwamu, omulamuzi wembuga Edhulirirwamu baidha kulondebwa mukulembeze waighanga nga abakakiiko akawandiisa abalamuzi bamugalagira era olukiiko lweighanga lubasembe.

(2) Awaba nga—

- (a) yafeesi y'Omulamuzi w'embuga Etairibwamu oba omulamuzi w'embuga Edhulirirwamu oba omulamuzi w'embuga Enkulu nga ndherere;
- (b) omulamuzi w'embuga Etairibwamu oba omulamuzi w'embuga Edhulirirwamu oba omulamuzi w'embuga Enkulu olw'ensonga eno-neere taasobole kukola mirimo gya yafeesi-ye oba
- (c) Isabalamuzi agalagira Akakiiko akawandiisa abalamuzi ati emirimo mumbuga ya Kooti Etairibwamu, embuga ya Kooti Edhulirirwamu oba embuga ya kooti Enkulu erikwetagisa,

Omukulembeze w'eighanga ayinza, ngagiira kukuwabalwa kw'akakiiko akawandiisa abalamuzi, okulonda omuntu atuukanira mu kifo ku bw'obulamuzi bw'embuga Etairibwamu oba embuga Edhulirirwamu oba omulamuzi w'embuga Enkulu okukola ogw'obulamuzi waire omuntu oyo ayinza okuba nga aweziiza emyaaka egy'obukulu gyebali nakumuwumulizaku mu yafeesi eyo.

(3) Omuntu gwebalondeire mu lugololiro (2) olw' akawayiro kano okukola nga, omulamuzi w' embuga Etairibwamu, omulamuzi w' embuga Edhulirirwamu oba omulamuzi w' embuga Enkulu aidha kusigala ng' akola, ekiseera bw' ekitabaku ikomo, okutuusa ng' omukulembeze w' eighanga, ng' agiira ku kuwabulwa kw' abakakiiko akawandiisa abalamuzi amutoireku, oba ku byombi ekiba kisoose.

143. Ebisanizo eby'okutaawo ba offisa abeby'obulamuzi.

- (1) Omuntu aidha kutuukaana okumulonda ku bwa—
 - (a) Isabalamuzi, bw'aba akozeku ng' omulamuzi wa kooti ya Uganda Etairibwamu oba embuga ya kooti eyefananiriza obukumu oba akozeku ogw' obunamaghangho okuwolereza abantu obutaika wansi wa myaka abiri mu mbuga ya kooti eziraku ikomo ku bukumu bwayo ku by' emisango gy' engaisi n' egimenha amaghangho.
 - (b) Omumyuuka wa Isabalamuzi oba Omulamuzi Omukulu, bw'aba akozeku ogw' obulamuzi mu mbuga Etairibwamu oba ogw' obulamuzi mu mbuga Edhulirirwamu oba omulamuzi mu mbuga ya kooti Enkulu oba embuga ya kooti eyefananirizaku obukumu bwaayo oba akoze ogw' obunamaghangho ngawolereza abandi okumala eibanga eritaika wansi wa ikumi n' etaanu mu mbuga ya kooti eziraku ikomo ku bukumu bwayo kunsonga edhigema ku misango gy' engaisi n' egimenha amaghangho;
 - (c) omulamuzi w' embuga ya kooti Etairibwamu singa aba akozeku nga, omulamuzi w' embuga Edhulirirwamu oba omulamuzi w' embuga Enkulu oba embuga eyefananirizaku obukumu n' embuga ya kooti eyo oba okukola ogw' obunamaghangho eibanga eritaika wansi wa myaka ikumi netaanu mu mbuga ya kooti eziraku ikomo ku bukumu bw' ayo ku by' emisango egy' engaisi oba egimenha amaghangho.
 - (d) omulamuzi w' embuga Edhulirirwamu, bw'aba nga awerekeiza ogw' obulamuzi bw' embuga ya kooti

Enkulu oba embuga ya kooti eyefananiriza obukumu oba okughulagho oba nga akoze ogw'obunamaghango nga awolereza abandi okumala eibanga eritaika wansi wa myaka ikumi mu mbuga ya kooti eziraku ikomo ku misango gy'angaisi nagimenha maghango oba munamaghango wandhaghulo era omunamaghango akoleire emyaka egitaika wansi wa ikumi ngaziraku kakolomooni;

- (e) omulamuzi w'embuga Enkulu, bw'aba ali oba abaire mulamuzi wambuga eziraku ikomo ku bya misango gya byangaisi n'egimenha amaghango oba embuga ya kooti eri n'obukumu ku by'endhulira okuva mu mbuga ya kooti eyo oba awereiza nga, omunamaghango ng'awolereza abandi eibanga eritaika wansi wa myaka ikumi mu mbuga ya kooti eri n'obukumu obuziraku ikomo ku by'emisango gy'engaisi n'egimenha amaghango.

(2) Ekiseera kyoona kyoona omuntu kyawerekezamu ng'omukozi wa gavumenti ng'ekifo kyalikukolamu kyetagisa obwegerese obw'ebyamaghango baidha kukibalira kwibanga eryetagisa mu lugololiro olwa (1) olw'akawayiro kano waire omuntu oyo azira lukusa lwebamuwaire kukola.

144. Ebisandha by'abalamuzi.

(1) Omulamuzi akaasobola okuwumula saawa yoona yoona kasita aweza myaka nkaaga gy'abukulu, era ave mu yafeesi—

- (a) bwekituuka ku Isabalamuzi, omumyuuka wa Isabalamuzi, omulamuzi w'embuga Etairibwamu n'omulamuzi w'embuga Edhulirirwamu, kasita aweza myaka nsanvu gyabukulu; ate
- (b) ku mulamuzi Omukulu n'omulamuzi w'embuga ya Kooti Enkulu, ngaweziiza myaka nkaaga n'etaanu egy'obukulu; oba
- (c) mu buli kivaayo, nga bagiira ku kawayiro aka 128(7) mwisemaghango ono, kasita aweza myaka oti n'egyo

nga olukiiko lw'eighanga bweruyinza okukikola nga lugiira kwighango;

Aye omulamuzi ayinza okujja mu maiso ng'akola emirimo mu yafeesi ng'ate aweziiza emyaka okusinziira ku kawayiro kano okuva mu yafeesi, okumala eitangama eritaswika myezi esatu kimuyambe okumaliriza emirimo egiyinza okuba gibaire gimubungaireku agho.

- (2) Omulamuzi bayinza okumukakadula mu yafeesi olwa—
 - (a) obuligo kukola mirimo gya yafeesi eyo nga kiva ku bunafu bw'omubiri oba obwongo;
 - (b) okwebisa obubi; oba
 - (c) obuligo,

aye nga bagiira ku busonseke obuli mu kawayiro kano.

(3) Omukulembeze w'eighanga aidha kutoolawo omulamuzi singa ensonga ey'okumutoolawo baagisindikira ab'akakiiko okumunoonerezaku kebaalonda mu lugololiro olwa (4) mu kawayiro kano era akakiiko ako kaasemba y'omukulembeze w'eighanga kati omulamuzi oyo bamutoole mu yafeesi olw'ensonga kw'edho edhiri mu lugololiro (2) olw'akawayiro kano.

(4) Ekyokuba oba ekyokutoolawo omulamuzi bagwaine kukinoonerezaku ab'akakiiko akawandiisa abalamuzi oba ba minisita bakisindikire mukulembeze waighanga nga bamugalagira bati omukulembeze w'eighanga alonde akakiiko; n'omukulembeze w'eighanga alonde akakiiko akaidha okubaaku—

- (a) bwekiba ku Isabalamuzi, omumyuuka wa Isabalamuzi oba omulamuzi Omukulu, abantu bataanu abali oba ababaire abalamuzi b'embuga ya kooti Etairibwamu oba abali oba ababaire abalamuzi b'embuga ya kooti eri n'obukumumu obugifanana oba abanamaghangho abakoleire emyaka egitaika wansi wa makumi abiri;
- (b) bwekiba ku mulamuzi w'embuga ya kooti Etairibwamu oba omulamuzi w'embuga ya kooti Edhulirirwamu, abantu basatu abali oba ababaire abalamuzi ab'embuga ya kooti Etairibwamu oba abali oba ababaire abalamuzi ab'embuga ya kooti eri n'obukumumu obugyenkana oba

abanamaghango abakoleire emyaka eikumi netaanu; oba

- (c) bwekiba kumulamuzi w'embuga ya kooti Enkulu, abantu basatu abali oba ababaire ku gw'obulamuzi mu mbuga ya kooti ng'eri n'obukumu obuziraku ikomo ku misango gya byangaisi na gimenha maghango oba embuga ya kooti eri n'obukumu mu byendhulira okuva mu mbuga ya kooti eyo oba omunamaghango awolereizaku abandi emyaka oti ikumi mu mbuga dha kooti.

(5) Bwekiba ng'eky'okutolawo omulamuzi bakisindikire kakiiko nga bwekiri mu kawayiro kano, omukulembeze w'eighanga aidha kwemereza omulamuzi oyo ku mirimo gya yafeesi eyo

(6) Okumwemereza ku mirimo mu lugololiro olwa (5) mu kawayiro kano kwiidha kuwaamu omuga singa akakiiko kebaatagho okumunoonerezaku bagalagira omukulembeze w'eighanga bati atabinga mulamuzi oyo gwebaayemereza ku mirimo.

(7) Olw'akawayiro kano, "omulamuzi" kitegeza Isabalamuzi, omumyuka wa Isabalamuzi, omulamuzi Omukulu, omulamuzi w'embuga Etairibwamu, omulamuzi w'embuga Edhulirirwamu oba omulamuzi w'embuga Enkulu.

145. Abaghandiisi

(1) Mu kiramuzi mwidha kuba yafeesi y'Omughandiisi omukulu n'omuwendu gw'aba kalani nga olukiiko lw'eighanga bwerunaaba lusazegho okusinziira kwighango.

(2) Omughandiisi omukulu ni Omughandiisi yeena yeena mukulembeze waighanga naidha okubalonda nga abakakiiko akawandiisa abalamuzi n'abagalagiire.

*Akakiiko Akawandiisa Abalamuzi.***146. Akakiiko Akawandiisa Abalamuzi.**

(1) Waidha kubaagho akakiiko akawandiisa abalamuzi.

(2) Akakiiko akawandiisa abalamuzi kaidha, nga kagiira ku lugololiro olwa (3) mu kawayiro kano, kubaaku abantu bano omukulembeze weighanga baidha okukalonderaku olukiiko lw'eighanga lubasembe—

- (a) isentebe n'Omumyuka waisentebe abaidha okuba abantu abatuukana okulondebwa ku bulamuzi bw'embuga ya kooti Etairibwamu, aye atali Isabalamuzi, omumyuka wa Isabalamuzi oba Omulamuzi Omukulu;
- (b) omuntu mulala abakakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti gwebaleeseku;
- (c) abanamaghangho babiri abamaze emyaka eikumi netaanu nga bawolerezawo abantu nga bano ba kibiina kiyimba banamaghangho mu Uganda nababaleeseku;
- (d) omulamuzi mulala owa kooti Etairibwamu nga mukulembeze waighanga naamuleeseku nga yebuuza ku balamuzi abembuga ya kooti Etairibwamu, abalamuzi bembuga Edhulirirwamu n'abalamuzi bembuga Enkulu; ni
- (e) abantu babiri ababuliidho, abataidha kuba banamaghangho, nga bano mukulembeze waighanga naabaletaku.

(3) Omuwolereza wa Gavumenti aidha kubaaku nga kimutuukaniraku olwa yafeesi yaalimu.

(4) Isabalamuzi, Omumyuka wa Isabalamuzi n'omulamuzi omukulu tibaidha kubalonda kubwa Isentebe, bumyuka bwaisentebe oba kuba kukakiiko kawandiisa balamuzi.

(5) Omuntu tatuukaana kumulonda kukakiiko kano kawandiisa balamuzi okutoolaku nga koodhi omuntu oyo wampisa nkalamu era gwebatabisamu maiso.

(6) Yafeesi y'obwa Isentebe ya kubaamu saawa yona yona kale omuntu agirimu taidha kwenhigira mu kuwolereza bantu bw'aba alikukola emirimo gya yafeesi eyo.

(7) Nga bagiira ku buketeya obuli mu kawayiro kano, ali ku kakiiko kano akawandiisa abalamuzi aidha kulekulira yafeesi—

- (a) ngemyaka ena giwoireyo okuva ku lunaku lwebaamuwa omulimo aye basobola okumwongera ekisandha ekindi;
- (b) bwaba bamulonze mu kifo oba bamuwaire ekifo ekindi nga olukiiko lweighanga bweruba lusazegho ekiyinza okugootania obwetekufu bwakakiiko akawandiisa abalamuzi; oba
- (c) ng'omukulembeze weighanga namutoiregho; aye omukulembeze weighanga atoolagho owundi ku bakakiiko kano lwa butakola mirimo gya yafeesi nga kiva ku mubiri kunafuwa oba kuwunga mu bwongo oba kwebisa bubi oba obuligo.

(8) Waidha kubaagho nabyama ku kakiiko akawandiisa abalamuzi omukulembeze w'eighanga gwaidha okulonda nga abakakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti bamumugalagiire atukaana.

147. Emilimo egy 'akakiiko ok'obuwereza obw'ekiramuzi.

(1) Emilimo gy'abakakiiko ok'obuwereza obw'ekiramuzi ni gino—

- (a) kugalagira mukulembeze waighanga mu kutuukiriza obukumu-bwe ng'omukulembeze w'eighanga okulonda abantu okuba n'okukolera mu bifo mu mawofisi nga bwekiri mu lugololiro (3) olw'akawayiro kano, akazingiramu obukumu bw'okukakasa bebalonze, okukangaivula n'okutoola abandi mu yafeesi;

- (b) nga bagiira ku buwayiro obuli mwisemaghango ono, okulinga n'okusemba embeera n'enkola dh'abalamuzi n'abakozi abandi mu kitongole ekiramuzi;
- (c) okutegeka n'okuta munkola entegeka edh'eby'okusomesa n'okubunhisa amadhibu eri abalamuzi n'abantu ku byamaghango n'enkola ey'obwenkania;
- (d) okufunan'okukola ku biva mu bantu n'okwemulugunhya ku balamuzi n'enkola y'obwenkania ni, okutwaliza aghalala okuba amayungiro wagati w'abantu n'abalamuzi;
- (e) okugalagira gavumenti kungeri y'okulongoola kunkola y'obwenkania; ni
- (f) emirimo egindi nga isemaghango bwakoba oba olukiiko lw'eighanga.

(2) Mu kukola emirimo gyaako, akakiiko akawandiisa abalamuzi kaidha kuba keetekufu era tikaidha kugiira ku biragiro bya muntu yeena yeena oba wa buyinza.

(3) Dhi yafeesi dhebalikwogereraku mu lugololiro (1)(a) mu kawayiro kano ni dhi—

- (a) yafeesi ya Isabalamuzi, omumyuka wa Isabalamuzi, Omulamuzi Omukulu, omulamuzi wa kooti Etairibwamu, omulamuzi wa Kooti Edhulirirwamu n'omulamuzi wa Kooti Enkulu; ni
- (b) yafeesi ya Kalani Omukulu ni kalani.

148. Okutaawo ba offisa abandi abe eby'obulamuzi.

Nga bakolera ku buwayiro obuli mwisemaghango ono, abakakiiko akawandiisa abalamuzi basobola okulonda abantu okukola emirimo oba okuba mu yafeesi edho okwongereza ku dhi yafeesi dhebogereireku mu kawayiro aka 147(3) akaisemaghango era kaakasa bebawandisiiza mu bifo n'okukangaivula abantu abalikukolera mu ma yafeesi n'okubatoolamu.

148A. Okutaawo abakozi b'ekitongole Ekiramuzi

Awazira kutuumya maiso kawayiro 172(1)(b), akakiiko akawandiisa abalamuzi n'akaidha okuvunanizibwa ku byokulonda, okukan-gaivula n'okutoolagho abakozi bano ab'ekitongole ekiramuzi nga ab'olukiiko lw'eighanga bwebanakirambulula mwighango.

149. Ekirayiro eky'abulamuzi

Buli mulamuzi aidha kulayira, ngakaali kwinhama mirimo gya yafeesi-ye, alayire okuba omuwulize nekirayiro kyobulamuzi nga bwekiri mu muwululu Ogwokuna ogwaisemaghango

150. Obukumu bwokubaga amaghango agagema ku kitongole Ekilamuzi.

(1) Ku buwayiro obuli mwisemaghango ono olukiiko lweighanga lusobola okubaga amaghango okutaaagho entegeka, enkola nemirimo gyekitongole ekiramuzi

(2) Nga baziraku inhuma kyebagisiiza ku myoyo mu lugololiro (1) olw'akawayiro kano, olukiiko lw'eighanga lusobola okubaga amaghango agokutambulizaku n'okuyamba omukulembeze w'eighanga okukozesa n'abakakiiko akawandiisa abalamuzi mu kukola emirimo munkenga eno.

151. Okutafuta.

Munkenga eno, okutoolaku nga koodhi waligho bwa kyetagisa, "omulamuzi" kitegeza—

- (a) omulamuzi oba omuntu yeena yeena akulira olutyama lw'embuga ya kooti oba akakiiko akalikunoonereza kunsoga dhebyamaghango nga bwebaba bakirambulwiire;
- (b) kalani Omukulu oba kalani w'embuga ya kooti;
- (c) omuntu oti n'oyo ali mu yafeesi egema ku byembuga ya kooti nga eighango bweriba likirambulwiire.

Enkenga ey'Omwenda

Eby'empiiya.

Ebya ghalala

152. Eby'emisolo.

(1) Wazira musolo gwebaidha kutaagho okutoolaku nga bagubisa mwithango lya lukiiko lwaighanga.

(2) Awaba ng'eighango lyebabaze mu lugololiro (1) olw'akawayiro kano liwa omuntu yeena yeena obukumu oba ekitongole okutoola oba okukyuusa mu musolo eighango gweritairagho, omuntu oyo oba ekitongole ekyo aidha kweyandhulanga eri olukiiko lw'eighanga ekiseera ekiragaane ku byebyobukumu obwo ng'eighango bwerinakoba.

(3) Olukiiko lw'eighanga lwidha kubaga amaghango agokutaagho obukiiko bwebyemisolo n'ekigendererwa eky'okugondhoola embodhana dh'ebyemisolo.

153. Endyanga Eyaghalala Enkulu.

(1) Waidha kubaagho endyanga eyowalala Enzibizi mwebaidha okuta empiiya dhoona dhoona oba empiiya dhebatoire oba okufuna olwomulimo ogwo oba ku lwabandi oba okugisa mu gavumenti.

(2) Empiiya oba enhingiza dhebalikwogereraku mu lugololiro (1) olw'akawayiro kano tidhiidha kubaaku nHINGIZA oba empiiya edhindindi—

- (a) nga abadhiwaire niba oba nga badhibisiiza mwithango lya lukiiko lwaighanga, mudyanga eyindindi yebagundhyegho olwensonga enekusifu; oba
- (b) edhiyinda okuba nga dhiva mwithango lya lukiiko lwaighanga, dhisigaireghe lwa ba kitongole kya

gavumenti abaadhifuna olw'ensoga badhikozese okusasulira ebintu mu kitongole ekyo.

154. Okutoolayo empiiya mu endyanga eyaghalala.

(1) Wazira mpiiya dhebaidha kutoola mudyanga Eyaghalala Enkulu okutoolaku—

- (a) edhokusasulira emitewa gyebasala ku ndyanga eno nga bwekiri mwisemaghangho oba mwithango ly'olukiiko lw'eighanga; oba
- (b) awaba ng'ensonga y'empiiya edho bagibisiiza nga bakibisa mwithango ery'ebyensasula, enhongereza yebyeighango lyebyensasula oba nga bwekiri mu lugoliro (4) olw'akawayiro kano.

(2) Wazira mpiiya yebaidha kutoola ku mukandala gwa bantu ba Uganda okutoolaku edhomu ndyanga Eyaghalala Enkulu okutoolaku ng'ensonga erikudhendesa bagibisiiza mwithango.

(3) Wazira mpiiya yebaidha kutoola ku mukandala okutoolaku nga okudhitoolaku okwo omubazi webitabo akusembye era munkola olukiiko lw'eighanga yebasembye.

(4) Singa omukulembeze w'eighanga amatira nga eighango ery'ebyensasula mu mwaka gw'ebyempiiya tikiidha oba tibakireesegho mu ntandikwa y'ogwo omwaka ogw'ebyempiiya, omukulembeze ayinza ngagiira ku busonseke bwakawayiro kano, okwikiriza okusasula empiiya edho okuva ku mukandala gw'endyanga Eyaghalala Enkulu olw'okumaliriza ensonga ey'ebyempiiya okutuukiriza empereza dha gavumenti okutuusa ng'emyezi ena giwoireyo okuva kuntandikwa y'omwaka gw'eby'empiiya oba amaidha g'eighango ery'ebyensasula, ku byombi ekiba kisoose.

(5) Omuwendo gw'empiiya dhebagha mu mwaka gw'ebyempiiya okuva ku ndyanga eyaghalala Enzibizi bwekiri

mu lugololiro (4) olwakawayiro kano ku byempereza ya bantu eri gavumenti—

- (a) tidhiidha kuswiika muwendo gwebalaze nga bwekyetagisa mu by'empereza ku mutemwa olukiiko lw'eighanga gwebabisiiza nga dha mwaka ogwo ogw'ebyempiiya; era
- (b) baidha kudhitoolaku ku muwendo gwebategekeire ku byempereza eyo mu byebyensasulira mu mwaka ogwo ogwebyempiiya eighango bweriinhama okukola.

155. Embalirira dh'omwaka ogw'ebyesente.

(1) Omukulembeze w'eighanga aidha kulagira bategeke era bayandhulire olukiiko lw'eighanga mu mwaka gwe by'empiiya, kale obutaswiika lunaku lwa ikumi naitaanu me omwaka omuyaka bagwinhame, entetenkania yenhingiza n'ensansania ya gavumenti ey'omwaka gweby'empiiya ogulikwiraku.

(2) Akulira ekitongole ekyebala kyeene ku lwakyo, akakiiko kyebaagundhagho mwisemaghango ono baidha kukikaka okuwaayo y'omukulembeze w'eighanga kale oti myezi ebiri nga gikaali, eby'embalirira byaibwe ebya buli mwaka ebyebyentembeeta yaibwe, eby'okwezimba nebyenhingiza mu bitongole n'obukiiko eby'omwaka ogulikwiiraku.

(3) Eby'entegeka byebategeike mu lugololiro (2) olw'akawayiro baidha kubyandhulira olukiiko lw'eighanga ng'omukulembeze w'eighanga n'akikola mu lugololiro (1) olw'akawayiro kano nga tibakagonhoiremu aye ng'abakisembye nga gavumenti bwenaaba ekisazegho

(4) Ku saawa ebaagho nga olukiiko lw'eighanga lukaali kusemba byantetenkania ya byanhingiza na nsansania byebabayandhuliire oba ku lwobukumu bw'omukulembeze w'eighanga, akakiiko akatukaana ak'olukiiko lw'eighanga ka kaasobola okubikubaganiaku ebidhuubo era baagonhola mu

miwendo era baakola ensemba eyaibwe nga bwekigwaana eri olukiiko lw'eighanga.

(5) Waire olugololiro (1) olw'akawayiro kano kaligho, omukulembeze w'eighanga ayinza okusaba baakola entegeka era baabyandhulira olukiiko lw'eighanga—

- (a) entegeka dhebyemisolo n'empiiya n'entegeka edhebyenfuna n'okutumbula embeera dh'abantu edhizingaku eitangama erighula mu mwaka;
- (b) entetenkania yenhingiza n'ensansania ezingaku eitangama erighula omwaka.

(6) Olukiiko lw'eighanga lukaasobola okubaga amaghangho okuta amaani mu busonseke bwakawayiro kano.

156. Omutemwa ogukozesebwa aghazira lukusa

(1) Abakulira ebyensansania mu ntetenkania, ngotoireku ensansania yebatoola ku Ndyanga Eyaghalala Enkulu nga bwekiri mwisemaghangho oba mwithango ly'olukiiko lw'eighanga, baidha kudhiyimba mwibago lyebaidha okweeta eibago Ery'ebyensasula lyebaidha okwandhulira olukiiko lw'eighanga okuyambiragho ekyensasula okuva mudyanga Eyaghalala Enkulu omuwendo ogwetagisa okumaliriza eby'okusansania n'ebyensasulira omuwendo gwempiiya edho eri kyebagendereire mwibago eryo

(2) Bwekiba mu mwaka gw'eb'y'empiiya gwoona gwoona bakizuula—

- (a) ng'omuwendo gwebasuubiriza okukozesa ekintu mwithango lyebyensasula tigumaze oba waligho ekiidhyegho ekyetagisa ensansania ate ng'empiiya edho tibadhiyimbye mwithango lino lya byansasula; oba
- (b) ng'empiiya badhisansaniiza ku kintu baaswiisa ku dhebaali bakitairiku oba ku kintu kyebataali batairiku mpiiya mwithango lino, enhongereza yebyembalirira eraga omuwendo gw'empiiya edhetagisa oba dhebaansansania baidha kugwandhulira olukiiko

lw'eighanga era wedhiba nga dhaswiikagho, mu myezi ena okuva ku kiseera webaakolekeza empiiya edho.

(3) Awaba, nga mu mwaka gw'eb'y'empiiya, enhongereza y'ebyenfuna oba enhongereza y'ebyenfuna olukiiko lw'eighanga lubisembye nga lugiira mu lugololiro (2) olw'akawayiro kano, eighango lye byensasula baidha kulyandhula mu lukiiko lw'eighanga mu mwaka gw'eb'y'empiiya ogwiraku eby'embalirira mwebigwa, kiyambe okusasuliramu empiiya edho dhebaasemba okukola ku mirimo mu by'embalirira.

157. Endyanga ey'Ebigwa Ekibwatukira.

Olukiiko lw'eighanga lwiidha kutaagho embeera edh'okugundhagho endyanga yebigwa Ekibwatukira era babagegho amaghango okutembeeta enkola y'endyanga eyo.

158. Yafeesi y'ensako dhaibwe nga dhisaliibwa ku endyanga eyaghalala enkulu

(1) Awaba ng'empeera oba ensako y'omukozi mu yafeesi bagitoola ku Ndyanga yaghalala Enkulu, tibaidha kugigootania kutuuka wamukosa bwebaba bamuwaire omulimo mu yafeesi eyo.

(2) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono, olukiiko lw'eighanga lwiidha kulambulula ebifa ku yafeesi edho, empeera n'ensako bwedhiri mu kudhisala ku ndyanga eyaghalala mwisemaghango.

159. Obukumu bwa gavumenti okwegholwa oba okuwola.

(1) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono, gavumenti esobola okwegholwa okuva awantu wona wona.

(2) Gavumenti teidha kwegholwa, kweyimiriragho, oba kufuna ibandha ku lwaayo oba kitongole kya gavumenti kyoona

kyoona oba omuntu okutoolaku nga bagiikiriiza munkola oba mwithango lya lukiiko lwaighanga.

(3) Eighango ly'olukiiko lw'eighanga lyebabagiire mu lugololiro (2) olw'akawayiro kano lidha kuwa—

- (a) nti enkola n'embeera dhebyokuwolwa baidha kudhandhulira olukiiko lw'eighanga era tibaidha kubita munkola okutuusa ng'ekidhuubo ky'olukiiko lw'eighanga lukibisiiza; era
- (b) nti empiiya dhebafunie munkola eno mukwegholwa baidha kudhisasula mu ndyanga eyaghalala Enzibizi era dhibe kwedho edhikola endyanga eyo oba mundyanga ya gavumenti eyindi erigho oba gyebagundhyegho olweibandha eryo.

(4) Omukulembeze w'eighanga aidha, mu kiseera olukiiko lw'eighanga werunasiimira, okulagira bandhulire olukiiko lw'eighanga bwiino agema ku mabandha bwegali bwekyetagisa okulaga—

- (a) embeera y'eby'okwegholwa bwebyemereire aghalala oba nga galikwetuuma olw'amagoba okweyongeraku;
- (b) enkola ey'okusasulira eibandha oba okusasula; ni
- (c) enkozesa n'enkola yeibandha bw'eri.

(5) Olukiiko lw'eighanga luyinza, nga lubitira mu kidhuubo, okwikiriza gavumenti okukola endagano muntegeka eyokusasula eibandha oba okwikiriza endyanga ya gavumenti okusasula.

(6) Endagano yebatuukaku nga babitira mu lugololiro (5) olw'akawayiro kano baidha kugyandhulira olukiiko lw'eighanga era tibaidha kugita munkola okutoolaku nga koodhi olukiiko lw'eighanga lukisembye nga bakikolera mu kidhuubo kyebabisiiza.

(7) Olw'akawayiro kano, kyebakoba "eibandha" kizingiramu empiiya yona yona gyebaghoze oba yebaghaire oba gavumenti yeghaireyo n'ekigendererwa ekyokugiiza oba

okugisasula n'engeri edhindi edh'okwegholwa oba okughola munkola eno—

- (a) empiiya okuva mu ndyanga eyaghalala enzibizi oba endyanga n'eyindi eya gavumenti yebasobola okukozesa okusasula oba okuligha; oba
- (b) empiiya okuva mundyanga yoono yoono ku liina lyebanaaba bagyeese, dhebagundhyegho olw'ekigendererwa ky'okusasula oba okuligha oba dhaghalala oba mu bighogo nga kiri buterevu oba kubitira mu bandi, basobola okusasula oba okuligha.

(8) Olukiiko lw'eighanga nga lubitira mwithango luyinza okusazamu eibandha lyoono lyoono okuba nga olugololiro (2) n'olwa (3) mu kawayiro kano, nga bagiira kw'ebyo olukiiko lw'eighanga byerunaaba lusazegho.

160. Eibandha ly'Eighanga.

(1) Eibandha ly'eighanga baidha kulitoola ku muwendo gw'omu Ndyanga Eyaghalala Enkulu n'endyanga edhindindi edha wano e Uganda.

(2) Olw'akawayiro kano, eibandha lyeighanga lizingiramu amagoba agaidhira kwibandha, ensasulira yempiiya nga baligha eibandha nemisoso, emitemwa gyebasasuzo n'ensasania eidhiraku olw'okumaliriza eibandha eryo.

Banka ya Uganda Enkulu.

161. Banka ya Uganda Enkulu.

(1) Banka Enkulu eya Uganda neidha okuba enkulu era neidha okuba n'obukumu obwokukubya empiiya dha Uganda.

(2) Obukumu bwa Banka enkulu eya Uganda bwiidha kuba mu kakiiko akaidha okubaaku omukulu nga ni Gavana omumyuka wa Gavana nabandi abataswiika bataanu.

(3) Ono Gavana, Omumyuuka wa Gavana ni bale abandi abataanu ku kakiiko baidha—

- (a) kuba, ng'Omukulembeze w'eighanga n'abalonda olukiiko lw'eighanga lwabasemba;
- (b) kuba mu yafeesi ekisandha kya myaka etaanu aye bakaasobola okubongera ekisandha.

(4) Yafeesi ya Gavana n'omumyuuka wa Gavana bifo bya bakozi ba gavumenti, era Gavana n'omumyuuka wa Gavana nabaidha okuba Isentebe n'omumyuuka wa Isentebe bakakiiko kano.

(5) Gavana, omumyuuka wa Gavana oba owundi ku bakakiiko kano basobola okumutoola mu yafeesi ng'omukulebeze w'eighanga n'akikola bw'aba—

- (a) anafiighe takaasobola kukola mirimo gya yafeesi-ye nga kiva ku bunafu mu mubiri oba obwongo;
- (b) kwebisa bubi; oba
- (c) obuligo.

162. Emilimo gya Banka.

(1) Banka ya Uganda Enkulu eidha—

- (a) kutumbula n'okunhweza obutebenkevu bw'omutindo gw'empiiya ya Uganda;
- (b) okutembeta entegeka y'empiiya olw'obulungi bwe by'enkulankulana y'ebyenfuna bya Uganda;
- (c) okudhwadhwamiriza n'okutumbula eby'enfuna n'enkozesa enkalamu era mu bwenkania nga babitira munkola eya dhi banka n'empola; ni
- (d) ebindindi ebitali mu kawayiro kano eighango byerikoba.

(2) Mu kukola emirimo gyaayo, Banka eno eidha kugiira ku biri mwisemaghango ono aye tiwaidha kubaagho muntu oba wa buyinza kugigha biragiro bya kukoleraku.

(3) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghangho ono, olukiiko lw'eighanga lusobola okubaga amaghangho agalambulula n'entembeeta y'emirimo gya Banka ya Uganda enkulu.

Omubalirizi w'Ebitabo omukulu

163. Omubalirizi w'Ebitabo omukulu

(1) Waidha kubaagho Omubazi w'ebitabo ng'ono mukulembeze waighanga n'amulonda olukiiko lw'eighanga lwamusemba era aidha kuba mukozi wa gavumenti.

(2) Omuntu tibaidha kumulonda ku bwa bubazi bwa bitabo okutoolaku ng'omuntu oyo—

- (a) mubazi wa bitabo mukenkufu awerekeiza emyaka egitaika wansi wa myaka ikumi netaanu; n'okuba
- (b) omuntu ow'empisa era omwesigwa.

(3) Omubazi w'ebitabo aidha—

- (a) kubala era aweeyo alipoota ku by'emikandala gya gavumenti ya Uganda ni dhi yafeesi dha gavumenti dhoona dhoona okutwalizamu, embuga dha kooti, dhi gavumenti edha wagati n'edhebitundu, amatendekero ga dhi Yunivasite n'amatendekero ga gavumenti agagwa mwituluba eryo, n'ebitongole bya gavumenti n'ebindindi byebaagundhagho nga babibisa mwigangho lya lukiiko lwaighanga; ni
- (b) okulondoola eby'empiiya okubonanga empiiya y'omuwi w'omusolo kyebagitareku omuntu agiganhulwamu.
- (c) mu kwebuza ku b'ekitongole ekiwandiisa abakozi ba gavumenti, awandiisa n'okukaingavula abakozi baali nabo; ni
- (d) okuba n'obukumu obukozesa ababazi b'ebitabo abeetwaala beene okumuyambaku mu kukola emirimo-gye.

(4) Omubazi w'ebitabo aidha kwandhulira olukiiko lw'eighanga dh'alipoota buli mwaka edhiraga ebyo byeyebaliire nga bwekiri mu lugololiro (3) mu kawayiro kano ak'omwaka gwe by'empiiya ogulikuwaaku.

(5) Olukiiko lw'eighanga lwiidha, mu myezi mukaaga nga babawaire alipoota yeboogereireku mu lugololiro (4) mu kawayiro kano, bakubaganie ebidhuubo era balinge mu alipoota eyo bakole ekitukaana.

(6) Ngagiira ku lugololiro (7) mu kawayiro kano, mu kutuukiriza emirimo-gye, omubazi w'ebitabo taidha kugiira ku biragiro bya muntu yeena yeena oba wa buyinza.

(7) Omukulembeze w'eighanga asobola, ngagiira ku kuwambulwa kwa ba minisita, okusaba omubazi w'ebitabo okubala emikandala egy'oyo yeena yeena oba ekitongole kyebogoiereku mu lugololiro (3) mu kawayiro kano.

(8) Empeera n'ensako yebagha Omubazi w'ebitabo baidha kugitoola ku ndyanga eyaghalala Enzibizi.

(9) Emikandala gya yafeesi y'omubazi w'ebitabo. mubazi wa bitabo olukiiko lw'eighanga gwerulonze naidha okugibala era amale agikoleku alipoota.

(10) Omubazi w'ebitabo basobola okumutoola mu yafeesi nga mukulembeze waighanga n'akikola bw'aba—

- (a) anafighe nga takaasobola kukola mirimo gya yafeesi nga kiva ku kunafuwala mu mubiri oba obwongo
- (b) yeebisa bubi; oba
- (c) obuligo.

(11) Omubazi w'ebitabo asobola okuwumula saawa yona yona kasita aweza myaaka 60 gya bukulu,era aidha kuva mu yafeesi kasita aweza myaka 70 gya bukulu

(12) Omubazi w'ebitabo aidha kuva mu yafeesi bw'aba bamusaliire ekibonerezo kyokumwita, okumusiba eitangama eriswisa emyezi omwenda aghazira kakisa ka kumutanza, nga mbuga ya kooti etukaana nekimusaliire

(13) Ekintu kyoona kyoona ekireetagho okweghunankania ku bye by'okutoola Omubazi w'ebitabo mu yafeesi baidha kukisindikira ba kakiiko bakinooonerezeku nga bano mukulembeze waighanga n'abalonze; era omukulembeze weighanga asobola okutoolagho Omubazi w'ebitabo singa abakakiiko basemba bati Omubazi w'ebitabo bamutoole mu yafeesi nga basinziira kunsonga dhebaloboiroyo mu lugololiro olwa (10).

(14) Eby'okutoola Omubazi w'ebitabo mu yafeesi webabiyimbiramu ebibono bati Omubazi w'ebitabo tasobola kukola mirimo mu yafeesi nga kiva ku bunafu bw'omubiri oba obwongo, Omukulembeze w'eighanga aidha, ngagiira kukuwabulwa kw'omukulu we by'endhidhandhaba mu Uganda, kulonda akakiiko ke by'endhidhandhaba abaidha okukinooonerezaku me bakobere omukulembeze w'eighanga bye bazwire era bwiino oyo bamuweeku ab'akakiiko ke by'okunooonenkerezaka.

(15) Omukulembeze w'eighanga walondera akakiiko okukinonenkerezaku nga bwekiri mu kagololiro aka (13) ku bigema ku Mubazi w'ebitabo, Omukulembeze w'eighanga aidha kwemereza Omubazi w'ebitabo ku mirimo.

(16) Okumwemereza ku mirimo nga bwekiri mu kagololiro aka (15) kwiidha kuwaamu amakulu singa akakiiko kebatairegho okukinonenkerezaku bagalagira Omukulembeze w'eighanga bati Omubazi webitabo gwebaayemereza batamutoolagho

(17) Olukiiko lw'eighanga lwiidha kubaga amaghango ag'okutembeeta n'okuyamba enkola y'emirimo ey'Omubazi w'ebitabo.

164. Embalirira.

(1) Kalani waidho ni lule oba avunanizibwa ku by'empiiya dhebghaire yafeesi mu minisitule oba ekitongole aidha kuba avunanizibwa ku lukiiko lwaighanga okulambulula empiiya dhebghaire mu Minisitule oba ekitongole

(2) Omuntu yeena yeena ali mu yafeesi ey'eby'obufuzi oba eya gavumenti alagira oba aagemagana ku bye by'enkozesa y'empiiya y'omuwi w'omusolo munkola etagemagana nabiragiro birigho naidha okuvunanizibwa ku mafirwa agaidhagho okuva munkozesa eyo era kiidha kumukakataku okudhiizagho ni bwaba aviire mu yafeesi eyo.

(3) Olukiiko lw'eighanga lwiidha kulondoola ensansania y'empiiya ya gavumenti.

Enkenga ey'Eikumi

Ekitongole ky'Abakozi ba Gavumenti.

Akakiiko ak'ensonga dh'abakozi ba Gavumenti.

165. Akakiiko ak'ensonga dh'abakozi ba Gavumenti.

(1) Waidha kubaagho akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti.

(2) Akakiiko kano kaidha kubaaku Isentebe, omumyuuka wa Isentebe n'abandi musanvu omukulembeze w'eighanga balonze ng'olukiiko lw'eighanga lubasembye.

(3) Omuntu tatukaana kumulondera kukakiiko kano okutoolaku ng'omuntu oyo wa mpisa era mwesigwa.

(4) Omuntu ali mu dhindi ku dhi yafeesi dhino aidha kulekulira emirimo egyo kasita bamulonda okuba kukakiiko kano—

- (a) obukiise mu lukiiko lw'eighanga;
- (b) obukiise ku lukiiko olufuga gavumenti dh'ebitundu;
- (c) okuba kukakiiko kokuntwiiko k'ekibiina ky'eby'obufuzi; oba
- (d) omukozi wa gavumenti.

(5) Ali kukakiiko kano aidha kumala ekisandha kya myaka ena aye basobola okumwongera ekisandha ekindi; okutoolaku abali kukakiiko kano bebaalonze mwisemaghangho ono, abana baidha kubalonda okuba mu yafeesi okumala emyaka esatu gyebaidha okulambululira mu kiwandiiko ekyokubagheraku emirimo.

(6) Ensako yabakakiiko kano olukiiko lw'eighanga lwiidha kudhambulula era badhitoole kundyanga eyaghalala enzibizi.

(7) Bwekiba nga bombi Isentebe n'omumyuukawe baziragho, omukulembeze w'eighanga asobola okutoola ku bandi kukakiiko ako yaakola nga, Isentebe.

(8) Owundi ku bakakiiko kano basobola okumutoolagho nga mukulembeze waighanga n'akikola singa—

- (a) takaasobola kukola nga kiva ku mubiri oba obwongo okumunafuwa;
- (b) okwebisa obubi; oba
- (c) obuligo.

166. Emilimo gy'akakiiko ak'ensonga dh'abakozi ba Gavumenti

(1) Okutoolaku nga koodhi bikiyuuse bwekiri mwisemaghango ono, emirimo gyabakakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti n'omuli—

- (a) kugalagira mukulembeze waighanga okutuukiriza emirimogyega nga bwekiri mu kawayiro aka 172 akaisemaghango ono;
- (b) okuwandiisa, okukuza n'okukangaivula abantu abali mu dhi yafeesi dha gavumenti ya Uganda nga bwekiri mu kawayiro aka 172 akaisemaghango;
- (c) okugonhola mu mbeera dh'ebyenkola y'abakozi, ebiragiro kwebakolera, okubatendeka n'obwegereze bwabakozi ba gavumenti n'ensonga edhigema kungema y'abakozi n'okukulankulania abakozi ba gavumenti n'okubasemba eri gavumenti;
- (d) okugalagira n'okutabagania obukiiko obuwandiiisa abakozi ba gavumenti mu dhi disitulikiti;
- (e) okuwulira n'okusalagho ku mboodhana edhiva mu bantu ab'obukiiko obuwandiiisa abakozi ba gavumenti ku madisitulikiti dhebaba baleese; ni
- (f) okukola emirimo egindi nga Isemaghango oba eighango erindi bweriba libakobye.

(2) Mu kutuukiriza emirimo gyaako, akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti kaidha kuba keetekufu era tikaidha kubaaku muntu oba kitongole kikagha biragiro; okutoolaku nti kaidha kulinga munkola dha gavumenti kyedhikoba ku bye by'abakozi ba gavumenti.

(3) Akakiiko kaidha kuwandikira olukiiko lw'eighanga alipoota buli mwaka, kunkola y'emirimo gyaako bweri.

(4) Olukiiko lw'eighanga, nga lubitira mwithango, lwiidha kuwa obukumu akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti okubaga enkola mwekanakolera emirimo gyako obukalamu era mu kiseera ekituufu nga babitira mwisemaghango ono oba eighango erindi.

Akakiiko Ak'obuwereza bw'Ebyendhegeresa.

167. Akakiiko Ak'obuwereza bwe'Ebyendhegeresa.

(1) Waidha kubaagho akakiiko ak'obuwereza bw'ebyendhegeresa.

(2) Akakiiko kaidha kubaaku Isentebe n'abandi mukaaga omukulembeze weighanga baalonda olukiiko lw'eighanga lusemba.

(3) Omukulembeze weighanga aidha kulonda abantu abataswiika babiri ku kakiiko kano ku bumyuuka bw'akakiiko kano.

(4) Omuntu tatukaana kuba kukakiiko kano okutoolaku nga wampisa era mwesigwa era ali n'obumanhirivu mu bye by'endhegeresa.

(5) Omuntu ali mu yafeesi ku dhino aidha kulekulira ekifo-kye mu yafeesi eyo kasita bamulonda kuba ku kakiiko kano—

(a) omukiise ku lukiiko lweighanga;

(b) ali ku kakiiko ka gavumenti ey'ekitundu;

- (c) ali kukakiiko akokuntwiko ak'ekibiina ky'ebyobufuzi;
- (d) ali kukakiiko oba abobuyinza abavunanizibwa okutembeeta eisomero oba eitendekero; oba
- (e) mukozi wa gavumenti.

(6) Ali kukakiiko akobuwereza bw'ebyendhegeresa aidha kukola ekisandha kya myaka ena aye basobola okumwongera ekisandha; okutoolaku nti bebasoose okulonda nga bagiira kwisemaghangho ono; abasatu baidha kubalonda okukolera emyaka esatu kyebaidha okulambululira mu bighandiiko kwebalikubagheera emirimo.

(7) Ensako y'abakakiiko kano olukiiko lw'eighanga lwiidha kugirambulula era baidha kugitoola kundyanga eyaghalala Enzibizi.

(8) Singa bombi Isentebe n'omumyuukawe baba baziragho, omukulembeze w'eighanga alonda kubandi kubakakiiko kano yaakola nga Isentebe.

(9) Owundi ku bakakiiko omukulembeze w'eighanga asobola okumutoola mu yafeesi kasita—

- (a) aba takaasobola kukola mirimo-gye nga kiva ku kunafuwa kw'omubiri oba obwongo;
- (b) okwebisa obubi; oba
- (c) obuligo.

168. Emirimo gy'abakakiiko akobuwereza bwe byendhegeresa.

(1) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghangho, akakiiko ak'obuwereza bw'ebyendhegeresa baidha—

- (a) kugalagira omukulembeze w'eighanga mu kukola, ku bigemagana n'akakiiko akawandiisa abasomesa, emirimo-gye nga bwekiri mu kawayiro aka 172 akaisemaghangho ono;
- (b) kuba n'obukumu obw'okulonda abantu ab'okuba oba okukola mu yafeesi eyebyakakiiko akawandiisa

abasomesa, nga mwoyimbye obukumu obw'okukakasa bebawandisiiza ku mirimo, okukangaivula abo bebaghaire emirimo n'okubabinga mu yafeesi;

- (c) okugonhola mumbeera dhebyenkola, ebiragiyo, entendeka n'obwegerese bw'abakozi mu bye byendhegeresa n'ensonga edhigema ku bye by'entembeeta n'embeera dhabakozi era bakobere gavumenti ku byebaboine;
- (d) okukola emirimo egindindi nga Isemaghango oba eighango erindindi bwerinaaba likobyey;

(2) Mu kukola emirimo gyaako, akakiiko kano kaidha kuba keetekufu era tikaidha kubaaku muntu oba kitongole kikagha kiragiyo aye kaidha kulinga munsoga dha gavumenti kubigemagana n'ebyendhegeresa.

(3) Akakiiko kasobola, nga kawandiika, okuwa owundi obukumu okukola emirimo gyako eri akakiiko ka disitulikiti akawandiisa abakozi ba gavumenti oba ow'obuyinza owundindi oba omukungu

(4) Akakiiko kaidha kukola alipoota eri olukiiko lweighanga buli mwaka kunkola yemirimo gyako.

(5) Nga bagiira ku ngololiro edhiri mu kawayiro kano, olukiiko lweighanga nga lubitira mwigango lwiidha kusalagho emirimo gyakakiiko kano era lulambulule ebika byabakozi ba gavumenti abokukola ku byendhegeresa.

Akakiiko ak'ensonga dh'obuwereza dh'eby'obulamu.

169. Akakiiko ak'ensonga dh'obuwereza dh'eby'obulamu.

(1) Waidha kubaagho akakiiko ak'ensonga dh'eby'obulamu.

(2) Akakiiko kaidha kubaaku Isentebe n'abandi mukaaga nga kale abasatu ku bano baidha kuba bantu abali n'obumanhirivu

mu bye by'obulamu nga boona boona mukulembeze waighanga n'abalonda olukiiko lw'eighanga lubasemba.

(3) Omukulembeze w'eighanga aidha kulonda mulala ku bakakiiko kano aidha okuba Omumyuuka waisentebe wakakiiko.

(4) Omuntu taidha kuba atuukaana okuba ku kakiiko kano okutoolaku nga wampisa nkalamu era asobola.

(5) Omuntu ali mu ku dhindi ku dhi yafeesi dhino aidha kulekulira yafeesiye bwebamulonda ku kakiiko kano—

- (a) obukiise mu lukiiko lw'eighanga;
- (b) ali ku kakiiko ka gavumenti edh'ebitundu;
- (c) ali ku kakiiko kokuntwiiko ak'ekibiina ky'eby'obufuzi;
- (d) ali kukakiiko oba ekitongole okughula ab'obuyinza abavunanizibwa ku kutembeeta erindi ku malwaliro ga gavumenti oba eryo gavumenti lyeyagundhagho; oba
- (e) omukozi wa gavumenti.

(6) Ali kukakiiko kano aidha kukolera ekisandha kya myaka ena aye basobola okumwongerera ekisandha ekindi' okutoolaku nti abo bebalonze ogusooka nga bagiira kwisemaghangho ono baidha kuwerekeza emyaka esatu gyebaidha okulambulula mu bighandiiko ebibagha emirimo.

(7) Ensako yabakakiiko kano olukiiko lw'eighanga lwiidha kugirambulula bagitoole ku ndyanga eyaghalala Enzibizi.

(8) bwekiba nga bombi Isentebe n'omumyukawe baziragho, omukulembeze w'eighanga aidha kulobolayo owundi kubakakiiko kano akole nga Isentebe.

(9) Owundi ku bakakiiko kano omukulembeze w'eighanga asobola okumutoolagho singa—

- (a) takaasobola kukola mirimo gya yafeesi eyo olw'obunafu obw'omubiri oba obwongo;
- (b) okwebisa obubi; oba

(c) obuligo.

170. Emilimo gy'abakakiiko akensonga edh'obuwereza edh'eby'obulamu.

(1) Nga bagiira kubuwayiro bwaisemaghango ono, akakiiko akawandiisa abasawo baidha—

- (a) kugalagira omukulembeze w'eighanga ku mirimo-gye egyekuusa ku by'obusawo nga bwekiri mu kawayiro aka 172 akaisemaghango ono;
- (b) kuba nabukumu okuwandiisa abakozi mu yafeesi y'eby-obusawo, omuli n'obukumu obw'okukakasa bebawandisiza, okukangaivula bebawandisiza n'okubatoola mu mayafeesi;
- (c) okulinga mumbeera dh'abakozi, ebiragirowe bakolera, okubatendeka n'obwegerese bw'abasawo nensonga edhigema ku byentembeeta nembeera era babawandikeku ebiwandiiko eri gavumenti;
- (d) okukola emirimo egindindi nga isemaghango oba eighango erindindi bwerinaaba likobye.

(2) Mu kukola emirimo gyaako, akakiiko kano kaidha kuba keetekufu nga kakola emirimo era tikaidha kugiira kubiragirowe bya muntu yeena yeena oba kitongole okutoolaku nti kaidha kuta munkola enkola dha gavumenti ku bye by'obulamu.

(3) Akakiiko kayinza, okukikola mu buwandiike, okuwaayo emirimo gyaako eri akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti ku madisituliki oba ab'obuyinza boona boona oba omukungu.

(4) Akakiiko kaidha kukola alipoota eri olukiiko lw'eighanga buli mwaka kunkola y'emirimo gyaako.

(5) Nga bagiira ku busonseke obuli mu kawayiro, olukiiko lw'eighanga lwidha, kubitira mwithango okubona ng'emirimo gy'abakakiiko kano n'egyo era balambulule ebika by'abakungu abagwaine okukola ku kakiiko kano.

Ebya ghalala.

171. Okutandikawo dhi yefeesi.

Nga bagiira ku buwayiro obuli mu Isemaghango ono oba eighango lyoona lyoona olukiiko lw'eighanga lweribisiiza, omukulembeze w'eighanga ayinza, olumalirira lw'okwebuuzza ku kakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti akatuukaana, okugundhagho dhi yafeesi mu bakozi ba gavumenti ya Uganda.

172. Okuwandiisa abakozi ba Gavumenti.

- (1) Ng'agiira ku buwayiro bwaisemaghango ono—
 - (a) omukulembeze w'eighanga ayinza, ng'akolera ku magezi g'abekitongole ekiwandiisa abakozi ba gavumenti, akakiiko akawandiisa abasomesa oba akawandiisa abasawo, nga bwekiba kyetagisa, okulonda abantu abanaaba oba okukola mu yafeesi yona yona nga akulira ekitongole oba okuwulagho ebitali ebyo byeboogereireku mu kawayiro 200 akaisemaghango ono, okuli okukakasa bebawandisiza, n'eky'okukangaiwala oba okubatoola mu yafeesi;
 - (b) ekitongole ekiwandiisa abakozi ba gavumenti, akakiiko akawandiisa abasomesa oba akakiiko akawandiisa abasawo, nga bwekiyinza okuba kyetagiisa basobola okulonda abantu okuba, oba okukolera mu dhi yafeesi edho edha gavumenti ya Uganda okuwala abo beboogereireku mu lugololiro (a) olwa kasonseke kano ni mu kawayiro aka 200 akaisemaghango ono, nga ni mwotwaliza okukakasa abo bebawandisiza n'okukangaiwala abo n'okubatoola mu mawofiisi.

(2) Okutoolaku nga bafunie ekiva mu mukulembeze w'eighanga, wazira muntu gwebaidha kuwandiisa nga abitira mu kasonseke kano okukolera mu yafeesi ku lw'omugalama w'omukulembeze w'eighanga.

(3) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono, omukulembeze w'eighanga ayinza okubitira mu bukumubwe nga abitira mu kawayiro kano y'akikola mu buwandiike eri akakiiko akawandiisa abakozi koonna koonna oba eri ab'obuyinza oba omukungu wa gavumenti nga olukiiko lw'eighanga bwerukirambika ate, munkola n'endala eyo yaasazamu obukumubwe.

173. Obukuumi ku b'offisa ba gavumenti.

Omukozi wa gavumenti tibaidha—

- (a) kumuvunaana oba kumusosola lwa kukola mirimo-gye mu bwesigwa ngagiira kwisemaghango ono; oba
- (b) kumubinga oba kumutoola mu yafeesi oba kumwiisa kwidaala oba kumukangaivula wazira nsonga nambulukufu.

173A. Akulira Ekitongole ky'abakozi ba gavumenti

(1) Waidha kubaagho omukulu w'ekitongole ky'abakozi ba gavumenti ng'omukulembeze w'eighanga n'amulonda ng'abakakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti bamugalagiire

(2) Emirimo gy'omukulu w'ekitongole ky'abakozi ba gavumenti ni gino:—

- (a) kuwabula mukulembeze w'eighanga kunsonga edhigema ku by'abakozi ba gavumenti
- (b) okutabagania emirimo gy'aba kalaani baidho ni lule,
- (c) okulambuula enkola y'emirimo gy'aba kalaani baidho ni lule;
- (d) okuba eikowe eriyunga abafuzi n'abakozi ba gavumenti;
- (e) okuba eikowe eriyunga ab'obukiiko obuwandiisa abakozi ba gavumenti
- (f) okubona nga bata munkola ba minisita n'abebitongole bya gavumenti byebasazegho; ni
- (g) emirimo egindindi gyebaba bamuwaire saawa yoonna yoonna okuva y'omukulembeze w'eighanga

174. Abawandiisi ebenkalakalira.

(1) Nga bagiira ku buwayiro bwaIsemaghango ono, Minisitule oba ekitongole kya gavumenti ghano e Uganda kiidha kuba wansi wa w'owandiisi wenkalakalira, yafeesi-ye yaidha okuba, nga mukozi wa gavumenti.

(2) Omuwandiisi wenkalakalira, mukulembeze waighanga n'aidha okumulonda ngagiira ku magezi ab'akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti gebamuwaire.

(3) Emirimo gya ba kalaani baidho ni lule mu kasonseke kano n'okuli—

- (a) okutegekera n'okutembeeta ekitongole oba Minisitule;
- (b) okuwa engalaga eri Minisita avunanizibwa ku mirimo gy'ekitongole oba Minisitule;
- (c) okuta munkola enkola dha gavumenti ya Uganda;
- (d) ngagiira ku kawayiro aka 164 akaIsemaghango ono, obuvunanizibwa obw'okukozesa obukalamu empiiya dha gavumenti nga abadhikozesa, ba kitongole oba minisitule.

175. Okutafuta.

Mu nkenga eno okutoolaku nga waligho bwa kindi aye—

- (a) “omukungu wa gavumenti” amakulu gali omuntu yeena yeena ali mu yafeesi oba alikukola mu yafeesi eyo mu gavumenti;
- (b) “omukozi wa gavumenti” alikukolera gavumenti mu kifo kyoona kyoona ng'ensako yebamusasula bagitoola buterevu okuva kundyanga eyaghalala Enzibizi oba okuva buterevu ku mpiiya ab'olukiiko lw'eighanga dhababawaire

Enkenga y'Eikumi n'endala

Gavumenti dh'ebitundu.

Enkola nh'emisingi edha gavumenti edh'Ebitundu

176. Enkola dha Gavumenti dh'ebitundu.

(1) Nga bagiira ku kawayiro 178, enkola ya gavumenti dh'ebitundu mu Uganda eidha kwesigama ku disitulikiti okuba eyetongoire kwebaidha okugundhira dhi gavumenti dh'ebitundu edhowansi n'ebiketezo bye by'enfuga nga olukiiko lw'eighanga bweruyinza okubitira mwigango okukikola.

(2) Enkola dhino dhidha kukola munkola ya gavumenti edh'ebitundu—

- (a) enkola eidhakuban'enkola, obukumu, n'obuvunanizibwa babusengula n'okubutwala okuva ku bowagati y'aba dhi gavumenti edh'ebitundu munkola enambulukufu;
- (b) obuyinza okubwiza wansi ku mwantho eidha kuba nkola yebaidha okukozesa ku buli mutendera gwa dhi gavumenti edhebitundu era, akakongoolo bakate, okuva waigulu okwiika wansi wa dhi gavumenti dhebitundu okubona ng'abantu badhenhigiramu era wabeegho okwesaliragho nga bagiira ku kya bangi kyebakoba
- (c) enkola eidha kuba nti wabeegho enfuga ey'abangi kyebakoba ku buli mutendera gwa gavumenti dha bitundu;
- (d) baidha kubagagho mu buli gavumenti ya bitundu enhingiza evugira mwebaidha okufunanga enhingiza;
- (e) baidha kubagagho emigendeza okuyamba dhi gavumenti dh'ebitundu okutegeka, okuyiia, n'okuta munkola ebintu kunsonga edhirikuluma abantu abali mu biketezo byebatwala;
- (f) abantu abalikuwereza dhi gavumenti dh'ebitundu baidha kuba bakozi ba gavumenti dha bitundu; era aba dhi gavumenti dh'ebitundu baidha kulondoola enkola

y'abakozi ba gavumenti yebalikuwerezwa mu biketezo bye waibwe era n'okuluuta kw'abo abalikukolera ewaibwe oba okuta munkola entegekwa mu biketezo byaibwe

- (g) gavumenti y'ekitundu n'eidha okulondoola enkola y'abakozi gavumenti beyawandiisa okukolera ewaayo emirimo eruuyi eyo n'okulondoola empereza ya gavumenti oba eky'okuta munkola entegekwa dha gavumenti munkola mu biketezo byaibwe.

(3) Enkola ya dhi gavumenti dh'ebitundu baidha kugyesigamya ku b'abukiiko abasinga bebalonze nga bagiira ku bantu abakulu abatukaana okulonda nga bwekiri mu kawayiro aka 181(4) akaisemaghango ono.

177. Disitulikiti edha Uganda

(1) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono, olwa dhi gavumenti dh'ebitundu, Uganda baidha kujawulamu amadisitulikiti geboogeraku mu kawayiro 5(2) akaisemaghango ono.

(2) Disitulikiti dhe bogeireku mu lugololiro (1) mukawayiro kano baidha kugawala okuba gebaagabaniamu ebiketezo ebitono ebya gavumenti dh'ebitundu ebyaaligho nga Isemaghango ono akaali kwinhama kukola.

178. Gavumenti dh'ebiketezo

(1) Amadisitulikiti abiri n'omusobyoo gaidha kuba gaidembe okukola omukago bakole gavumenti y'ekiketezo okukola emirimo n'empereza byebogereireku mu nteekateeka ey'okutano yaisemaghango ono;

(2) E disitulikiti tibaidha kugawala kuba eikiriza okwingira muntegekwa dha gavumenti ya kiketezo okutoolaku nga:-

- (a) ekidhuubo ky'okugundhagho gavumenti y'ekiketezo bakisembeire mu kidhuubo ab'olukiiko lwa disitulikiti kyebabisiiza ng'abasinga bungi bakisembye ebitundu bibiri ku bisatu eby'ab'olukiiko lwa disitulikiti; ni
- (b) ekidhuubo ky'ab'olukiiko lwa disitulikiti kyebabisiiza ebitundu ebitaika wansi wa bibiri ku bisatu eby'ab'enkiiko dhamagombolola mu disitulikiti bakibisiiza.

(3) Nga bagiira ku biri mu lugololiro (1) mu kawayiro kano n'obuwayiro bwa Isemaghangho, amadisitulikiti g'omu biketezo bya Buganda, Bunholo, Busoga, Buchooli ni Bulango nga bwe bagalambulwire mu nteekateeka esooka eyaisemaghangho ono baidha kugatwala okuba nga gaikiriza okukola gavumenti yekiketezo olwakawayiro kano.

(4) Ebitebe bya dhi gavumenti dh'ebiketezo byebaagundhiragho mu lugololiro (3) mu kawayiro kano biidha kuba bino:—

- (a) mu Buganda, kibuga kya Mengo olukiiko lw'eighanga lwekiidha okugundhagho
- (b) mu Bunholo, kibuga kya Hoima olukiiko lw'eighanga lwekiidha okugundhagho;
- (c) mu Busoga, kibuga kya Jinja;
- (d) mu Bucholi, kibuga kya Gulu; ni
- (e) mu Bulango, kibuga kya Lira

(5) Amadisitulikiti agalikukola gavumenti y'ekiketezo gaidha kukola olukiiko lwa gavumenti y'ekiketezo

(6) Gavumenti y'ekiketezo eidha kuba erigho mu bwidhuvu eri n'obukumumu obuvunaana n'okugivunaana mu mbuga dha kooti era eidha okuba mu bwiidhuvu n'okukola emirimo egy'ebitongole ebindi ebirigho mu bwidhuvu gyebikola n'okutuukiriza obuvunaanizibwa ekitongole bwekikola

(7) Waire waligho akawayiro aka 180, gavumenti y'ekiketezo yebagundhiregho mu kawayiro kano neidha okuba eyokuntwiko mu by'obuyinza bw'ebyobufuzi mukiketezo ekyo era eidha kuba n'obukumu bw'ebyobufuzi, eby'okubaga amaghangho, eby'entembeeta n'eby'obughangwa.

(8) Gavumenti y'ekiketezo eidha, okutwaliza aghalala, okuba n'emirimo n'empereza gyebagha gavumenti dh'ebiketezo mu nteekateeka eyokutaanu mwisemaghangho ono era eyinza okubaga amaghangho agaidha okukola ngamaghangho mu bwidhuvu mu kiketezo kino.

(9) Olukiiko lwa gavumenti yekiketezo lwidha kuba n'obukumu obukubagania ebidhuubo ng'olukiiko mu bwidhuvu kunsonga edhiri mu kiketezo kyaayo.

(10) Nga bagiira ku kawayiro kano n'ebiri mu nteekateeka ey'okutaanu mwisemaghangho ono, obukumu bw'abafuzi n'entembeeta mu gavumenti y'ekiketezo bwidha kweyongeraku okutuuka kukuta munkola amaghangho ag'olukiiko lwa gavumenti yekiketezo n'amaghangho agandindi agalikukola mu kiketezo n'okukola kunsonga dha gavumenti y'ekiketezo.

(11) Amaghangho olukiiko lwa gavumenti yekiketezo lwegabaga gaidha kuba nga gagondera Isemaghangho ono namaghangho g'eighanga agaidha okuba nga gakolera munkola dh'eighanga.

(12) Obuwayiro obuli mu muwululu gwokutaanu kwisemaghangho ono bwiidha kukola nga bugiira kunsonga dhebaloboiroyo ku bigemagana ni dhi gavumenti dhebiketezo.

(13) Dhi gavumenti dh'ebiketezo dhiidha kwinhama okukola ku Lusooka ogw'Omusanvu omwaka gwa 2006.

178A. Obuyambi eri amadisitulikiti agatekozeemu gavumenti dh'ebiketezo

(1) Disitulikiti etadhuuba oba etasoboire kweyimba mu mukago gwa dhi gavumenti dha biketezo baidha kugigha obuyambi obugituusa kumbeera edhedhindi

(2) Obuyambi buno bwebagheera mu lugololiro (1) baidha kusinziira ku nhongeza eyeyongeraku gavumenti yowagati yeyeyagaana nga yeyongeireku mu kutembeeta gavumenti yekiketezo

(3) Omukulembeze weighanga aidha kulagira bayandhulire olukiiko lweighanga ebidhuubo ku byempiya dhebagwaine okutoola ku ndyanga yowalala Enzibizi okuba obuyambi bwokwenkiankani embeera nga bwekiri mu lugololiro (1)

(4) Ebidhuubo byebaleetera mu lugololiro (3) baidha kubireetera mu kiseera n'ekirala nga, ebyebyembaliira ebyenhingiza nensansania mu kawayiro aka 155 akaisemaghango ono era kaidha kulandulula omutemwa gwempiya gwebaidha okuwa buli disitulikiti

179. Ensalo dh'obubondo bwa gavumenti edh'Ebitundu.

(1) Nga basinziira ku buwayiro bwaisemaghango ono, olukiiko lweighanga luyinza—

- (a) okukyuusa ensalosalu dha disitulikiti; era
- (b) baagundhagho disitulikiti empyaka.

(2) Eky'okukyuusa ensalosalu dha disitulikiti oba okugundhagho empyaka kiri n'okuba nga abasinga bungi ku bakiise mu lukiiko lw'eighanga bakiwagira.

(3) Olukiiko lw'eighanga, nga lubitira mwithango, lwidha kuwa obukumu enkiiko dha dhi disitulikiti okukyuusa ensalosalu

dha dhi gavumenti edh'ebitundu edhowansi n'okugundhagho empyaka mu disitulikiti dhaibwe.

(4) Eky'okukyuusa munsalosalobwa oba okugundhagho amadisitulikiti oba ebiketezo by'obufuzi kiidha kuva ku bwetavu obw'ebyenfuga enkalamu n'obwetavu bw'okusekeza abantu empereza, era bayinza n'okudhuuba ku bye by'empulizagania, ebintu ebyaghula ebifo ku biinabyo, obungi bw'abantu abali mu kiketezo, eby'enfuna mu kiketezo bwebiri n'abantu mu kiketezo ekyo kyebalikuwansa.

180. Enkiiko/kanso dha gavumenti edh'Ebitundu.

(1) Gavumenti y'ekitundu eidha kwesigama ku lukiiko olwiidha okuba n'obukumu obw'eb'obufuzi obusembayo mu kiketezo kyerutwaala era nga lutyama lwaabisa amaghango n'eb'obufuzi bye bagwaine okuta munkola nga bagiira kw'isemaghango ono.

(2) Olukiiko lw'eighanga nga lubitira mwithango lwiidha kulambulula bwe banabaaku, byebagwaine okuba nabyo, emirimo n'enonda bweri ey'enkiiko dha dhi gavumenti dh'ebitundu, okutoolaku nti—

- (a) omuntu gwabalonzze kubwaisentebe bwa disitulikiti mu gavumenti y'ekitundu aidha kuba ku lukiiko olwo;
- (b) ekitundu kirala ku buli bisatu eby'abantu ku lukiiko lwa gavumenti dh'ebitundu baidha kubirekeragho bakazi;
- (c) eighango lyoona lyoona lyebabaga nga bagiira ku biri mu kasonseke kano liidha kuta munkola eky'okwikirizagania eri ebibindha byebalikukubira einhuma wengalo byebogereireku mu kawayiro 32 akaisemaghango ono; era
- (d) olukiiko lw'eighanga lwiidha kutwaala obuvunanizibwa bweene bweene obw'okwetegereza nga bwekiri mu kawayiro aka 78(2) akaisemaghango ono, ku bigema ku busonseke (b) ni (c) mu lugololiro luno.

(3) Omuntu taidha kuba kukakiiko ka gavumenti dha bitundu okutoolaku nga mutyanye wa Uganda.

181. Okulonda okwenkiiko dha gavumenti dh'ebitundu.

(1) Akakiiko k'ebby'okulonda kaidha kwawulamu disitulikiti ebiketezo by'ebby'okulonderamu bye baidha okusalamu mu ngeri bati omuwendo gw'abantu abagirimu mu biketezo ebyo kumpi benda bwa kwenkana

(2) Omuwendo gw'abantu mu kiketezo eky'ebyenonda bayinza okuwulaku oba okuba abatono ku bandi abali mu kiketezo ekindi nga balinze mu by'empulizagania, ebintu kungsi ebibaawula n'omuwendo gw'abantu oguli mukiketezo ekyo.

(3) Endhawula y'ebifo eby'okulonderwamu eri n'okuba nga eringa mu kyeigombolola, ekibuga ekiri kwidala lya "Tawuni Kansa" oba ekyenkana "Munisipalite" bifuna obukiise ku lukiiko lwa disitulikiti waire bwa muntu mulala.

(4) Obukiiko bwa gavumenti dh'ebitundu baidha kubulonda buli myaka ena bwegibitagho.

(5) Okulonda obukiiko bwa dhi gavumenti edh'ebitundu kwidha kubaagho ng'ebula enaku kale mukaaga me ekisandha kiweeku eky'abakakiiko abaliku, aye tikwiidha kugemaganira ghalala na kulonda mukulembeze waighanga oba abakiise mu lukiiko lw'eighanga.

182. Okweiriza Obukumu.

(1) Nga bagiira ku biri mu lugololiro (2) mu kawayiro kano, obukumu bw'omukiise ku lukiiko lwa gavumenti ey'ekitundu abalonzi basobole okubumutoolaku baabweiriza.

(2) Olukiiko lw'eighanga nga lubita mwithango lwidha kulambulula kwebaidha oba enkola abalonzi mwebasobola

okubitira okutoola obukumu mu mukiise waibwe ku lukiiko lwa gavumenti ey'ekitundu.

183. Isentebe wa Disitulikiti.

- (1) Waidha kubaagho Isentebe wa disitulikiti aidha okuba—
 - (a) omukulembeze w'ebyobufuzi owa disitulikiti; era
 - (b) baidha kumulonda munkola ya bantu bakulu era ya kalulu ka kyaama.

- (2) Omuntu tatuukaana kumulonda ku bwa Isentebe bwa disitulikiti okutoolaku nga ali—
 - (a) atuukaana okumulonda ku bw'obukiise mu lukiiko lw'eighanga;
 - (b) kale ali ku myaka amakumi asatu ag'obukulu aye taswiisa myaka nsanvu n'etaanu; era
 - (c) omuntu oyo nga mutyamye wa mu disitulikiti eyo.

- (3) Isentebe wa disitulikiti aidha—
 - (a) kukulira edh'ekobaano dh'abakakiiko akafuzi aka disitulikiti;
 - (b) okulondoola eby'enfuga bya disitulikiti;
 - (c) okutabagania emirimo gy'ab'olukiiko lw'ab'ekibuga n'obukiiko bw'ab'ebyenfuga abowansi mu disitulikiti;
 - (d) okutabagania n'okulondoola emirimo gya gavumenti nga bwegiri wagati wa disitulikiti n'aba gavumenti; ni
 - (e) okukola emirimo egindindi nga olukiiko lw'eighanga bweruba lukirambulwire.

- (4) Mu kukola emirimo nga bwekiri mu lugololiro (3) mu kawayiro kano, Isentebe aidha kugiira kubiragiro, ebisaliibwagho n'abolukiiko lwa disitulikiti byebasembye era nga bwewabaagho ekintu kyoona kyoona ab'olukiiko gwebakibuuza.

184. Omukubiriza w'Olukiiko lwa Disitulikiti.

(1) Buli lukiiko lwa disitulikiti lwidha kuba n'omukubiriza ab'olukiiko olwo gweberonzemu beene na beene; aye omuntu baidha kumutwala okuba nga bamulonze bwekuba nga obululu bwafunie buswiika mu bitundu amakumi ataanu ku buli kikumi ebyobululu bwa bakiise ku lukiiko olwo.

(2) Omukubiriza w'olukiiko lwa disitulikiti aidha, ng'akola emirimo gy'ab'olukiiko, kukola emirimo egyefananiriza egy'omukubiriza w'olukiiko lw'eighanga.

185. Okutoolayo Isentebe n'Omukubiriza w'olukiiko.

(1) Isentebe wa disitulikiti oba omukubiriza w'olukiiko lwa disitulikiti basobola okubatoolayo mu yafeesi ab'olukiiko bwebabisa ekidhuubo ekyo nga ab'olukiiko abataika wansi wa bitundu bibiri ku bisatu bakisembye nga kiva ku bino—

- (a) okudheguula yafeesi;
- (b) kwebisa bubi; oba
- (c) kunafuwa kw'omubiri oba mu bwongo ekiidha okumuleetera obuligo kukola mirimo mu yafeesi.

(2) Olukiiko lw'eighanga lwiidha kulambulula ensonga edhindindi nenkola edhokutoolayo isentebe nomukubiriza wolukiiko nga bwekiri mu kawayiro kano.

186. Akakiiko akafuzi aka disitulikiti

(1) Waidha kubaagho akakiiko akafuzi aka buli disitulikiti akaidha okukola emirimo egyebyenfuga y'olukiiko.

- (2) Akakiiko kano kaidha kubaaku—
 - (a) Isentebe wa disitulikiti;
 - (b) omumyuuka wa isentebe; ni
 - (c) omuwendo gwabandi ku kakiiko nga abolukiiko bwebanasalagho.

(3) Omumyuuka waisentebe ali na kuba muntu isentebe wa disitulikiti gweyerondeire mu bandi ku lukiiko me baine ebitundu bibiri ku bisatu eby'abolukiiko baamusemba.

(4) Ba nabyaama isentebe naidha okubalonda okuva mu b'olukiiko abasinga bungi ku b'olukiiko babasembe mu bifo ebyo.

(5) Omumyuuka wa isentebe aidha kwiririra isentebe era aidha kukola emirimo egindi gyoona gyoona nga isentebe bwanaaba amulagiire okukola.

(6) Singa Isentebe wa disitulikiti afa, alekulira oba bamutoola mu yafeesi, omumyuuka aidha kwingira mu yafeesi ya Isentebe okutuusa bwebanalonda Isentebe omuyaka, okulonda baidha kukutaagho mu myezi mukaaga nga kigwiregho.

(7) Nabyaama aidha kuba nobuvunanizibwa kumirimo gyolukiiko lwa disitulikiti nga Isentebe wa disitulikiti bwanaaba saawa yona yona amukobye okukola.

(8) Olukiiko lwa disitulikiti lwiidha kulonda obukiiko obwokukola ku milimo egyaidho ni lule nobukiiko obundindi obwetagisa okukola emilimo obukalamu.

(9) Kino kyebaidha okukola ku kyabagwaine okuba kubukiiko obwolukiiko lwa disitulikiti—

(a) baisentebe n'abo ab'okuba ku bukiiko baidha kubalonda okuva mubali ku lukiiko;

(b) Isentabe wa disitulikiti, n'omumyuuka ni nabyaama tibaidha kuba kubukiiko bwolukiiko aye basobola okwenhigira mu biba bigya mu maiso aye tibalonda bwekuba kukuba kalulu.

187. Okuva mu yafeesi okwa memba awa akikiiko ka disitulikiti akakulu.

(1) Yafeesi yowundi kubakakiiko kokuntwiko aka disitulikiti aidha kuba ndherere singa—

- (a) ebyokumulonda kukakiiko isentebe wa disitulikiti akusazamu; oba
- (b) oyo—
 - (i) bwe bamulonda ku bukubiriza bw'olukiiko lwa disitulikiti;
 - (ii) alekulira;
 - (iii) bamusazamu okuba ku kakiiko ka disitulikiti;
 - (iv) bw'aba takaasobola kukola mirimo olw'okutabuka obwongo oba okulemala oba okufa;
 - (v) ab'olukiiko bamutoolamu obwesige; oba
- (c) Isentebe omuyaka bwayingira yafeesi.

(2) Ab'olukiiko lwa disitulikiti basobola, nga babitira mu kyebasazegho nga ab'olukiiko abataika wansi wa bitundu ataanu ku buli kikumi bakiwagiire, okubisa eky'okubinga owundi kubali ku kakiiko akokuntwiiko aka disitulikiti.

(3) Empulira y'eb yokubinga eidha kwinhama na kwekubirira nduulu eri Isentebe nga bakubisa mu mukubiriza w'olukiiko nga, abakuguunhyeku ebinkumu tibaika wansi wa kitundu kirala ku buli bisatu eby'ab'olukiiko lwa disitulikiti boona boona okulaga bati tiibamativu neneebisa oba enkola eyooyo ali kukakiiko akokuntwiko aka disitulikiti.

(4) Isentebe aidha, ng'amaze okufuna okwekubirira enduulu, atooleku omuko ku byeene ebyo abighe ow'akikiiko ako gwekigemaku.

(5) Ekidhuubo kyokusalagho okumubinga tibaidha kukikubaganiaku bidhuubo okutuusa ng'enaku ikumi naina dhibise okuva ku lunaku lwebaakigherekezaku ewaisentebe.

(6) Oyo ali kukakiiko kokuntwiko aka disitulikiti gwebekubirireku enduulu nga benda bamubinge mu lugololiro (5) mu kawayiro kano kimugwaanira nga bakubagania ebidhuubo okumuwa akaghaganhya okweghozaku.

(7) Wazira kintu mu kawayiro kano kiidha kutangira muntu kumulonda bamwize kukakiiko ka kuntwiko ka disitulikiti.

188. Offisa akulira abakozi nh'omumyuka.

(1) Waidha kubaagho akulira, n'Omumyuuka w'akulira abakozi ba gavumenti owa buli disitulikiti.

(2) Awazira kutuumya maiso buwayiro 176(2) ni (3) ni 200 obwaisemaghangho ono ekitongole kyabakozi ba gavumenti kiidha kuwandiisa abantu okuba oba okukola mu yafeesi y'akulira abakozi ba gavumenti n'omumyuuka wakulira abakozi ba gavumenti, nga kwoyimbye okubasemba era omulimo gw'okubakangaiwula n'okubatoola mu dhi yafeesi.

(3) Olukiiko lw'eighanga nga lubitira mwigangho lwiidha kulaga obwegereze n'emirimo gyakulira abakozi ba gavumenti.

189. Emilimo gya gavumenti nh'enkiiko dha kanso ya disitirikiti.

(1) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghangho ono, emirimo n'empereza yebalambulwiire mu muwululu ogwomukaaga mwisemaghangho ono bwidha kuba buvananizibwa bwa gavumenti.

(2) Abolukiiko lwa disitulikiti n'abobukiiko bwa dhi gavumenti edh'ebitundu edh'owansi bayinza, nga babasabye, okubaikiriza okukola emirimo n'empereza yebalambulwire mu nteekateeka ey'omukaaga mwisemaghangho ono oba bwebaba babawaire obukumu nga gavumenti n'ekikoze oba olukiiko lw'eighanga nga babitira mwigangho.

(3) Obukiiko bwa disitulikiti bwidha kuba n'obuvunanizibwa ku mirimo n'empereza yebalambulwire mu nteekateeka ey'omukaaga eyaisemaghangho ono.

(4) Nga bagiira ku buwayiro obuli mwisemaghangho ono, gavumenti eyinza, nga ab'olukiiko lwa disitulikiti babasabye, okutwala obuvunanizibwa obw'okukola ku mirimo nempereza byebaghaire abolukiiko lwa disitulikiti.

(5) Akawayiro kano tikaidha kuba na kulemesa mirimo nampereza ya ba buyinza oba kwetagisa kukola eri ba dhi gavumenti dha biketezo mwisemaghangho ono.

Empiia dha gavumenti edh'ebitundu.

190. Entegeka.

Enkiiko dha disitulikiti dhidha kutegeka mu bulambulukufu ate entegeka edhigemagaine obukalamu edh'okukulankulania nga bayimbyemu entegeka edha badhi gavumenti edh'ebitundu edhowansi waibwe edh'okuwerezera eri ab'ekitongole eky'eby'entegekera y'eighanga.

191. Obuyinza obw'okugereka nh'okugabania emisolo.

(1) Dhi gavumenti edhebitundu dhiidha kuba n'obukumu obugereka, okusaba, okusolonga n'okutetenkania empooza n'emisolo nga bagiira kwichango lyoona lyoona olukiiko lw'eighanga lweribaze nga bakikolera mu kawayiro aka 152 akaisemaghangho.

(2) Empooza n'emisolo gyebagundhagho, gyebasaba, gyebasoloza oba gyebatetenkania mu lugololiro (1) mu kawayiro kano gidha kuzingiramu omusolo ku mayumba ag'obupangisa, emisolo ku mabandha gebasasuza, omusolo gwebasasuza olw'okukozesa obukumu bw'owundi, omusolo ku biwandiiko, omusolo gw'omutwe, emisolo gy'endhaghulo, empooza ku

kwewandiisa n'okuwa olukusa n'empooza edhindindi n'emisolo olukiiko lw'eighanga bwerunalambulula.

(3) Wazira bya ba gavumenti ya kitundu kutetenkania musolo okutoolaku ng'ab'olukiiko lw'eighanga bakisembye mu by'enhingiza n'ensansania yaibwe.

(4) Olukiiko lw'eighanga nga lubitira mwithango babagegho enkola edh'okugondhooleramu abeemuluguunhya ku byemisolo gyebalikwogereraku mu kasonseke kano.

192. Ensoloza y'emisolo eri aba dhi gavumenti edh'ebitundu.

Olukiiko lw'eighanga nga lubitira mwithango lwidha kutaagho embeera—

- (a) edh'eby'emisolo aba dhi gavumenti dh'ebitundu gyebaidha okusoloza ku lwa gavumenti nga dhakusasula mudyanga eyaghalala enzibizi;
- (b) aba dhi gavumenti edh'ebitundu okusigaza nga dhabyakukozesa ku mirimo gy'ayo na byampereza, ekitundu kyebaikaniizaku kw'edho dhebafunie ku lwa gavumenti okuva mu disitulikiti.

193. Obuyambi eri gavumenti edh'ebitundu.

(1) Omukulembeze w'eighanga buli mwaka gwa bya mpiiya, ngaira kwisemaghango, aidha kusaba bayandhulire olukiiko lw'eighanga ebidhuubo kubigemagana n'empiiya dhebagya okutoola kundyanga ayaghalala Enzibizi nga—

- (a) obuyambi obuziraku kakwakulizo nga bagiira ku biri mu lugololiro (2) mu kawayiro kano;
- (b) obuyambi obuliku obukwakulizo nga bagiira ku lugololiro (3) mu kawayiro kano;
- (c) obuyambi obwokwiza abantu numbeera edhifanagana nga bagiira ku kawayiro (4) akaakawayiro kano.

(2) Obuyambi obuziraku bukwakulizo n'obuyambi obukasinze kuba butono bwebaidha okuwa aba dhi gavumenti edh'ebitundu okutambulizaku empeereza dhebasekeiza abantu era baidha kudhibala munkola nga bwebagiranbulwire ogwomusanvu ogwaisemaghangho ono.

(3) Obuyambi obuliku obukwakulizo dhidha kuba empiiya dhebalikugha aba dhi gavumenti edh'ebitundu okusasulira entegeka dhebaikirizagainia wagati yowagati ba gavumenti n'aba dhi gavumenti edhebitundu era badhisansanie kwebyo byebaadhisabira nga bagiira ku bukwakulizo bwebaikirizaganiaku.

(4) Obuyambi bwokwenkania bwebagha aba dhi gavumenti edh'ebitundu okuba enhongereza oba okukolagho enkola ey'endhaghulo eri amadisitulikiti agabaire gakaali kukulankulana era baidha kusinziira ku ba gavumenti yebitundu webemereire mu byebyokukonaghala nga ogigerangeraniza kwichanga werituuse mu byebyempereza endobole yaayo.

(5) Abenkiiko dha dhi disitulikiti kiidha kubakakataku okulaga obuyambi obuliku obukwakulizo n'obwokulettagho obwenkania mu by'empereza bwebaba babaghaire okuwa mu gavumenti bwebagya okubutuusa ku ba dhi gavumenti edh'ebitundu wansi waibwe.

(6) Ebidhuubo byebabazegho mu lugololiro (1) mu kawayiro kano baidha kubiretera kulala n'ebyo byebasuubira okwingiza n'okusansania nga bwekiri mu kawayiro aka 155 akaisemaghangho ono era balage omutemwa gw'empiiya dhebaidha okuwa buli gavumenti ya kitundu.

(7) Ebidhuubo byebanaletera mu kawayiro kano n'ebiidha okuba kw'ebyo byebaidha okusinziraku kwichango Eryokutetenkania nga bwekiri mu kawayiro aka 156 akaisemaghangho ono.

194. Akakiiko ak'ebya'empiiya mu gavumenti edh'ebitundu.

(1) Waidha kubagho akakiiko ke by'empiiya mu gavumenti edhebitundu akaidha okubaaku abantu omusanvu omukulembeze w'eighanga baalonze.

(2) Ku bano omusanvu bebalikwogereraku mu lugoliro (1) mu kawayiro kano, aba gavumenti dha bitundu n'abaidha okubaleeta.

(3) Abakakiiko ak'ebya'empiiya mu ba dhi gavumenti edh'ebitundu baidhakwerondamubeene Isenteben'omumyuuka-we.

(4) Abakakiiko ke by'empiiya mu ba dhi gavumenti dh'ebitundu baidha—

- (a) kugalagira omukulembeze w'eighanga ku nsonga edhigema ku by'engabania y'ehingiza wagati wa gavumenti yowagati n'aba dhi gavumenti edh'ebitundu n'enteeka yemigabo eri buli gavumenti ya kitundu empiiya okuva mudyanga eyaghalala Enzibizi;
- (b) nga bebua ku b'ekitongole ekitegekera eighanga, balinge n'okusemba eri omukulembeze w'eighanga omutemwa gwebagwaine okuwa nga obuyambi bw'okutuusa ebiketezo ebindi ku mbeera dha biinaabyo n'obuyambi obuliku obukwakulizo era n'engabania yaadho y'aba dhi gavumenti edh'ebitundu;
- (c) okulinga n'okusemba eri omukulembeze w'eighanga emigira emyekusifu egisobola okuwa dhi gavumenti edh'ebitundu ehingiza;
- (d) okugalagira dhi gavumenti edhebitundu emitendera gyemisolo egigwaana aba dhi gavumenti edhebitundu okutaagho;
- (e) okukola emirimo egindindi nga olukiiko lw'eighanga bwerunaaba lulambulwire.

(5) Ensansania yakakiiko, okutwalizamu empeera, ensako n'edh'obukaire dhebaidha okusasula abalikukola kukakiiko ako, baidha kudhitoola ku ndyanga eyaghalala Enzibizi.

195. Amabandha n'Obuyambi.

Nga basinziira ku buwayiro obuli mwisemaghango ono era ni gavumenti ng'ebikakaisa, gavumenti y'ekitundu eyinza, olwokukola emirimo n'empeera yaayo, okwegholwa empiiya oba okwikiriza n'ekozesa obuyambi nga, olukiko lw'eighanga bwerunaba lukirambulwiire.

196. Embalirira.

Olukiiko lw'eighanga lwiidha kubaga amaghango—

- (a) agaidha okukaka buli gavumenti ya kitundu okulaga olukalala olulambike olukalala olw'ebintu mweidha okufuna enhingiza era okukuuma bwiino ow'omuwendo ogwaghalala ogw'enhingiza gwebasobola okusolonga;
- (b) okulambulula engema ye by'empiiya n'emigira gy'eby'endaga y'enkozesa aba dhi gavumenti dh'ebitundu gyebagwaine okugondera;
- (c) okutaagho ebyetagisa okubabala okwekiseera ekigere n'enkola bwegwaine mu ba dhi gavumenti dhebitundu.

197. Okwemalirira mu by'empiiya mu obuyinza bw'ebibuga.

Ab'obuyinza mu bibuga baidha kuba abetongoire ku by'empiiya n'eby'entegeka bwekituuka ku nkiiiko dha dhi disitulikiti nga olukiiko lw'eighanga, bweruyinza, okubitira mwighango, okukikola.

Obukiiko bwa disitulikiti obw'emilimo.

198. Obukiiko bwa disitulikiti obw'emilimo.

(1) Waidha kubaagho akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti mu buli disitulikiti.

(2) Akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti mu disitulikiti kaidha kubaaku Isentebe n'abandi omuwendo nga olukiiko lwa disitulikiti bwerunaakisalagho, owundi kubo kale waankikiririra ebibuga era boona boona ba lukiiko lwa disitulikiti nga abakakiiko kokuntwiko mu disitulikiti babasembye abakakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti mwiganga babasembye.

(3) Abali kukakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti mu disitulikiti baidha kuba bantu ba mpisa nkalamu era ab'amazima n'obwesigwa.

(4) Abali ku kakiiko akawandisa abakozi ba gavumenti mu disitulikiti baidha kuba ku kakiiko ako okumala emyaka ena aye basobola okubongera ekisandha ekindi.

(5) Mu kukola emirimo gyako, akakiiko akawandisa abakozi ba gavumenti ku disitulikiti baidha kukolera ku mutindo abakakiko akawandisa abakozi ba gavumenti mwiganga okutwaliza aghalala gwebaagereka.

(6) Ali ku kakiiko akawandisa abakozi ba gavumenti ku disitulikiti basobola okumutoola mu yafeesi ab'akakiiko akokuntwiko aka disitulikiti nga n'abakikoze nga ab'olukiiko lwa disitulikiti babasembye nga bebuuzizaku abakakiiko akawandisa abakozi ba gavumenti mwiganga aye nga basobola okukikola olwa—

- (a) olw'obuligo kukola mirimo gya yafeesi eyo nga kiva ku bulema oba bunafu bwa mu bwongo;
- (b) kwebisa bubi oba
- (c) obuligo.

199. Okusemba abakozi.

Nga bagiira ku buwayiro obuli mwisemaghangho ono, gavumenti eyinza, nga ab'olukiiko lwa disitulikiti bagisabye, okubasindikira abantu okwidhuza, okuyamba oba okwongereza kumpereza ya gavumenti ey'ekitundu.

200. Emilimo egy'obukiiko bwa disitulikiti obw'emilimo.

(1) Nga bagiira ku buwayiro obuli mwisemaghangho ono, obukumu bw'okuwandiisa abantu okukola oba okuba mu yafeesi yona yona nga bawereza disitulikiti, omuli obukumu obw'okukakasa bebawandisiiza, okukangaivula abo abali mu bifo oba abalikukola mu yafeesi yona yona n'okutoola abo abali mu yafeesi, byoona byoona biri ku b'akakiiko kawandisa abakozi ba gavumenti ku disitulikiti.

(2) Embeera abakozi ba gavumenti dh'ebitundu dhebalikukoleramu dhiidha kwefananirizaku edho abakakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti mwigghanga dhebalambulwire abakozi ba gavumenti okukoleraku okutwaliza aghalala.

(3) Akakiiko akawandiisa abakozi ba gavumenti ku disitulikiti bayinza okugundhagho obukiiko nga ba kukola ku bintu byandhaghulo.

(4) Awazirakutuomyamaisokantukoonakoonamukawayiro kano oba mu buwayiro 172 ni 176(2) ni (3) obwaisemaghangho buno, obukumu bwokulonda abantu abookuba oba okukola mu dhi yafeesi ya Tawuni Kilaaka mu mirimo gy'ebibuga oba Munisipaali, okutwalizamu obukumu bw'okukakasa bebalonze; okukangaivula abantu abo abali oba abalikukola mu mayafeesi ago n'okutoola abantu abo mu mayafeesi buli mu ba kitongole kiwandisa bakozi ba gavumenti.

Eby'aghalala.

201. Okuta munkola enfuga ey'emilimo

Emilimo gya ba gavumenti ku disitulikiti giidha kuba nga bwebagirambiike mwisemaghango oba mwithango erindindi; okukola emirimo egyo tikiidha kutoolagho kya kuba nkola ntuufu, miraala na nfuga-nkalamu mu kiketezo kyoona kyoona kya Uganda.

202. Omukulembeze weighanga okweiriza ogw'okutembeeta disitulikiti.

(1) Omukulembeze w'eighanga ayinza, nga ebitundu bibiri ku bisatu eby'abakiise mu lukiiko lweighanga bamusembye, okweiriza obukumu bwobukulembeze n'okukiikirira disitulikiti nga kiri mu matuluba gano—

- (a) abolukiiko lwa disitulikiti webakisaba era olwobulungi bwabangi yeena nakikola;
- (b) yebaba nga balangirireyo ekiseera kyakatabanguko mu disitulikiti eyo oba mu Uganda okutwaliza aghalala; oba
- (c) yekifuuse ekizibu einho oba obutasobokera irala obukulembeze bwa disitulikiti okukola emirimo.

(2) Obukumu bwomukulembeze weighanga bwebamuweera mu kawayiro asobola okubutukiriza ngabitira mu bantu oba abakungu nga omukulembeze weighanga bwanaaba alonze; era emirimo gyebyokukiika aidha kugituukiriza ng'abitira mu biwandiiko ebiba mu biragiro.

(3) Okutoolaku ng'olukiiko lweighanga lukibisiiza okumala akabanga akawanvu, obukumu bwomukulembeze weighanga obwokuta munkola obukumu ngakawayiro bwebumuwa tibwiidha kuswiisa naku kyenda.

- (4) Olumalirira lweitungama eryo eriri mu kawayiro aka (3) okuwaaku—
- (a) omukulembeze weighanga aidha kwizaayo obufuzi bwa disitulikiti gavumenti ya disitulikiti enaaba eri mwikonero; oba
 - (b) singa olukiiko lweighanga lusalagho luti embeera edhirigho dhikaagya mu maiso okulemesa gavumenti ya disitulikiti eri mwikonero okwiramu okukola okutembeeta disitulikiti eyo awo niini—
 - (i) awaba ng'ekisandha kyabolukiiko kirikuswiika mu myezi eikumi nebiri, omukulembeze weighanga aidha kulagira bategekegho okulonda abolukiiko lwa disitulikiti abayaka mu naku nkaaga; oba
 - (ii) eitangama ku kisandha kyab'olukiiko weribeera nga tirigheza myezi ikumi n'ebiri, omukulembeze weighanga aidha kusigala ng'afuga disitulikiti okutuusa okulonda okwiraku webanakukolera.

203. Omubaka wa gavumenti mu disitulikiti

(1) Waidha kubaagho mu buli disitulikiti omubaka wa gavumenti aidha okuba kakensa mu bakozi ba gavumenti nga mukulembeze waighanga namulonze.

(2) Omuntu okumulonda ku bwobubaka bwa gavumenti mu disitulikiti aidha kuba mutyamye wa Uganda era atukaana okuba omukiise mu lukiiko lweighanga.

- (3) Emirimo gyomubaka wa gavumenti mu disitulikiti ni gino—
- (a) kutabagania mpereza dha bufuzi bwa gavumenti mu disitulikiti;
 - (b) kugalagira isentebe wa disitulikiti ku nsonga dhaighanga edhiyinza okukosa disitulikiti oba entegeka dhaadho nga akokongoolo kali kunkolagana wagati wa disitulikiti ni gavumenti; ni

- (c) okukola emirimo egindindi nga omukulembeze weighanga bwaaba amutumye oba olukiiko lweighanga bweruba lulambiike.

204. Enkola nh'obukwakulizo obw'obuwereza.

Olukiiko lweighanga lwiidha kulambulula enkola abolukiiko lwa disitulikiti yebagwaine okugiiraku mu kusalagho embeera nenkola eya—

- (a) ab'olukiiko lwa dhi gavumenti edhebitundu; ni
- (b) ab'olukiiko oluwandiisa abakozi ba gavumenti mu madisitulikiti n'abobukiiko bwaibwe.

205. Okutangira okuba mu yafeesi dhebyobufuzi eibiri mu kiseera ekirala.

(1) Wazira muntu aidha kuba mu yafeesi ibiri mu kiseera kirala edhimukaka okubaagho buli saawa, edhebyobufuzi—

- (a) mu kuwereza gavumenti neya gavumenti yekitundu; oba
- (b) mu kuwereza gavumenti yekitundu eri waigulu kayi neya wansi mu gavumenti yekitundu.

(2) Mu kawayiro kano, “yafeesi y'ebyobufuzi” etegeza yafeesi ya Minisita, omukiise mu lukiiko lweighanga oba omubaka wolukiiko lwa gavumenti yekitundu, oba yafeesi eyindindi olukiiko lweighanga yerunalambulula.

206. Olukiiko lweighanga lwa kubaga amaghangho agakola ku gavumenti dhebitundu.

(1) Nga bagiira ku buwayiro obuli mwisemaghangho ono, olukiiko lweighanga lwidha kubaga amaghangho agagama ku gavumenti dhebitundu olwekigendererwa okuta amakulu munhingo eno.

(2) Awazira kuba nandoghooza ku mwooyo ngokaali nakufuna kinakivaamu ku binaava mu lugololiro (1) mu kawayiro kano, olukiiko lweighanga lusobola okubaga amaghango—

- (a) agakendeeza ku muwendo gwa dhi yafeesi dhebyobufuzi aba dhi gavumenti dhebayinza okugundhagho;
- (b) agayamba enkiiko okubaga amaghango, okutembeeta oba enkola edhindi edhokukozesa okufuga ebiketezo byaibwe byebaliku obukumu;
- (c) ageetagisa nti bagatairemu bwangobnhola yetagisa, enkola erigho eyebynfuga nga bwekola ku mtendera gwa disitulikiti eidha kukola ni ku mitendera egowansi mu dhi gavumenti edhebitundu.

207. Okutafuta.

Mu nkenga eno, kyenoogereraku okuba gavumenti yekitundu batwalizamu—

- (a) olukiiko lwa disitulikiti;
- (b) olukiiko lw'ekibuga;
- (c) olukiiko lweigombolola; oba
- (d) omutendera gwoona gwoona ogwebyobufuzi eighango gwerikoba okwiira mu bigere byolukiiko kwedho dhebogereireku mu busonseke (a), (b) ni (c) obwakawayiro kano.

Enkenga y'Eikumi n'eibiri

Eby'okwerinda n'Obutebenkevu bweighanga.

Amagye ga Uganda.

208. Amagye ga Uganda.

(1) Waidha kubaagho eigye lyebaidha okweta eigye ly'eighanga ery'abamagye amakuumi ag'eighanga.

(2) Eigye ly'eighanga tiriidha kubaaku kibiina kya by'abufuzi kyeriwagira, lyaighanga munkola, ligonza eighanga lyalyo, itendeke, liri n'empisa, tirinhunhunta bitongole bindi era ligondera abantu ba buliidho nga bwekiri mwisemaghango ono.

(3) Abeigye lyeighanga lya Uganda baidha kuba bataka abempisa enkalamu.

(4) Wazira muntu aidha kugundhagho igye okutoolaku ngabitira munkola ya isemaghango ono.

209. Emilimo gyamagye g'eighanga.

Emilimo gyeigye ly'eighanga ni gino—

- (a) kukuuma na kulwanirira bwetwaze nansalosalo dhaighanga lya Uganda;
- (b) kukolera walala n'abantu babuliidho mu bigwagho nebigwa ekibbwatukira;
- (c) okubona nga embeera enkalamu ebaagho n'okutegeragana wagati wabamagye n'abantu babuliidho; ni
- (d) okwenhigira mu bintu ebizimba n'okutumbula enkulankulana ya Uganda.

210. Paliyamenti okulungamia amagye ga Uganda

Paliyamenti eidha kubaga amaghangho agaidha okuba neikomo kumagye geighanga era, akakongoolo, kabe kukutaagho—

- (a) ebitongole n'enkola mu magye geighanga erya Uganda;
- (b) okwingiza, okuwandisa, okukuza, okukangaivula n'okutoolamu abamagye geighanga n'okubona nga abamagye geighanga babaingiza okuva mu buli disitulikiti ya Uganda;
- (c) embeeranenkola dhabamagye geighanga dhebakoleramu wano mu Uganda; ni
- (d) ekyokubasindika endha weighanga lya Uganda.

Poliisi ya Uganda.

211. Poliisi ya Uganda.

(1) Waidha kubaagho abapoliisi bebaidha okweeta poliisi yeighanga ya Uganda n'abapoliisi abandindi wano mu Uganda nga olukiiko lweighanga bwerunaaba lukirambulwire mwithango.

(2) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghangho ono, abapoliisi nu Uganda baidha kuba bategeke era babafuge munkola era baidha kuba n'emirimo nga, olukiiko lweighanga bweruyinza okukirambulula mwithango.

(3) Poliisi yeighanga eidha kuba ya ighanga, eigonza eighanga, ntendeke, yampisa, yesigika era erikolerera; era abapoliisi balinakuba batyaamye wano e Uganda abempisa enkalamu.

212. Emilimo gya Poliisi ya Uganda.

Emilimo gya ba poliisi ba Uganda giidha kutwalizamu bino—

- (a) okukuuma obulamu bwabantu n'ebintu byaibwe;
- (b) okukuuma amaghangho n'ebiragiro;
- (c) okutangira n'okuzuula ebikolwa ebimenha amaghangho; ni

- (d) okukolera n'abantu babuliidho n'abebitongole ebindi ebyobutebenkevu byebaagundhagho nga babitira mwisemaghango ono era n'abantu okutwaliza aghalala.

213. Obuduumizi bwa Poliisi ya Uganda.

(1) Waidha kubaagho Isabaduumizi wa poliisi n'Omumyuka wa Isabaduumizi wa Poliisi.

(2) Isabaduumizi n'Omumyuuka wa Isabadumizi wa poliisi mukulembeze waighanga naidha okubalonda olukiiko lweighanga lubasembe.

(3) Poliisi ya Uganda eidha kuba ngeduumirwa Isabaduumizi nga omumyuuka waisabaduumizi amuyambaku okukola emirimogye.

(4) Mu kukola emirimo nga bwekiri mu kagololiro aka (3) akaakawayiro kano, Isabaduumizi wa poliisi aidha kuba agiira era akolera ku maghango ga Uganda; okutoolaku nti bwekituuka kubyenkola, omukulembeze weighanga ayinza okuwa ebiragiro eri Isabaduumizi.

(5) Omukulembeze weighanga ayinza okutoola Isabadumizi oba omumyuuka wa Isabadumizi wa poliisi mu yafeesi.

214. Paliyamenti okulungamia ekitongole kya Poliisi ya Uganda

Olukiiko lweighanga lwiidha kubaga amaghango—

- (a) agaidha okulambulula entegeka n'enfuga ya poliisi ya Uganda;
- (b) okubona nga abapoliisi ba poliisi ya Uganda babaingiza okuva mu buli disitulikiti ya Uganda; ni
- (c) okutembeeta poliisi ya Uganda.

*Obuwereze bw'amakomera mu Uganda.***215. Obuwereze bw'amakomera mu Uganda.**

(1) Waidha kubaagho empereza ye by'amakomera byebaidha okweta ebyempereza ye by'amakomera ebye Uganda.

(2) Empereza ye by'amakomera eidha kuba yaighanga, abagonza eighanga lyaibwe, abatendeke, abali n'empisa, abali n'obusobozi era abasobola okwekolerera; era ab'ebyamakomera baidha kuba bataka mu Uganda ab'empisa enkalamu bebawandisiiza okuva mu buli disitulikiti ya Uganda.

216. Kaminsona nh'amyuka kaminsona w'amakomera.

(1) Waidha kubaagho Kaminsona we by'amakomera namyuuka Kaminsona we by'amakomera omukulembeze weighanga baalonda olukiiko lweighanga lusemba.

(2) Omukulembeze weighanga ayinza okutoola mu yafeesi Kaminsona oba omumyuuka wa Kaminsona we by'amakomera.

217. Paliyamenti okulungamia emilimo egy'Amakomera ga Uganda.

Olukiiko lweighanga lwidha kubaga amaghangho—

- (a) agokutegekera eby'entegeka, eby'enfuga n'emilimo gy'eby'amakomera;
- (b) okubona nga abe by'amakomera babaingiza okuva mu buli disitulikiti ya Uganda; ni
- (c) okutwaliza aghalala okuba n'eikomo ku by'ebyabamakomera wano e Uganda.

Obuwereza bw'ekitongole ekikeesi.

218. Obuwereza bw'ekitongole ekikeesi.

(1) Olukiiko lw'eighanga nga lubitira mwigango luyinza okugundhagho eby'obwa mbega era bayinza okulambulula bwebanaaba, emirimo n'enkola yoonayoona.

(2) Wazira kitongole kya bwa mbega gavumenti kyeidha kugundhagho okutoolaku nga babitira mwigango lya lukiiko lwaighanga.

Akakiiko k'Eighanga ake by'obutebenkevu.

219. Akakiiko k'Eighanga ake by'obutebenkevu.

Waidha kubaagho akakiiko k'Eighanga ake by'obutebenkevu akaidha okubaaku omukulembeze weighanga nga n'isentebe n'omuwendo ng'olukiiko lw'eighanga bwerunaaba lusazegho.

220. Emilimo egy'olukiiko olw'eighanga olw'ebwokwelinda.

Emilimo gy'abakakiiko kebyobutebenkevu mwiganga ni gino—

- (a) okukobera n'okugalagira omukulembeze w'eighanga ku bigemagana n'ebw'obutebenkevu bw'eighanga; ni
- (b) emirimo egindindi ng'olukiiko lw'eighanga bwerunakirambulula.

Eby'aghalala.

221. Ebitongole eby'obutebenkevu ebyokwetegereza ebye-idembe ly'obuntu.

Bwidha kuba buvunanzibwa bwa ba magye gaighanga n'abamagye abandindi gebagundhyegho mu Uganda, aba poliisi ya Uganda n'abapoliisi abandindi, ab'ebw'amakomera, ab'ebitongole by'obwa mbega boona boona n'akakiiko ak'ebw'obutebenkevu mwiganga

okukuuma n'okwisa akanhagansi mwidembe ly'obuntu nga bakola emirimo gyaibwe.

**222. Olukiiko lw'eighanga okuta eikomo ku byokuba n'oku-
kozesa emundu n'ebyokulwanisa.**

Olukiiko lweighanga lwidha kubaga amaghango ag'okuta eikomo kukuba nenkozesa yemundu n'ebyokulwanisa.

Enkenga Ey'Eikumi n'Eisatu

Kaliisoliso wa Gavumenti.

223. Kaliisoliso wa Gavumenti.

- (1) Waidha kubaagho kaliisoliso wa gavumenti.
- (2) Kaliisoliso wa gavumenti mwidha kubaamu—
 - (a) Kaliisoliso wa Gavumenti; ni
 - (b) omuwendo gwabamyuka ba Kaliisoliso wa Gavumenti nga olukiiko lweighanga bweruyinza okukirambulula.
- (3) Kale omuntu ku bebalikwogereraku mu lugololiro (2) mu kawayiro kano aidha kuba omuntu ow'obwegerese obumutuusa okumulonda ku gw'obulamuzi bw'embuga ya kooti Enkulu.
- (4) Kaliisoliso wa Gavumenti n'omumyuuka wa Kaliisoliso wa Gavumenti mukulembeze waighanga naidha okubalonda olukiiko lweighanga lubasembe era tibaidha, nga bali mu yafeesi, kuba na yafeesi yebagaba mpeera ya mukozi wa gavumenti.
- (5) Omuntu taidha kutuukaana kumulonda kubwa Kaliisoliso wa Gavumenti oba Mumyuuka wa Kaliisoliso wa Gavumenti okutoolaku ng'omuntu oyo—
 - (a) mutyamywe wa wano e Uganda;
 - (b) muntu wa mpisa nkalamu era asobola aziraku kabuuzi; era
 - (c) ali n'obumanhirivu obumala era alaze obusobozi era mukenkufu mu nsonga dhebyabantu.
- (6) Omuntu aidha kulekulira ekifo eky'obwa Kaliisoliso wa Gavumenti oba Omumyuuka wa Kaliisoliso wa Gavumenti, singa omuntu oyo aba—
 - (a) mukiise mu lukiiko lw'eighanga;
 - (b) ali ku lukiiko lwa gavumenti dhebitundu; oba

- (c) ali kukakiiko kokuntwiko ak'ekibiina ky'ebyobufuzi oba ekitongole.

(7) Kaliisoliso wa Gavumenti n'abamyuuka ba Kaliisoliso wa Gavumenti baidha kuba mu yafeesi ekisandha kya myaka ena aye basobola okubongera ekisandha ekindi mukuzi mulala gwonka.

(8) Empeera nembeera dhe by'enkola ya ba Kaliisoliso ba Gavumenti biidha kulambululwa lukiiko lwaighanga era empeera nensako y'aba Kaliisoliso ba Gavumenti baidha kugitoola kundyanga Eyawalala Enkulu.

224. Okutoolagho Kaliisoliso n'Omumyuuka wa Kaliisoliso.

Kaliisoliso n'Omumyuuka wa Kaliisoliso basobola okubatoola mu yafeesi nga mukulembeze waighanga nakikoze ngeera okukisemba ba kakiiko kandhaghulo akookukinoonerezaku olukiiko lweighanga kebatairegho nabakisembye olwa—

- (a) obuligo kukola mirimo gya yafeesi nga kiva kukunafuwa kwomubiri oba obwongo;
- (b) okwebisa obubi oba eneebisa etatuukaana ali mu yafeesi yaalikwebisamu; oba
- (c) obuligo

225. Emilimo gya Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti.

(1) Emilimo gya yafeesi ya Kaliisoliso wa gavumenti lukiiko lwaighanga n'olwidha okugirambulula nga giidha kubaamu—

- (a) okutumbula n'okubona nti waligho okunhinhintiza ekyokukola nga bagiira ku maghangho era nekyobuntu bulamu mu byebyenfuga;
- (b) okusaniagho n'okuyamba okusaniagho obugubbuze, okudheguula obuyinza ni yafeesi ya gavumenti;
- (c) okutumbula obwenkania, obuvumu nenfuga enkalamu mu mayafeesi ga gavumenti;
- (d) nga bagiira ku buwayiro obuli mwisemaghangho ono, kubona nga eighango erobukulembeze balita munkola;

- (e) okunoonerezakwighangaolyoonalyoona,webatuumiiza, empabula, kyebasazegho oba ekisembeibwa omukozi wa gavumenti oba owobuyinza yeena yeena akawayiro kano gwekagemaku, kyasazegho, kyakoze, kyaghaire oba okukola mu kutuukiriza obufuzibwe ku mirimogy; era
- (f) okuleetagho ekinhiginhigi mu bantu okumanha omugaso gwebyaisemaghango okutwaliza aghalala nga akakongoolo bakataire kumirimo gya yafeesi eyo, nga babitira mu byebyamakobo nemikutu egindi gyebatwala okuba egituukaana.

(2) Yafeesi y'obwa kaliisoliso bwa Gavumenti eyinza okunoonereza kunsonga edho dheboogereireku mu lugololiro (1)(a) mu kawayiro kano, nga yeene ekyegundhiregho oba nga waligho akoze okwemulugunhya yeeri okuva mu bantu ba buliidho, waire oba tinomuntu oyo mweene gwebakosiiza olwobutali bwenkania olwensonga eyo.

226. Obukumu bwa Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti.

Obukumu bwa yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti bwiidha kuzingiramu abakungu oba abakulembeze abakozi ba gavument n'abatali, nnga ni kwoyimbye amatendekero, ebitongole nebikunsu nga olukiiko lweighanga bwerunakirambulula mwichango.

227. Obwetengerevu obwa Yafeesi y'obwa Kaliisoliso wa Gavumenti.

Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti eidha kuba neetekufu mu kukola emirimo gyayo era teidha kubaaku kulagira oba muntu yeena yeena oba babyinza era lukiiko lwaighanga lwonka nolwidha okuba olugivunanibwaku.

228. Amasaga ga Yafeesi wa Kaliisoliso wa Gavumenti.

Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti esobola okugundhagho amasaga ku ma disitulikiti ni kumitendera egindi egyebyenfuga nga bw'eba ekiboine nga kituukaana olwokukola obukalamu emirimo gyayo obukalamu.

229. Obukombe bwa Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti.

(1) Yafeesi ya Kaliisoliso wa gavumenti eidha kuba nebyembalirira ebyaayo ebyetekufu olukiiko lweighanga byebagitetenkanikiza aye aba yafeesi ya kaliisoliso wa Gavumenti ba bitembeeta.

(2) Bwidha kuba buvananizibwa bwa gavumenti okuyamba mu kuwandiisa abakozi mu kitongole eky'obwa Kaliisoliso bwa gavumenti abamala era abali n'obwegere obumala nga bwekyetagisa okusobozesa yafeesi eyo okukola emirimo gyayo obukalamu era mubutuufu.

230. Obukumu obwendhaghulo obwa Yafeesi ya Kaliisoliso.

(1) Yafeesi ya Kaliisoliso eidha n'obukumu obwendhaghulo okunoonereza, okuletera okunoonereza, okuvunhya, okuletera okuvunhya, okuvunaana oba okuletera okuvunaana nga bigema ku misango egyekuusa ku bugubbuze, okudheguula obuyinza obwa yafeesi ya Gavumenti.

(2) Kaliisoliso wa gavumenti ayinza, mu kukola emirimogye oba olumalirira lwo oba okuzuula, okukola ebiragiro n'okuwa amagezi nga bwekyetagisa era ekituukaanira mumbeera.

(3) Nga bagiira ku buwayiro bweighango lyoona lyoona, yafeesi ya Kaliisoliso wa gavumenti eidha kuba n'obukumu okwingira n'okwaza ekizimbe oba kintu kya kitongole kyoona kyoona ekya gavumenti, omuntu oba ow'obuyinza, okwetesa, okwekebeedha era awetagisa okuwamba ekiwandiiko kyoona

kyoona oba ekintu kyoona kyoona ekigema ku nsonga dhebalikunoonerezaku, kyebazwire ku kintu; nga kiyinza, mu kizimbe ekyo, okunoonereza olwokukola emirimo gyaayo

(4) Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti eidha, ngerikuta munkola eighango ly'eby'obukulembeze, kuba n'obukumu bwoona bwoona enhingo eno bwegigha okwongereza ku bukumu obundindi eighango lyebiguga.

(5) Nga bagiira kwisemaghango, olukiiko lweighanga lwidha kubaga eighango lyoona lyoona eryetagisa okuyamba yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti okumaliriza emiromo gyayo obukalamu era munkola yeene era, akakongoolo kabe ku kubona nga okumaliriza emirimo gyayo tebaayo muntu oba wa buyinza agigootania.

231. Alipoota dha Kaliisoliso.

(1) Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti eidha kuwaayo eri olukiiko lweighanga alipoota kale omukuzi waire mulala kunkola yemirimo gyayo bwere, nga basemba nga bwebakibona nga kyetagisa nga mulimu ni bwiino ng'olukiiko lweighanga bwerunaaba lukyenze.

(2) Emiko egindi egy'alipoota yebalikwogereraku mu lugololiro (1) mu kawayro kano yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti aidha kugiwereza eri omukulembeze weighanga; era wekiba ng'ensonga yoono yoono yebasinhyeku mu alipoota egema ku byenfuga y'obukulembeze bweliketezo kya kuno, akakepya ako baidha kukanhomolamu mu apiloota eyo bakasindikire ekiketezo ekyo ekivunanizibwa.

(3) Omukubiriza w'olukiiko lweighanga aidha kwandhulira olukiiko lweighanga alipoota yebabaghaira mu lugololiro (1) mu kawayiro kano mu naku asatu olumalirira lwokugibagha, singa olukiiko lweighanga luba lulikutyama, oba singa olukiiko

lweighanga tirulikutyama, mu naku asatu nga bainhaimo olutyama olwiiraku.

(4) Omukulembeze weighanga oba owobuyinza mukieketzo ekyo gweboogereireku mu kagololiro (2) kale aidha kukikola mukuzi mulala omwaka okubona nga bakola alipoota yebaidha okwandhulira olukiiko lweighanga kw'ebyo omukulembeze weighanga byakoze oba owobuyinza owaagho ku bya dhi alipoota dhebawereiza ewomukulembeze weighanga oba owobuyinza owagho okuva mu yafeesi ya Kaliisoliiso wa gavumenti, okukobera olukiiko lweighanga kubirigho.

(5) Olukiiko lweighanga lwidha kukubagania ebidhuubo mu bwangu ku dh'alipoota dhebaawereireyo mu kagololiro (1).

232. Obuyinza bwa Paliyamenti kubigema ku ekitongole kya kalisoliso.

(1) Olukiiko lweighanga lwidha, nga lugiira ku buwayiro obuli mwisemaghango ono, kubaga amaghango okwongera amaani mu buwayiro obuli munhingo eno.

(2) Amaghango gebabaze olwokumaliriza ebiri munhingo eno gayinza, okuba nga bagataire inho ku, kyakuwa kaghaganhya ka—

- (a) kutembeteragho nkola ya kukola kwemulugunhya na kusaba eri yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti n'okubona nga etuukiriza emirimo gyayo;
- (b) okubatwika obukumu obwo n'okubagha emirimo egyo kyetagisa okubateeragho ekinabayamba okukola emirimo obukalamu;
- (c) okutuukirira empereza ya Yafeesi ya Kaliisolio eri abantu ba buliidho n'okuseesa emirimo gya yafeesi eri abantu era, awetagisa, okuyamba yafeesi betumye okukola ku mirimo egyo eri abobuyinza oba eri abantu ku madisitulikiti oba dhi gavumenti edhebitundu edhowansi; ni

- (d) okuba neikomo ku Yafeesi ya Kaliisoliso mu kukolanganan'ebitongole ebindi byebandhiregho mwithango lino oba eighango erindi.
- (e) okugundhagho embuga ya kooti eyendhaghulo mu kitongole ekiramuzi olwokulwanisa obugubbuze n'okulambulula abagwaine okubaamu n'obukumu bwaayo nenkola y'embuga nendhulira ya Kooti eno.

Enkenga ey'Eikumi Neina

Empisa edhifuga eby'obukulembeze.

233. Empisa edhifuga eby'obukulembeze

(1) Olukiiko lweighanga lwidha nga lubitira mwithango, kubagagho Eighango eryenfuga edhifuga enebisa ey'obukulembeze eyabantu abali mu mayafeesi ng'olukiiko lweighanga bwerunakirambulula.

(2) Eighango ly'ebyempisa edhifuga obukulembeze liidha—

- (a) kwetagisa abakungu abalobole-baayo okulangirira ebyenfuna byaibwe, ebintu byaibwe n'amabandha gebali nago mu biseera ebigere engeri yebaabifuna oba bwebaagagwaku, nga bwekinaaba kiri;
- (b) okuwera enebisa—
 - (i) okugootania obwesigwa, obutabaamu nakyekubira n'obulambulukufu obwabakungu abalobole baayo;
 - (ii) eyinza okuzaala obugubbuzze mu byensonga dhabantu; oba
 - (iii) ebyakabi eri abantu oba embeera dhaibwe oba obukulembeze obukalamu;
- (c) kulambulula ebibonerezo byabgha oyo alityoboire, awazira kubaamu nandowooza munda eri kusaba ku byabibonerezo bya kumenha maghango nga bwebabirabulwire kwoyo agiziiza;
- (d) kulambulula obukumu, enkola nebyokukola okubona nga eighango eryo balita munkola; ni
- (e) okubagagho emigira egindi nga bwekinetagisa okubona nga batumbula n'okunhweza obwesigwa, obulambulukufu, obutabamu nakyekubira n'obuterevu munsoga dhabantu n'okuukuma empiiya dhabantu nebintu ebindi ebyabantu.

234. Eighango Okulita mu Nkola.

Eighango ery'ebyempisa dh'obukulembeze Yafeesi ya Kaliisoliso wa Gavumenti neidha okulita munkola oba abobuyinza abandindi ng'olukiiko lweighanga bwerunakirambulula.

235. Okusazamu olw'okudhebengula eighango.

Olukiiko lweighanga luyinza, nga lubitira mwithango, okusalagho luti omuntu gwebabinze oba gwebatoire mu yafeesi olwokudhebengula eighango eryebyempisa edhobukulembeze baidha kumusazamu obutairayo kuba mu yafeesi ya gavumenti oba kumuwandiisa oba ya bya kalulu oba ku byombi oba okumala entangama yebanalambulula.

235A. Akakiiko akawulirisa empisa edhifuga eby'obukulembeze.

Waidha kubaagho akakiiko akanoonereza ku by'empisa edhifuga obukulembeze abanakabaaku, obukumu bwaako n'emirimo olukiiko lweighanga lwebidha okulambululira mwithango.

236. Okutafuta.

Mu nhingo eno, okutoolaku nga baliku kyebakyusiza, "omukungu omulobole waayo" kitegeeza ali mu yafeesi eyo eighango lino eryebyempisa edhobukulembeze gweryogereraku.

Enkenga ey'Eikumi n'Eitaanu

Eitaka nh'Obutonde bwensi.

Eitaka.

237. Obwanainhini kwitaka.

(1) Eitaka mu Uganda lya bataka ba Uganda era n'abaliriku obukumu nga bagiira kunkola eyobwanainhini nga bwekiri mwisemaghango ono.

(2) Nga wazira kwemotya na lugololiro (1) mu kawayiro kano—

(a) gavumenti oba aba gavumenti eyekitundu basobola, nga bagiira ku kawayiro aka 26 akaisemaghango ono, okutwala eitaka olwobulungi bwabantu; era embeera mwebalikubitira okulifuna lukiiko lwaighanga nolwiidha okudhirambulula;

(b) gavumenti oba aba gavumenti yekitundu nga olukiiko lweighanga bwerunaaba lusaliregho mwithango baidha kukuuma kulwabantu era balabirire enhandha edhebyobutonde, emiiga, ebibira, amakuumiro g'ebisolo amagerwagerwa, amakuumiro gebisolo yebyetaayiza mu kitangadhire neitaka lyoona lyoona lyebagwaine okusigazagho olwebyobutonde nebyobulambuzi olwobulungi bwabataka;

(c) abagwira basobola okufuna obukumu kwitaka munkola eyokufuna endagano kwitaka baalibapangisa nga bagiira ku maghango olukiiko lweighanga gebalambulwire, era amaghango ago gebalambulwire gaidha kulambulula atali mutaka wano Uganda olwenkenga eno.

(3) Eitaka wano mu Uganda abantu baidha kuba n'obukumu kulyo nga babitira mu bwanainhini buno—

(a) ebyobuwangwa;

(b) eryokusikiragana;

- (c) mailo; ni
- (d) kyapa

- (4) Mu kwinhama okukozesa isemaghango ono—
 - (a) abataka ba wano e Uganda boona boona abali neitaka yobwanainhini munkola yebyobuwangwa basobola okufuna ebigandiiko ebya “Satifiketi ebyobwanainhini munkola olukiiko lweighanga yebanalambulula; era
 - (b) obwanainhini bweitaka munkola eyebyobuwangwa basobola okugikyusa okugifuula eryokusikiragana nga kino bakikola mu kuliwandiisa.

(5) Ekyapa kyeitaka kyebaagha omutaka omuna Uganda okuva kwitaka lyabantu basobola okulifuula eryokusikiragana nga bagiira kwighango olukiiko lweighanga lyebaidha okubaga.

(6) Olw’olugololiro (5) mu kawayiro kano, “eitaka lyabantu” lizingiramu eitaka eririku ebyapa eri abobuyinza bwebibuga.

(7) Olukiiko lweighanga lwidha kubaga amaghango okuyamba ab’obuyinza mu bibuga okweyambisa okuta munkola entegeka n’okubikulankulania.

(8) Isemaghango ono okwinhama okukola kunaaba kutuusa ng’olukiiko lweighanga lubazegho eighango erituukaana nga bagiira ku lugololiro (9) mu kawayiro kano, omutyanye kwitaka mu maghango oba omutaka omutuufu owokwitaka erya Mailo, eryokusikiragana oba eryekyapa baidha kuba balyegazanizaku okulibaku mu bwidhuvu.

(9) Mu myaka ebiri olumalirira lwolutyama olusooka olw’abolukiiko beighanga bebalondeire kwisemaghango ono, olukiiko lweighanga lwidha kubaga eighango—

- (a) eryokuta eikomo wagati beene itaka mu maghango n’abo abaliriku mu butuufu lyebalikwogereraku mu

- lugololiro (8) mu kawayiro kano n'abo bebawandiisa ku bwanainhini bweitaka lino;
- (b) okutaagho eky'okufuna ekinhiginhigi ky'okwewandiisa kwitaka eri aliriku.

Akakiiko ka Uganda ak'Eitaka.

238. Akakiiko ka Uganda ak'Eitaka.

(1) Waidha kubaagho akakiiko k'ebyeitaka kebaidha okweeta akakiiko k'ebyeitaka aka Uganda.

(2) Akakiiko kaidha kubaaku Isentebe n'abandi abataika wansi wa bana omukulembeze weighanga balonda olukiiko lweighanga lusemba.

(3) Omuntu alikukola ng'omukiise weighanga oba ali kukakiiko ka gavumenti dhebitundu aidha kulekulira yafeesi eyo bwebamulonda okuba ku kakiiko kano.

(4) Ababa ku kakiiko kano bamalaku ekisandha kya myaka etaanu aye basobola okubongera ekisandha.

(5) Ali ku kakiiko kano basobola okumutoola mu yafeesi nga kino Mukulembeze waighanga n'akikola singa—

- (a) aba talikusobola kukola mirimo nga kiva kukunafuwa kwomubiri oba obwongo;
- (b) okwebisa obubi; oba
- (c) obuligo.

(6) Empeera n'ensako y'abo abali ku kakiiko kano baidha kugitoola nga kundyanga Eyawalala Enkului.

239. Emilimo egy'akakiiko ak'Eitaka.

Akakiiko ka Uganda akebyeitaka kaidha kukuuma era kalabirire eitaka lyoona lyoona mu Uganda lyebabagemiisa oba gavumenti

ya Uganda ngegiira ku buwayiro obuli mwisemaghangho ono era baidha kuba nemirimo egindi nga olukiiko lweighanga bwerunakirambulula.

Enkiiko dha Disiturikiti edh'Eitaka.

240. Enkiiko dha Disiturikiti edh'Eitaka.

(1) Waidha kubaagho akakiiko kebyeitaka aka disitulikiti mu buli disitulikiti.

(2) Olukiiko lweighanga lwiidha kulambulula abanakabaaku, enkola n'embeera abakakiiko kebyeitaka aka disitulikiti dhebanakoleramu.

241. Emirimo gyebyobukiiko bwebyeitaka obwa disitulikiti.

(1) Emilimo gyobukiiko bwebyeitaka obwa disitulikiti ni gino—

- (a) kukuuma na kugaba itaka mu disitulikiti eriziraku muntu oba wa buyinza;
- (b) kuyamba mu byakuwandiisa na kusengula kinhiginhigi mwitaka; ni
- (c) okukola kunsonga edhindindi edhigema ku byeitaka mu disitulikiti nga bagiira ku maghangho olukiiko lweighanga lwegabaze.

(2) Mu kukola emirimo gyako, akakiiko kebyeitaka aka disitulikiti kaidha kuba keetekufu ku ka Uganda akebyeitaka era tikaidha kugiira kundagiriro oba kukugirwa muntu oba wa buyinza aye kaidha kuta munkola enkola dheighanga n'edha disitulikiti ku byebyeitaka.

*Eby'aghalala.***242. Enkozesa y'Eitaka.**

Gavumenti esobola, ngebitira mu maghangho olukiiko lweighanga lwegabaze nenkola dhebakusyakyusa, okuta eikomo ku byenkozesa yebyeitaka.

243. Obukiiko obugondhoola ensonga edh'eitaka.

(1) Olukiiko lweighanga nga lubitira mwithango lwidha kutaagho ekyokusinziraku okubagagho obukiiko obwokunonenkereza ku byebyeitaka.

(2) Obukumu bwakakiiko kebyokunonenkereza ku byebyeitaka bwidha kubaamu—

- (a) okugondhoola emboodhana dhebyeitaka edhigema ku byokwiriza omuntu obukumu, okufuna ebyapa kwitaka, okwiriza, okukyuusa oba omuntu okulifuna, abakakiiko ka Uganda akebyeitaka oba abobuyinza abandindi abali n'obuvunanizibwa kwitaka; ni
- (b) okugondhoola embodhana edhigema ku mutemwa gwokuliyira mu kusasulira eitaka erifuniike.

(3) Isentebe wakakiiko kano ak'ebyokunonenkereza kubyetaka kebagundhiregho mu kawayiro kano baidha kumulonda nga abakakiiko akawandiisa abalamuzi babagalagiire nga bagiira kwithango lyoona lyoona lyebakoze olwensonga edhiri mu lugololiro (1) mu kawayiro kano.

(4) Ali kukakiiko kebyokunonenkereza kubyetaka aidha kuba mu yafeesi ngakolera kumbeera dhebaidha okusaliragho mwithango olukiiko lweighanga lwedhidha okukolera mu kawayiro kano.

(5) Eighango lyebabagiire mu kawayiro kano lisobola okulambulula enkola n'amigira ag'okugiiramu aga bobukiiko

bw'okunonenkereza ku eby'Eitaka era liidha na kuwa eidembe weriidhira okudhulira kwekyo embuga ya kooti eyabakakiiko kano kyebaba basazegho mumbuga dhebyamaghango.

244. Obukombe bwomwitaka namafuta

(1) Nga bagiira ku kawayiro aka (26) akaakawayiro aka Isemaghango ono obukombe obuli munda, nentembeeta y'abwo, obukombe bwomwitaka namafuta agali munda, kungulu ni wansi, weitaka lyoona lyoona oba amaadhi mu Uganda biri mu bukumu bwa gavumenti ku lwabantu ba Uganda.

(2) Nga bagiira ku kawayiro kano, olukiiko lweighanga lwidha kubaga amaghango agaidha okuta eikomo—

- (a) ku byokuyiikuula obukombe bwomwitaka n'amafuta;
- (b) engabana y'enkaana yebafuna okuva ku kuyiikuula obukombe bwomwitaka n'amafuta;
- (c) embeera edhokusasuliramu endiyirwa yebintu byebo-nieyonie olwokuyiikuula obukombe bwomwitaka; ni
- (d) embeera egema ku kwiizagho eitaka lyebawomoireg-homoire nga bayikuulagho obukombe bwomwitaka n'amafuta.

(3) Obukombe n'obukombe obwomwitaka obulimu ebitakataka n'amafuta bagwaine okubuyiikuula nga beetegeriza ebigendererwa ebyabanainhini itaka, aba gavumenti dhebitundu n'aba gavumenti.

(4) Mu kawayiro kano—

“obukombe bwomwitaka” kiri ekintu kyoona kyoona, ekitali mafuta oba nga kiri mwituluba lya kibbengese, kiyuyika ng'amadhi oba kiri oti bwa muuka nga kyaidha kyeene munda oba kungulu kwensi,ekyaava oba ekyekyuusa olwembeera dhensi okukyuukakyuuka,

“amafuta” kitegeeza—

- (a) amafuta goona goona agaligho nga gaidha geene, oba nga gali mu bufuumuusi, gali mwituluba lya maadhi oba ga kibbengese;
- (b) ekintu kyoona kyoona ekitabikanie ekyamafuta, oba kiri mu lufu, oti maadhi oba kibbengese; oba
- (c) ekintu ekyamafuta kyoona kyoona ekitabikanie nga kiri kirala oba bingi nga (kiri mu lufu, oti maadhi oba kibbengese) n'ebintu ebindindi; nga bitwalizamu namafuta goona goona nga bwebakirambulwire mu kasonseke (a), (b) oba akasonseke kano kyebaiziza mu kidiba yekyava kibbum,ba yeyakibumbira, aye ekitatwalizamu kya bukombe bwa “Koolo” “Shelo” oba ekintu kyoona kyoona kyebayinza okutoola mu mafuta ga bisiriiza Koolo oba “Shelo”

(5) Olwakawayiro kano “obukombe bwomwitaka” tibizingiramu itosi, itaka lya lubaale lyebafuka kunguudo, mukyanga oba eibale lyoona lyoona ku gebanaze bakozesa okuzimba ebizimbe oba emirimo oti n'egyo.

(6) Olukiiko lweighanga lusobola okuta eikomo ku kyokuyikula ekintu kyoona kyoona okuva ku nhinhonhola yebyobukombe mu kwayiro kano bwebaba balikyikuula lwa byakufunamu mpiiya

Obutonde bwensi.

245. Okukuuma n'okubeesagho obutonde bwensi.

Olukiiko lweighanga, nga lubitira mwithango, lwidha kutaagho enkola dhebagendereiremu—

- (a) okukuuma n'okubeesagho embeera dgebyobutonde bwensi obutadhidholonga, okufukamu ebirezi nokudhoonona;
- (b) okutembeeta embeera dgebyobutonde bwensi edhibeesagho enkulankulana; ni
- (c) okutumbula entegeera yebyobutonde bwensi.

Enkenga y'Eikumi n'Omukaaga

Ekitongole ekya abakulembeze ab'enono oba Obughangwa.

246. Ekitongole ekya abakulembeze ab'enono oba Obughangwa.

(1) Nga bagiira ku buwayiro obuli mwisemaghango ono, obukulembeze bwobwenono oba obwebyobuwangwa busobola okubaagho mu kiketezo kyoona kyoona ekya Uganda nga bagiira ku byebyobuwangwa, obulombolombo n'enono oba abantu byebenda nendhuuba y'abantu bebugemaku.

(2) Mu bantu, yekiba ng'ensonga y'obukulembeze bwensikirano oba obwebyobuwangwa babaire bakaali kugiikaaniaku, ensonga eyo abantu abo beene baidha kuginogera obulezi nga bakozesa enkola olukiiko lweighanga yerwidha okulambulula.

(3) Obuwayiro buno bwidha kukola kubigema ku bakulembeze bobwenono oba abebyobuwangwa—

- (a) ekitongole eky'omukulembeze wobwenono oba owebyobughangwa kiidha kuba kikunsu kya bwansikirano bwaidho ni lule ekiri n'obusobozi obwokuvunaana abandi era n'okuvunananiwa n'okuba n'ebintu byabwo oba okwekumira ebintu byakyo n'ebintu by'abantu bekigemaku;
- (b) wazira mukasonseke (a) kyebaidha kwegemya kutangira mukulembeze wa bwansikirano oba wa byabuwangwa kuba na kintu oba bintu byafunie ku lulwe;
- (c) omukulembeze w'obwensikirano oba ow'ebuyobuwangwa aidha kwegazaniza mwebyo neidembe nga gavumenti oba aba gavumenti yekitundu oba omukulembeze bwekimutuukaniraku mu byobuwangwa, obulombo n'enono;
- (d) nga bagiira ku biri mu lugololiro (c) mu kawayiro kano, ezira muntu gwebaidha kukaka kuwa busuulu oba

kusondera kya kubeesagho mukulembeze wa bwanono oba wa byabuwangwa;

- (e) omuntu taidha, ngaali mukulembeze wa bwanono oba wa byabuwangwa, kwenhigira mu byabufuzi bwa bibiina;
- (f) omukulembeze wobwenono oba owebyobuwangwa taidha kwenhigira mu byabufuzi byoona byoona oba bya kufuga, kubaga maghangho oba kwenhigira mu kukulira Gavumenti ya wagati oba edh'ebitundu.

(4) Obusuulu oba ensako eri omukulembeze wobwenono oba owebyobuwangwa olwokuba ali mu yafeesi tibaidha kubitwala kubaamu nsoso kyebaghera mu kawayiro aka 21 akaisemaghangho ono; aye ebyobuwangwa, enkola, eikozesa oba omuze ogugema ku mukulembeze wobwensikirano oba owebyobuwangwa ekikeba kwidembe lyobuntu eryomuntu isemaghangho ono lyamugha, baidha kukitwala okuba nga bakighera mu lugololiro luno.

(5) Okumalagho akakunkuna, omukulembeze ow'obwensikirano oba ow'ebuyobughangwa alikwiidha mwikonero nga isemaghangho akaali kwinhama baidha kumutwala okuba aligho munkola edhobuwayiro bwaisemaghangho ono.

(6) Olw'akawayiro kano, “omukulembeze ow'obwenono oba ow'ebuyobuwangwa” kitegeeza kyabazinga oba mukulembeze wa bwansikirano oba owobwensikirano eyefananirizaku oyo nga bwebamweeta, gwebaisamu akanhagansi olwebyobuzaale-bwe oba ebyobuzaaliranwa nga bagiira ku by'ebuyobuwangwa, enono, enkozesa oba obwikiriza bw'abantu omukulembeze oyo ow'ebyenono oba ebyobuwangwa baakulembera.

Enkenga y'Eikumi n'Omusanvu

Ebyaghalala nh'ensansania eyeyongeraku

247. Endabirira y'ebintu by'Obusika.

Olukiiko lweighanga lwiidha—

- (a) nga babitira mwithango babagegho enkola enambulukufu, eyobwenkania, era mu bwangu eyentembeeta nendabirira yebintu byabafu; era
- (b) nga bagiira kwithango lyebogereireku kagololiro aka (a) akaakasonseke kano, okubona nga empereza eyekitongole oba ekikunsu kyebagundhyegho olwomulimo ogwo badhisekeiza abantu era ng'abantu boona boona basobola okudhifuna abayinza okwetagisa empereza edho era ng'ebigendererwa eby'abo boona boona abalikudhiganhulwamu babafaaku bukalamu.

248. Akakiiko akaiza obuyaka amaghangho.

(1) Waidha kubaagho akakiiko akaiza obuyaka amaghangho aka Uganda abanaakabaaku n'emilimo lukiiko lw'Eighanga nga lubitira mwithango n'olwidha okubirambulula.

(2) Akakiiko kebyokulongoosa mu maghangho kebagundhiregho mu lugololiro (1) mu kawayiro kano kaidha kukola alipoota edhekiseera ekipime ku byebazwire era bagheyo alipoota edhomwaka eri olukiiko lweighanga.

249. Akakiiko kokwetegekera n'engema eyebigwa ekibwatukira.

(1) Waidha kubaagho akakiiko kokwetegekera nengema eyebigwa ekibwatukira aka Uganda okukola ku bigwa ekibwatukira ebyeidhira byeene n'ebyo ebiva ku bantu.

(2) Olukiiko lweighanga lwidha, olwakawayiro kano, kulambulula abanakabaaku, emirimo n'enkola eyokuta munkola emirimo gyakakiiko kano.

250. Aby'amaghango ebigya mumaiso nhi gavumenti oba ebikontagana nayo

(1) Omuntu wabeera nga ali n'okwemulugunhya ku gavumenti, okwemulugunhya okwo bankakukola nga eidembe okuwozesa kwebakoze ku gavumenti olwensonga eyo.

(2) Empozesa yemisango gyengaisi gavumenti gjevunaana oba gyebavunaana gavumenti, Muwolereza wa Gavumenti naidha okuvunaana oba gwebaidha okuvunaana; era ebighandiiko ebyetagisa okuwa gavumenti olw'ensonga eyo oba ebigema ku by'empulira y'emisango egyo baidha kubigha Muwolereza wa Gavumenti.

(3) Olukiiko lweighanga nga lubitira mwithango lukaasobola okubagagho enkola olwolugololiro luno (1) mu kawayiro kano.

(4) Mu kukola emitwe ku mpozesa yemisango egimenha amaghango baidha kugirambaku ekigambo "Uganda".

251. Obukozi oby'emirimo egy'obukiiko nh'ebitongole byobuyinza.

(1) Akakiiko koonakoona oba ekitongole kyebagundhiregho mwisemaghango ono kisobola, nga kubitira mu buwayiro bwaisemaghango ono, okuta eikomo kunkola yaako oba okuwa obukumu bwaako oba okulagira omukungu yeena yeena oba ekitongole kya Gavumenti olwokutuukiriza emirimo gyaako.

(2) Nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono, ekisalibwagho akakiiko koonakoona oba ekitongole kyebagundhiregho mwisemaghango kiidha kwetagisa abasinga

bungi ku bakakiiko ako okuba nga balikwisa kirala, era bayinza okukikola nga tibateteiza kyabutabagho wundi oba ekifo mu yafeesi ya wundi kubo.

(3) Mu kawayiro kano, “akakiiko oba ekitongole” kitwalizamu akakiiko n’abali kukakiiko ni akakiiko k’abakakiiko oba ekitongole.

252. Okulekulira.

(1) Okutoolaku nga koodhi bakitaire mwisemaghango ono, omuntu yeena yeena gwebawandisiza oba gwebalonza mu kalulu okuba mu yafeesi yona yona nga babitira mwisemaghango ono asobola okulekulira emirimo mu yafeesi ngabitira mu kuwandiika yaataaku nekinkumu ngawandikira omuntu oba owobuyinza eyamuwandisa oba eyamulonda.

(2) Okulekulira kwomuntu oyo okuva mu yafeesi nga bwekiri mwisemaghango ono kwiidha kubaagho nga kugiira kweebyo byebaikaaniaku nga bamuwandiisa oba, bweghaba waligho ebindi mu buwandiike, bwebaba bakikoze mu buwandiike ekiraga okulekulira nga bakufunie eri omuntu oba ab’ekitongole gwebakiwandikiire oyo avunanizibwa okukifuna.

(3) Olwa olugololiro (1) mu kawayiro kano, “yafeesi” kitwalizamu yafeesi ya—

- (a) omumyuuka w’Omukulembeze w’eighanga;
- (b) omukubiriza n’Omumyuuka w’Omukubiriza;
- (c) minisita;
- (d) omuwolereza wa gavumenti;
- (e) omukiise mu lukiiko lweighanga;
- (f) ali ku kakiiko koono koono, ekitongole, akakiiko koono koono kebagundhiregho mwisemaghango; ni
- (g) omukozi wa gavumenti.

(4) Nga bagiira ku buketeya bw’akawayiro kano Olukiiko lweighanga lukaasobola okubaga amaghango agatagho

embeera eyabantu okulekulira mu dhi yafeesi dhebagnundhiregho mwisemaghango kyebataghaire mu kawayiro kano.

253. Okukwiriza omulimo n'okulondera omuntu ku mulimo oguliku omuntu

(1) Awaba omuntu naalekulira yafeesi yebagnundhiregho mwisemaghango ono, omuntu oyo akaasobola, bwaaba mutendeke, okwiira baamuwandisa oba baamulonda okwiira mu yafeesi eyo ngagiira ku buwayiro obuli mwisemaghango ono.

(2) Awaba ng'obukumu Isemaghango ono n'abutaire ku muntu okuwandiisa omuntu mu yafeesi yoono yoono, ayinza okuwandiisa omuntu mu yafeesi eyo nga omuntu owundi akaali mu yafeesi eyo, omuntu oyo bwaaba ali mu kiwumulo ngalindirire kuva mu yafeesi eyo.

(3) Awaba abantu ababiri oba okuwulagho baba mu yafeesi endala eyo nga kiva kumpandiisa okusinzira ku lugololiro (2) mu kawayiro kano, kino, olw'emirimo gyebawaire ole ali mu yafeesi, omuntu gwebasembayo okuwandiisa gwebaidha okutwala okuba ali mu yafeesi yenka.

254. Empeera y'Obukaire /Pensoni.

(1) Omukozi wa gavumenti aidha, bwebamuwumuza ku mirimo, kufuna empeera yobukaire eyenkana eidala lyeyaliku, empeera-ye bweyali nentagama yeyawerekeza.

(2) Empeera yakasiimo yebagha omuntu yeena yeena tibaidha kugisasuza musolo era baidha kugiringangamu mu kiseera ekigere nga beetegereza embeera yenkyuukakyuuka edhiyinda okubaagho mu muga gwempiiya y'eighanga.

(3) Ensasula y'empeera yakasiimo eidha kuba ya mu kiseera kyeene era yebatatuumuzamu era nga buli muntu gwebawumwiza asobola okugifuna.

255. Akalulu k'okwebuza kubantu okutwaliza aghalala

(1) Olukiiko lw'eighanga lwidha kukikola nga lubitira mwithango lubagegho embeera dh'abatyamye okweghansa ku bakakiiko keby'okulondesa mwithanga okutegeka akalulu k'ekikungo, oba mwithanga ghoona ghoona oba mu kiketezo kyeighanga lya Uganda kunsonga eba erigho.

(2) Olukiiko lw'eighanga lwidha n'akubaga amaghango okutaagho obwinhamiro bwa kakiiko keby'okulondesa okutegeka akalulu kekikungo gavumenti bweeba eri ni kyeeyagaina okubaamu kalumanhweera.

(3) Webakuba akalulu kekikungo nga babitira mu kawayiro kano, ebinaava mu kalulu kano ak'ekikungo ab'ebitongole bya gavumenti boona boona mu Uganda baidha kubigondera.

(4) Akalulu kekikungo mu olugololiro (3) kagama, era tikaakose—

- (a) eidembe lyobuntu bwomuntu neidembe lyeboogereraku mu nkenga ey'okuna eyaisemaghango ono; ni
- (b) obukumu bw'embuga dha Kooti okweghunankania amakulu g'akalulu kekikungo.

256. Engeri ey'okufugamu ebirayiiri.

Ebirayiro byeboogereireku mu nteekateeka ey'Okuna mwisemaghango ono baidha kubikola munkola yebalambulwire mwithango.

257. Envuunula.

(1) Mwisemaghango ono, okutoolaku nga kyebogereraku bakikyusisa—

- (a) “Ekikolwa ky'olukiiko lweighanga” kitegeeza ighango lukiiko lwaighanga lyeribisiiza;

- (b) “olugololiro” kitegeeza lugololiro mwisemaghango ono;
- (c) “mwaana” kitegeza muntu ali wansi wemyaka eikumi n’omunaana egyobukulu;
- (d) “embuga ya kooti” kitegeza embuga ya kooti isemaghango gyeyagundhagho oba ab’obuyinza mwisemaghango yebaagundhagho;
- (e) “Embuga Edhulirirwamu” kitegeza embuga ya Kooti ya Uganda Edhulirirwamu;
- (f) “disitulikiti” kitegeza disitulikiti yeboogereireku mu kawayiro aka 5 akaisemaghango ono;
- (g) “lukiiko lwa disitulikiti” kitegeza olukiiko lwa disitulikiti lwebaagundhagho mu kawayiro aka 180 akaisemaghango ono;
- (h) “empereza y’eby’endhegeresa” kitegeza kikepya ku byabakozi ba gavumenti olukiiko lw’eighanga kyebaagundhiragho mwithango nga bagemagana nisemaghango okuba eby’empereza ye by’endhegeresa
- (i) “mwaka gwa byampiyya” kitegeza eitangama eryemyezi eikumi nebiri erighaku ku asatu omwezi gwomukaaga ogwa buli mwaka oba olunaku olundi nga olukiiko lw’eighanga bweruyinza okukirambululira mwithango
- (j) “emirimo” kizingiramu obukumu nemirimo;
- (k) “Olupapulo lw’amakobo” kitegeza Lupapulo lwa Makobo lwa Uganda era mulimu enhongereza yoono yoono mu makobo g’eighanga;
- (l) “Gavumenti ” kitegeza Uganda eyetwaala;
- (m) “eby’empereza y’ebyobulamu” kitegeza ebyeby’emirimo gya gavumenti okugemagana ku bye by’obulamu olukiiko lw’eighanga lwe byagundhiragho mwithango okugemagana nIsemaghango ono;
- (n) “Embuga Enkulu” kitegeza Embuga Enkulu eya Uganda;
- (o) “ensala” etwalizamu kyebasazegho, ekiragiyo oba ekiragiyo ky’embuga ya kooti;
- (p) “obukumu bw’embuga ya kooti” kitegeza bukumu bwakuta munkola kya bwenkania mu bantu ni wagati

- wabantu ni gavumenti nga babitira mu maghango ga Uganda;
- (q) “Eighango lya eneebisa y’abakulembeze” kitegeza ighango lya nebisa ya bakulembeze lyebagundhiragho mu nkenga ey’Eikumi n’eina eyaisemaghango ono;
 - (r) “olukiiko lwa gavumenti ey’ekitundu” kitegeza olukiiko lwebogeireireku mu kawayiro aka 180 akaisemaghango ono;
 - (s) “Minisita” kitegeza Minisita wa gavumenti era kizingikizamu Minisita Omuto n’Omumyuuka wa Minisita;
 - (t) “ekirayiro ekyobuwulize” kitegeza kirayiro kya bugonvu isemaghango kyalambulwire;
 - (u) “Olukiiko lw’eighanga” kitegeza olukiiko lw’eighanga lya Uganda;
 - (v) “Omukulembeze w’eighanga” kitegeza Omukulembeze w’eighanga lya Uganda;
 - (w) “yafeesi ya gavumenti” kitegeza yafeesi yebaidhi mu mirimo gy’abakozi ba gavumenti;
 - (x) “omukozi wa gavumenti” kitegeza omuntu ali mu bwidhuvu oba alikukola mu kifo mu yafeesi ya gavumenti;
 - (y) “kitongole kya bakozi ba gavumenti” kitegeza kukolera mu gavumenti yowagati oba gavumenti y’ekitundu;
 - (z) “ntyama” kitegeza dhekobaano kamaala edh’olukiiko lw’eighanga mwitangama ery’emyezi eikumi n’ebiri;
 - (aa) “olutyama” kitwalizamu eibanga olukiiko lweighanga werusigalira nga lulikutyama aghazira kuwumulamu nekiseera webairira mu bukiiko bwolukiiko lweighanga obwendhaghulo;
 - (bb) “Omukubiriza” kitegeza Omukubiriza w’olukiiko lw’eighanga ni “Omumyuuka w’Omukubiriza w’olukiiko lw’eighanga” baidha kubavuunula nga bwebagwana;
 - (cc) “embuga ya kooti ento” kitegeza embuga ya kooti eyowansi kumbuga ya kooti Enkulu;

- (dd) “Embuga ya Kooti Etairibwamu” kitegeza Embuga ya Kooti ya Uganda Etairibwamu; (ee) “Uganda” kitegeza Uganda eyetekwire eyetwaala yeene.
- (2) Mwisemaghango ono—
- (a) okutoolaku nga koodhi eituluba lyebalikwogereraku likghaire, okwogerera ku yafeesi mu kitongole kyabakozi ba gavumenti batwalizamu—
- (i) baba bogerera ku yafeesi ya Isabalamuzi, Omumyuuka waIsabalamuzi, Omulamuzi Omukulu,omulamuzi wa Kooti Enkulu ni yafeesi y’owundi kubali mu mbuga ya Kooti yona yona ey’ebyamaghango yebaagundhagho nga babitira mwisemaghango etali mbuga ya kidhaasi, okuba yafeesi nga empeera yaabo abagirimu bagitoola buterevu okuva oba buterevu okuva kumpiia olukiiko lw’eighanga lwedhigha; ni
- (ii) nga boogerera ku yafeesi yowundi kubali mu Poliisi ya Uganda, Owebyamakomera, ali mu byebyendhegeresa nebyebyobulamu;
- (b) okwogerera ku yafeesi mu kitongole ky’abakozi ba gavumenti tikitwalizamu kya yafeesi ya Mukulembeze waighanga, Omumyuuka w’Omukulembeze w’eighanga, Omukubiriza w’Olukiiko lw’eighanga oba Omumyuuka w’omukubiriza w’Olukiiko lw’eighanga, Minisita, Omuwolereza wa Gavumenti, Omukiise wu lukiiko lw’eighanga oba ali kukakiiko, kitongole oba kakiiko koono koono Isemaghango ono kagundhyegho.
- (3) Mwisemaghango ono koodhi nga waligho ekikyusemu, okwogerera kw’ali mu yafeesi nga balambulula ekiti kyaalimu baba balikwogerera ku muntu yeena yeena ali mu kiseera ekyo oba alikukola emirimo gya yafeesi eyo.
- (4) Olwaisemaghango ono, omuntu tibaidha kumutwala kuba mu yafeesi ya gavumenti bwa mu bigambo lwa kuba

omuntu oyo alikufuna empeera yobukaire oba ensako oti neeyo olw'empereza eyo mu gavumenti.

(5) Obukumu obwokutoola omukozi wa gavumenti mu yafeesi kitwalizamu obukumu obwokusaba oba okwikiriza nti omukozi wa gavumenti; okutoolaku nga wazira kintu mu kawayiro kano kawa obukumu omuntu oba owobuyinza obukumu omuntu bamuwumuze mu yafeesi ya gavumenti enkola yaayo eyokuwumula oba okumutoolamu yebaalambulula obukalamu mwisemaghangho ono.

(6) Akawayiro koono koono mwisemaghangho ono akaisa obukumu mu muntu yeena yeena oba owobuyinza okutoola omukozi wa gavumenti mu yafeesi tikaidha kubisa maiso mu bukumu bwa muntu wundi yeena yeena oba wa buyinza kutoolawo yafeesi oba ighango ligha bukumu bwa kuwumuza bakozi ba gavumenti lukako boona boona kutwaliza ghalala oba ekighayi kyabakozi ba gavumenti kasita aweza myaka gyebakoba mwighangho kuwuliraku.

(7) Awaba nga obukumu isemaghangho ono bwaagha omuntu yeena yeena oba owobuyinza okuwandiisa omuntu yeena yeena okukola nga, oba okukola emirimo gya yafeesi yoona yoona singa ali mu yafeesi eyo talikusobola kukola mirimo egyo, wazira kuwandisibwa ku mulimo kwankula eyo kwebaidha kwikiriza olwensonga nti ali muyafeesi yasoboire okukola emirimo egyo.

(8) Awaba ngaisemaghangho ono awaire obukumu okukola ekiragi mu buwandiike, oba okubisa ekidhuubo kyoona kyoona oba kuwa ndhuuba, obukumu baidha kubuvuunula okuba obukumu obuzingiramu, obwokwegazania munkola, okugonhola oba okutoolagho ekiragi, ensala, ekidhuubo oba endowooza.

(9) Mwisemaghangho ono, okwogerera kukugonhola mu kawayiro koono koono akaisemaghangho ono baidha kuba balambulula akawayiro kebalikwogereraku okugonholamu, okulongoola oba okukongeramu amaani, nga baligonhoiremu oba

bbe oba kugonhola kawayiro ako, kulyemereza oba kutoolawo kawayiro ako bakolegho bwa kawayiro kandi mu kifo ky'ako.

(10) Mwisemaghangho ono, okutoolaku nga koodhi waligho ekikyusemu—

- (a) ebibono ebyogera ku bantu ba buliidho batwalizamu nebitongole;
- (b) ebibono ebiri mu kiralalala kizingiramu nebyomuganda, ate ebibono ebyogerera mu muganda bizingiramu ekiralalala;
- (c) ebibono ebiragira oba ebighaga omukozi wa gavumenti okukola ekintu kyoona kyoona oba ekikolwa, oba tineekyo okukola ku mukozi wa gavumenti oyo mweene olwekifo kyaalimukitwalizamu abanamuliyira mu yafeesi n'abamyuuka boona boona n'abamwirira n'abandi abamwiraku.

258. Okusemba amaghangho agandindi agagema kunkola y'olukiiko lw'eighanga.⁴

Nga bagiira ku kawayiro aka 92 akaisemaghangho ono—

- (a) wazira ighango, kyebaikaniizaku oba kisalibwagho oba kyebatuseku oba kyebatwala kuba lukiiko lwaighanga nga lukibisiza oba lukitwaire ku saagha yoona olumalirira lwaisemaghangho ono okwinhama okukozesa enkola y'okulonda nga balondesa minwa okw'amaloboozi aga "Yiii" eri abo abakisemba ate "bbe" eri abo abatakisemba, kyebaidha okutwala obutabamu makulu olw'ensonga nti bakozeisa nkola eyo
- (b) wazira ighango lyebabisiza oba lyebatwala okuba nga olukiiko lw'eighanga lulibisiza ku saawa yoona yoona olumalirira lwaisemaghangho ono okwinhama okukola era baidha kulitwala kuba lya kikwangala olw'ensonga

⁴ Eighango 13 erya 2000 eryagundhagho akawayiro 257A (buti 258) embuga ya Kooti Etairibwamu yalirangirira okuba omuzira mu kudhulira kwa Ssemogerere ni baine nga badhulira ku musango Namba 1 ogwa 2002 gwebaali bavunaana Omuwawabi wa Gavumenti

nti eibago lyebanaaba balitoiremu tibaidha kuba balikubaganizaku ebidhuubo era baalisemba eri lukiiko lwaighanga okuva eri akakiiko k'olukiiko lw'eighanga akavunanizibwa.

Enkenga y'Eikumi n'Omunaana

Okulongoosa kwa Isemaghango.

259. Okulongoosa kwa Isemaghango.

(1) Nga bagiira ku buwayiro bwa Isemaghango ono, olukiiko lw'eighanga lusobola okulongoosa nga bongeraku, kukuyuusa oba kutoolawo, akawayiro koono koono aka Isemaghango ono nga bagiira kunkola yebalambiike obukalamu munkenga eno.

(2) Isemaghango ono tibaidha kumulongoosamu okutoolaku nga babitira mwithango olukiiko lw'eighanga lweribisiiza—

- (a) ekigendererwa ekirala be dendedenge kulongoosa mwisemaghango ono; ni
- (b) eighango balibisiiza nga bagiira ku nhingo eno.

260. Okulongoosa okwetagisa akalulu k'ekikungo.

(1) Eibago lyebaleese mu lukiiko lw'eighanga nga balikwenda kugonhola mu bundi ku bunhomero bwebogereku mu lugololiro (2) olw'akawayiro kano tibaidha kubutwala nga babubisiza okutoolaku nga koodhi—

- (a) bakawagiire omukuzi ogw'okubiri n'ogwokusatu mu kukasomera olukiiko lw'eighanga ebitundu bya b'olukiiko lw'eighanga ebitaika wansi wa bibiri ku bisatu ebyabakiise mu lukiiko lw'eighanga; era
- (b) ng'abantu bakyogereireku era baakisemba mu kalulu kekikungo.

(2) Obunhomero bwebalikwogereraku mu lugololiro (1) mu kawayiro kano ni buno—

- (a) akawayiro kano keene;
- (b) enkenga Esooka—akawayiro 1 ni 2;
- (c) enkenga Ey'okuna—akawayiro 44;
- (d) enkenga Ey'okutaanu—akawayiro 69, 74 ni 75;
- (e) enkenga Ey'omukaaga—akawayiro 79(2);

- (f) enkenga Ey'omusanvu—akawayiro 105(1);
- (g) enkenga Ey'omunaana—akawayiro 128(1); ni
- (h) enkenga Eyeikumi n'Omukaaga.

261. Enongoosa eyetagisa obukiiko bwa disitulikiti okusemba.

(1) Eibago lyebaleese mu lukiiko lweighanga nga benda kugonhola mu bundi ku bunhomero buli mu lugololiro.

(2) Olwakawayiro kano tibaidha kulitwala kuba nga balibisiza okutoolaku nga koodhi—

- (a) bakawagiire omukuzi ogwokubiri n'ogwokusatu mu kukasomera olukiiko lweighanga ebitundu bya b'olukiiko lweighanga ebitaika wansi wa bibiri ku bisatu abyabakiise mu lukiiko lw' Eighanga; era
- (b) kakasiibwa kale ebitundu bibiri ku bisatu ebyab'olukiiko lwa disitulikiti mu bitundu ebibiri ku bisatu ebya disitulikiti dha Uganda dhoona dhoona.

(2) Obunhomero bwebalikwogereraku mu lugololiro (1) olwakawayiro kano ni—

- (a) akawayiro kano keen;
- (b) enkenga Ey'okubiri—akawayiro 5(2);
- (c) enkenga Ey'omwenda—akawayiro 152;
- (d) enkenga ey'eikumi n'endala—obuwayiro 176(1), 178, 189 ni 197.

262. Enongoosereza nhi Paliyamenti.

Eibago ly'okulongoosa mu kawayiro k'Eighango ly'olukiiko lw'Eighanga, eritali kwago geboogereireku mu buwayiro obwa 260 ni 261 obwaisemaghango ono, tibaidha kugatwala kuba gebabisiiza okutoolaku nga koodhi baliwagiire ku mukuzi gwokubiri n'ogwokusatu mu kugasomera olukiiko lw'eighanga lifuna obuwigizibwa bitundu bibiri ku bisatu eby'abakiise mu lukiiko lw'eighanga.

263. Ekiwandiiko ky'obukakafu bw'okwikirizagania.

(1) Obululu bwe by'obuwagizi mu kusoma eibago obwomukuzi ogwokubiri n'ogwokusatu byebogereireku mu buwayiro aka 260 ni 261 obwaisemaghangho ono baidha kubutaanhya enaku ikumi naina edhentyama y'olukiiko lw'eighanga.

(2) Eibago ery'okugonholera mwisemaghangho ono lyebabisiza nga bagiira ku nkenga eno Omukulembeze w'eighanga aidha kuliguunhaku ekinkumu singa—

- (a) baliwerekezaku ekiwandiiko kyomukubiriza w'olukiiko lweighanga okukoba nga obuwayiro obuli munhingo eno babugirireku mu kulirongoosa; era
- (b) wekiba kugonhola mu kanhomero akawayiro aka 260 oba 261 obwaisemaghangho ono kwebukola, bawerekeza ekiwandiiko ekikakasa okuva mu bakakiiko kebyokulondesa okulaga nti okugonholamu okwo bakusembeire mu kalulu ka kikungo oba, nga bwekiyinza okuba, abolukiiko lwa disitulikiti baakisemba nga bagiira munhingo eno.

(3) Awaba ngolugololiro lwa (2) olwakawayiro kano balulagiriireku mwibago mu kawayiro aka 260 oba 261 obwaisemaghangho ono bwagemaku, omukulembeze taidha kudheema kuguunha kinkumu kwibago.

(4) Awaba mwibago nga olugololiro (3) mu kawayiro kano lugema ku mukulembeze weighanga—

- (a) adheema okuguunha ekinkumu kwibago; oba
- (b) alemererwa okuguunha ekinkumu kwibago mu naku asatu olumalirira lwokulighaayo,

omukulembeze w'eighanga baidha kumutwaala nga yaguunhye ekinkumu kwibago, era omukubiriza w'olukiiko lw'eighanga aidha kufunaku omuko kwibago eryo alyandhulire olukiiko lweighanga era eibago liidha kufuuka ighango aghazira Pulezidenti kuliguunhaku kinkumu.

Enkenga y'Eikumi n'Omwenda.

Entanda dh'ekiseera.

- 264. Gavumenti edh'ekiseera. (*Yadibizibwa*)**
- 265. Emilimo egy'okwekeeneenia agya gavumenti edh'ekiseera (*Gyadibizibwa*)**
- 266. Kooti edh'abalamuzi edhiliwo. (*Dhadibizibwa*)**
- 267. Yafeesi edh'abalamuzi ediliwo. (*Dhadibizibwa*)**
- 268. Obwa memba bwa kooti edhulirwamu obw'ekiseera. (*Bwadibizibwa*)**
- 269. Yefeesi edhiliwo.**

(1) Nga bagiira ku bugololiro obuli mu kawayiro kano, buli muntu eyali mu yafeesi me isemaghango ainhame okukola oba yali alimu nga wakiseera mu yafeesi yebaali bagundhiregho oba nga bagiira kwisemaghango eyaligho mu biseera ebyo, kasita ebe egemagana n'obuwayiro obuli mwisemaghango ono baidha kumutwala okuba nga baamuwandiisa mu kiseera kyokwidha munkola kwaisemaghango ono, okuba ngakola oba ngaali mu yafeesi eyenkana neeyo mwisemaghango ono.

(2) Obugololiro bwa kawayiro kano tibwiidha kubisa maiso mu bukumu bwoona bwoona butwikibwa oba mwisemaghango ono oba mwithango lyoona lyoona ku muntu yeena yeena oba wa buyinza kubona bwebasaniagho yafeesi, oba okutoola mu yafeesi omuntu yaalimu oba alikukola mu yafeesi yoona yoona era n'okudyekadyeka abantu abali mu yafeesi balekulire.

(3) Mu kusalagho, olw'eighango lyoona lyoona erigema ku bintu byagwaine okufuna mu kuwumula ku mirimo oba tineekyo, eitangama omuntu lyanawerekazaku mu gavumenti eri

oyo akasonseke (1) mukawayiro kano gwekagemaku, okukola ng'omukozi wa gavumenti mu gavumenti erigho ngaisemaghango ono akaali kwinhama kukola baidha kumutwala okuba nga aidha kweyongera ngakola ng'omukozi wa gavumenti erikwinhama okukola ng'egherekeza mwisemaghango ono.

(4) Okutoolaku nga bali nighebakiinhonholeire mwisemaghango ono, enkola n'obukwakulizo bw'okukoleramu eri omuntu akawayiro kano gwekoogereraku tibaidha kumudholonga kughula bandi bekagemaku abaaligho ngaisemaghango ono akaali kwinhama kukola.

(5) Okweghala okubaamu akamemenuka, bakirangirire nti yafeesi yoona yoona yebaagundhagho ngaisemaghango ono akaali kwinhama nga tegemagana na buwayiro buli mwisemaghango ono, isemaghango ono bwainhama okukola, edho badhitoiregho.

270. Okulungamia kw'ebibiina byobufuzi (*Kwadibizibwa*)

271. Ebibiina ebyobufuzi ebiliwo. (*Bwadibizibwa*)

272. Okulonda okusooka (*Kwadibizibwa*)

273. Okulondebwa mu dhi yafeesi edindi (*Kwadibizibwa*)

274. Eighango Eliriwo.

(1) Nga bagiira ku bunhomero bwakawayiro kano, enkola yeighango eririgho olumalirira lwaisemaghango ono okwinama okukola teidha kukosebwa lwaisedmaghango ono kwinhama kukola aye eighango eririgho baidha kulinhonhola nga abalitaamu engonhola, obukokero, okulituukania n'aghandi okunhomolamu nga bwekinaaba kyetagisa okulifuula erigemagana n'isemaghango ono.

(2) Olw'akawayiro kano, enhinhonhola eya "eighango eririgho" kitegeza eighango lya Uganda eighandiike n'eritali

ighandiike oba ekikepya kyaalyo nga bweryaali ngaisemaghangho ono akaali kwinhama kukola, okuli neighango olukiiko lweighanga lweribisiiza oba ekiragiyo ky'olukiiko lweighanga kyebabisiiza oba kyebakoze ng'olunaku olwo lukaali kutuuka oba ng'olunaku olwo lubise.

275. Okulongosa mu amaghangho agaliwo nhi Pulezidenti asooka. (*kwadibizibwa*)

276. Okubisa amaghangho agabaire gakaali kwinhama.

Awaba nga isemaghangao ono wainhamire okukola wabairegho eighango lyoona lyoona lyebabaire bakaali kubisa ku lunaku olwiririra me isemaghangho ono ainhame okukola, eighango eryo basobola okulita munkola ku lunaku olwiririra ngentegeka bwedhinaaba.

277. Entanda edhigema ku obuyinza bw'ebibuga. (*dhabibizibwa*)

278. Abukiiko obukulembere n'obubuliriza obuliwo. (*bwadibizibwa*)

279. Obilayiyo ebidhuubibwa okuba nga byakolebwa. (*byadibizibwa*)

280. Ensonga edhisigaire.

(1) Awaba ng'ensonga oba ekintu bakiinhaimeku ngaisemaghangho ono akaali kwinhama kukola nga muntu oba wa buyinza ali n'obukumu mwithango eririgho, ensonga eyo oba ekintu ekyo basobola okugya nakyo mu maiso era bakimalirize ng'oyo omuntu oba ow'obuyinza ali n'obukumu okukikola n'akikola mukwidha kwaisemaghangho ono munkola oba ngaisemaghangho amaze okwidha munkola era, okutoolaku Omukulembeze w'eighanga nga naalagiire, tikidha kuba kyetagisa muntu oyo oba wa buyinza oyo kwinhama nsonga eyo oba kintu ekyo buyakirira.

(2) Akawayirro kano kaidha kuba nensa nga bagiira ku buwayiro bwaisemaghango ono ni mwithango lyoona lyoona olukiiko lweighanga lweribisiza.

281. Emisango egiri mu mbuga dha Kooti.

Emisango egiri mu mbuga dha kooti ngaisemaghango akaali kwinhama, omuli egy'engaisi nga bavunaana gavumenti, basobola okugya nagyo mu maiso era baagimaliriza.

282. Ekisonigho Eky'endhaghulo ku by'Emisango egiri mu maiso gaisemaghango.

Ekisonigho ekyendhaghulo ekyomukulembeze weighanga mu kawayiro aka 121 akaisemaghango ono basobola okukata munkola kumisango egimenha amaghango gyoona gyoona gyebaiziza ngaisemaghango ono akaali kwinhama kukola nga bwekyandibaire kumisango egimenha amaghango gyebaiziza ngaisemaghango ono ainhaime okukola.

283. Okusengula Eidembe oba Obuvunanizibwa.

Nga bagiira ku kawayiro aka 284 akaisemaghango ono—

- (a) eidembe lyoona lyoona, ekisonigho oba emirimo mwithango eririgho gyebagemiisa Omukulembeze w'eighanga giidha kuba mu Mukulembeze waighanga oba omuntu owundi oba ow'obuyinza nga bwebanaaba balirambulwire mwisemaghango ono;
- (b) eidembe lyoona lyoona, obuvunanizibwa oba emirimo gyebagemiisa mu, oba okutoola ku gavumenti mwithango eririgho kiidha kugiira agho kityo nga bwekibaire.

284. Okusikira Ebintu.

(1) Ebintu byoona byoona, oba biva webiri oba ebitasituka webiri, n'ebuy'obukombe byoona byoona eby'ali ngaisemaghango

ono akaali kwiinhama kukola babigemiisa ow'obuyinza yeena yeena oba omuntu olw'ensoga nti oba ku lwa gavumenti oba mu gavumenti biidha, ngaisemaghango ono ainhaime okukola, kuba mu gavumenti, nga bagiira ku buwayiro obuli munkenga ey'Eikumi neitaanu eya Isemaghango ono

(2) Ekintu kyoona kyoona ekyaali ngaisemaghango ono akaali kwinhama kukola kya kwiriza muntu oba kuliyira muntu oba wa buyinza ku lwa gavumenti kiidha, ngaisemaghango ono ainhaime okukola kwirizibwa kumuliyira nga gavumenti n'ekikola.

285. Okusikira Endagano.

Awaba okusikira, ngaisemaghango ono akaali kwinhama kukola, endagano yebakoze ni gavumenti oba ku lwa gavumenti, mu kwidha oba olumalirira lwaisemaghango okwinhama okukola, eidembe lyoona lyoona, amabandha n'obuvunanzibwa bwa gavumenti mundagano bwidha kubaagho oba, nga bwekinaaba, butwalibwe gavumenti, era endagaano eidha kusigala nga bwebaire ka kube kki okukola n'ebigiiraku.

286. Okutoolagho olukusa lw'Ebyapa ku mataka g'Ebibuga.

Isemaghango ono bwainhama okukola era nga bagiira ku busonseke obuli mu buwayiro obwa 237(2)(a) obwaisemaghango ono, ebyaapa ku mataka g'ebibuga agali mu buwandiike biidha kukoma okukola.

287. Endagaano Edh'ensi Yoono Yoono.

Awaba—

- (a) endagaano yoono yoono n'eighanga oba kitongole kyansi yoono yoono yebaakola oba abaUganda yabaakakasa oba gavumenti ku lunaku, oba nga olw'Omwenda Omwezi gw'Eikumi omwaka 1962 era yaaba akaakola okutuukiza irala ku Isemaghango ono okutuuka okwinhama okukola; oba

- (b) Uganda oba Gavumenti yabyenhigiramu ngaisemaghango ono akaali kwinhama kukola, endagaano eyo teidha kukosebwa lwaisemaghango ono kwinhama kukola, era Uganda oba Gavumenti, nga bwekinaaba, eidha kubisigalamu.

288. Okutoolagho Isemaghango wa 1967 n'ekighandiiko kyebyamaghango Namba 1 erya 1986 (*Baalidibya*).

289. Olughalo lwa Paliyamenti eliwo okuwaku nh'ekisandha kya Pulezidenti.

(1) Nga tiwabairegho kikyukamu mwisemaghango ono, ekisandha kyab'olukiiko lw'eighanga abaliyo mu lukiiko lw'eighanga akawayiro kano wekainhamire okukola, kiidha kuwaaku ku lunaku lweene olwo ng'ekisandha kyomukulembeze w'eighanga ali mu mu yafeesi eky'emyaka etaanu wekinaagheraku mu kiseera akawayiro kano wekanainhamira okukola nga bwebakirambulwire mu lugololiro (1) mu kawayiro aka 105 akaisemaghango ono.

(2) Emirimo gy'omukiise mu lukiiko lw'eighanga webagyemerekeza nga beyambisa olugololiro (1), omukiise oyo gavumenti emusasule ng'emuliyira olw'okufirwa omulimo okumala eitangama obukiisebwe mu lukiiko lw'eighanga lyebalikutwireku.

(3) Omutemwa gwebagwaine okuliyira omukiise mu lukiiko lw'eighanga mu lugololiro (2) gwidha kwenkana n'empeera n'ensako omukiise oyo yeyankabaire afuna singa abaire akaasigaireyo okutuusa ku lunaku ab'olukiiko lw'eighanga abaliyo ekisandha kyaibwe lw'ekiriwaaku.

(4) Awaba ng'Omukiise mu lukiiko lw'eighanga gwebabaire okuliyira mu lugololiro (2) afa nga bakaali kumusasula nga bamuliyira, okuliyira okwo baidha kukukolera omusikawe.

290. Entanda edh'ekiseera edhigema ku Kampala.

Okutuusa ng'olukiiko lweighanga lubisiiza eighango nga bagiira ku kawayiro aka 5 akaisemaghango ono okutaagho ebyenfuga nenkulankulania ya Kampala okuba ekibuga ekikulu kya Uganda, Kampala ensalosalo dhaakyo dhebaidha okulagira mu kawayiro aka 5 akaisemaghango ono baidha kukifuga nga disitulikiti munkola yebaagifugamu ngaisemaghango akaali mwithango (Eirongoose lyaamu) erya 2005*.

291. Ekisandha eky'emyaka etaanu egy'ab'obukiiko bwa dhi gavumenti edh'ebitundu obutakola ku bukiiko buligho.

(1) Okweghala okubaamu akamemenuka, ekisandha eky'emyaka etaanu gy'ebakoba egy'abobukiiko bwa gavumenti edh'ebitundu ni olugololiro (4) olw'akawayiro aka 181 akaisemaghango ono kiidha bwa kukola olumalirira lw'ekisandha ky'abobukiiko bwa gavumenti dh'ebitundu obwaaligho mu kiseera akasonseke kano wekainhamira okukola.

(2) Ekisandha ky'abobukiiko bwa gavumenti edh'ebitundu okuba ku saawa yamainhama gaisemaghango (Omulongoole waamu) owa 2005* baidha kukitwaala okuba kyebongeizayo okuweeraku mu kiseera ekirala ng'ekisandha ky'Omukulembeze w'eighanga ali mu yafeesi mu mainhama geighango lino.

292. Okulongoola kwa Maghango

(1) Nga bagiira ku kawayiro kaisemaghango ono, eighango lyoona lyoona eryaaligho ngaisemaghango ono akaali kwinhama kukola (Mwithango eirongoose lyaamu) erya 2005* liidha kusigala nga likola nga aye awetagisa baligonholamu nga bwekinetagisa okuta omuga mwisemaghango ono.

(2) Omukulembeze w'eighanga ngabitira mu kiragiyo mu buwandiike, mu myaka ebiri olumalirira lwaisemaghango ono

(Omulongoose waamu) owa 2005* okwinhama okukola ayinza okukola enongoosa mwithango lyoona lyoona lyeboogereireku mu lugololiro (1) olwensoga eyokuleettagho engemaghana nisemaghango ono.

(3) Awaba nga eighango lyoona lyoona ly'eboogereireku mu lugololiro (1) libaire likaali kwinhama kukola, eighango eryo basobola okulireeta lyainhama okukola n'entegeka dhaalyo oba liidha kwinhama okukola ku lunaku olwiiraku nga bwekinaaba kibaire.

293. Okukuuma Eidembe nga baisa Akanhagansi mu dhi yafeesi edhirigho

Nga bagiira ku kawayiro aka 269, omuntu yeena yeena ali mu yafeesu yooona yooona nga bwekiri mwisemaghango ono ngaisemaghango akaali kwinhama kukola (Mwithango Eirongoose lyaamu) 2005* aidha, nga batambulira kwisemaghango ono, kusigala mu yafeesi eyenkana neeyo.

294. Ebiketezo ebirondebwamu ebiriwo

Okutuusa ng'olukiiko lw'eighanga lulambulwire amasaza mu kawayiro aka 63, amasaza gaidha kuba n'ago gebaagabulaniamu Uganda ngaisemaghango (Mwithango eirongoose lyamu) 2005* akaali kwinhama.

295. Ebighayi bya Muvumenti okugya mumaiso.

Okutuusa ku kulonda kw'abakiise mu lukiiko lw'eighanga okusooka olw'ensonga ye by'enfuga yeby'ebibiina bye by'enfuga kamaala nga bakutairegho, ebitongole ebiri kunkola y'Omugendo byeboogereraku mu lugololiro (2) mu kawayiro aka 70 akaisemaghango biidha kusigalagho aye butambulira ku lugololiro olwa 73

* Gya kukiragiriro eky'ekitibako

ENTEELATEEKA

Enteekateeka Esooka.

akawayiro 5, 178.

**Kampala n'amadisitulikiti ga Uganda. Kampala
Amadisitulikiti ga Uganda⁶**

- | | | |
|-------------------|---|----------------------|
| 1. Bundibugyo | } | dhiri Burwenzori |
| 2. Kasese | | |
| 3. Busia | } | dhiri Bukidii |
| 4. Butaleja | | |
| 5. Pallisa | | |
| 6. Tororo | | |
| 7. Abim | } | dhiri
Bukolomodho |
| 8. Kaabong | | |
| 9. Kotido | | |
| 10. Moroto | | |
| 11. Nakapiripirit | | |
| 12. Mbale | } | dhiri Bugesu |
| 13. Sironko | | |
| 14. Manafwa | | |
| 15. Bukwo | } | dhiri Busebei |
| 16. Kapchorwa | | |
| 17. Adjumani | } | dhiri Bumadi |
| 18. Moyo | | |

⁶ Disitulikiti edhighulagho olukiiko lweighanga lwadhigundhgho nga lubitira mu kawayiro aka 179(1) akaisemaghango ono ni mu kawayiro aka 7(2) akeighango lya Gavumenti edhebitundu erya 243.

- | | | |
|---|---|--------------|
| 19. Arua | } | Bukakwa |
| 20. Koboko | | |
| 21. Nebbi | | |
| 22. Yumbe | | |
| 23. amasaza ga
Maracha ni Terego | | |
| 24. Amuru | } | Buchooli |
| 25. Gulu | | |
| 26. Kitgum | | |
| 27. Pader | | |
| 28. Disitulikii erimu
eisaza lye Buliisa | } | edhe Bonholo |
| 29. Hoima | | |
| 30. Kibaale | | |
| 31. Masindi | | |
| 32. Kabarole | } | edhe Butooro |
| 33. Kamwenge | | |
| 34. Kyenjojo | | |
| 35. Amuria | } | edhe Buteeso |
| 36. Kaberamaido | | |
| 37. Katakwi | | |
| 38. Kumi | | |
| 39. Soroti | | |

- | | | |
|---|---|--------------------|
| 40. Kalangala | } | edhe Buganda |
| 41. Kayunga | | |
| 42. Kiboga | | |
| 43. Luwero | | |
| 44. Masaka | | |
| 45. Mityana | | |
| 46. Mpigi | | |
| 47. Mubende | | |
| 48. Mukono | | |
| 49. Nakaseke | | |
| 50. Nakasongola | | |
| 51. Rakai | | |
| 52. Sembabule | | |
| 53. Wakiso | | |
| 54. Bushenyi | } | edhe
Bunhankole |
| 55. Ibanda | | |
| 56. Isingiro | | |
| 57. Kiruhuura | | |
| 58. Mbarara | | |
| 59. Ntungamo | | |
| 60. Amolatar | } | edhe Bulango |
| 61. Apac | | |
| 62. District comprising
of Dokolo County | | |
| 63. Lira | | |
| 64. Oyam | | |

- | | | |
|---------------|---|-------------|
| 65. Bugiri | } | edhe Busoga |
| 66. Iganga | | |
| 67. Jinja | | |
| 68. Kaliro | | |
| 69. Kamuli | | |
| 70. Mayuge | | |
| 71. Namutumba | | |
| 72. Kabale | } | edhe Kigezi |
| 73. Kanungu | | |
| 74. Kisoro | | |
| 75. Rukungiri | | |

Enteekateeka ey'okubiri.

akawayiro 5.

Ensalosalo dha Uganda.

Okwinhamira ku buntongi bw'olusozi lwa. Sabyinyo; okweyongerayo ebugwandhuba bw'eitale okujja omukwampa gw'eifo ere yeene kunkomerero y'oluzezeeta lw'ensozi dhe Bunagana webaasimba akabaale kensalo aka 1; okweyongerayo okujja n'omwoole gwe Bunagana okutuuka wale ku buntongi bwakyo webaasimba akabaale aka 2; okuva agho okweyongerayo ebugwandhuba bweitale buterevu okutuuka ku buntongi bwe Chieshire webaasimba akabaale kensalo aka 3; agho niini kuterera-buterevu okujja ebugwandhuba bweitale okulingirira omwiga gu Nyarugando wegweyungira ku gu Nkaka (Kanga); awo okunonereza akakoloboze okuva ku mwiga gu Nyarugando okutuuka kunsibuko yaagwo; awo waterevu omukwampa gwebugwandhuba bweitale okutuuka ku buntongi bwakasozi ke Giseke webaata akabaale kensalo aka 4; okulondoola akabbaala wagati wekisozi kye Giseke nolusozi lwe Lubona okweyongerayo okutuuka awagheza akabonero n'awali akabaale akensalo aka 5, ebigere oti 400 ebugwandhuba bweitale w'obuntongi bw'olusozi lwe Lubona; okuva awo okutambulira ku buntongi bwolwerere omukwampa gwe bugwandhuba bweitale okutukira irala ku mwiga gu Sinda Sinda (Lulangala); atenga kayi ngobitire ku lusonhondo lwomutwe gwensozi okuva e Kirambo, webaata akabaale aka 6; awo okweghetamu, nga bwekiri ku Maapu okubita ku buntongi okuva e Kirambo okugema omukwampa gwebugwandhuba ngaalaga eitale okutuukira irala eitale yeene ku kakokola komwiga gu Kaku oba Rutshuru; awo buterevu okusala mu mwiga okutuuka Kasumo wegufukira awo lutyoko okutuuka kunsibuko yaagwo; okweyongerayo buterevu okutuuka wale mu kainhombe webaasimba akabaale aka 7 kumpi ku kakokola akomwiga gu Kaku oba Rutshuru; okuva agho buterevu okutuuka omwiga gu Kyarakibi wegweyungira ku gu Murungu; okweyongera buterevu okugya nomwiga gu Murungu yegulaga okutuuka wegweyaghuliramumu okutuuka ku lukoloboze olwomwiga gu Murungu okuserengetera irala okutuuka

we wegwawukanira n'olukoloboze olwomwiga gu Chonga; awo buterevu okutuuka ku buntongi bwakasozi ke (Muko), webaata akabaale kensalo aka 8, bigere oti 700 ngokyukiire ebuvandhuba bweitale okuva mu maaganana; awo kujja buterevu ngolingirire itale okutuuka ku buntongi obwolusozi lwe Chikomo (eifo wa Deko) oba Katwakare, webaasimba akabaale kensalo aka 9; okuva awo buterevu okutuuka ku ntolo kwakasozi keitale wa Deko; okweyongerayo buterevu okutuuka ku ngulu kwakasozi ke (Nteko) ekiri oti kilomita 3 eitale ngolingirire ebugwandhuba bweitale wa Deko; okuva awo buterevu okutuuka wale webaasimba akabaale aka 10, oluguudo olwa Kayonsa werusalira omwiga gu Ivi; okweyongerayo buterevu okutuuka webasimbye akabaale aka 11, kilomita ndala yonka okutuuka eitale awali akabaale aka 10, okubitira ku lukeito lwe Nkabwa-Salambo; okuva awo okweyongerayo okugiira irala ku mitwe gyebisozi okutuukira irala ku kasozi ke Salambo kungulu; okubitira mu kaihombe ka Nkabwa ni Salambo okutuuka ku kasozi waigulu aka Nkabwa, webaasimba akabaale aka 12.

Okuva ku lusozi waigulu olwa Nkabwa, ensalosalu egema gwa buvandhuba okutuuka ku lusozi lwe Kyeshero waigulu, webaasimba akabaale aka 12A; okuva awo ngotereire buterere okutuuka wale webeeta Kakoraza, awali akabaale aka 13; okuva awo toweta okweyongerayo mukwampa gwa buvandhuba okutuuka ku mwiga gu Munyaga; okuva awo okubitira mu lusonhondo lwomwiga okwiika n'omwiga, okutuuka wegweyaghuliramumu wale nga mu lusonhondo olwomwiga gu Ishasha; okweyongerayo n'olusonhondo lwa Ishasha; okwiika nagwo okutuuka wegufukira munhandha Edward okutuuka ku kabaale aka 1 awo omwiga gu Lubiriha-Thako wegufukira; okweyongerayo mu mwaala gwomwiga okutuuka ku kabaale aka 2; okuva awo okujja n'omwaala gwomwiga okutuuka ku kabaale aka 3; okulondoola omwaala gwomwiga okutuuka ku kabaale aka 4; okuva awo okweyongerayo n'omwaala wegwaghukaniramumu awabiri okufuna emiiga Lubiriha ni Thako webaata akabaale aka 5; okuva awo okujja n'omwaala gwomwiga gu Thako okutuuka webaasimba akabaale aka 6; okujja n'omwaala gw'Omwiga gu Thako, okwambuka nagwo yeguva, okutuuka kunsibuko yaagwo webasimba akabaale aka 7; okuva awo okutuuka

ku buntongi bwensozi dha Rwenzori, obuntongi bwe Margharita; awo buterevu okutuuka kunsibuko y'omwiga gu Lami, oguli oti kilomita 5.4 ebugwandhuba bweitale w'olusozi lwa Kalengire ate oti kilomita 20 ebugwandhuba bweifo bw'obuntongi bw'olusozi lwe Karangura; okuva awo okweyongera mu mwala gwa Lami. Okwika okutuuka omwala wegwananana n'omwala ogwomwiga gwa Semliki; okuva awo okweyongerayo n'omwala gwa Semliki, okwika, okutuuka yegufuka amaadhi mu nhandha Mwiiita Nzige; okuva awo okusala mu Mwiiita Nzige ng'ogemye bwa lukoloboze buterevu okusalamu mu bubonero wagati w'obubonero wale munhandha obwa 010 31', 010 45' ni 020 00' eitale wensi, kumpi wagati wenhandha awali 020 07'eitale wensi.

Okuva awo ensalosalo egema mukwampa gw'aitale olugendo lwa kilomita oti 4.5 eitale w'akabonero akalaga 020 07'eitale; okuva awo buterevu okutuuka awali akabonero webaasimba akabaale aka 1 ku lubalama lwenhandha Mwita Nzige era mukuwanvuya olukoloboze okuva ku lusozi lwe Kagudi (Uduka) okutuuka wale nga kiri oti kibungo kyaitaka ekye Marombe ku lugeege lwensozi okulingirira enhandha Mwita Nzige ekiri oti kilomita 1.7 ebuvandhuba bweifo ngogemye omukwampa gwebuvandhuba bwolusozi lwe Kagudi, era awo bigere oti bwa 100 okuva kunhandha ngotereire okutuuka ku kabaale aka 2 ku gubungo gwe Marombe, kumpi oti kilomita ibiri okuva kunhandha; okuva agho oterera-butereire okutuuka ku kabaale aka 3, kungulu kwolusozi lwe Kagudi (Uduka); okuva awo okuterera okutuuka ku kabaale aka 4 kumpi bwa munkoto dha lusozi lwa Ngumuda Biet (Otal), oluli oti kilomita 1.04 okuva ku lusozi lwe Kagudi; okuva awo oterera okutuuka ku kabaale aka 5 ku kasozi ke Biet (Otal), mwitangama lya kilomita 3.04 okuva ku lusozi lwe Kagudi; awo oterera okutuuka ku kabaale aka 6 ku kasozi ke Virkidi ngotereire okuva ku kasozi ke Kagudi okutuuka ku lusozi lwe Biet mwitangama lya kilomita oti 4.8 okuva e Kagudi; okuva awo oterera okutuuka ku kabaale aka 7 gano bwa maaganana okuva ku kasozi ke Kagudi okutuuka ku kasozi ke Biet era awo waterevu okuva ku kasozi ke Milia okutuuka mu maaganana agemiiga gu Nashiodo ni Alala, ku lunsuwendhe kwomwiiga gu Otal ku mukono omusaadha gwomwiiga webeeta Utal; okuva awo okwambuka eitale ngogiriire ku nkulubuze dhebasimba olwakabaale aka 7 okuterera okuva ku

lusozi lwe Milia okutuuka mu maaganana agemiiga gu Nashiodo ni Alala okutuuka ku kabaale aka 8 kumpi oti kilomita 4 okuva wale mu maaganana agemiiga gire ku kasozi ke Wellingondo; okuva awo okugiira ku lukulubuze okutuuka ku kabaale aka 9 ku lusozi lwe Nyatabu (Niatabu), kumpi oti kilomita 2.48 okuva mu maaganana ageemiiga egyo; okweyongera waitale okutuuka ku kabaale aka 10 ku lusozi lwe Nyatabu II (Nitabu) kumpi oti kilomita 1.2 okuva mu maaganana agemiiga egy'omukyaalo kyebeeta ki Parombo; okuva awo okweyongerayo okutuuka ku kabaale aka 11 ku mukono omukazi gwomwiga gu Nashiodo (Achodo) wegwanira gu Alala; okuva awo okugya nomwaala gw'omwiga okuniinaniina nagwo okugutuuka kunsibuko awali akabaale aka 12 ku buntongi bwolusozi lwe Keresi; okweyongerayo awo awali eikona okugiira mu kainhombe komwiga gu Sido okutuuka ku kabaale aka 13 ku buntongi bwolusozi lwe Aminzi; okuva awo buterevu okujja ku kabaale aka 14 ku lusozi kungulu olwe Kiti buterevu okuiva ku lusozi lwe Aminzi okutuuka ku lubaale lwe Monda (Omunda) olwetaire mwitangama oti lya kilomita 2 okuva Aminzi; okweyongerayo buterevu okutuuka ku kabaale aka 15 omukwampa gwebuvandhuba weene wansi wobuntongi bwolubaale lwe Monda; okuva awo buterevu okutuuka ku kabaale aka 16 ku mukono omukazi ogwomwiga gu Niabola (Nyibola) kumpi oti fuuti 15 womwiga wegweyaghuliramu okuvaamu emiiga gu Nyarwodo (Narodo) ni Niabola (Nyibola); okuva awo okubitira mu mwaala gwomwiiga gu Niabola (Nyibola) okutuuka ku kabaale aka 17 ku buntongi bw'olusozi lwe Agu; awo nga owes'emuku okugiira mu kainhombe k'omwiiga gu Aioda (Ayuda) ku kabaale aka 18 ku buntongi bw'olusozi lwe Asina kumpi oti kilomita 3.44 ebugwandhuba bweifo omukwampa gw'eifo w'olusozi lwe Agu; okuva awo okugya nakainhombe okutuuka ku kabaale aka 19 okutuuka ku lusozi lwe Sisi; okuva awo okugya n'akainhombe ngowetera ku mwiga gwe Leda okutuuka ku kabaale aka 20 waigulu ku lusozi lwe Ajigu; kumpi mwitangama lya kilomita oti 2.56 ebugwandhuba bweitale ebugwandhuba bwolusozi lwe Sisi; okuva awo ngowesemuku okugiira mu kainhombe komwiga gu Leda okutuuka kukabaale aka 21, wale nga kilomita 2.16 ebugwandhuba bwa kabaale aka 20; okuva awo okugiira kulukeito

nga wekiisemu okugiira ku kainhombe okutuuka ku kabala aka 22 kukisozi kye Okiyo ekiri oto kilomita 4.2 km ebuvandhuba bweifo ngogya ebuvandhuba bwobuntongi bwolusozi lwe Cho; okuva awo ngowendheikemu okutuuka ku kabaale aka 23 ku kikunsu kyensozi dhi Matijo okubita mu kainhombe wagati womwiga gu Niagak neisaga lyomwiga ogweyunga ku Niagak kumpi inho wansi emiiga ebiri wegweyaghuliramu ogwa Niagaka ni Amoda era wali oti kilomita 2 ebuvandhuba bweifo omukwampa gwebuvandhuba bw'olusozi lwe Cho; okuva awo okugya nga bawesemuku okutuuka ku kabaale aka 24 kukisozi ekiri waigulu awo-

Okwogera ku kainhombe akeitangama oti ebigere 200 okuva omwiga wegweyimbira giba Niagak ni Amoda; okuva awo buterevu okujja ku kabaale aka 25 omukwampa gw'omukono omukazi gw'omwiga gu Amoda (Ammodar), kumpi inho omwiga wegweyungira ku mwiga gu Nyalidha, mu kifo oti ebigere 1,600 ebugwandhuba bweifo w'olusozi lwe Akar ku buntongi bwaalwo; okuva awo okujja mu mwaala gw'omwiga gu Nyalidha okutuuka ku kabaale aka 26 waigulu wa kainhombe k'omwiga gu Nile-Congo oti kilomita 6.2 omukwampa gwe bugwandhuba bwebugwandhuba bweifo womutwe gwolusozi lwe Akar ekiri oti kilomita 5.6 omukwampa gw'ebugwandhuba bwebugwandhuba bweifo bw'olusozi lwe Utzi, kumpi nensibuka y'omwiga gwe Omithameri.

Okuva ghano, ensalosaloo erondoola akainhombe k'omwiga gu Nile-Congo omukwampa gweitale okutuuka awali oti bwa bigere 300 eifo w'ensibuko y'omwiga gu Kaia (Kaya) awali amaaganana g'ensalo dhamaghanga asatu okuli Uganda/Zaire/Sudan; okuva awo okweyongerayo buterevu okutuuka kunsibuko y'omwiga gu Kaia (Kaya); okuva awo okugya n'omwaala gw'omwiga gwa Kaia (Kaya), okwiika nagwo okutuuka wegufukira amaadhi aghalala n'omwiga gwebataayatula liina ogujja eifo wembaale dhe Chei ni Lodwa, awo gwakyuusa okugema omukwampa gweitale; okuva awo okujja omukwampa gw'ebuvandhuba buterevu okutuuka ku bugwandhuba bwobuntongi bwakasozi ke Kirwa, awali akamanhiso akokwitaka; okuva awo okweyongerayo omukwampa gw'ebuvandhuba bweifo obuterevu okutuuka emiiga egya Adjika ni Khor Nyaura (Nyawa) wegweyungira aghalala; okuva awo okujja

ebuvandhuba bweitale buterevu okutuuka awali akabonero ka J. Jalei, webaata akabonero kokwitaka; okuva awo kujja buvandhuba okutuuka awali ensibuko y'omwiga gu Khor Kayo (Kayu), ekiri oti $\frac{3}{4}$ ebya Mailo okuva wale ku J. Jalei; okuva agho okweyongera nomwaala gwa Khor Kayo okutuuka ku mwaala ogulingirire enkomerero yebuvandhuba bwakatundu akokunkomerero yolukeito lw'olusozi oluva ebugwandhuba bweitale okuva Jebel Elengua; okuva awo buterevu okujja ebuvandhuba bwolusozi; okugiira wansi gholusozi okugema omukwampa gwebuvandhuba bweifo, oba olukoloboze bwerunaaba lwa kuleka endha abantu b'okumwiga wansi wa Nimule; awo bwogema omukwampa gwebuvandhuba okutuuka omwaala wegusaliramu omwaala gwomwiga gu Bahr el Jebel (White Nile) nomwaala gwomwiga gu Unyama; okuva awo okulondoola omwaala gwomwiga gu Unyuama, okuniina yeguva, okutuuka ku kaala akali ku lukoloboze olusalamu ensi olwe Jebel Ebijo; okuva awo okujja ebuvandhuba okutuuka ku buntongi bwa Jebel Ebijo; okuva awo ngolondoire omukwampa gwa Jebel Kakomera okutuuka ku mwaala gwomwiga gu Achwa; okulondoola omwaala gwomwiga gu Achwa, okwika wansi, okutuuka omwaala wegusalimu era buterevu okujja ku kyalo kye Lokai okutuuka wale ghaitale aghasembayo okutuuka ghansi gha Jebel Marokho; okuva awo okutuuka ku buntongi bwa Jebel Agu; okuva awo okubitira ku buntongi bwa Jebel Ilala (Lwomwaka); okuva awo buterevu omukwampa gwebuvandhuba bweitale okutuuka ku lusozi lwe (Jebel) Modole; okuva awo okujja obuterevu omukwampa gw'ebuvandhuba obwensozi dhe Jebel Terenteinia; okuva agho okujja buterevu ebuvandhuba bweifo okutuuka (Jebel) Lonyili webaata akabonero akensonda eisatu 9.Y.2; okuva awo ngokozeisa ekipimo ekya Kampasi opime diguli 44 n'obutikitiki 45' otambule olugendo kumpi lwa fuuti 58,506 okutuuka ku kabaale akensonda eisatu aka 9.Y.9; kayi opime diguli 44 n'obutikitiki 45 era ogye olugendo lwa kumpi fuuti 17,831 okutuuka awali akabaale akandi akensonda eisatu aka 9.Y.8; kayi era opime diguli 44 n'obutikitiki 45' er tambulayo fuuti oti 26,945 okutuuka awali akabaale akensonda eisatu aka 9.Y.6; okuva awo era opime diguli 44 n'obutikitiki 45' olugendo lwa fuuti 17,854 okutuuka ku kabaale akandi aka 9.Y.5; okuva awo kayi opime diguli 44 n'obutikitiki

45'olugendo lwa fuuti 7,320 okutuuka awali akabaale akandi ka 9.Y.4; okuva awo pime diguli 44 n'obutikitiki 45'olugendo lwa fuuti 6,420 okutuuka ku kabaale akandi aka 9.Y.3; okuva awo opime diguli 44 n'obutikitiki 45'olugendo lwa fuuti 20,306 okutuuka ku kabaale aka 9.Y.1 wale ku buntongi bwolusozi lwe (Jebel) Urungo; okuva awo opime diguli 44 n'obutikitiki 45'okutuuka wale eitale wolusozi lwe Zulia olugendo lwa mailo 31.5 kumpi okuva ku 9.Y.1 era ekiri wale mu maaganana agensalo dhamaghangha aga Uganda/Sudan/Kenya.

Okuva wano ensalosalu bagirambulula na bubaale bwebayunze nga bakozesa bukoloboze obuterevu nga bwebiri nga bapimye diguli 127 olugendo lwa fuuti oti 21,500. okutuuka ku kabaale ka UK 180; okuva awo opime diguli 132 n'obutikitiki 41' olugendo lwa fuuti 4,444 okutuuka ku kabaale aka UK 179;

diguli 151 n'obutikitiki 51'	14,674 fuuti.	UK178;
diguli 217 n'obutikitiki 00'	9,935 fuuti.	UK177;
diguli 153 n'obutikitiki 39'	11,091 fuuti.	UK176;
diguli 116 n'obutikitiki 35'	6,799 fuuti.	UK175;
diguli 153 n'obutikitiki 08'	9,457 fuuti.	UK174;
diguli 180 n'obutikitiki 05'	5,313 fuuti.	UK173;
diguli 193 n'obutikitiki 47'	3,942 fuuti.	UK172;
diguli 252 n'obutikitiki 36'	11,338 fuuti.	UK171;
diguli 175 n'obutikitiki 13'	6,533 fuuti.	UK170;
diguli 108 n'obutikitiki 18'	7,280 fuuti.	UK169;
diguli 136 n'obutikitiki 07'	12,882 fuuti.	UK168;
diguli 118 n'obutikitiki 30'	12,368 fuuti.	UK167;
diguli 184 n'obutikitiki 26'	1,847 fuuti.	UK166;
diguli 193 n'obutikitiki 32'	8,426 fuuti.	UK165;
diguli 195 n'obutikitiki 43'	12,045 fuuti.	UK164;
diguli 208 n'obutikitiki 42'	606 fuuti.	UK163;
diguli 225 n'obutikitiki 39'	1,958 fuuti.	UK162;
diguli 244 n'obutikitiki 44'	4,290 fuuti.	UK161;
diguli 244 n'obutikitiki 37'	5,256 fuuti.	UK160;
diguli 186 n'obutikitiki 44'	7,960 fuuti.	UK159;
diguli 185 n'obutikitiki 09'	797 fuuti.	UK158;
diguli 141 n'obutikitiki 19'	224 fuuti.	UK157;

diguli 105 n'obutikitiki 28'	1,390 fuuti.	UK156;
diguli 62 n'obutikitiki 15'	6,590 fuuti.	UK155
diguli 79 n'obutikitiki 18'	6,268 fuuti.	UK154;
diguli 79 n'obutikitiki 24'	562 fuuti.	UK153;
diguli 98 n'obutikitiki 30'	7,857 fuuti.	UK152;
diguli 86 n'obutikitiki 30'	6,719 fuuti.	UK151;
diguli 19 n'obutikitiki 35'	2,151 fuuti.	UK150;
diguli 54 n'obutikitiki 05'	1,326 fuuti.	UK149;
diguli 52 n'obutikitiki 46'	1,387 fuuti.	UK148;
diguli 84 n'obutikitiki 15'	7,907 fuuti.	UK147;
diguli 88 n'obutikitiki 38'	2,969 fuuti.	UK146;
diguli 93 n'obutikitiki 11'	3,880 fuuti.	UK145;
diguli 162 n'obutikitiki 13'	10,907 fuuti.	UK144;
diguli 169 n'obutikitiki 22'	1,233 fuuti.	UK143;
diguli 180 n'obutikitiki 05'	6,988 fuuti.	UK142;
diguli 276 n'obutikitiki 03'	4,216 fuuti.	UK141;
diguli 269 n'obutikitiki 35'	12,526 fuuti.	UK140;
diguli 220 n'obutikitiki 56'	4,826 fuuti.	UK139;
diguli 213 n'obutikitiki 23'	4,857 fuuti.	UK138;
diguli 244 n'obutikitiki 58'	2,355 fuuti.	UK137;
diguli 262 n'obutikitiki 40'	1,631 fuuti.	UK136;
diguli 176 n'obutikitiki 51'	2,685 fuuti.	UK135;
diguli 71 n'obutikitiki 53'	2,157 fuuti.	UK134;
diguli 141 n'obutikitiki 01'	1,898 fuuti.	UK133;
diguli 73 n'obutikitiki 20'	2,900 fuuti.	UK132;
diguli 95 n'obutikitiki 51'	1,882 fuuti.	UK131;
diguli 107 n'obutikitiki 02'	5,231 fuuti.	UK130;
diguli 193 n'obutikitiki 16'	1,233 fuuti.	UK129;
diguli 164 n'obutikitiki 54'	3,325 fuuti.	UK128;
diguli 249 n'obutikitiki 32'	2,213 fuuti.	UK127;
diguli 248 n'obutikitiki 20'	5,751 fuuti.	UK126;
diguli 257 n'obutikitiki 52'	1,900 fuuti.	UK125;
diguli 131 n'obutikitiki 49'	3,476 fuuti.	UK124;
diguli 72 n'obutikitiki 43'	4,611 fuuti.	UK123;
diguli 81 n'obutikitiki 33'	1,335 fuuti.	UK122;
diguli 69 n'obutikitiki 56'	6,268 fuuti	UK121;
diguli 68 n'obutikitiki 27'	4,067 fuuti.	UK120;
diguli 68 n'obutikitiki 08'	2,676 fuuti.	UK119;
diguli 108 n'obutikitiki 26'	1,514 fuuti.	UK118;

diguli 120 n'obutikitiki 39'	591 fuuti.	UK117;
diguli 174 n'obutikitiki 30'	1,137 fuuti.	UK116;
diguli 177 n'obutikitiki 54'	1,945 fuuti.	UK115;
diguli 73 n'obutikitiki 00'	766 fuuti.	UK114;
diguli 29 n'obutikitiki 30'	2,694 fuuti.	UK113;
diguli 79 n'obutikitiki 44'	907 fuuti.	UK112;
diguli 66 n'obutikitiki 16'	1,937 fuuti.	UK111;
diguli 79 n'obutikitiki 55'	2,194 fuuti.	UK110;
diguli 145 n'obutikitiki 27'	8,509 fuuti.	UK109;
diguli 156 n'obutikitiki 21'	6,769 fuuti.	UK108;
diguli 135 n'obutikitiki 26'	8,205 fuuti.	UK107;
diguli 125 n'obutikitiki 22'	6,438 fuuti.	UK106;
diguli 129 n'obutikitiki 06'	5,399 fuuti.	UK105;
diguli 187 n'obutikitiki 04'	4,979 fuuti.	UK104;
diguli 190 n'obutikitiki 48'	3,490 fuuti.	UK103;
diguli 206 n'obutikitiki 19'	1,348 fuuti.	UK102;
diguli 90 n'obutikitiki 43'	989 fuuti.	UK101;
diguli 19 n'obutikitiki 19'	13,434 fuuti.	UK100;
diguli 43 n'obutikitiki 44'	3,513 fuuti.	UK99;
diguli 72 n'obutikitiki 50'	4,525 fuuti.	UK98;
diguli 77 n'obutikitiki 44'	6,713 fuuti.	UK97;
diguli 91 n'obutikitiki 40'	5,820 fuuti.	UK96;
diguli 119 n'obutikitiki 12'	3,050 fuuti.	UK95;
diguli 137 n'obutikitiki 48'	9,847 fuuti.	UK94;
diguli 138 n'obutikitiki 59'	2,497 fuuti.	UK93;
diguli 166 n'obutikitiki 14'	4,695 fuuti.	UK92;
diguli 208 n'obutikitiki 52'	5,792 fuuti.	UK91;
diguli 109 n'obutikitiki 54'	13,971 fuuti.	UK90;
diguli 130 n'obutikitiki 36'	3,998 fuuti.	UK89;
diguli 189 n'obutikitiki 05'	11,610 fuuti.	UK88;
diguli 190 n'obutikitiki 53'	9,774 fuuti.	UK87;
diguli 173 n'obutikitiki 59'	11,720 fuuti.	UK86;
diguli 185 n'obutikitiki 18'	3,718 fuuti.	UK85;
diguli 185 n'obutikitiki 17'	8,946 fuuti.	UK84;
diguli 185 n'obutikitiki 17'	9,408 fuuti.	UK83;
diguli 214 n'obutikitiki 56'	3,320 fuuti.	UK82;
diguli 223 n'obutikitiki 42'	6,391 fuuti.	UK81;
diguli 234 n'obutikitiki 33'	4,606 fuuti.	UK80;
diguli 264 n'obutikitiki 01'	9,781 fuuti.	UK79;

diguli 305 n'obutikitiki 56'	2,607 fuuti.	UK78B;
diguli 254 n'obutikitiki 05'	658 fuuti.	UK78A;
diguli 166 n'obutikitiki 43'	3,498 fuuti.	UK78;
diguli 135 n'obutikitiki 44'	7,662 fuuti.	UK77;
diguli 147 n'obutikitiki 08'	7,410 fuuti.	UK76;
diguli 171 n'obutikitiki 43'	6,334 fuuti.	UK75;
diguli 212 n'obutikitiki 11'	6,726 fuuti.	UK74;
diguli 249 n'obutikitiki 27'	3,158 fuuti.	UK73;
diguli 181 n'obutikitiki 55'	13,506 fuuti.	UK72;
diguli 170 n'obutikitiki 05'	2,587 fuuti.	UK71;
diguli 129 n'obutikitiki 00'	5,641 fuuti.	UK70;
diguli 137 n'obutikitiki 01'	8,709 fuuti.	UK69;
diguli 165 n'obutikitiki 27'	13,939 fuuti.	UK68;
diguli 159 n'obutikitiki 01'	9,269 fuuti.	UK67;
diguli 174 n'obutikitiki 59'	14,818 fuuti.	UK66;
diguli 179 n'obutikitiki 35'	5,101 fuuti.	UK65;
diguli 172 n'obutikitiki 44'	9,833 fuuti.	UK64;
diguli 178 n'obutikitiki 53'	6,324 fuuti.	UK63;
diguli 148 n'obutikitiki 52'	3,609 fuuti.	UK62;
diguli 98 n'obutikitiki 07'	3,818 fuuti.	UK61;
diguli 124 n'obutikitiki 01'	5,022 fuuti.	UK60;
diguli 122 n'obutikitiki 27'	284 fuuti.	UK59;
diguli 147 n'obutikitiki 13'	4,281 fuuti.	UK58;
diguli 157 n'obutikitiki 07'	5,115 fuuti.	UK57;
diguli 66 n'obutikitiki 06'	6,710 fuuti.	UK56;
diguli 107 n'obutikitiki 46'	9,418 fuuti.	UK55;
diguli 117 n'obutikitiki 32'	4,055 fuuti.	UK54;
diguli 151 n'obutikitiki 38'	10,044 fuuti.	UK53;
diguli 131 n'obutikitiki 09'	6,896 fuuti.	UK52;
diguli 171 n'obutikitiki 33'	7,589 fuuti.	UK51;
diguli 185 n'obutikitiki 03'	3,500 fuuti.	UK50;
diguli 181 n'obutikitiki 55'	6,136 fuuti.	UK49;
diguli 177 n'obutikitiki 35'	11,141 fuuti.	UK48;
diguli 156 n'obutikitiki 20'	4,169 fuuti.	UK47;
diguli 142 n'obutikitiki 05'	3,944 fuuti.	UK46;
diguli 175 n'obutikitiki 32'	7,091 fuuti.	UK45;
diguli 170 n'obutikitiki 00'	21,063 fuuti.	UK44;
diguli 112 n'obutikitiki 40'	13,232 fuuti.	UK43;
diguli 119 n'obutikitiki 36'	3,082 fuuti.	UK42;

diguli 160 n'obutikitiki 39'	14,972 fuuti.	UK41;
diguli 105 n'obutikitiki 33'	5,819 fuuti.	UK40;
diguli 87 n'obutikitiki 07'	6,099 fuuti.	UK39;
diguli 98 n'obutikitiki 58'	2,741 fuuti.	UK38;
diguli 32 n'obutikitiki 32'	6,258 fuuti.	UK37;
diguli 120 n'obutikitiki 25'	2,826 fuuti.	UK36;
diguli 157 n'obutikitiki 06'	3,252 fuuti.	UK35;
diguli 113 n'obutikitiki 29'	3,665 fuuti.	UK34;
diguli 106 n'obutikitiki 38'	2,097 fuuti.	UK33;
diguli 109 n'obutikitiki 05'	1,927 fuuti.	UK32;
diguli 119 n'obutikitiki 28'	2,032 fuuti.	UK31;
diguli 154 n'obutikitiki 27'	4,336 fuuti.	UK30;
diguli 156 n'obutikitiki 57'	7,396 fuuti.	UK29;
diguli 74 n'obutikitiki 05'	4,234 fuuti.	UK28;
diguli 140 n'obutikitiki 39'	3,143 fuuti.	UK27;
diguli 159 n'obutikitiki 12'	1,522 fuuti.	UK26;
diguli 159 n'obutikitiki 02'	1,137 fuuti.	UK25;
diguli 162 n'obutikitiki 28'	6,582 fuuti.	UK24;
diguli 164 n'obutikitiki 56'	11,085 fuuti.	UK23;
diguli 173 n'obutikitiki 19'	6,900 fuuti.	UK22;
diguli 181 n'obutikitiki 26'	2,542 fuuti.	UK21;
diguli 191 n'obutikitiki 10'	3,580 fuuti.	UK20;
diguli 190 n'obutikitiki 36'	12,898 fuuti.	UK19;
diguli 133 n'obutikitiki 27'	7,521 fuuti.	UK18;
diguli 161 n'obutikitiki 49'	6,006 fuuti.	UK17;
diguli 162 n'obutikitiki 32'	4,634 fuuti.	UK16;
diguli 136 n'obutikitiki 59'	17,307 fuuti.	UK15;
diguli 157 n'obutikitiki 19'	6,478 fuuti.	UK14;
diguli 145 n'obutikitiki 56'	9,097 fuuti.	UK13;
diguli 128 n'obutikitiki 23'	7,482 fuuti.	UK12;
diguli 79 n'obutikitiki 21'	3,788 fuuti.	UK11;
diguli 6 n'obutikitiki 50'	6,123 fuuti.	UK10;
diguli 75 n'obutikitiki 11'	5,044 fuuti.	UK9;
diguli 144 n'obutikitiki 31'	2,289 fuuti.	UK8;
diguli 169 n'obutikitiki 05'	14,429 fuuti.	UK7;
diguli 165 n'obutikitiki 40'	12,000 fuuti.	UK6;
diguli 92 n'obutikitiki 56'	7,352 fuuti.	UK5;
diguli 160 n'obutikitiki 24'	1,785 fuuti.	UK4;
diguli 167 n'obutikitiki 20'	4,482 fuuti.	UK3;

diguli 158 n'obutikitiki 00'	10,395 fuuti.	UK2;
diguli 86 n'obutikitiki 07'	2,112 fuuti.	UK1;

nga kiri wale ku lubalama lwebuvandhuba bwomwiga gu Kanamuton ku Maapu Eya Namba YT 1773 (Olupapulo NA-36-8); okuva awo okuterera okutuuka wagati okutuukira irala ere waigulu owegigira kyebeeta Karamuroi mu lulimi oluPokot oba Karithakol mu lulimi olukolomodho; okweyongerayo omukwampa gweifo buterevu okutuuka ku kisozi ki Lokula; okuva awo okujja ebuvandhuba bweifo buterevu okutuuka ku kabonero akali awo kungulu kwekisozi ki Kariemakaris; okuva awo okweyongerayo buterevu, era mukwampa gwaifo, okutuuka ku lusongero lwebugwandhuba bwolusozi lwe Aoruma, era ngogiire n'olwo okutuuka ku kabonero kebaata emberi eyo; okva awo okugema mukwampa gweifo obuterevu okugya e bugwandhuba okutuuka ku kisozi ki Lewi Lewi, okutuuka ku kisozi kye Sumemerr aba Pokot kyebeeta ki okutuuka ku kisozi ki Morumeri, okutuuka ku kisozi ki Kauluk, okusala mu mwiga gu Kanyangareng okutuuka ku lusozi lwe Nongalitaba, okusala mu mwiga gu Kunyao okutuuka ku kisozi ki Lokwamor, okutuuka ku kisozi ki Kokas, okutuukira irala ku lusozi lwe Korkurao; okuva awo okujja ku lusozi lwe Sagat era okubitira ku lukeito lwolusozi waigulu olukola ensozi dhe Riwa abakolomodho dhebeeta Kogipie abasinga dhebaidhi nga Sagat mu bakolomodho oba Kogipie muba Pokot, Moruebu ni Karenyang; okuva awo okutuuka wale ku mutwe gwolusozi lwe Muregogoi; okuva awo okujja obuterevu okutuuka kunsibuko yomwiga gu Maragat; okuva awo ngobise wagati womwiga gu Maragat okutuuka wegweyimbira ku gu Maron; okuva awo ogema mukwampa gwa bugwandhuba bwaifo okulungirira mu maikira gebugwandhuba bweitale bwolusozi lwe Kassauria okutuuka ebugwandhuba ere yeene esembayo ku lusozi luno; okuva awo okugya obuterevu ebuvandhuba bweifo okutuuka ebuvandhuba bweitale kunkomerero yolusozi lwe Riwa; okuva awo okulondoola amaikira gebuvandhuba bwolusozi lu Riwa okutuuka kunsibuko yomwiga gu Kanyerus (gwebaalagira mu guti ogunene); okuva awo okugya ebuvandhuba bweifo okugya oti bwa lukulubuze lwa mabaale gebabunze agebisirikooko, kumpi oti bwa lukulubuze

okutuuka omwiiga gwe Bukwa (Kibukwa) wegweyungira ku gu Suam (Swam); okuva awo kulondoola mwaala gwa mwiga gu Suam, okuniinaniina yeguva, okutuukaebugwandhuba bweitale obwiiga buno obubiri obuvaamu omwiga gu Suam oba Turkwell ghebukukudukira munhandha eri ku lusozi lwa Masaaba; okuva awo okugya obuterevu omukwampa gwebuvandhuba bweifo okutuuka ku lusozi lu Masaaba (Sudek) mu buntongi bwalwo.

Okuva ghano ensalosaloyeyongera buterevu ebugwandhuba bweitale okutuuka ku buntongi bwa Masaaba e Wagagai; okuva awo ogya buterevu, ebugwandhuba bweifo okutuuka kunsibuko yomwiga gu Lwakhakha (olwiisi gwebeeta Malaba); okuva awo okugya nomwaala gwomwiiga gu Malaba okutuuka wegusaliramu oluguudo ghale omukwampa gwebuvandhuba bwoluguudo olwa Majanji-Busia-Tororo ku Maapu XR 2765 (Olupapulo NA-36-15); okuva awo okugema omukwampa gwebugwandhuba bweifo okugya obuterevu nga wewendhekeire buvandhuba oti fuuti 100 okuva ku kakuubo k'owagato wekikuubo kyoluguudo olulwaghulamu wagati nomwiga gu Okame bwekiri ku Maapu Namba XR 2458 (Olupapulo NA-36-15); okuva awo okwiira omwiga yeguva okugya nomwaala gwomwiga gu Okame okutuuka wegweyimbira ku gu Alupe; okweyongera yeguva okugya nomwaala gwomwiga gu Alupe okutuuka ku Maapu awali Namba XR 2453 (Olupapulo NA-36-15) webaasimba ensalosaloyentuumu yebibaale ebisirikooko; okweyongerayo ng'obiiragabanaku omukwampa gwe bugwabhuba bweifo, ngentuumu dhebibaale babibunze ntuumu okuva kiinakyo fuuti 550, fuuti 1,226, fuuti 959, fuuti 976, fuuti 1,007, fuuti 580, fuuti 1,512, fuuti 463, fuuti 2,364 (omukwampa gweitale woluguudo olunene olwa Busia-Mumias) ni fuuti 1,436 wale kunsibuko yomwiga gu Sango ku Maapu Namba XR 2251 (Olupapulo NA-36-15); okuva awo okugya nomwiga yegulaga mu mwaala ogwomwiga gu Sango okutuuka wegwetungira ku mwiga gu Sio; okuva awo okugya nomwaala gwomwiga gu Sio okutuuka yegufukira amaadhi mu nhandha Nalubaale.

Okuva wano, ensalosaloyeyongerayo buterevu ebugwandhuba bweifo okutuukira irala ere omukwampa gweitale okutuuka ku kizinga kye Sumba; okuva awo ngogemye bugwandhuba ekiri ebugwandhuba bweifo bwolubalama bwekizinga okutuukira irala

eifo waakyo yeene; okuva awo okugya buterevu omukwampa gwa buvandhuba bwaifo okutuuka ere yeene ebugwandhuba bwekizinga kye Mageta; okuva awo buterevu, era mukwampa gwaifo, okutuuka ere ebugwandhuba yeene ere ku kizinga kye Kiringiti; okuva awo okugya obuterevu mukwampa gwaifo kugya bugwandhuba ere yeene ku kizinga kye Ilemba; okuva awo okugya buterevu omukwampa gweifo okugiira irala okutuuka ere ebugwandhuba yeene ku kizinga kye Pyramid; okuva awo okugya obuterevu eifo okutuuka ku wale webaatetenkaniza olukoloboze ku hdebagabululiramu ensi obukiika olwa 01000'S.

Okuva agho ensalosalo bagyongerayo nga balondoola olukoloboze olwa 01000'S obusemberera lubalama lwa mukwampa gwa bugwandhuba bwanhandha Nalubaale; okuva awo okulondoola obubaale bwensalosalo bwebasimbagho eira ku lukoloboze lwa 01000'S okutuukira irala omwiga gu Kagera ghegusalira omukuzi gwokubiri olukoloboze luno, wagati w'akabaale kensalosalo namba 27 ni 26; okuva awo okugya nomwaala gwomwiga gu Kagera, okugya yeguva okutuuka wegweyungira ku mwiga gu Kakitumba; okuva awo okulondoola omwaala gwomwiga gu Kakitumba, okuniinaniina nagwo yeguva, okutuuka wegweyungira ku mwiga gu Chizinga; era okugya nomwiga gu Chizinga, okuniinaniina, okutuuka kunsibuko yeisaga lyebugwandhuba bweifo webaasimba akabaale kensalo aka 38, era okweyongerayo nomwaala gwebugwandhuba bweifo okutuuka ku kabaale aka 37 ku kabaale akesongoiremu wagati wensoji lu Mavari ni Kitoff; okuva awo okugya omukwampa gwebugwandhuba bweitale buterevu okutuuka ku kabaale akali ku kasozi mu maserengeta golukeito lwensozi dhe Kitoff; okuva awo buterevu okubita ku lukeito lwensozi edherundirire ebuwandhuba bwe Kitoff okutuuka ku kasozi akali oti kimante kisimbe mwibbanga; okuva awo okugya buterevu ku kasozi akandi ebuwandhuba bweifo bwolukeito lwensozi dhe Kitoff; okuva awo kugya buterevu okutuuka ku kabaale akensalosalo aka 36 ku lukeito lwensozi dhe Kitoff; okuva awo okweyongerayo ku maserengeta g'olusoji lwe Kitoff kwebaata akabaale ku kasozi akaakabaale akensalosalo aka 35 era nga bagiira ku bikondo ebiri ku lukeito lwebugwandhuba bwensozi dhe Kitoff ni bikuubo ebiterevu okutuukira irala ku

kabaale akensalosaloka aka 34; okuva awo kweyongerayo ku bubaale aka 33 ni 32 omukwampa gwebuvandhuba bwamaserengeta gensozi dhi Mashuri dhebaalagiraku nga buli lwokyuusamu maiso ku kikondo ekindi kutuukira irala ku kabaale aka 31 wale ku kasozi aketaire obukalamu; okuva awo okugya obuterevu omukwampa gwebuvandhuba bweifo okutuuka ku kasozi akandi akeetaire obukalamu kebaasimbaku ekikondo ekindi; okuva awo okugya obuterevu okusala mu mwiga gu Muvumba okutuuka eifo w' obuntongi bw' olusozi lu Ndega (Mbega) webaata akabaale aka 30; okuva awo buterevu kukikondo ekiri mu kibali wagati wensozi dhe Ndega ni Kivisa; okuva awo kugya buterevu ku kikondo kyensalo wale lukeito lweitale lwolusozi lwe Kivisa; okuva awo okugya n' olukeito lwolusozi okutuukira irala ku buntongi bwalwo awali akabaale aka 29; okuva awo okweyongera n' omwiga ogugabulaniamu ebiketezo okutuuka ere waigulu ku lusozi lu Magumbizi kwebaasimba akaabale aka 28; okuva awo okugya n' ekikuubo ekirimu ebikondo okulondoola olukeito lwebuvandhuba bwolusozi lwe Nebishagara okutuukira irala ku mutwe gwalwo awali akabaale aka 27; okuva awo ngogiira ku mutwe gwolunsubendhe lwekisozi ekyetaire obukalamu okutuuka ku kabaale kebaazimba ku kikondo kyakabonero kebyensalosaloka; okuva awo okubita ku mitwe gyensozi egigya ebugwandhuba bweifo neifo okutuuka ku mutwe gwolusozi olwe Kitanga webasimba ekikondo kyokusinziriraku; okuva awo okweyongerayo buterevu okutuuka ku mutwe gwakasozzi akeetaire obukalamu ake Nyakara kebaazimbaku ekikondo ekyokukyukiraku; okuva awo buterevuwebasimbye ekikondo mu kibali okutuuka ku kabaale aka 26 omukwampa gweitale wobuntongi bwolusozi lu Kabimbiri; okuva awo okubita ku mutwe gwolusozi omukwampa gweifo okutuuka waigulu wolusozi lu Kabimbiri okuli akabaale aka 25; okuva awo okubitira ku mutwe gwolusozi omukwapa gwe bugandhuba bweitale, webaasimba ekikondo okutuuka ku kabaale aka 24; okuva awo okwiika okuva ku mutwe gwolusozi wale ku lukeito okutuuka ku kabaale aka 23 okutuuka wale wansibuko yaalwo, nga bwebakiraga obukalamu ku Maapu ya Uganda 1/50,000 olupapulo 94/3 (Omuko Y 732). Ensalosaloka emala yaasalamu ekibali kye Kamuganguzi oba Murinda era yaalondoola omwaala gwekibali kye Kiruruma

okugya ku kikondo kyendagiriro kunkomerero kwekibali era okuva awo okutuuka ku kabaale aka 22 ku kisozi ekyetaire obukalamu; okuva awo okujja e bugwandhuba omukwampa gwebugwandhuba bweifo eri ekikondo okwokuzuulira omukwampa gwokugema ku lukeito lwolusozi lwe Kisibo okutuuka ku mutwe gwaalwo webaasimba akabaale aka 21; okuva awo buterevu okutuuka ku kabaale aka 20 mu kibali ebuvandhuba bwolusozi lwe Sanja; okuva awo kugya buterevu okutuuka ku lusozi lwe Sanja waigulu yebaata akabaale aka 19; okuva awo okugya buterevu ku lusozi waigulu olwa Akasiru yebaasimba ekikondo okusinziriraku; okuviira agho okweyongerayo buterevu okutuuka ku kabaale aka 18 akali oti kilomita 4 ebugwandhuba bweitale wobuntongi bwolusozi lu Gwassa; okuva awo kugya buterevu okutuuka kunsibuko yomwiga gu Kiruruma awali akabaale aka 17; okuva awo okulondoola omwaala gwomwiga gu Kiruruma (Bigaga) okwiika yegugya okutuuka ku kabaale aka 16 okutuuka wegweyungira ku mwiga gu Mugeru (Narugwambu); okuva awo okugya obuterevu omukwampa gwebugwandhuba webaasimba ekikondo okutuuka ku kabaale aka 15; okuva awo okubitira ku lukeito lwensozi dhe Vugamba okugiira ku kikondo okutuuka ku kabaale aka 14 ku kasozi ka Maberemere; okuva awo okugiira ku bikondo okutuuka ku kabaale aka 13 ere eitale yeene yeene owensozi; okuva awo okugiira kubikondo byokusinziriraku okunoonia omukwampa okutuuka ku kasozi ke Kanyaminyenya awali akabaale aka 12; okuva awo okweyongerayo okubita ku mitwe gyensozi dhe Vugamba okutuuka eifo yeene awali akabaale aka 11; okuva awo okugya obuterevu okutuuka ku kabaale aka 10 kungulu ku lusozi lu Lugendabare; okuva awo buterevu okutuuka ku kabaale aka 9 ku lusozi lu Namujera; okuva awo nga beghendheikemu okutuuka ku bubaale obwa 8, 7, 6, 5 ni 4 okutuuka mu buntongi bwolusozi lu Musonga (ebuvandhuba) webaasimba akabaale aka 3 okusingira irala nga bwebakiraze ku Maapu ya Uganda 1/50,000 Olupapulo 93/4 (Omuko Y 732). Ensalosalo yeyongerayo okugya nolukeito lwolusozi omukwampa gwebugwandhuba bweifo yebaasimba ekikondo okwokulondoolera omukwampa gwokugema okutuuka ku kabaale aka 2 akali wale wagati wensozi dhe Nyarubebsa ni Musongo ku kukikuute ekiraga omukwampa gweifo; okuva awo okugya ku buntongi bwolusozi

lu Nyarubebsa webaasimba ekikondo; okuva awo okugema omukwampa gwebugwandhuba bweifo okugya n'olugeege lu Mulemule-Musongo okutuukira irala ku buntongi obwe Muhabura; okuva awo okugya nakainhombe okuva ku buntongi bwe Muhabura okutuukira irala ere yeene mu bwengula e Mugahinga; okuva awo omukwampa gwe bugwandhuba okutuuka ku kabaale aka 1 ku kikuute ekiva eitale okwiika eifo wagati wa Mugahinga ni Sabyinyo; okuva awo okugya nakainhombe okuttukira irala ku mutwe ogwolusozi lwe Sabyinyo awali amainhamiro.

Enteekateeka Eyokusatu.

akawayiro 10(a).

Amaghanga g'abana Uganda nga bwegaali ku 1/2/1926.

- 1 Abacholi
- 2 Abaliba
- 3 Abalur
- 4 Abaringa
- 5 Abaamba
- 6 Ababukusu
- 7 Ababwisi
- 8 Abafumbira
- 9 Abaganda
- 10 Abagisu
- 11 Abagungu
- 12 Abagwe
- 13 Abagwere
- 14 Abahehe
- 15 Abahororo
- 16 Abakenye
- 17 Abakiga
- 18 Abakonzo
- 19 Abanyabindi
- 20 Abanyabutumbi
- 21 Abanyankore
- 22 Abanyara
- 23 Abanyaruguru
- 24 Abanyarwanda
- 25 Abanhole
- 26 Abanyoro
- 27 Abaruuli
- 28 Abarundi
- 29 Abasamya
- 30 Abasoga
- 31 Abasongora
- 32 Abatagwenda

- 33 Abatooro
- 34 Abatuku
- 35 Abatwa
- 36 Abachope
- 37 Abadodoth
- 38 Abaethur
- 39 Abagimara
- 40 Abaik(Abateuso)
- 41 Abateso
- 42 Abajie
- 43 Abajonam
- 44 Ahajopadhola
- 45 Abakakwa
- 46 Abakolomodho
- 47 Abakebu(Abakebo)
- 48 Abakuku
- 49 Abakumam
- 50 Abalango
- 51 Abalendu
- 52 Abalugwala
- 53 Abamadi
- 54 Abamening
- 55 Abamvuba
- 56 Abanapore
- 57 Abangikutio
- 58 Abanubbi
- 59 Abanyangiya
- 60 Abapokot
- 61 Abareli
- 62 Abasebeyi
- 63 Abashana
- 64 Abaso (Abatepeth)
- 65 Abavonoma

Enteekateeka Ey'okuna.

Obuwayiro 15, 81, 82,
98, 108, 108A, 109,
111, 115, 149 ni 256.

E Birayiro.

Ekirayiro kyobuwulize.

Nze, _____, ndayira mu liina lya Kibbumba kamala byoona/ ndhikiriza nti ndha kuba mwikiriza era mpe obwesigwa bwange eri gavumenti ya Uganda era ndha kukuuma, kulabirira n'okulwanirira Isemaghango (Kale Lubaale mbeera)

Ekirayiro ky'obukulembeze bweighanga/Omumyuuka womukulembeze weighanga.

Nze, _____, ndayira mu liina Kibbumba kamala byoona/ndhikiriza nti mu bwikiriza ndhidha kutuukiriza emirimo gy'Omukulembeze weighanga/Omumyuuka w'omukulembeze weighanga lya Uganda era ndha kuwagira, kubesagho, kukuuma n'okulwanirira Isemaghango n'okugondera amaghango ga Uganda era ndha kutumbula ebyembeera enkalamu dhabantu ba Uganda. (Kale Lubaale mbeera]

Ekirayiro ky'Obulamuzi.

Nze, _____, ndayira mu liina lya Kibbumba kamala byoona/ ndhikiriza nti nja kukola bukalamu era mu mazima emirimo gyobulamuzi gyebampaire era nga kukolera abantu boona boona ebikalamu nga ngiira kwisemaghango wa Uganda kyankoba mu maghango gebabaze era n'amaghango nenkozesa yaago wano e Uganda awazira kutya

oba okulinga mu muntu, kugonza oba kulingiriza. [Kale Lubaale mbeera].

Ekirayiro ky'Omukubiriza/Omumyuuka w'Omukubiriza.

Nze, _____, ndayira mu liina lya Kibbumba kamala byoona/ndhikiriza nti ndhidha buli kiseera bukalamu era mu mazima kuwereza Uganda mu yafeesi w'Omukubiriza/Omumyuuka w'omukubiriza era ndha kuwagira nokukuuma Isemaghango wa Uganda ngamaghango kyegakoba. [Kale Lubaale mbeera].

Ekirayiro KyObwa Minisita.

Nze, _____, olumalirira lw'okunonda kubwa Minisita; e Uganda ndayira mu liina lya Kibbumba kamala-byoona/ndhikiriza nti ndha kuwagira n'okunhweza Isemaghango wa Uganda ngeighango bwerikoba; era mu kumanha kwange mu kiseera kyoona kyoona nga bwekyetagisa, kuligaliga kukyeere n'okuwabula Omukulembeze weighanga n'abanamwirira mu bigere mu yafeesi ngeighango bwerikoba olwentembeta enkalamu eyensonga dhabantu wano e Uganda; nti era tiidha mu buterevu oba okubitira mu wundi kubwikula nsonga yooona yooona yenaamanhaku mu kukola emirimo gyange egyetagisa okukuuma ekyaaama. [Kale Lubaale mbeera].

Ekirayiro ky'Omukiise mu lukiiko lweighanga.

Nze, _____, ndayira mu liina lya Kibbumba kamala byoona/ndhikiriza ndha kuwa obuwereza obwamazima eri olukiiko lweighanga era mpagire n'okunhweza Isemaghango wa Uganda neighango bwerikoba.[Kale Lubaale mbeera.]

Ekirayiro ky' obwa Nabyaama wa ba Minisita

Nze, _____, nga bandhese okukola emirimo gya nabyaama wa ba Minisita ba Uganda ndayira mu liina lya Kibbumba kamala byoona/ ndhikiriza nti tiidha kukikola buterevu oba kubitira mu wundi kubwikula byaama nga bwebanaaba ba Minisita bwebanaaba baikubaganiizaku ebidhuubo era ndha kukuuma ebyaama. [kale Lubaale mbeera]

Enteekateeka Eyokutaanu.

akawayiro 178.

Dhi Gavumenti dh'Ebiketezo

1 Eriina lya gavumenti yekiketezo

Gavumenti yekiketezo esobola okwegulika eriina eryaayo

2 Olukiiko lwa Gavumenti eyekiketezo

(1) Olukiiko lwa gavumenti eyekiketezo ighango lya lukiiko lwaighanga neriidha okulusalagho era lwiidha kubaamu bano

- (a) abakiise abalonde obuterevu bebalonze nga bantu bakulu batuukaana kulonda nababalonda mu kulonda abakakiiko kebyokulondesa mwithanga kwebategeike
- (b) abakiise b'abakazi abataidha kwiika ghansi gha kitundu kirala ku bisatu byabakiise boona boona;
- (c) abakiise b'abavubuka n'abali n'obukosefu ku mibiri;
- (d) abakiise b'abatyanye abali nekinhoonhereze mu byebyobughangwa mu biketezo eri omukulembeze webyobwenono oba ebyobughangwa, omukulembeze oyo owebyenono oba ebyobughangwa mweene beyerondeire aye abataswiika mu bitundu ikumi nabitaanu byabakiise ba gavumenti ya kiketezo; ni
- (e) Baisentebe ba dhi disitulikiti mu kiketezo ekyo abaidha okubaaku ayenga bazira bukumu bulonda;

(2) Olukiiko lwa gavumenti yekiketezo lwiidha kuba n'omukubiriza abakiise boona boona beene gweberondeire nga ava mu beene; aye omuntu baidha kumutwaala okuba nga bamulonze obululu bwebakubye nga bumuwagira bwebuba nga bughula mu bitundu ataanu ku buli kikumi obwobululu bwoona bwoona obwabakiise mu lukiiko lwa gavumenti eyekiketezo

(3) Omukubiriza w'olukiiko lwa gavumenti eyekiketezo, nagaiira ku byolukiiko lwa gavumenti eyekiketezo, aidha kukola emirimo egyefananiriza egyomukubiriza w'olukiiko lweighanga;

(4) Abakiise munkiiko dha dhi gavumenti dhebiketezo baidha kuwerekeza ebisandha nga abobukiiko bwa dhi disitulikiti

3 Obukiiko bw'olukiiko lwa Gavumenti dhebiketezo

(1) Olukiiko lwa gavumenti dhebiketezo lusobola okugundhagho obukiiko obwokutembeeta emirimo egiba girigho n'obukiiko obundindi oba ebitongole olwokutuukiriza emirimo obukalamu

(2) Abakiise bebyobughangwa n'abaidha okuba abakakiiko akokukola kunsonga dhebyobughangwa

(3) Akakiiko keby'obughangwa nakaidha okuba, obutafanana nabakiise bandi mu lukiiko lwa gavumenti yakiketezo, obukumu obwendhaghulo kunsonga dhebyobughangwa mu kiketezo ekyo

(4) Mu kasonseke kano “ Ensonga dhebyobughangwa” dhizingiramu bino

- (a) gwebenda nokutyamya omukulembeze wobyenono oba owebyobughangwa kwikonero
- (b) Ensonga dhebyobyenono nebyobughangwa edhigemagana ku mukulembeze webyenono nebyobughangwa n'eri obukulembeze bwebyenono nebyobughangwa nga mwotwaliza ab'olulyo olulangira mu bukulembeze bwebyensikirano
- (c) okusalagho, okulonda nebyensikirano eri abakulembeze ba mukungania abebika n'abamasiga
- (d) ensonga dhebika, ebyobughangwa n'enono
- (e) ensonga edhigema ku kwabya enhimbe munkola yebyobughangwa, ensikagana mu bye byobughangwa n'abasika munkola yekinaghaira;

- (f) eitaka lyebyobughangwa nebyenono, ebifo, amasabo nebintu byebazimbye ebindindi;
- (g) eitaka lyekika, ebifo, amasabo ni byebazimbye ebindindi; ni
- (h) enkola dhebyobwensikirano, ebyobughangwa nebyenono ebigemagana n'Isemaghango ono.

(5) Mu kukola emirimo gy'aako nga bwekiri mu kasonseke aka (3) ni (4) abaakakiiko kokukola kunsonga dhebyobughangwa kaidha kwebuuzza ku mukulembeze webyobwensikirano oba owebyobughangwa owekiketezo ekyo nga mwotwaliza nabakulu bebika bekigemaku

(6) Abakakiiko ku byensoga dhebyobughangwa kyebasazegho tikiidha kubaamu makulu okutuusa nga omukulembeze webyenono oba ebyobughangwa ewekiketezo ekyo nga akisembye era ku byebyokusikira nga bwekiri mu bukutukutu bwakasonseke (4)(a), nga ba kika oba kakiiko ka mukulembeze wa bya bughangwa.

4 Gavumenti yekiketezo

(1) Gavumenti yekiketezo eidha kufugibwa isentebe wa kiketezo gwebaidha okulonda nga bagiira kukasonseke kano;

(2) Omuntu taidha kutuukaana kumulonda ku bwaisentebe bwa gavumenti ya kiketezo okutoolaku nga—

- (a) mutyamywe wa mu Uganda lwa buzaale nga bwebakirambulwire mu kawayiro 10 akaisemaghango ono era owundi kubazairebe oba ba dhaadhabe ali oba yali mutaka mu kiketezo ekyo era omuntu weighanga eryekiketezo ekyo abaliyo era abali mu kiketezo ekyo werwatukira ku 1/ogw'Okubiri/1926;
- (b) atukaana okuba omukiise mu lukiiko lweighanga, era
- (c) tali wansi wa myaka asatu netaanu gya bukulu

- (3) Isentebe wa gavumenti yekiketezo aidha—
- (a) Kulondebwa bantu bakulu buterevu mu kulonda abakakiiko kebyokulondesa kwebaidha okutegeka;
 - (b) mu malirivu era asobola, wekigwana okugiira ku era okukola emikolo gyebyenono nobwensikirano nobuvunanizibwa yafeesiye bwemulagira okukola.
 - (c) wekyisanire, nga alondeibwa, awebwa ebiragiro ebya yafesi ni omufuzi ow'ebyensikirano oba obuwangwa ow'ekiketezo; era
 - (d) Abamukulu w'ebyo bufuzi wa gavumenti edh'ebiketezo.

(4) Olukiiko lweighanga lwiidha kulambulula obusinziriro nenkola yokutoolayo isentebe wa gavumenti yekiketezo

5 Ba Minisita mu Gavumenti y'ekiketezo

(1) Gavumenti yekiketezo eidha kuba nib a Minisita aba gavumenti yekiketezo Isentebe wa gavumenti yekiketezo baalonda olukiikol lwa gavumenti yekiketezo babasemba,

(2) Omuwendo gwa ba Minisita ba gavumenti yekiketezo lukiiko lwaighanga nolwidha okubasalagho.

6 Okukolera aghalala ni Gavumenti y'Oghagati

Gavumenti yekiketezo eidha kukolera ghalala ni dhi minisitule edha gavumenti yoghagati aye kunsonga edhebyenkola baidha kugemagana na yafeesi ya mukulembeze waighanga.

7 Okulonda mu Lukiiko lwa Gavument yekiketezo

(1) Abakiise bebigendererwa byebyobughangwa nga bwebabirambulwire munkenga 3 tibaidha kulonda kubyansonga dhigema ku bya bibiina byoona byoona.

(2) Ensonga baidha kugitwala kuba ya byabufuzi bwekuba nga mu kugyandhula oba okugikubaganiaku ebidhuubo mu

lukiiko lw'aba gavumenti yekiketezo bagirangirira mukugikubaku akalulu aka boona boona ku bakiise abalonde obuterevu okuba eyebyobufuzi.

8 Obuvunanizibwa bwomukulembeze webyenono oba ow'ebuyobughangwa

Omukulembeze webyenono oba ebyobughangwa waaba mu kiketezo omukulembeze oyo owebyenono oba owebyobughangwa aidha—

- (a) kuba mukulembeze aidha okufiikira ku bukulembeze mu gavumenti yekiketezo aye ataabe na bukumu
- (b) aidha okuba akulembera olukiiko lwa gavumenti eyekiketezo, era aidha okwiigulagho, ayogere era aigalegho entyama dholukiiko lwa gavumenti yekiketezo; ni
- (c) okwegazaniza mu bikalamu, ebitiibwa n'emirimo nga bwebakirambulwire mu kawayiro aka 246 aksiemaghangho ono n'olukiiko lweighanga ni mu lukiiko lwa gavumenti yekiketezo.

9 Emirimo nempereza ya dhi gavumenti dhebiketezo

Emirimo nempereza dhi gavumenti dhebiketezo byedhivinanzibwa okukola ni gino—

- (a) ebyensoma mu masomero ga siniya ni mu matendekero agebyomumitwe okutoolaku amatendekero aga dhi Yunivasite aga gavumenti namatendekero agandindi ageighanga;
- (b) enguudo edhebiketezo;
- (c) amalwaliro agebiketezo yebasindika bebalemereirwa agatali gaighanga namatendekero gebyobulamu ageighanga;
- (d) okutabagania, okulondoola n'okuluuta ku byebyenina
- (e) ebibira ebitali bibira makumiro ga bisolo na webasobola kugisa bisolo gavumenti byekuuma
- (f) ebyobughangwa;

- (g) eitaka lyebyobughangwa nebyobwensikirano;
- (h) okutumbula enimi dhobuzaliranwa ebyokuluka nebyeira;
- (i) amaadhi;
- (j) ebyobuyondho;
- (k) okusasuzza engaisi oba okulagayo abantu baayoeri gavumenti yoghagti okubasemba;
- (l) emirimo nempereza abolukiiko lwa disitulikiti oba abenkiiko dha dhidisitulikiti gyebaghareyo ekyeyendere;
- (m) okufuna emiko egiraga enkozesa yempiya ya dhi disitulikiti dhebagha aba gavumenti yoghagati okusobozesa gavumenti yekiketezo okulondoola nokwetegereza bwebalikuta munkola entegeka dha gavumenti.

10 Eitaka

- (1) Gavumenti yekiketezo eyinza okugundhagho akakiiko kebyeitaka akaba nemirimo egiyinza okuzingiramu:-
 - (a) okutabagania n'okulondoola enkozesa yeitaka mu kiketezo ekyo
 - (b) okutegekera enkozesa yeitaka mu kiketezo ekyo; okutoolaku nga waligho emboodhana wagati wa bebyemtegekera yebyeitaka abekiketezo n'abebyeitaka mu gavumenti yoghagati, aba gavumenti yoghagati webaidha okusingira.
- (2) Akakiiko kebyeitaka akekiketezo kaidha kubaaku:—
 - (a) baisentebe bobukiiko bweitaka obwa dhi disitulikiti boona boona
 - (b) omuwendo ogwenkankana ogwabantu aba gavumenti yekiketezo bebalonda
- (3) Akakiiko kebyeitaka akekiketezo kaidha kuba n'abakiise baayo mu ma disitulikiti goona goona

11 Entanda dh'ebyempiya edha dhi gavumenti dh'ebiketezo

(1) Webaba bagundhyegho dhi gavumenti dh'ebiketezo, gavumenti yoghagati eidha kubagagho enkola eyokuwayo obuyambi obuziraku bukwakulizo eri gavumenti ey'ekiketezo nga balinga mu Muwululu ogw'omusanvu mwisemaghangho ono

(2) Ba kakensa nga bagiira kubiragiro bya gavumenti nga beebuuza ku ba dhi gavumenti dh'ebiketezo baidha kubagagho enkola ey'okuvuudhirira empiiya aba dhi gavumenti dh'ebiketezo

(3) Obuyambi bwebaghereza dhi gavumenti dh'ebiketezo bwankakyyuuka nga balinze mu by'ebyenfuna n'embeera dh'abantu okugeza nga, obungi n'ebintu ebindindi.

(4) Waidha kubaagho enkola ey'okwirira okukola singa gavumenti eyoghagati awazira nsonga yona yona yeerema okuwa gavumenti y'ekiketezo empiiya.

12 Okwiisa akanhagansi mu by'ebyobughangwa eby'endhaghulo n'engabania y'ebyobukombe mu bwenkania

(1) Buli gavumenti ya kiketezo eri nokutegeera nga era n'okwiisa akanhagansi mu by'ebyobughangwa eby'endhaghulo ebiri mu kiketezo ekyo.

(2) Gavumenti yekiketezo eri n'okubonanga eby'obukombe bweeri nabwo mu kiketezo ekyo babugabania kyenkani nga bagiira kunkola gavumenti yoghaagati yeekoze nga yebuuza ku dhi gavumenti dh'ebiketezo.

13 Ebifo by'eighanga ebyobughangwa

Olukiiko lw'eighanga nga lubitira mwigango:—

- (a) Lwiidha kunhomolayo ebifo by'ebyobughangwa ebyeighanga babirangirire ng'ebyo babiroboireyo; ni
- (b) Okubaga eby'obwanainhini n'endabirira y'ebifo eby'obughangwa byebalikwogereraku mu kakutukutu kaakasonseke (a) ak'enkenga eno

14 Omukulembeze w'eighanga okweiriza gavumenti y'ekiketezo

- (1) Wekituuka—
- (a) Embuga ya kooti enkulu neesalagho eti wabairegho okulererwa okutuukiriza ebyetagisa mu kasonseke 12;
- (b) Bweeba gavumenti yekiketezo esabye era nga kiri kulwa bulungi bwabantu okukikola;
- (c) Balangirire ekiseera kyaakatyabaga mu kiketezo oba mu Uganda okutwaliza aghalala; oba
- (d) Kifuuse kikalangafu inho oba ekitasobokera irala gavumenti yekiketezo okukola;

Gavumenti yekiketezo teidha nakuba nangeri yona yona okutoolaku okutwalibwa omukulembeze weighanga munkola yebaidha okulambulula mwigango ly'olukiiko lw'eighanga era eyefananirizaku eyobuyinza bwa disitulikiti okubweiriza nga bwekiri mu kawayiro aka 202 akaisemaghango ono

(2) Mumbeera dheboogereireku mu kakutukutu kaakasonseke (1), omukulembeze w'eighanga asobola, nga afunie obuwigizi bw'ebitundu bibiri ku bisatu ebyabakiise mu lukiiko lw'eighanga, okweiriza obufuzi n'ebyokubaga amaghango obwa gavumenti yekiketezo;

(3) Obukumu bw'omukulembeze w'eighanga okweiriza eky'okufuga n'okubaga amaghango mu kasonseke (2), akaasobola okukikola ngabitira mu bantu oba abakungu nga omukulembeze

weighanga banaaba alonze n'ebyokubaga amaghango aidha kukikola nga akola bwa bighandiiko ebyebiragiro

(4) Wekiba nti omukulembeze weighanga yeiriza obukumu bw'okubaga amaghango aga gavumenti y'ekiketezo munkenga eno, omukulembeze weighanga taidha kuba na bukumu bwa kubaga maghango kunsonga dha bya bughangwa nga bwebakirambulwire mu kasonseke 3 eyomuwululu guno

(5) Okutoolaku nga olukiiko lweighanga lukisembye okumala entangama empanvu, ekyomukulembeze weighanga okweiriza obukumu, kiidha kuba kyaitangama eritaswiisa naku kyenda

(6) Nga mu kuwaaku kweitungama lyebakoba mu kasonseke (5)—

(a) Omukulembeze weighanga aidha kwizaayo ebyebyentembeeta ya gavumenti yekiketezo eri gavumenti yekiketezo eri mu buyinza; oba

(b) singa olukiiko lw'eighanga, nga lubitira mu kidhuubo nga lufunie obuwagizi bw'abakiise mu lukiiko lweighanga abataika wansi wa bitundu bibiri ku bisatu, basalagho bati embeera edhirigho tidhiganha gavumenti erigho kwiramu kutembeeta kiketezo ekyo

(i) awaba nga eitangama erisigaire ku kisandha kyabolukiiko lwa gavumenti yekiketezo lighula mu myezi eikumi nebiri, omukulembeze weighanga aidha kulagira bategeke bwa kulomda bwa lukiiko luyaaka olwa gavumenti yekiketezo mu naku nkaaga; oba

(ii) Awaba nga eitangama lyolukiiko lwa gavumenti yekiketezo tiriwera myezi ikumi nebiri, omukulembeze weighanga aidha kusigala nga atembeeta ekiketezo ekyo okutuusa okulonda okunairaku.

Enteekateeka Ey'Omukaaga.

akawayiro 189.

Emirimo n'empereza gavumenti byevunanizibwaku.

1. Ebyokulwanisa, amasasi ni dhi bbomu.
2. Eby'okwerinda, obutebenkevu, okunhweza amaghangho n'ebiragiho.
3. Amabanka, enkola ya dhi banka, ebiwandiiko byebagunhyeku ekinkumu nga beetema okusasula omutemwa gw'empiiya ogukiriku, empiiya n'okuvuunhisa empiiya
4. Nga bagiira kwisemaghangho, eby'emisolo n'enkola y'ebymisolo.
5. Obutyamyeye, obusenze bw'omunda mw'ighanga, obusenze ngoova endha w'eighanga, ebighandiiko ebikuwa obukumu okugya endha n'ebwendaga muntu.
6. Obukumu bw'obutaikiriza kukoopera, obukumu gavumenti bwegha avumbwire ekintu okumala eitangama ni malika akoze ekintu yaakozesa ku lulwe yenka n'enkola yona yona yebagha ole olw'obukenkufu-bwe, kitongole n'entembeeta y'ebitongole eby'ebyensubula.
7. Eitaka, ebirombe, obukombe bw'omwitaka ni mu maadhi n'embeera dh'ebyobutonde bw'ensi.
8. Amakuumiro g'ebisolo, ng'olukiiko lweighanga bwerunaaba lukirambulwire.
9. Enaku enkulu.

10. Ebiwumbe by'eighanga, ebyeira, amakuumiro gebyeira ni bwiino w'abantu, ng'olukiiko lw'eighanga bwerunaaba lusazegho.

11. Enkolagana n'ebyensubula n'abendha.

12. Entembeeta y'ebyensubula n'entegeka edhiyamba eby'ensubula.

13. Okubaga entegeka dheighanga edh'okubitiramu okutuusa ku bantu empereza n'okutabagania entegeka aba dhi gavumenti edh'ebitundu dhebabaze.

14. Okulonda kw'eighanga.

15. Eby'amasanhalaze.

16. Enkola yeighanga ey'ebyentambula n'ebyempulizagania.

16A. Enkulankulania n'endhidabiriza y'engudo dh'eighanga.

17. Eby'embala y'abantu n'ebyemalirira y'eighanga.

18. Eby'enkola y'ebitongole bya gavumenti ya Uganda.

19. Eby'ekiramuzi.

20. Eby'omuntindo gw'ebyeighanga.

21. Enkola edh'ebyendhegeresa.

22. Eby'obupunta n'enkuba ya dhi Maapu ey'eighanga.

23. Enkola y'eby'amakolero.

24. Enkola y'ebyebibira n'ebisolo eby'omunsiko.

25. Enkola y'eighanga ey'ebyokunoonereza.

26. Okulwanagana n'engema y'ebirwaire ebibalukagho n'ebigwa ekibwatukira.

27. Enkola dh'ebyobulamu.

28. Enkola dh'ebyobulimi

29. Ensonga eyindindi eidhiraku oba eyekuusa ku mirimo n'empereza nga bwebagirambulwire mu muwululu guno.

Enteekateeka Ey'Omusanvu.

akawayiro 193.

Obuyambi eri dhi gavumenti dh'ebitundu obuziraku bukwakulizo.

Obuyambi buno obuziraku bukwakulizo n'omutemwa ogusembayo butono ogw'empiiya edh'okuwa dhi gavumenti dh'ebitundu okutambuza eby'empereza byebasekeiza abantu okumpi. Mu mwaka gw'ebymisolo, omutemwa guno gwenkana n'omutemwa ogw'empiiya dhebaba bawaire omwaaka gw'ebymisolo ogulikuwaaku olw'ebintu ebyo gyebagonhoiremu olw'enkyukakyuka mu miwendo ng'oyimbyeku oba okutoolaku emiwendo gyebatetenkaniiza okuba nga negyetagisa okutambuza emirimo egyo ngoyimbyeku oba otoireku eby'empereza byebabala nga bakozesa enkola eno—

$$Y_1 = Y_0 + b Y_0 + X_1 \\ = (1+b)Y_0 + X_1$$

Nga—

Y_1 guno n'omutemwa ogusembayo
ogw'obuyambia obuziraku bukwakulizo obw'omwaka gw'ebymisolo;

Y_0 guno n'omutemwa ogusembayo ogw'obuyambi ogw'omwaka gwebamazeku;

b nenkyuukakyuka ku buli kikumi, bwewabaagho ebairagho, munkyuka yemighendo gyebintu mu mwaka gwebyemisolo ogulikuwaaku; ni

X^1 eyo nenkyukakyuuka yeene mu byembalirira byebabaze ebyokutembeeta ngoyimbyeku n'okutoolaku ebyempereza mu mwaka ogwo gweene.

Olw'enkola eno omwaka gw'ebymisolo oguba guliku baidha kugutwaala okuba nga gwinhama na mwaka gwa byamisolo ogwinhama n'omwaka gw'ebymisolo ogwa 1995/96.

¹ Idhukira nti obuyambi obuziraku bukwakulizo bwenkana n'omutemwa gw'empeera ya leedhaleedha n'etali ya leedhaleedha. Kale, eky'empeera

bagwaine okugonholamu okwongeza kumpeera, bweghabaagho, ate etali mpeera ya leedhaleedha bagikyusakyuusa lwa nkyuukakyyuuka mu mighendo gya bintu kutwaliza ghalala.

Ebyafaayo: Isemaghango owa 1995; S.I. 354/1995; Eighango 13/2000; Eighango 11/2005; Eighango 21/2005; Eighango 12/2015.

Eby'okwebuuzaganiaku

Isemaghango owa 1967.
Ekiragiro Namba. 1 ekya 1986.
